

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**VAİZELERİN MESLEKİ FAALİYETLERİ,
YETERLİKLERİ ve SORUNLARI**

Doktora Tezi

Ayşe İNAN KILIÇ

Danışman:
Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ

SAMSUN, 2014

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

VAİZELERİN MESLEKİ FAALİYETLERİ, YETERLİKLERİ ve
SORUNLARI

Doktora Tezi

Ayşe İNAN KILIÇ

Danışman:

Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ

SAMSUN, 2014

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Doktora Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan ya da dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığımı taahhüt ederim.

/07/2014

Ayşe İNAN KILIÇ

TEŞEKKÜR

Araştırmanın konusunun seçiminden sonlandırıldığı ana kadar büyük bir titizlikle bana yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Mustafa Köylü'ye teşekkürü bir borç bilirim. Anketlerin dağıtılmasında ve uygulanmasında yardımlarını esirgemeyen Diyanet İşleri Başkanlığında görevli kıymetli bayan vaiz arkadaşlarıma, anketlerin analizlerinin yapılmasında değerli zamanlarını ayıran Doç. Dr. Yüksel Terzi ve Prof. Dr. Mevlüt Kaya'ya teşekkür ederim. Ayrıca araştırmam sürecinde bana sürekli destek veren eşim ve çocuklarıma da çok teşekkür ederim. Çalışmamızın başka araştırmalar için bir eşik olmasını diler, Rabbinden hayırlara vesile olmasını niyaz ederim.

TEZ KABUL VE ONAYI

(Ayşe İNAN KILIÇ) tarafından hazırlanan (Vâizlerin Meslekî Faaliyetleri, Yeterlikleri ve Sorunları) başlıklı bu çalışma, (Savunma Sınavı Tarihi) tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi/Doktora Tezi/Sanatta Yeterlik Çalışması olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: Prof. Dr. Mevlüt KAYA

Üye: Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ

Üye: Prof. Dr. Nihat DALGIN.....

Üye: Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR.....

Üye: Yrd. Doç. Dr. İbrahim TURAN.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

__ / __ / ____

Prof. Dr. Mustafa Zeki TERZİ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Vaizelerin Mesleki Faaliyetleri, Yeterlikleri Ve Sorunları

Ayşe İNAN KILIÇ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana
Bilim Dalı, Doktora Tezi, Temmuz/2014

Danışman: Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye’de yaygın din eğitimi kapsamında görev yapan vâizelerin, dînî faaliyet alanlarının neler olduğunu, bu alanlarla ilgili olarak kendilerini nasıl değerlendirdiklerini, varsa meslekî problemleri ile mesleğe yönelik beklenti ve çözüm önerilerini kapsamlı bir şekilde tespit etmektir. Araştırma verileri, Türkiye’nin farklı illerinde görev yapan 155 bayan vâize uygulanan anket ile 16 kişiye uygulanan mülâkat sonucuna göre belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda, bayan vâizlerin meslekî faaliyet alanlarının câmi içi ve câmi dışı hizmetler olmak üzere iki gruptan oluştuğu görülmüştür. Câmi içi hizmetler daha çok vaaz ve sohbetler yoluyla irşat faaliyetlerini içerirken, câmi dışı hizmetler ise, eğitim kurumları, sosyal hizmet kurumları, konferans salonları, hastâneler, vakıf ve dernekler, belediye lokalleri, işyerleri, cezâevleri, yükseköğrenim yurtları ve öğrenci evleri, kültür merkezleri gibi çeşitli mekânlarda yapılan sosyal ve dînî etkinlikleri kapsamaktadır. Bu etkinlikler, düzenli dersler, ziyaretler, fetva, seminer, konferans, panel, cezâevi vâizliği, medya faaliyetleri, rehberlik ve dînî danışmanlık gibi geniş bir yelpazede hayat bulmaktadır.

Bayan vâizlerin meslekî yeterliğini ölçmek için kullanılan ölçek, 3 grup yeterlik alanını test etmiştir. Bunlar; “İletişim, Rehberlik ve Pedagojik Formasyon yeterliği”, “Meslekî Alan ve Uygulama Yeterliği”, “Temel İslam Bilimleri Alan Yeterliği” dir. Bayan vâizlerin kendilerini “İletişim, Rehberlik ve Pedagojik Formasyon yeterliği” alanında yüksek oranda yeterli gördükleri tespit edilmiştir. Yine bayan vâizlerin kendilerini “Meslekî Alan ve Uygulama Yeterliği” alanında en yüksek düzeyde yeterli gördükleri ortaya çıkmıştır. Bayan vâizlerin kendilerini “Temel İslam Bilimleri Alan Yeterlikleri” alanında da oldukça yeterli gördükleri tespit edilmiştir.

Görevlerini gerçekleştirirken pek çok sorunla karşı karşıya kalan bayan vâizlere göre bu sorunların % 27,1’si cemaatten, % 23,2’si müftülüklerden, % 19,4’ü ise diğer dînî grup ve cemaatlerden kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak, mesleği daha verimli hale getirebilmek için Bâzı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Yaygın Din Eğitimi, Vaaz, Yeterlik, İrşat, Vâize (Bayan vâiz).

ABSTRACT

Professional Activities, Proficiencies and Problems of Female Preachers

Ayşe İNAN KILIÇ

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy
and religious studies, PhD Dissertation, August/2014

Advisor: Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ

The main purpose of this study is to investigate what kinds of religious activities female preachers have done, how they evaluate themselves in relation to these field of services, whether they have any problems or not concerning their jobs, their expectations about their professions and lastly their suggestions for better doing their jobs in the context of common religious education in Turkey. The data were obtained from 155 questionnaires and 16 interviews that were administered to 155 female preachers who work in various cities in Turkey.

It was found that female preaches do their activities broadly in two areas: services in mosques and services out of mosques. While the services that take place into the mosques cover guidance people to the path of Allah through preaching and conversation, the services that take place outside the mosque include the religious and social activities at educational settings, institutions for social services, conferences, hospitals, pious foundations, municipal locals, business places, prisons, hostels, and houses for culture. These activities are done through formal religious courses, visiting, giving an opinion on a matter of Islam, conferences, panels, preaching for prisoners, media activities and religious guidance and consultations for those who need religious and psychological help.

In order to test the professional proficiencies of female preaching, three fields of proficiency were used: These are “the Proficiency of Communication, Guidance and Pedagogical Formation”; “the Proficiency of Professional Field and Application”, and “the Proficiency of Basic Islamic Field”.

It was found that female preaches see themselves highly proficiency in these three fields, too. However, it is a fact that while they do their jobs, they have met many problems. These problems can arise from religious community at a rate of 27.1 percent, from the provincial director of religious affairs at a rate of 23.2 percent, and from other religious groups and people at a rate of 19.4 percent. Lastly, in order to make a better job, some suggestions were made.

Key Words: Informal Religious Education, Preaching, Proficiency, Guidance to the Path of Allah, Female Preacher.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar	xi
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1
1. Problem Durumu.....	1
2. Araştırmanın Amacı.....	3
3. Araştırmanın Önemi.....	3
4. Araştırmanın Problemi	5
5. Araştırmanın Hipotezleri.....	5
6. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
7. Araştırmanın Temel Kavramları.....	7
8. İlgili Yayın ve Araştırmalar	8
9. Yöntem.....	9
9.1. Evren ve Örneklem	10
9.2. Veri Toplama Araçları	10
9.2.1. Anket Formunun Hazırlanması	10
9.2.2. Ölçek Formunun Hazırlanması.....	11
9.2.3. Vaizlik Mesleki Yeterlik Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği	11
9.2.4. Mülakat Formunun Hazırlanması	15
9.3. Verilerin Toplanması	15
9.4. Verilerin Çözümü ve Değerlendirilmesi	16

BİRİNCİ BÖLÜM

YAYGIN DİN EĞİTİMİNDE VAAZ VE İRŞAT

1.1. Vaaz ve İrşatla İlişkili Temel Kavramlar	18
1.1.1. Vaaz.....	18

1.1.2. İrşat.....	19
1.1.3. Nasihat.....	20
1.1.4. Dâvet	21
1.1.5. Tebliğ	22
1.1.6. Tezkir ve Tezekkür	22
1.1.7. Emir bi'l- Ma'ruf Nehiy ani'l Münker.....	23
1.2. Vaaz ve İrşat Faaliyetlerinin Dini Temelleri	24
1.2.1. Kur'an'da Vaaz ve İrşat	25
1.2.2. Allah.....	25
1.2.3. Peygamberler	27
1.2.4. Kutsal Kitaplar	31
1.2.5. Diğer İnsanlar	33
1.2.6. Yaşanan Hadiseler	34
1.2.2. Sünnette Vaaz ve İrşat.....	36
1.3. Vaaz Ve İrşat Faaliyetlerinin Tarihsel Gelişimi	39
1.3.1. Hz. Peygamber Döneminde Vaaz ve İrşat.....	39
1.3.1.1. Hz. Peygamberin İnanmayanlara Yönelik Vaaz ve İrşat Faaliyetleri.....	40
1.3.1.1.1. Hz. Peygamber'in Müşrikleri İrşadı.....	40
1.3.1.1.2. Hz. Peygamber'in Ehli Kitabı İrşadı.....	43
1.3.1.1.3. Hz. Peygamber'in Münafıkları İrşadı	46
1.3.1.2. Hz. Peygamberin İnananlara Yönelik Vaaz ve İrşat Faaliyetleri.....	47
1.3.1.2.1. Hz. Peygamber'in Vaazlarının Özellikleri	48
1.3.1.2.1.1. Hz. Peygamberin Vaazlarının İçeriği.....	48
1.3.1.2.1.2. Peygamberin Vaazlarının Yeri ve Zamanı.....	50
1.3.1.2.1.3. Hz. Peygamberin Vaazlarının Üslûbu.....	52
1.3.1.2.2. Hz. Peygamberin Mü'min Kadınlara Yönelik Vaazları.....	55
1.3.2. Hz. Peygamberin Vefatından Sonraki Vaaz ve İrşat Faaliyetleri	59
1.3.2.1. Râşid Halifeler Döneminde Vaaz ve İrşat Faaliyetleri.....	59
1.3.2.2. Osmanlı Döneminde Vaaz ve İrşat Faaliyetleri.....	63
1.3.2.3. Cumhuriyet Dönemi Vaaz ve İrşat Faaliyetleri	68
1.3.2.4. Günümüzde Yaygın Din Eğitiminde Kadınlara Yönelik Vaaz ve İrşat Faaliyetleri.....	76

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

2.1. Araştırmaya Katılan Bayan Vaizlere Ait Genel Bilgiler.....	80
2.1.1. Bayan Vâizlerin Demografik Özellikleri	80
2.1.1.1. Yaşları	81
2.1.1.2. Medenî Durumları.....	81
2.1.1.3. Eğitim Düzeyleri.....	82
2.1.1.4. İhtisas Kursuna Katılma Durumları	83
2.1.1.5. Görev Yapılan Yerleşim Birimi.....	83
2.1.1.6. Görev Bölgesi	84
2.1.1.7. Meslekî Kıdem.....	85
2.1.2. Bayan Vâizlerin Meslekî Bilgilerine İlişkin Frekans Dağılımları.....	86
2.1.2.1. Bayan Vâizlerin Meslekî Tercih Nedenine Göre Dağılımı	86
2.1.2.2. Bayan Vâizlerin Meslekî Memnuniyete Göre Dağılımı	87
2.1.2.3. Bayan Vâizlerin Maaş Memnuniyetine Göre Dağılımı.....	88
2.1.2.4. Bayan Vâizlerin Mesleğin En Sevmedikleri Yönüne Göre Dağılımı	89
2.1.2.5. Bayan Vâizlerin AİRB’de Görev Yapma Durumuna Göre Dağılımı	90
2.1.2.6. AİRB’de Görev Yapan Bayan Vâizlerin Yeterlik Algılarına Göre Dağılımı	91
2.1.2.7. Bayan Vâizlerin AİRB’de Görev Yapmalarını İsteme Durumuna Göre Dağılımı.....	92
2.1.2.8. Bayan Vâizlerin Yaptıkları Vaazların Sıklık Durumuna Göre Dağılımı	93
2.1.2.9. Bayan Vâizlerin Vaazları Nerelerde Sunduklarına Göre Dağılımı	94
2.1.2.10. Bayan Vâizlerin Yaptıkları Vaazların Konularını Kimin Belirlediğine Göre Dağılımı.....	95
2.1.2.11. Bayan Vâizlerin Vaazlarının Sunum Şekline Göre Dağılımı...	96
2.1.2.12. Bayan Vâizlerin Vaaz İçin En Uygun Mekân Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımı.....	97

2.1.2.13. Alo Fetva Hattına Gelen Soruların Konularına Göre Dağılımı	98
2.1.2.14. Bayan Vâizlerin Cemaatin İlgi Duyduğu Konular Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımı.....	99
2.1.2.15. Bayan Vâizlerin Kadınların İhtiyacı Olan Konular Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımı.....	100
2.1.3. Araştırmaya Katılan Bayan Vâizlerin Kullandıkları Kaynak Eserler...	101
2.2. Araştırmaya Katılan Bayan Vaizlerin Meslekî Faaliyetleri	104
2.2.1. Câmi İçi Faaliyetler.....	105
2.2.2. Câmi Dışı Faaliyetler	108
2.2.2.1. Bayan Vâizlerin Faaliyet Yaptıkları Sosyal Mekânlar.....	110
2.2.2.2. Bayan Vâizlerin Gerçekleştirdikleri Faaliyet Çeşitleri	112
2.3. Araştırmaya Katılan Bayan Vaizlerin Yeterlikleri	130
2.3.1. Meslekî Formasyon Yeterliği	130
2.3.2. Genel Kültür ve İletişim Yeterliği	165
2.3.3. Alan Bilgisi Yeterliği	189
2.3.4. Toplam Yeterlik Puanları İle Bâzı Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler	202
2.3.5. Bâzı Bağımsız Değişkenlere Ait Çapraz Tablo Sonuçları	207
2.4. Araştırmaya Katılan Bayan Vaizlerin Mesleki Sorunları	217
2.4.1. Cemaatten Kaynaklanan Sorunlar.....	217
2.4.1.1. Cemaatin Vaazlara Katılımının Az Olması ya da Devam Etmemesi.....	218
2.4.1.2. Cemaat Profiline Homojen Olmaması	219
2.4.1.3. Cemaatin Direnci	220
2.4.1.4. Erkek Cemaatin Kadınları Câmide İstememeleri	220
2.4.1.5. Cemaatin Motivasyon Eksikliği ve Dikkatini Koruyamaması	222
2.4.2. Müftülükten Kaynaklanan Sorunlar.....	222
2.4.2.1. Müftünün Kendisinden Kaynaklanan Sorunlar	223
2.4.2.2. Organizasyon Eksikliği	224
2.4.2.3. Müftülükteki Daire Personelinden Kaynaklanan Sorunlar.....	227
2.4.2.4. Diğer Din Görevlilerden Kaynaklanan Sorunlar	228
2.4.2.5. Bayan Personele Karşı Oluşmuş Algıdan Kaynaklanan Sorunlar	231
2.4.2.6. Bayan Vâizlere Yönelik Takdir Etmeme Ve Değer Vermeme	231

2.4.2.7. Kurum İçi Gelişmelere Müftülüklerin Ayak Uyduramaması...	232
2.4.3. Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar.....	233
2.4.3.1. Görev Tanımının Net Olmamasından Kaynaklanan Sorunlar..	233
2.4.3.2. Vâizlik Mesleğinin Statü Meselesi	235
2.4.3.3. Erkek ve Bayan Vâizlerin Görev Tanımlarının Aynılaştırılması	235
2.4.3.4. İş Yükünün Fazlalığı Sebebiyle İhtisaslaşamama.....	236
2.4.4. Bayan Vâizin Kendisinden Kaynaklanan Sorunlar.....	237
2.4.4.1. Aldığı Eğitimden Kaynaklanan Eksiklikler.....	238
2.4.4.2. Hitabet Konusunda Yetersiz Olma	238
2.4.4.3. İç Motivasyon Eksikliği	239
2.4.4.4. Kendini Yeterli Görmeme/Özgüven Eksikliği	240
2.4.4.5. Vaazlara Yeteri Kadar Hazırlık Yap(a)mamak	240
2.4.5. Dini Grup ya da Cemaatlerden Kaynaklanan Sorunlar.....	241
2.4.5.1. Anlattıkları Bilgilerden Kaynaklanan Sorunlar	242
2.4.5.2. Diyânet Kurumuna Karşı Önyargılı Tutumlarından Kaynaklanan Sorunlar.....	243
2.4.5.3. Câmi Cemaatini Bölme	244
2.4.6. Diğer Sorunlar.....	245
2.4.6.1. Kurumdan Kaynaklanan Sorunlar.....	245
2.4.6.2. Fiziksel Mekândan Kaynaklanan Sorunlar.....	246
2.4.6.3. Ulaşım Sorunları	248
2.4.6.4. Bayan Vâizlerin Tanınmamasından Kaynaklanan Sorunlar.....	248
2.5. Araştırmaya Katılan Bayan Vaizlerin Mesleki Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri	249
2.5.1. Bayan Vâizlerin Yaygın Din Eğitiminde Daha Etkin Olabilmesi İçin Yapılması Gerekenler Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımı	249
2.5.2. Cemaat Bulma Sıkıntısını Aşabilmek İçin Çözüm Önerileri	252
2.5.3. Bayan Vâizlerin Mesleğin Daha Câzip Hale Getirilmesi İçin Yapılması Gerekenler Hakkındaki Görüşleri.....	256
2.6. Araştırmaya Katılan Bayan Vâizlerin Diyanetten ve Müftülükten Beklentileri.....	258
2.6.1. Diyânetten Beklentiler.....	259
2.6.2. Müftülükten Beklentiler	265

SONUÇ ve ÖNERİLER.....	269
KAYNAKÇA.....	276
EKLER.....	292
ÖZGEÇMİŞ.....	298

TABLÖLAR

Tablo 1: Bayan Vaizlerin Yaşlara Göre Dağılımları	81
Tablo 2: Bayan Vaizlerin Medenî Durumlarına Göre Dağılımları	81
Tablo 3: Bayan Vaizlerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları	82
Tablo 4: Bayan Vaizlerin İhtisas Kursuna Katılımlarına Göre Dağılımları	83
Tablo 5: Bayan Vaizlerin Görev Yaptıkları Yerleşim Birimine Göre Dağılımları	83
Tablo 6: Bayan Vaizlerin Görev Yaptıkları Coğrafi Bölgeye Göre Dağılımları	84
Tablo 7: Bayan Vaizlerin Meslekî Kıdemlerine Göre Dağılımları	85
Tablo 8: Bayan Vaizlerin Mesleği Tercih Nedenine Göre Dağılımları	86
Tablo 9: Bayan Vaizlerin Meslekî Memnuniyetlerine Göre Dağılımları	87
Tablo 10: Bayan Vaizlerin Maaş Memnuniyetlerine Göre Dağılımları	88
Tablo 11: Bayan Vaizlerin Mesleğin En Sevmedikleri Yönü Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları	89
Tablo 12: Bayan Vaizlerin AİRB’de Görev Yapma Durumuna Göre Dağılımları	90
Tablo 13: AİRB’de Görev Yapan Bayan Vaizlerin Yeterlik Algıları	91
Tablo 14: Bayan Vâizlerin AİRB’de Görev Yapmalarını İsteme Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları	92
Tablo 15: Bayan Vaizlerin Gerçekleştirdikleri Vaazların Sıklık Durumuna Göre Dağılımları	93
Tablo 16: Bayan Vaizlerin Vaaz Sunumunu Yaptıkları Mekâna Göre Dağılımları ...	94
Tablo 17: Yapılan Vaazların Konusunu Kimin Belirlediğine Göre Dağılımları	95
Tablo 18: Bayan Vaizlerin Vaaz Sunum Şekline Göre Dağılımları	96
Tablo 19: Bayan Vaizlerin Vaaz İçin En Uygun Mekân Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları	97
Tablo 20: Alo Fetva Hattına Gelen Soruların Konularına Göre Dağılımları	98
Tablo 21: Bayan Vaizlerin Cemaatin İlgi Duyduğu Konular Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları	99

Tablo 22: Bayan Vaizlerin Kadınların İhtiyacı Olan Konular Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları	100
Tablo 23: Bayan Vâizlerin Diğer Dinler Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumları ..	131
Tablo 24: Bayan Vâizlerin Arapça Haricinde En Az Bir Yabancı Dil Bilme Durumları	132
Tablo 25: Bayan Vâizlerin Yerel, Bölgesel, Ulusal ve Evrensel Aktüaliteyi Takip Etme Durumları	134
Tablo 26: Bayan Vâizlerin Din Hizmetleriyle İlgili Strateji, Yöntem ve Teknikleri Uygulama Durumları	135
Tablo 27: Bayan Vâizlerin Dînî Konularda Danışmanlık ve Rehberlik Yapma Durumları	136
Tablo 28: Bayan Vâizlerin Yetişkin Eğitiminin İlke, Teknik ve Yöntemlerini Uygulama Durumları	137
Tablo 29: Bayan Vâizlerin Alanla İlgili Olarak Bilimsel Yayınlardan İstifade Etme Durumları	139
Tablo 30: Bayan Vâizlerin Eğitim Teknolojisindeki Yeniliklerden Yararlanma Durumları	140
Tablo 31: Bayan Vâizlerin Bilgisayar ve İnterneti Etkili Kullanma Durumları	141
Tablo 32: Bayan Vâizlerin Konuşma Yapacağı Ortamı Düzenleme ve Etkili Biçimde Yönetme Durumları	142
Tablo 33: Bayan Vâizlerin Meslekle İlgili Olarak Yeni Projeler Üretme ve Uygulama Durumları	143
Tablo 34: Bayan Vâizlerin Hitabetin İlke, Yöntem ve Tekniklerini Uygulama Durumları	144
Tablo 35: Bayan Vâizlerin Vaaz Kaynaklarını Olumlu ve Olumsuz Yönleriyle Tanıma Durumları	145
Tablo 36: Bayan Vâizlerin Vaaz ve Konuşma Metni Hazırlama Durumları	147
Tablo 37: Bayan Vâizlerin Hedef Kitlenin İlgi, İhtiyaç ve Beklentisini Tespit Etme Durumları	148
Tablo 38: Bayan Vâizlerin Vaazlarda Din Alanındaki Temel Problemleri Toplumun İhtiyacına Göre İşleme Durumları	149
Tablo 39: Bayan Vâizlerin Vaazların Sonunda Durum Değerlendirmesi Yapabilme Durumları	150

Tablo 40: Bayan Vâizlerin Önemli Gün ve Gecelerde Program Düzenleme Durumları	151
Tablo 41: Bayan Vâizlerin Görev Yapılan Yerin Sosya-Kültürel ve Dini Yapısını Tanıma Durumları.....	152
Tablo 42: Bayan Vâizlerin Psikoloji, Sosyoloji ve Eğitim Alanında Yazıla Eserleri Okuma Durumları	153
Tablo 43: Bayan Vâizlerin Din Hizmetleriyle İlgili Yeni Yöntemler Deneme Durumları	154
Tablo 44: Bayan Vâizlerin Cemaatin Özel Soru Ya da Sorunlarıyla Yakından İlgilenme Durumları.....	155
Tablo 45: Bayan Vâizlerin Kadın Psikolojisi İle Onların İlgi ve İhtiyaçlarını Bilme Durumları	156
Tablo 46: Bayan Vâizlerin Cezâevi, Hastâne, Huzurevi vb. Yerlerdeki Dini Faaliyetler İçin Gerekli Donanıma Sahip Olma Durumları	158
Tablo 47: Bayan Vâizlerin Müftüye Vekâlet Konusunda Yeterli Bilgi ve Donanıma Sahip Olma Durumları	159
Tablo 48: Yaşa Göre Meslekî Formasyon Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	159
Tablo 49: Eğitim Durumuna Göre Meslekî Formasyon Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	160
Tablo 50: İhtisas Yapma Durumuna Göre Meslekî Formasyon Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	161
Tablo 51: Meslekî Kıdeme Göre Meslekî Formasyon Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	162
Tablo 52: Meslekî Memnuniyete Göre Meslekî Formasyon Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	163
Tablo 53: Görev Yapılan Yere Göre Meslekî Formasyon Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	163
Tablo 54: Coğrafi Bölgeye Göre Meslekî Formasyon Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	164
Tablo 55: Bayan Vâizlerin Hz. Peygamber'in Dindeki Konumunu Açıklama Durumları	166
Tablo 56: Bayan Vâizlerin Hz. Peygamberin Hayatından Örnekler Aktarabilme Durumları	167

Tablo 57: Bayan Vâizlerin İslam Tarihi Hakkında Detaylı Bilgi Sahibi Olma Durumları	168
Tablo 58: Bayan Vâizlerin Din Ahlak İlişkisini Açıklayabilme Durumları	170
Tablo 59: Bayan Vâizlerin Dindeki İnanç ve Yorum Farklılıklarını Açıklayabilme Durumları	171
Tablo 60: Bayan Vâizlerin Dinin Toplumsal Yaşantıya Olan Katkılarını Açıklayabilme Durumları.....	172
Tablo 61: Bayan Vâizlerin Türkiye'nin Sosyo-Kültürel ve Dini Yapısını Tanıma Durumları	173
Tablo 62: Bayan Vâizlerin Mesleği İcra Ederken Kendine Güvenme Durumları ...	174
Tablo 63: Bayan Vâizlerin Etkili İletişim Kurabilme Durumları.....	175
Tablo 64: Bayan Vâizlerin Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanma Durumları	176
Tablo 65: Bayan Vâizlerin Vaaz ve Konferansı Etkili Şekilde Sunabilme Durumları	177
Tablo 66: Bayan Vâizlerin Vaazda, Kur'an ve Sahih Hadislerde Geçen Kıssaları Kullanma Durumları	178
Tablo 67: Bayan Vâizlerin Ayet ve Hadisleri Vaaz Konusuna Göre Yorumlayabilme Durumları	179
Tablo 68: Bayan Vâizlerin Vaazda Güvenilir Tarihi Bilgileri Kullanma Durumları	180
Tablo 69: Bayan Vâizlerin Görev Mahallinin Dilini ve Şivesini Anlayabilme Durumları	181
Tablo 70: Bayan Vâizlerin Vaazlarda Yerel Örf ve Âdetleri Dikkate Alma Durumları	182
Tablo 71: Bayan Vâizlerin Vaaz ve Konuşmalarda Duygu ve Düşünceleri Rahatça İfade Edebilme Durumları.....	183
Tablo 72: Yaşa Göre Genel Kültür ve İletişim Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları.....	184
Tablo 73: Eğitim Durumuna Göre Genel Kültür ve İletişim Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	185
Tablo 74: İhtisas Yapma Durumuna Göre Genel Kültür ve İletişim Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	186

Tablo 75: Meslekî Kıdeme Göre Genel Kültür ve İletişim Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	186
Tablo 76: Meslekî Memnuniyete Göre Meslekî Genel Kültür ve İletişim Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	187
Tablo 77: Görev Yapılan Yerleşim Birimine Göre Genel Kültür ve İletişim Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	188
Tablo 78: Coğrafi Bölgeye Göre Genel Kültür ve İletişim Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	189
Tablo 79: Bayan Vâizlerin Kur'an'dan Bâzı Bölümleri Okuma Durumları.....	190
Tablo 80: Bayan Vâizlerin Okuduğu Ayetlerin Anlamlarını Bilme Durumları.....	191
Tablo 81: Bayan Vâizlerin Kur'an Mealini Kullanma Durumları	192
Tablo 82: Bayan Vâizlerin Kur'an ve Tefsirle İlgili Temel Kavram ve İlkeleri Bilme Durumları	193
Tablo 83: Bayan Vâizlerin Tefsir Yardımıyla Ayetleri Açıklayabilme Durumları .	194
Tablo 84: Bayan Vâizlerin Mesleğin Gerektirdiği Düzeyde Arapça Bilme Durumları	195
Tablo 85: Bayan Vâizlerin İman, İbâdet ve Ahlak Konularında Yeterli Hadis Bilme Durumları	196
Tablo 86: Bayan Vâizlerin Temel Fıkıh Kaynaklarından Yararlanabilme Durumları	197
Tablo 87: Yaşa Göre Alan Bilgisi Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları.....	197
Tablo 88: Eğitim Durumuna Göre Alan Bilgisi Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları.....	198
Tablo 89: İhtisas Yapma Durumuna Göre Alan Bilgisi Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	199
Tablo 90: Meslekî Kıdeme Göre Alan Bilgisi Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları.....	199
Tablo 91: Meslekî Memnuniyete Göre Alan Bilgisi Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları.....	200
Tablo 92: Görev Yapılan Yerleşim Birimine Göre Alan Bilgisi Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	200

Tablo 93: Coğrafi Bölgeye Göre Alan Bilgisi Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları.....	201
Tablo 94: Yaşa Göre Toplam Yeterlik Puanlarının İstatistiksel Sonuçları.....	202
Tablo 95: Eğitim Durumuna Göre Toplam Yeterlik Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	203
Tablo 96: İhtisas Yapma Durumuna Göre Toplam Yeterlik Puanlarının İstatistiksel Sonuçları.....	204
Tablo 97: Meslekî Kıdeme Göre Toplam Yeterlik Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	204
Tablo 98: Meslekî Memnuniyete Göre Toplam Yeterlik Puanlarının İstatistiksel Sonuçları.....	205
Tablo 99: Görev Yapılan Yerleşim Birimine Göre Toplam Yeterlik Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	206
Tablo 100: Coğrafi Bölgeye Göre Toplam Yeterlik Puanlarının İstatistiksel Sonuçları	206
Tablo 101: Bayan Vâizlerin Mesleği Gerçekleştirirken En Çok Sorun Yaşadıkları Konuların Dağılımları	217
Tablo 102: Bayan Vaizlerin Yaygın Din Eğitiminde Daha Etkili Olabilmesi İçin Yapılması Gerekenler Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımları	249
Tablo 103: Bayan Vâizlerin Mesleğin Daha Cazip Hale Getirilmesi İçin Yapılması Gerekenler Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımları	256

KISALTMALAR

A.Ö.F.	: Açık Öğretim Fakültesi
A.Ü.İ.F.D.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
A.Ü.S.B.E.	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bkz.	: Bakınız
B.O.A.	: Büyük Osmanlı Arşivi
Çev.	: Çeviren
D.Ü.İ.F.D.	: Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	: Diyânet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyânet İşleri Başkanlığı
D.P.T.	: Devlet Planlama Teşkilatı
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İBAV	: İstanbul Bilimler Akademisi Vakfı
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
İ.Ö.P.	: İlahiyat Önlisans Programı
İSAM	: TDV İslam Araştırmaları Merkezi
M.E.B	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
M.Ü.S.B.E.	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
O.M.Ü.S.B.E.	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.D.Ü.İ.F.Y.	: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyânet Vakfı
ty.	: Tarih yok
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

1. Problem Durumu

Yaygın din eğitimi; örgün din eğitimi dışında kalan bireylere, dînî bilgi kazandırmak, onların dînî algı ve kavrayışlarını geliştirerek, teorik ve pratik düzeyde dinin hayata yansıtılmasına katkı sağlamak amacıyla düzenlenen planlı, programlı ve örgütlü faaliyetlerin tümüdür.¹ Yaygın eğitim kurumlarında herhangi bir yaş sınırı olmadığından, örgün eğitime oranla çok daha geniş kitlelere ulaşma imkânı bulunmaktadır. Bu özelliği sebebiyle yaygın eğitim, etkili bir şekilde planlandığında ve yürütüldüğünde insanların eğitim seviyesini ve sosyo-kültürel düzeyini artıran önemli bir faktördür denilebilir.

Türkiye’de yaygın din eğitimi faaliyetlerini yürütme görevi, Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu’yla birlikte resmi bir statüye kavuşarak anayasal bir kurum haline gelen Diyânet İşleri Başkanlığı’na verilmiştir.² Başkanlık, yaygın din eğitimi kapsamında başta Kur’an Kursları olmak üzere, câmi içi ve câmi dışı dînî etkinliklerle bu görevini yerine getirmeye çalışmaktadır. Ancak ne var ki toplumun yarısını oluşturan kadınlara sunulan dînî hizmet, erkeklere oranla oldukça sınırlıdır.³ Bilindiği gibi ülkemizde yaygın din eğitimi ve öğretimi denince, akla öncelikle erkek din görevlileri ve erkek cemaat gelmektedir. Dînî yükümlülük bakımından kadınlarla erkekler arasında fark olmamakla birlikte⁴, kadınların dînî öğrenme ve öğretme

¹ Cemal Tosun, *Din ve Kimlik*, Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1993, s. 56.

² 6002 sayılı Diyânet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/07/20100713-2.htm>.

³ Geniş bilgi için bkz. Ayşegül Gün Yiğit, “Yaygın Din Eğitimi Kapsamında Kadının Eğitimi”, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

⁴ Bkz. Kur’an, “Erkek veya kadın, kim mü’min olarak iyi iş işlerse, elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız ve onların mükafatlarını yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz.” (16:97), “Mü’min erkekler ve mü’min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah’a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (9:71), “Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O’na karşı

konusunda ikinci planda kaldıkları bir vakıdır. Zira câmi, medrese ve tekke gibi yaygın din eğitimi kurumu olarak nitelendirebileceğimiz yerler, ataerkil toplum yapısı nedeniyle, daha çok erkeklerin devam ettiği ve faydalandığı mekânlar olarak inşa edilmiş ve öyle kabul görmüştür. Bu algılama biçimi, zaman içinde kadınların dînî bilgilerden yoksun kalmasına ve İslam dinini ilk elden değil de erkeklerin zaviyesinden anlamasına ve yaşamasına neden olmuştur.⁵ Bununla birlikte, dînin anlaşılmasında ve anlatılmasında İslam'ın ilk yıllarından itibaren kadınların aktif bir şekilde sadece öğrenen değil, aynı zamanda öğretici olma hususunda örnek oldukları da tarihi bir gerçektir.⁶ Bu tevarüsün yeniden canlandırılması ve mevcut kadın din eğitimine katkı sağlanması için, son yıllarda kadın din eğitimcilerinin yetiştirilmesi ve istihdam edilmesi oldukça önemli bir gelişmedir.

Bu bağlamda bayan Kur'an Kursu öğreticisi, bayan vâiz, bayan müftü yardımcısı, bayan din eğitimi uzmanı gibi değişik kadrolarda görev alan yaygın din eğitimcileri öne çıkmaktadır. Bu görevliler içerisinde yer alan bayan vâizler, kadınlarla doğrudan iletişime geçebilme ve sözün gücünü kullanarak kadınlara rehberlik etme noktasında kilometre taşı mesâbesindedirler. Kadın eğitiminde ve dolayısıyla sağlıklı nesillerin yetişmesinde önemli bir boşluğu dolduran bayan vâizlerin sayısının, mevcut nüfus ile kıyaslandığında çok yetersiz olması, sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷

Bayan vâizlik mesleği özelinde yaygın din eğitiminin bir diğer sorunu ise hizmet çeşitliliğinin çokluğu nisbetinde uzmanlaşmanın olmamasıdır. Bilindiği gibi bayan vâizler câmi haricinde cezâevi, huzurevi, sevgi evi, kadın sığınma evi, bakım rehabilitasyon merkezi gibi çok farklı yerlerde görev yapmaktadırlar.⁸ Burada üzerinde durulması gereken en önemli problem hiç şüphesiz ki zikredilen yerlerde sunulan din hizmetinin niteliğidir. Zira din gibi soyut bir olgunun, eğitimin konusu olması başlı başına pek çok zorluğu içinde barındırırken, bu güçlüğe bir de farklı ihtiyaçlar içerisindeki insan kitlelerine din hizmeti sunma görevi eklenince, mevcut sorun daha da derinleşmektedir. Tahmin edileceği üzere cezâevine götürülen din

gelmekten en çok sakınmanızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdâr olandır.” (49:13)

⁵ Abdullah Özbek, “Din Eğitiminin Problemleri”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S 6, 1999, s.128.

⁶ Hüseyin Yılmaz, “Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Câmi Eğitimi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5 (14), ss. 107-130.

⁷ Serpil Başar, “Bayan Vâizlerin Meslekî Sorunları ve Çözüm Önerileri,” *Yaygın Din Eğitimi Ve Uygulamaları*, İstanbul: Yecder Kitapları 1, Filmevi Baskı evi, 2011, ss. 35-60.

⁸ *DİB Görev ve Çalışma Yönergesi*, Madde 95.

hizmeti ile huzurevine götürülen din hizmeti aynı olmadığı gibi, çocuklara sunulan dînî etkinlikler ile yetişkinlere sunulan dînî faaliyetler aynı olamaz. Din hizmetinde kişinin yaşı, eğitim seviyesi, yaşam tecrübesi, içinde bulunduğu özel koşullar, ilgi ve ihtiyaçları, dine yaklaşımı gibi niteliklerin hepsi önem arz eder.⁹ Bu yüzden iyi bir din eğitimcisinin hedef kitleyi çok iyi tanıması bundan da önemlisi ihtiyaçlarını bilip ona göre hizmet sunması büyük önem taşır.

Ne var ki bayan vâizlerin yürüttükleri faaliyetlerin çeşitliliğine rağmen, aldıkları eğitimin tek tip olması meslekî yeterlik durumunun sorgulanması ihtiyacını doğurmaktadır. İşte bu araştırma, yaygın din eğitimi kapsamında hizmet veren bayan vâizlerin, kendi görüşleri doğrultusunda vaaz ve irşat faaliyetlerini, meslekî yeterliliklerini, problem ve çözüm önerilerini ortaya koyarak, mevcut sorunlara çözüm üretmeyi amaçlamaktadır.

2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Türkiye’de yaygın din eğitimi kapsamında görev yapan bayan vâizlerin, dînî faaliyet alanlarının tam olarak neler olduğunu, bu alanlarla ilgili olarak kendilerini nasıl değerlendirdiklerini, meslekî problemlerini, mesleğe yönelik beklenti ve çözüm önerilerini kapsamlı bir şekilde tespit etmektir. Herhangi bir yerde ortaya çıkan sorunların çözümünde ilk adım, mevcut sorunların nedenlerinin tespitinden geçtiği için, bu araştırma ile asıl amaçlanan husus, bayan vâizler aracılığıyla yürütülen din hizmetinin niteliğine katkıda bulunmaktır.

3. Araştırmanın Önemi

Kadınların dînî eğitim ve öğretimden geri kalmamaları toplumun küçük bir çekirdeği olan aile ve burada yetişen nesil açısından oldukça önemlidir. Zira doğru ve güvenilir dînî bilginin olmadığı yeri, batıl inanç, hurafe ve sağlıksız inanma biçimleri doldurur. Bu durum, bireysel ve sosyal hayatın uyumsuzluğuna ve deformasyonuna neden olur. Kadının dinini, bilgiye dayalı olarak yaşaması, aileden başlayarak tüm toplumda doğru din anlayışına dayalı bir dindarlık oluşumuna bu da

⁹ Mustafa Köylü, *Psiko-Sosyal Açıdan Dînî İletişim*, 2. Baskı, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006, ss. 67-92.

sosyal, ekonomik, entelektüel, siyasi vb. açıdan daha nitelikli bir toplumun ortaya çıkmasına zemin hazırlar.¹⁰

Konunun farkında olan Diyânet İşleri Başkanlığı, kadın görevliler tarafından özellikle kadın cemaate yönelik olarak gerçekleştirilen vaaz ve irşat faaliyetleri yoluyla, kadın din eğitiminde yeni bir atılım gerçekleştirmiştir. Bu atılım, kadın din eğitimi açısından çifte öneme sahiptir. Bu önemin ilki, tarihsel süreçte eğitim konusunda geri planda kalan kadınların, özellikle kadının din eğitiminde geldiği noktayı göstermesi açısından canlı birer örnek oluşudur. Zira Diyânet İşleri Başkanlığına bağlı olarak görev yapan bayan vâizlerin önderliğinde, asırlardır dînî bilgileri hep alıcı konumunda olan kadın, artık dînî bilgilendirme konusunda verici yani din eğitimcisi konumuna gelmiştir.

İkinci önem ise, hedef kitle açısındanadır. Çünkü artık kadınlar, dinlerine ait inanç ve ibâdet başta olmak üzere ailevi, psikolojik ve sosyolojik kökenli her türlü dînî bilgiyi, kendi hemcinslerinden öğrenebilmenin rahatlığını yaşamaktadırlar.¹¹ Her iki tarafın da kadın olması, anlamaya ve anlaşmaya dayalı iletişim ağının kurulmasına fırsat tanıyacaktır. Ayrıca kadınlara yönelik yaygın kadın din eğitiminin, kendilerinden biri aracılığıyla sunulması, kadınların din algısında da olumlu yönde bir etki bırakacaktır.

İşte bu çalışma, kadınlara yönelik yaygın din eğitiminde önemli bir boşluğu dolduran bayan vâizlik mesleğinin içeriğini incelemektedir. Böylesine önemli bir görevi yürütmekte olan bayan vâizlerin kendilerine, mesleklerine ve hitap ettikleri kesime dair fikirlerinin ve önerilerinin bizzat alınması önem arz etmektedir.

Bu araştırma, Türkiye’de görev yapan bayan vâizlere uygulanan anket sonuçlarını içerdiğinden bu mesleğin sorunları, beklentileri ve geleceği hakkında önemli bulgular ortaya koyması beklenmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın, toplumsal hizmet alanında doğru ve güvenilir bilginin kaynağı olarak görülen ve böylelikle toplumun bütün kesimlerini kuşatıcı bir misyona sahip olan¹² Diyânet teşkîlatına ve bu kuruma eleman yetiştiren İmam Hatip Liselerine ve İlâhiyat Fakültelerine de önemli katkılar sağlayacağı umulmaktadır.

¹⁰ Ejder Okumuş, “Kadın Dindarlığının Sosyolojik Yansımaları” *Diyânet Aylık Dergi Eki*, Mart 2008, S 207, s. 13.

¹¹ Mustafa Doğan Karacoşkun, “Din Hizmetlerinde Psikolojik Formasyon Yeterliliğinin Önemi ve İlâhiyat Fakültelerindeki Psikoloji Eğitimi Üzerine Görüş ve Öneriler”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Isparta: SDÜ İlâhiyat Fakültesi Yay., 2004, ss. 83-103.

¹² Nevin Meriç, *Gündelik Hayat ve Fetvalar*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2004, s. 111.

4. Araştırmanın Problemi

Bu araştırmanın temel problemi, bayan vâizler yaygın din eğitimi bağlamında neler yapmaktadırlar? Bayan vâizlerin yeterlik algıları ne düzeydedir? Bayan vâizlerin meslekî sorunları nelerdir? Bu temel problem çerçevesinde aşağıdaki alt problemlere yanıt aranacaktır:

1. Bayan vâizler nerelerde ve ne tür faaliyetlerde bulunmaktadırlar?
2. Bayan vâizlerin meslekî yeterlikleri, yaşlarına, eğitim durumlarına, ihtisas yapma durumlarına, meslekî kıdemlerine, meslekî memnuniyetlerine, görev yaptıkları yerleşim yerine, görev yaptıkları coğrafi bölgeye göre farklılaşmakta mıdır?
3. Alo Fetva hattına gelen sorular, coğrafi bölgelere göre farklılaşmakta mıdır?
4. Bayan vâizlerin mesleklerini icrâ ederken karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
5. Bayan vâizlerin, meslekî sorunlarına yönelik görüşleri ve çözüm önerileri nelerdir?
6. Bayan vâizlerin, müftülüklerden ve Diyânet İşleri Başkanlığından ne tür beklentileri vardır?

5. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri şunlardır:

1. Bayan vâizlerin yaş düzeyleri yükseldikçe;
 - a. Meslekî formasyon yeterliği,
 - b. Genel kültür ve iletişim yeterliği,
 - c. Alan bilgisi yeterliği,
 - d. Toplam meslekî yeterlik düzeyleri de yükselmektedir.
2. Bayan vâizlerin eğitim durumları yükseldikçe;
 - a. Meslekî formasyon yeterliği,
 - b. Genel kültür ve iletişim yeterliği,
 - c. Alan bilgisi yeterliği,
 - d. Toplam meslekî yeterlik düzeyleri de yükselmektedir.
3. Bayan vâizlerin ihtisas kursunu tamamlamaları;
 - a. Meslekî formasyon yeterliği,
 - b. Genel kültür ve iletişim yeterliği,

- c. Alan bilgisi yeterliği,
 - d. T oplam meslekî yeterlik düzeylerini de artırmaktadır.
4. Bayan vâizlerin meslekî kıdemleri arttıkça;
 - a. Meslekî formasyon yeterliği,
 - b. Genel kültür ve iletişim yeterliği,
 - c. Alan bilgisi yeterliği,
 - d. Toplam meslekî yeterlik düzeyleri de artmaktadır.
 5. Bayan vâizlerin meslekî memnuniyetlerinin artması;
 - a. Meslekî formasyon yeterliği,
 - b. Genel kültür ve iletişim yeterliği,
 - c. Alan bilgisi yeterliği,
 - d. toplam meslekî yeterlik düzeylerinin artmasında etki göstermez.
 6. Bayan vâizlerin görev yaptıkları yerleşim biriminin farklı olması;
 - a. Meslekî formasyon yeterliği,
 - b. Genel kültür ve iletişim yeterliği,
 - c. Alan bilgisi yeterliği,
 - d. Toplam meslekî yeterlik düzeylerini etkilemez.
 7. Bayan vâizlerin görev yaptıkları coğrafi bölgelerin farklı olması;
 - a. Meslekî formasyon yeterliği,
 - b. Genel kültür ve iletişim yeterliği,
 - c. Alan bilgisi yeterliği,
 - d. Toplam meslekî yeterlik düzeylerini etkilemez.

6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

1. Türkiye’de 01.09.2013- 01.06.2014 tarihleri arasında Diyânet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan bayan vâizlerle sınırlıdır. Aynı görevi yapan erkek vâizler araştırmanın dışında tutulmuştur.

2. Bayan vâizlere uygulanacak olan açık ve kapalı uçlu anket soruları ve mülâkat soruları ile sınırlıdır.

3. Ölçme aracının uygulandığı zaman dilimi ile sınırlıdır. Anketler 2013 yılı Ekim, Kasım, Aralık ayları ile 2014 yılı Ocak ayı içerisinde uygulanmıştır.

Dolayısıyla bu aylar içerisinde görevde bulunan ve kendilerine ulaşılabilen bayan vâizler ankete dâhil edilmiştir.

4. Araştırma verileri bayan vâizlerin kendilerine ilişkin öz yeterlik algılarından hareket ederek toplanmıştır. Öz yeterlik algısı; bireyin belirli bir faaliyeti başarılı olarak yapma hakkında kendine ilişkin algı olarak tanımlanmaktadır.¹³ Kendisini tanıyan, sahip olduğu olumlu ve olumsuz özelliklerinin farkında olan, neyi ne kadar bildiğinin farkında olan bireyler kendileri hakkında daha objektif ve isabetli değerlendirmelerde bulunabilirler. Buna rağmen bu yöntem gerçekte var olan yeterliği değil, var olduğu düşünülen yeterliğe ait algıyı ortaya koyar. Bu sebeple gerçekte mevcut algı arasında tam bir örtüşme olmayabilir.¹⁴ Araştırma genellenirken bu sınırlılıklar göz önünde bulundurulmalıdır.

7. Araştırmanın Temel Kavramları

Yaygın Din Eğitimi: Yaygın din eğitimi; örgün din eğitimi dışında kalan bireylere dînî bilgi kazandırma, dînî algı ve kavrayışlarını geliştirerek, teorik ve pratik düzeyde dinin hayata yansıtılmasına katkı sağlamak amacıyla düzenlenen planlı, programlı ve örgütlü faaliyetlerin tümüdür.¹⁵

Vaaz: Ayet ve hadislere dayalı olarak, güzel söz, güzel üslup ve uygun bir yöntemle yapılan dînî faaliyettir.¹⁶

Vâize (Bayan vâiz): Diyânet İşleri Başkanlığına bağlı il ve ilçe müftülüklerinde görev yapan bayanlardır.

İrşat: “Akıl, nakil ve tesirli sözlerle insanları gafletten uyandırıp hidayet ve doğru yolu göstermektir” şeklinde tarif edilmektedir.¹⁷

Yeterlik: Bir işin ya da mesleğin başarılı bir şekilde yerine getirilebilmesi için sahip olunması gereken özelliklerdir.¹⁸

¹³ [\(17.01.2014\).](http://www.parantezegitim.net/Bilgi_Bank/Oz_yeterlik_T.Acar_.pdf)

¹⁴ Serap Kurbanoglu, “Öz Yeterlik inancı ve Bilgi Profesyonelleri İçin Önemi”, *Bilgi Dünyası Dergisi*, C 2, S 5, 2004, s. 139.

¹⁵ Cemal Tosun, *Din ve Kimlik*, Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1993, s. 56.

¹⁶ Mehmet Faruk Bayraktar, *Türkiye’de Vâizlik (Tarihçesi ve Problemleri)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1997, s. 17.

¹⁷ İbn Manzur, Ebu’l- Fadl Cemalüddin Muhammed İbn Mükerrrem, *Lisanu’l-Arabi’l-Muhit*, Beyrut trs, C 1, s. 1170.

¹⁸ Mehmet Şişman, *Öğretmenliğe Giriş*, 4. Baskı, Ankara: Pegema Yayıncılık, 2002, s. 8.

8. İlgili Yayın ve Araştırmalar

Araştırma konusuyla doğrudan ilgili olan çalışmalardan Bâzıları şunlardır;

✓ **Ramazan Buyrukçu (1993)**, “*Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*” adlı doktora tezinde din görevlisi olan imamların yeterliliklerini, kendileri ve cemaat gözünden tespit etmeye çalışmıştır. Bu sebeple örneklem olarak seçtiği Ankara, Erzurum ve Antalya illerinde görev yapan toplam 443 imam ve cemaatten 216 kişiye anket uygulamıştır. Araştırma sonucunda, her iki grup açısından da imamların genelde bilgi birikimi ve uygulama yetersizliğinden kaynaklanan eğitim yetersizliği başta olmak üzere, kişisel ve sosyal sebeplerden dolayı meslekî bilgi, uygulama, yaşayış, insani ve sosyal ilişkiler itibarıyla, mesleklerini beklenen doğrultuda tam olarak temsil edemedikleri tespit edilmiştir.

✓ **Mehmet Faruk Bayraktar (1997)**, “*Türkiye’de Vâizlik Tarihçesi ve Problemleri*” adlı eseri, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, vâizliğin tarihi gelişimi ve etkili bir iletişim açısından vaaz ve vâizin özelliklerinden oluşmaktadır. İkinci bölüm ise, Türkiye’nin farklı yerlerinde görev yapan toplam 115 vâiz üzerinde yapılan anket sonuçlarını ve yorumlarını içermektedir. Araştırmada vâizlerin çoğunluğunun yeterli düzeyde eğitim ve meslekî tecrübeye sahip olduğu, mesleklerini severek yaptıkları ve özen gösterdiğini düşündükleri, büyük kısmının kendilerini meslekî formasyon açısından yeterli gördükleri, sözleriyle davranışları arasında bir tutarlılık olduğu kanaatinde oldukları ortaya çıkmıştır.

✓ **Mücahit Arpacı (2007)**, “*Diyânet İşleri Başkanlığı Vaaz Hizmetleri*”, adlı tebliğ 3-4 Kasım 2007 yılında 1. Din Hizmetleri sempozyumunda sunulmuştur. 744 vâize “Diyânet İşleri Başkanlığı Vaaz Hizmetleri” adlı kapalı uçlu sorulardan oluşan bir anket uygulanmıştır. Yapılan araştırmada vâizlerin kendilerini meslekî yeterlik, iletişim yeterlikleri ve hedef kitleyi tanıma konularında yeterli gördükleri tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan vâizlerden mesleğin olumsuz yönleri ve mesleğin daha verimli olması için yapılması gerekenler hakkında da fikirler alınmıştır. Bu çerçevede yeni önerilerde bulunulmuştur.

✓ **Kadriye Avcı Erdemli (2007)**, “*Vâizelerin Cemaat, Vaaz Materyali, Kişisel Donanım ve Kadın Sorunları Açısından Karşılaştıkları Problemler*” adlı tebliğ 3-4 Kasım 2007 yılında 1. Din Hizmetleri sempozyumunda sunulmuştur. Tebliğ, “vâizelerin cemaatle ilgili problemleri”, “vaaz materyalleri ile ilgili karşılaşılan problemler”, “kişisel donanım açısından yaşanan problemler”, kadın

sorunları açısından karşılaşılan problemler” olmak üzere dört başlıktan oluşmaktadır. Araştırmacının kendi gözlem ve tecrübelerinden elde ettiği sorunlar ele alınmıştır.

✓ **Ahmet Doğru (2008)**, “*Din Görevlilerinin Hizmet Alanları ve Problemleri*”, adlı yüksek lisans tezinin birinci bölümünde; müftü ve vâizlerin görevleri, vâizlik kavramı ve vâizliğin tarihi gelişimi, vâizlerin atanma şartları, irşat faaliyetleri ve vâizlerle ilgili Bâzı konulara yer vermiştir. İkinci bölümde ise; Kayseri il ve ilçelerinde görevli toplam 32 vâiz ve vâizeye uygulanan anket ve mülâkat sonuçlarını analiz etmiştir.

✓ **Serpil Başar (2010)**, “*Bayan Vâizlerin Meslekî Sorunları ve Çözüm Önerileri*” adlı çalışma YECDER 1. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumunda (22 Mayıs 2010) tebliğ olarak sunulmuştur. Kendisi de vâize olan araştırmacının tebliği, bayan vâizlerin sorunları ve bunlara yönelik çözüm önerilerinden oluşmaktadır.

✓ **Abdülkâdir Çekin (2011)**, tarafından hazırlanan “*Vâizlerin Mesleklerini İş Boyutları Açısından Değerlendirmeleri*” isimli çalışma 169 vâize uygulanan ölçek verilerinden elde edilen bulguları içermektedir. Araştırma, vâizlerin mesleklerinin farklı boyutlarına ilişkin düşüncelerini ortaya koymak ve mesleğin her bir boyutu ile ilgili düşüncelerini tespit etmek, vaaz ve irşat faaliyetlerinin güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Görüldüğü gibi araştırma konusu ile doğrudan ilgisi olan eserler okunmuş ve kendi araştırmamız söz konusu bu eserlerde yer alan sonuçlardan istifade etmiştir.

9. Yöntem

Bu araştırma, *survey* (tarama) metodunu içermektedir. *Survey* araştırma, geniş gruplar üzerinde uygulanan, olgu ve olayları mevcut şekliyle belirlemeye ve betimlemeye çalışan sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan bir araştırma şeklidir.¹⁹

Bu araştırma ise mevcut vâizelik müessesesinin faaliyetlerinin neler olduğunu, kadın din eğitiminde fonksiyonelliğini öğrenebilmek için, bu işi yapan görevlilerden bilgi alınması uygun görülmüştür. Bu amaçla nicel ve nitel araştırma teknikleri bir arada kullanılmıştır.

¹⁹ İsmail Karakaya, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 2. Baskı, Abdurrahman Tanrıöğen (Ed.), Ankara: Anı Yayıncılık, 2001, s. 59.

9.1. Evren ve Örneklem

Araştırmamızın evrenini, araştırmanın yapıldığı Ekim 2013- Ocak 2014 aylarında Türkiye’de görev yapan toplam 504 bayan vâiz oluşturmaktadır.²⁰ Araştırmanın örneklemini ise illerde görev yapan vâiz sayısı dikkate alınmak suretiyle rastgele yöntemle belirlediğimiz toplam 155 bayan vâiz oluşturmaktadır. Bu sayıya göre örneklem, evreni temsil niteliğine haizdir.

9.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın ana gövdesini oluşturan kısımdaki bilgi toplama aracı, üç türdür. İlki bayan vâizlere uygulanan ankettir. Söz konusu anket, Diyânet İşleri Başkanlığına bağlı il ve ilçe müftülüklerinde görev yapan random yöntemiyle belirlenen bayan vâizlere uygulanmıştır. İkincisi, bayan vâizlere yönelik olarak hazırlanmış yeterlik ölçeğidir. Üçüncüsü ise, ülkemizin farklı bölgelerinde görev yapan bayan vâizlerle gerçekleştirilmiş olan mülâkattır.

9.2.1. Anket Formunun Hazırlanması

Anket; belli bir amaç ve plana göre düzenlenmiş soru listesine verilen addır. Sorular açık uçlu ya da kapalı uçlu olarak iki şekilde hazırlanır. Cinsiyet, yaş, eğitim durumu gibi cevabı net olan sorularda kapalı uçlu sorular sorulurken, herhangi bir konuda kişisel görüş istenirken, açık uçlu sorular tercih edilir. Soruların açık ya da kapalı uçlu olması, araştırılan değişkene bağlıdır.

Görüş belirleme amacı ile yapılan soruşturmalarda, soruların soruluş biçimi, sırası ve ifade ediliş tarzı çok önemlidir. Görüş belirlenirken sorulacak soruların yeterince açık, anlaşılır, birden çok anlama gelmeyen, yansız ve anlamlı olması gerekmektedir.²¹

Konuyla ilgili gerekli teorik çalışma yapıldıktan sonra araştırmacı tarafından çeşitli anketlerden yararlanılarak anket formu geliştirilmiştir. Bu anket formlarında araştırılacak değişkene göre açık uçlu ve kapalı uçlu sorular sorulmuştur. Hazırlanan bu anketler, öncelikle birkaç il ve ilçede görev yapan bayan vâizlere uygulanarak ön

²⁰ 2013 yılına ait bu bilgi, 10.07.2013 tarihinde Diyânet İşleri Başkanlığı Bilgi Yönetimi ve İletişim Daire Başkanlığından edinilmiştir.

²¹ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayınları, 2007, s. 140.

denemeden geçirilmiş, uygun olmayan sorular değiştirilerek ankete son şekli verilmiştir.

9.2.2. Vaizlik Meslekî Yeterlik Ölçeğinin Geliştirilmesi

Verilerin toplanmasında “vâizlik meslekî yeterlik ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek, Diyânet İşleri Başkanlığının belirlediği vâizlik yeterlik kriterlerinden hareketle hazırlanmıştır.²² Likert tipinde beş dereceli olarak hazırlanan ölçek toplam 50 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddelerinin puanlaması dereceli olarak, “yeterli değilim” 1 puan, “biraz yeterliyim” 2 puan, “orta düzeyde yeterliyim” 3 puan, “oldukça yeterliyim” 4 puan, “tam yeterliyim” 5 puan olarak değerlendirilmiştir

Ölçeğin tümünden alınabilecek en düşük puan 50, en yüksek puan ise 250’dir. Alt boyutlarda ise, “Meslekî formasyon yeterliği” alanından alınabilecek en düşük puan 25, en yüksek puan 125; “Genel kültür ve iletişim yeterliği” alanından alınabilecek en düşük puan 17, en yüksek puan ise 85; “Alan bilgisi yeterliği” alanından alınabilecek en düşük puan 8, en yüksek puan ise 40 olabilmektedir.

9.2.3. Vâizlik Meslekî Yeterlik Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği

“Vâizlik Yeterlik Ölçeği”nin yapı geçerliği için faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi, aynı yapı ya da niteliği ölçen değişkenleri bir araya toplayarak ölçmeyi, az sayıda faktör ile açıklamayı amaçlayan istatistiksel bir tekniktir.²³

Araştırmanın evreni N=504, güven düzeyi $\alpha = \% 95$, yanılma payı $\pm \% 6,5$ ve araştırmanın örnekleme n=155’tir. Bu örnekleme sayısı, faktör analizi için yeterli görülmektedir.

Yapılan faktör analizi sonucuna göre ölçeğin KMO değeri 0,912, Barlett test değeri 5564,20 ($p < 0,001$) olarak bulunmuştur. KMO değerinin yüksek bulunması, ölçek verileri üzerinde faktör analizinin yapılabirliğini göstermektedir.

²² <http://www2.Diyânet.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Materyaller/Personel-Yeterlikleri-tevhit-01.12.2010.pdf>, (18.12.2012).

²³ Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 4. Baskı, Ankara: Pegem Yayinevi, 2004, s. 123.

Yapılan döndürülmüş (varimax) faktör analizi sonucunda ölçeğin üç faktörlü olduğu ortaya çıkmıştır. Bu üç faktörün toplam varyansta açıkladığı değişim % 50,05'tir.

Üç faktörlü olarak ortaya çıkan ölçekte, birinci faktör "Meslekî formasyon yeterliği" 25 maddeden, ikinci faktör "Genel kültür ve iletişim yeterliği" 17 maddeden ve "Alan bilgisi yeterliği" 8 maddeden oluşmaktadır.

"Meslekî formasyon yeterliği" maddelerinin faktör yükleri ve madde-toplam puan korelasyon katsayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Meslekî Formasyon Yeterliği

Meslekî Formasyon Yeterlik Ölçeği Maddeleri	1. Faktör Yüğü	Mad.-Top. Puan Kor.-ela. Katsayı
1. Diğer dinler hakkında bilgi sahibi olma	0,46	0,66
2. Arapça haricinde en az bir yabancı dil bilme	0,36	0,42
3. Yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel aktüaliteyi takip et.	0,52	0,60
4. Din hizm. ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uyg	0,68	0,70
5. Vaaz ve konuşma metni hazırlama	0,51	0,73
6. Dînî konularda danışmanlık ve rehberlik yapma	0,58	0,76
7. Yetişkin eğitiminin ilke, teknik ve yöntemlerini uyg.	0,59	0,73
8. Alanla ilgili olarak bilimsel yayınlardan istifade etme	0,58	0,70
9. Eğitim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanma	0,57	0,67
10. Bilgisayar ve interneti etkili kullanma	0,40	0,55
11. Konuşma yapacağı ortamı düzenleme ve etkili biçimde yönetme	0,58	0,70
12. Meslekle ilgili olarak yeni projeler üretme ve uygulama	0,68	0,72
13. Hitabetin ilke, yöntem ve tekniklerini uygulama	0,56	0,75
14. Vaaz kaynaklarını olumlu ve olumsuz yönleriyle tanıma	0,46	0,62
15. Hedef kitlenin ilgi, ihtiyaç ve beklentisini tespit etme	0,56	0,72
16. Vaazlarda din alanındaki temel prob. toplumun iht. göre işleme	0,58	0,70
17. Vaazların sonunda durum değerlendirmesi yapabilme	0,54	0,70
18. Önemli gün ve gecelerde program düzenleme	0,49	0,51
19. Görev yapılan yerin sosyo- kültürel ve dînî yapısını tanıma	0,56	0,66
20. Psikoloji, sosyoloji ve eğitim alanında yazılan eserleri okuma	0,71	0,67
21. Din hizmetleriyle ilgili yeni yöntemler deneme	0,82	0,76

22. Cemaatin özel soru ya da sorunlarıyla yakından ilgilenme	0,51	0,66
23. Kadın psikolojisi ile onların ilgi ve ihtiyaçlarını bilme	0,56	0,69
24. Cezâevi, hastâne, huzurevi, yetiştirme yurdu v.b. yerlerdeki dîni faaliyetler için gerekli donanımına sahip olma	0,58	0,66
25. Müftüye vekâlet konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahip olma	0,61	0,61

“Meslekî formasyon yeterliği” maddelerinin faktör yük değerleri 0,36-0,82 arasında değişmektedir. Madde-toplam puan korelasyonları ise 0,42- 0,76 arasında değişmektedir. Bu sonuca göre “Meslekî formasyon yeterliği” alt ölçeğinin geçerlik özelliğine sahip olduğu söylenebilir.

İkinci alt ölçek olan “Genel kültür ve iletişim yeterliği” maddelerinin faktör yükleri ve madde-toplam puan korelasyon katsayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Genel Kültür ve İletişim Yeterliği

Genel Kültür ve İletişim Yeterlik Ölçeği Maddeleri	2. Faktör Yüğü	Mad.-Toplam Puan Korelas. Katsayı
1. Hz. Peygamberin dindeki konumunu açıklama	0,78	0,76
2. Hz. Peygamberin hayatından örnekler aktarabilme	0,76	0,77
3. İslam tarihi hakkında detaylı bilgi sahibi olma	0,49	0,66
4. Din ahlak ilişkisini açıklayabilme	0,71	0,73
5. Dindeki inanç ve yorum farklılıklarını açıklayabilme	0,48	0,69
6. Dinin toplumsal yaşantıya olan katkılarını açıklayabilme	0,79	0,75
7. Türkiye'nin sosyo-kültürel ve dîni yapısını tanıma	0,45	0,63
8. Mesleği icrâ ederken kendine güvenme	0,55	0,73
9. Etkili iletişim kurabilme	0,58	0,73
10. Vaaz ve konferansı etkili şekilde sunabilme	0,54	0,72
11. Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanma	0,57	0,63
12. Vaazda, Kur'an ve sahih hadislerde geçen kıssaları kullanma	0,55	0,71
13. Ayet ve hadisleri vaaz konusuna göre yorumlayabilme	0,50	0,74
14. Vaazda güvenilir tarihi bilgileri kullanma	0,56	0,71
15. Görev mahallinin dilini ve şivesini anlayabilme	0,50	0,54
16. Vaazlarda yerel örf ve Âdetleri dikkate alma	0,65	0,71
17. Vaaz ve konuşmalarda duygu ve düşünceleri rahatça ifade edebilme	0,61	0,70

“Genel kültür ve iletişim yeterliği” maddelerinin 2. faktör yük değerleri 0,54-0,75 arasında, madde-toplam puan korelasyonları ise 0,54-0,77 arasında değişmektedir. Bu sonuca göre “Genel kültür ve iletişim yeterliği” alt ölçeğinin geçerlik özelliğine sahip olduğu görülmektedir.

Üçüncü alt ölçek olan “Alan bilgisi yeterliği” maddelerinin faktör yükleri ve madde-toplam puan korelasyon katsayıları ise aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Alan Bilgisi Yeterliği

Alan Bilgisi Yeterlik Ölçeği Maddeleri	3. Faktör Yüğü	Mad.-Top. Puan Kor.ela. Katsayı
1. Kur’andan bâzı bölümleri ezbere okuma	0,44	0,57
2. Okuduğı ayetlerin anlamlarını bilme	0,73	0,74
3. Kur’an mealini kullanma	0,59	0,66
4. Kur’an ve tefsirle ilgili temel kavram ve ilkeleri bilme	0,77	0,76
5. Tefsir yardımıyla ayetleri açıklayabilme	0,71	0,74
6. Temel fıkıh kaynaklarından yararlanabilme	0,55	0,75
7. İman, ibâdet ve ahlak konularında yeterli hadis bilme	0,58	0,66
8. Mesleğın gerektirdiğı düzeyde Arapça bilme	0,69	0,66

“Alan bilgisi yeterliği” alt ölçeğinde yer alan maddelerin 3. faktör yük değerleri 0,44-0,77 arasında, madde-toplam puan korelasyonları ise 0,57-0,76 arasında değişmektedir. Maddelerin fakör yüklerini ve madde-toplam puan korelasyon katsayılarının yüksek olması, “Alan bilgisi yeterliği” alt ölçeği maddelerinin yapı geçerliğine sahip olduğunu gösterir.

Ölçeğın güvenilirlik analizi sonucunda, Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı 0,97 ve test-yarı test güvenilirlik katsayısı 0,92 olarak bulunmuştur. Güvenirlik katsayılarının yüksek bulunması, “Vaizlik Meslekî Yeterlik Ölçeği”nin güvenilir olduğunu göstermektedir.

9.2.4. Mülâkat (Görüşme) Formunun Hazırlanması

Mülâkat, araştırmacının araştırdığı konu hakkında ilgili kişilerden çeşitli sorular yardımıyla bilgi almasıdır. Bilimsel amaçla düzenlenen konuşma olarak da ifade edilmektedir.²⁴ Nitel ve nicel görüşme olmak üzere iki gruba ayrılır. Her iki yöntemin birlikte kullanıldığı karma görüşme de vardır. Derinlemesine mülâkat olarak ifade edilen nitel görüşme, belli bir kişi ile önceden hazırlanmış sorularla başlayıp duruma göre farklı sorularla desteklenen bir araştırma tekniğidir.²⁵

Görüşme yöntemleri yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olmak üzere üç temel gruba ayrılır. Yapılandırılmış görüşme; araştırmacı tarafından hangi soruların nasıl sorulacağı, hangi verilerin toplanacağı en ayrıntılı biçimde önceden saptanmış ve belirlenen görüşme planının aynen uygulandığı tekniktir. Yapılandırılmamış görüşme ise görüşmeciye büyük hareket ve karar verme serbestliği sağlayan, esnek bir tekniktir.²⁶ Bu iki tekniğin özelliklerini üzerinde taşıyan yarı yapılandırılmış görüşmede de yapılandırılmıştaki gibi belirlenmiş sorular bulunmaktadır. Ancak belli bir sıra ile ve sıkı sıkıya sorulara bağlı kalınmaksızın gerekli durumlarda ek sorularla desteklenebilmektedir.²⁷ Yani yarı yapılandırılmış mülâkatta soruların sırasını, şeklini değiştirebilme ve daha detaylı olarak açıklama imkânı vardır.²⁸ Bu yüzden biz de araştırmamızda yarı yapılandırılmış mülâkat tekniğini tercih ettik.

9.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın teorik çerçevesini oluşturan kısım, Türkiye’deki çeşitli kütüphanelerden ve internet üzerinden elde edilen yerli ve yabancı kaynaklar (tez, kitap, makâle v.b.) taranarak elde edilmiştir.

Araştırmanın uygulamaya dayalı ikinci kısmını oluşturan veriler ise, örneklem grubuna uygulanmış olan anketten elde edilmiştir. Söz konusu anketlerin bir kısmı posta yoluyla, bir kısmı araştırmacı tarafından elden dağıtılarak, bir kısmı da e-mail aracılığıyla Ekim 2013-Ocak 2014 ayları içerisinde Türkiye’nin farklı

²⁴ Mine Arlı, M. Hamil Nazik, *Bilimsel Araştırmaya Giriş*, 3. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 2004, s. 45.

²⁵ Hüseyin Bal, *Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Isparta: SDÜ Basımevi, 2001, s. 142.

²⁶ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayınları, 2006, ss. 167-168.

²⁷ Yasin Bilim, "Görüşme Tekniği ve Araştırmalarda Kullanımı" *Nitel Araştırma*, Ankara: Detay Yayıncılık, 2007, ss. 29-30.

²⁸ Sâlih Çepni, *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*, 3. Baskı, Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2007, s. 108.

illerinde görev yapan bayan vâizlere uygulanmıştır. E-mail ile geri dönüşü sağlanan üç anket yapısı bozulduğu için hiç okunamadığından ya da dosya hiç açılmadığından değerlendirmeye tabi tutulamamıştır. Diğer 155 anket veri olarak kayıt altına alınmıştır. Diğer taraftan araştırma kapsamında her bölgeden en az bir kişi olmasına dikkat edilerek 16 kişi ile yüz yüze görüşme tekniği ile mülâkat yapılmıştır. Mülâkatlar için önceden randevu alınmış ve görüşmeler araştırmacı tarafından bayan vâizlerin görev yaptıkları müftülük binasında gerçekleştirilmiştir. Mülâkat yapılan iller ve görüşülen kişi sayıları şöyledir; Ankara 1 kişi (AİRB Koordinatörü), İzmir 1 kişi (AİRB Koordinatörü), İstanbul 2 kişi (1 tanesi AİRB Koordinatörü), Erzurum 1 kişi (AİRB Koordinatörü), Samsun 2 kişi (1 tanesi baş vâiz), Antalya 2 kişi (ikisi de il vâizi), Diyarbakır 2 kişi (1 tanesi cezâevi vâizi), Gaziantep 1 kişi, Çorum 2 kişi, Amasya 2 kişi (1 tanesi AİRB sorumlusu). Yukarıda gerekçesi verildiği üzere görüşmeler “yarı yapılandırılmış mülâkat” tekniğini şeklinde uygulanmıştır. Yapılan mülâkatlar bayan vâizlerden izin alınmak suretiyle, daha sonra çözümleme yapmak üzere kayıt cihazına kaydedilmiştir. Daha sonra bu kayıtlar araştırmacı tarafından deşifre edilerek yazılı hale geçirilmiştir.

9.4. Verilerin Çözümü ve Değerlendirilmesi

Örneklem grubundan elde edilen anket ve ölçek verileri, araştırmacı tarafından kodlanarak, SPSS 20 paket programına girilmiştir. Verilerin analizinde, t-testi, varyans analizi ile birlikte ki-kare testleri kullanılmıştır. Veriler bulgular bölümünde tablolaştırılarak tartışma ve yorumları yapılmıştır.

Ölçekte yer alan her bir yeterlik boyutuna ilişkin toplam puan ortalamalarının bağımsız değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için ise bağımsız değişkenin niteliğine göre farklı teknikler kullanılmış; iki alt kategoriye ayrılan bağımsız değişkenler için “ilişkisiz örneklem için t-testi” (Independent Samples T Test), ikiden fazla alt kategoriye ayrılan bağımsız değişkenler için “tek faktörlü varyans analizi” (One Way ANOVA) testi kullanılmıştır. Araştırmada gerçekleştirilen analizlerde manidarlık düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiştir.

Mülâkat yoluyla elde edilen niteliksel veriler ise, betimsel analiz yoluyla değerlendirilmiştir. Betimsel analizde veriler, araştırmanın amacına ve problemine göre açık ve sistematik bir şekilde betimlenmekte ve bu veriler konu başlığına göre

yorumlanmaktadır.²⁹ Bu araştırmada da mülâkat verileri araştırma konularına uygun olarak anlamlı ve sistematik bir biçimde düzenlenmiş ve ilgili yerlerde kullanılmak üzere hazırlanmıştır.

Bulgular ve yorum kısmında öncelikle ölçekten elde edilen veriler frekans dağılımları, karşılaştırmalar, yeterlik puanları ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler şeklinde gruplandırılarak yorumlanmıştır. Anketten elde edilen kapalı uçlu sorular da tablolaştırılarak yorumlanmıştır. Açık uçlu sorular ise, tek tek sınıflandırılarak sistematik bir biçimde ele alınmıştır. Mülâkatlardan elde edilen veriler de ilgili oldukları başlık altında değinilmek suretiyle konular açıklanmış ve bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

²⁹ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2005, s. 224.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAYGIN DİN EĞİTİMİNDE VAAZ ve İRŞAT

Araştırmamızın teorik çerçevesini teşkil eden bu bölümü iki ana başlık altında ele alacağız. İlk başlıkta, “vaaz” ve “irşat” kavramına ve bu kavramlarla ilintili olan diğer kavramlara yer vereceğiz. İkinci başlıkta ise, vaaz ve irşat faaliyetlerinin tarihsel gelişimi çerçevesinde sırasıyla Hz. Peygamber döneminde, Râşid halifeler döneminde, Osmanlı Devleti döneminde ve Cumhuriyet döneminde vaaz ve irşat faaliyetlerini ele alacağız.

1.1. Vaaz ve İrşatla İlişkili Temel Kavramlar

Yaygın din eğitiminde bir yöntem olarak kullanılan vaaz ve irşat faaliyetlerini daha doğru şekilde değerlendirebilmek için, öncelikle bu kavramların taşıdığı sözlük ve terim anlamlarını bilmek gerekmektedir. Zira kavramlar, taşıdıkları anlamlar sayesinde insan topluluklarının gelişimsel seyrini, düşünme biçimini ve algı dünyasını ele verir. Şimdi vaaz ve irşada ilişkin temel kavramları açıklayabiliriz.

1.1.1. Vaaz

Arapçada mastar bir kelime olan “va’z” ya da “vaaz”, sözlükte nasihat etmek, öğüt vermek, uyarmak, tembih etmek, yapılacak bir işin sonucunu hatırlatmak anlamlarına gelir.³⁰ Terim olarak ise, iyiliğe sevk etmek ve kötülükten sakındırmak için söylenen söz, kalbi yumuşatacak nasihat, hitabet tekniği içinde cemaate yapılan öğüt olarak tanımlanır.³¹ Vaazın çok farklı tanımları yapılmaktadır. Örneğin Ragıb el İsfehani, vaazı korkutmaya yakın bir sıkıştırma olarak değerlendirirse de Elmalılı

³⁰ Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, C III, İstanbul, H 1304, s. 178; Rağıb el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, *Müfredatu Elfazı'l-Kur'an*, Beyrut: Daru's-Şamiyye, 1992, s. 876.

³¹ Osman Cilalı, “Vaaz”, *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, C 6, s. 281; İsmail Lütfü Çakan, *Dîni Hitâbet*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Vakfı Yayınları, 2009, s. 59.

Hamdi Yazır, İmam Halil'in "kalbi inceleyecek şekilde hayrı hatırlatmak" şeklindeki tarifini tercihe şayan bulmuştur.³²

Bir başka tanımda vaaz, insanları dînî yönden aydınlatmak, onları ibâdetlerini yanlışsız ve eksiksiz yapabilecek şekilde bilgilendirmek olarak zikredilir.³³

Vaazın konusu doğrudan insan olup amacı, insanı inanç, ahlak ve ibâdet bakımından olgun ve sağlam bir karaktere ulaştırmaktır.³⁴ Yani vaaz kavramında mündemiç olarak, doğru istikamet üzerinde olma hususunda bir insanın başka bir insana yardımcı olması anlamı bulunmaktadır. Vâizlik ise, Müslümanların iyiliğini artırma hizmeti ve olgunlaştırma faaliyetidir.³⁵

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde vaaz, din ve toplum tarafından "iyi" olarak nitelenen davranışlara yöneltme, "kötü" olarak nitelendirilen tutum ve davranışlardan uzaklaştırma, dinin öngördüğü inanma biçimi ve pratiklerini hayata geçirme gayesiyle, insanlara etkili ve güzel nasihatte bulunma anlamı taşımaktadır.

1.1.2. İrşat

"*Reşede*" kökünden gelen irşat sözlükte, doğru ve hak yola iletmek, rehberlik yapmak,³⁶ manen aydınlatma, gafletten uyandırma ve uyarma anlamlarına gelir.³⁷ Terim olarak ise irşat; batılın ve dalaletin zıddı olan hidayet yollarını göstermek şeklinde tanımlanır.³⁸

Dînî terminolojide hidayet ile eşanlamlı olarak kullanılan irşat, hem mü'min hem de kâfirlere yönelik olarak uygulanmaktadır.³⁹ Bu yönüyle irşat, inanmayanların inanmalarını sağlamak, inananların ilim, amel ve ihlâs konularındaki eksikliklerini

³² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, İstanbul: Azim Dağıtım, t.y., C 6, s. 272.

³³ Mehmet Canbulat, *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB Yayınları, 2006, s. 674.

³⁴ Mualla Selçuk, "Din Hizmetlerinde Halkla İlişkilerin Vasıtaları 1 "Vaaz", *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler (İÖP)*, 8. Baskı, Cemal Tosun (Ed.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2007 s.192.

³⁵ Bayraktar; *Türkiye'de Vâizlik*, s. 21.

³⁶ Ebu'l- Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur, *Lisanü'l-'Arab'il Muhit*, C 1, Beyrut: Dar Sader, 2000, s. 1169.

³⁷ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 3. Baskı, C 2, İstanbul, 2008, s. 1451; *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, 7. Baskı, Ankara: TDK Yayınları, 1983, s. 589.

³⁸ İbn Manzur, *Lisan'ül- Arab*, C 3, s.175.

³⁹ Bekir Topaloğlu, "İrşat", *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, XXII, 2000, C 22, s. 454.

gidermek ve böylece imanlarının gereği gibi yaşamaları için çaba sarf etme olarak ifade edilmektedir.⁴⁰

Bir başka tanımda irşat, ehil kimseler tarafından dünya ve ahirette mutlu olabilmeleri için insanları doğru yola, hak ve hakikate, her çeşit iyiliğe çağırmak, onlara her türlü kötülükten sakınmalarını telkin etmektir.⁴¹ İrşat faaliyeti yapana ise “mürşit” denir.⁴²

Sonuç itibarıyla irşat, insanları İslam dinine inanmaya ve inandıktan sonra hayata tatbik etmeye teşvik etmek amacıyla, sözlü ve sözsüz araçlardan istifade ederek, gönüllü gayret göstermektir.

1.1.3. Nasihat

Nasihat sözlükte, öğüt vermek, vaaz etmek, samimi davranmak, ameli ihlâslı yapmak, balı süzmek, iç âlemi saf ve temiz yapmak, halis tövbe ve sevgisinde samimi olmak gibi anlamlara gelir.⁴³ Arapçada isim olarak kullanılan nasihat, öğüt anlamındaki “nush” ile aynı kökten gelmektedir. Bu öğüt verme vazifesini yapana da nasih denir. “n-s-h-” sözlükte temiz ve saf anlamına geldiğinden, nasihat edene nasih denmesinin bir amacı da, bu kişinin temiz kalpli ve iyi niyetli olduğunu vurgulamaktır.⁴⁴

Terim olarak nasihat, amelleri gösteriş ve yanlışlardan arındırıp, samimi ve doğru hale getirmek amacıyla tebliğ ve telkin etme özelliklerine sahip kimselerin, öfke, intikam ve menfaatten uzak bir şekilde muhatabın anlayabileceği bir üslupla hakkı açıklaması ve söylemesidir.⁴⁵

Bir başka tanımda nasihat, dinleyenlerin kalbini yumuşatacak bir tarzda dünyevi ve uhrevi görevleri öğretmek, günah ve sevap olan eylemleri haber vererek doğru yola sevk etmekten ibarettir.⁴⁶ Bu anlamıyla nasihat, vaaz ile eşanlamlıdır.

Kur’an’da değişik kalıplarda geçmekte olan nasihat, öğüt vermek, tavsiye etmek, bir kimsenin iyiliğini istemek, Allah ve Resulüne samimiyetle bağlanmak gibi

⁴⁰ Hasan Cirit, “Dînî Hitabetin Kavramsal Çerçevesi ve Günümüze Yansımaları” *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, Ankara: DİB Yayınları, 2008, s. 448.

⁴¹ *Şamil İslam Ansiklopedisi*, “İrşat”, C 3, s. 174.

⁴² *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, “İrşat”, İstanbul: Dergâh Yayınları, C 4, 1991, s. 405; Mehmet Canbolat, *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB Yayınları, 2006, s. 320.

⁴³ İbn Manzur, *Lisan’ül- Arab*, C 3, s. 646.

⁴⁴ Bayraktar, *Türkiye’de Vâizlik*, s. 24.

⁴⁵ Ahmet Rif’at, *Tasvir-i Ahlak*, 3. Baskı, İstanbul: Bab-ı Âli Matbaası, H 1314.

⁴⁶ Ömer Nasuhi Bilmen, “Vaaz ve Vâizler”, *Sebîlürreşâd*, C 32, S 589, s. 266.

manalara gelmekte olup,⁴⁷ peygamberlerin başlıca görevlerinden biri olarak zikredilir.⁴⁸

Nasihat, aslında muhatap tarafından bilinen hususlar hakkında hisli, heyecanlı, samimi ve etkili bir tekrardır.⁴⁹ Bu tanıma göre nasihat, aklın işlevi olan öğretme-öğrenme faaliyetinden ziyâde duyguların canlandırılmasına yönelik kalbi etkileme faaliyetidir.

1.1.4. Dâvet

Arapçada “*de-a-ve*” kökünden mastar olan dâvet, sözlükte çağırarak, seslenmek, adlandırmak, dua veya beddua etmek, propaganda yapmak ve ziyafete çağırarak anlamlarına gelir.⁵⁰ Terim olarak ise dâvet, insanları dine ve sâlih ameller işlemeye, Allah’a ve elçisine itaat etmeye, iyilik yapmaya ve kötülükten uzak durmaya çağırarak, İslam’ı tanıtmak demektir.⁵¹ En geniş ifadesiyle dâvet, hak dînî bilmeyenlere dînî ulaştırmak, onların doğru bilgi sahibi olmasını sağlamak ve inanması için gayret sarf etmektir.⁵²

Kur’an’da değişik türevleriyle 205 yerde kullanılan dâvet, “İslam’a çağrı”⁵³, “iman’a çağrı”⁵⁴, “Allah yoluna çağrı”⁵⁵, “Allah’ın kitabına çağrı”⁵⁶, “kurtuluşa çağrı”⁵⁷, “hayra çağrı”⁵⁸, “Hakka çağrı”⁵⁹, “esenliğe çağrı”⁶⁰, “hayat kaynağına çağrı”⁶¹, gibi anlamlar içermektedir. Bu ifadeler, dâvetin İslam’ın öngördüğü inanç ve değerlerin benimsenmesine yönelik bir faaliyet olduğunu gösterir.⁶² Kur’an’da Hz. Peygamber için de “Allah’ın dâvetçisi”⁶³ ibaresi kullanılmıştır.

⁴⁷ Kur’an, 28:20; 12:14; 9:91.

⁴⁸ Bkz. Kur’an, 7:21, 62, 68, 93; 36:19; 88:21.

⁴⁹ Süleyman Uludağ, *İslam’da İrşad*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1984, s. 46.

⁵⁰ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, C I, s. 986; Rağıb el-İsfahani, Ebu’l-Kasım Hüseyin b. Muhammed; Müfredatu Elfazı’l-Kur’an, Beyrut: Daru’ş-Şamiyye, 1992, s. 315; *TDK Türkçe Sözlük*, “Dâvet”, C 1, 7. Baskı, Ankara, 1983, s. 274; Fikret Karaman, *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB Yayınları, 2006, s. 115.

⁵¹ Şevki Saka, *Kur’an-ı Kerim’in Dâvet Metodu*, 2. Baskı, İstanbul: Seha Neşriyat, 1991, s. 28.

⁵² Hayrettin Karaman, *İslam’ın Işığında Günün Meseleleri III*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003, s. 82.

⁵³ Bkz. Kur’an, 61:7.

⁵⁴ Bkz. Kur’an, 57:8.

⁵⁵ Bkz. Kur’an; 16:125.

⁵⁶ Bkz. Kur’an, 3:23.

⁵⁷ Bkz. Kur’an, 40:41.

⁵⁸ Bkz. Kur’an, 3:104.

⁵⁹ Bkz. Kur’an, 13:14.

⁶⁰ Bkz. Kur’an, 47:35.

⁶¹ Bkz. Kur’an, 8:24.

⁶² Mustafa Çağırıcı, “Dâvet”, *İslam’da İnanç, İbâdet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi I*, İstanbul: İFAV, 1997, s. 393.

⁶³ Bkz. Kur’an, 46:31.

Ayetlere bütüncül yaklaşıldığında dâvetin hem gayri Müslimlere hem de Müslümanlara yönelik bir anlam taşıdığı görülür.⁶⁴ Bu manasıyla dâvet kelimesi, irşat kelimesinin eşanlamlısıdır.

1.1.5. Tebliğ

Tebliğ kelimesi Arapçada ulaştı, yetişti, yeterli oldu, maksada kavuştu anlamlarına gelen “*be-le-ğâ*” fiil kökünden türetilmiş bir mastardır.⁶⁵ Sözlükte taşımak, götürmek, ulaştırmak, bildirmek ve eriştirmek anlamlarına gelen tebliğ, terim olarak peygamberlerin aldıkları vahyi hiçbir ilave, azaltama ve değişiklik yapmaksızın insanlara bildirmesi demektir.⁶⁶

Kur’an’da peygamberlerin temel vazifesi olarak sunulan tebliğ, değişik peygamberlerin hayatlarından kesitlerle gözler önüne serilmiştir.⁶⁷ Bu ayetlerde ısrarla vurgulanan ana mesaj, peygamberlerin görevinin herhangi bir baskı ve zorlayıcı tutum serdetmeksizin, sadece tebliğ etmek olduğudur.

1.1.6. Tezki ve Tezekkür

Tezki ve tezekkür kelimelerinin kökü “*zkr*” olup sözlükte, bir şeyi unutmadan hatırdan tutmak, ezberlemek, anmak, şükretmek, tenkit etmek, kusurunu söylemek, bildirmek gibi anlamlara gelir.⁶⁸ Terim olarak tezki, insanlara Allah’ın nimetlerini bildirmek, onları bu nimetlere karşı şükre teşvik ederek nankörlük etmemeleri için uyarmak olarak tanımlanmaktadır.⁶⁹ Kur’an-ı Kerim’de isim veya mastar olarak sıklıkla geçen “*zkr*”, “*zakra*” ve “*tezkira*” kelimeleri⁷⁰ genellikle öğüt, ibret, hatırlama ve hatırlatma gibi manalara gelir.⁷¹

Kur’an’da sıkça geçen tezekkür kelimesi ise Türkçeye “düşünüp öğüt almak” şeklinde çevrilmektedir.⁷² Zikr kökünden türetilmiş olan tezekkür kelimesi, sözlük

⁶⁴ Mustafa Çağrı, “Dâvet”, *DİA*, C 9, İstanbul: TDV Yayınları, 1994, s. 16.

⁶⁵ İbn Manzur, *Lisanü'l Arab*, C I, s. 258.

⁶⁶ Fikret Karaman, “Tebliğ”, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB Yayınları, 2006, s.639.

⁶⁷ Bkz. Kur’an, 3:20; 5:67,92,99; 7:59,62,68,79,93; 16:36,82; 29:18; 36:17.

⁶⁸ İbn Manzur, *Lisanü'l Arab*, C IV, s. 308; Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, C 2, s. 347.

⁶⁹ İbnü-l Cevzi, Abdurrahman b. Ali b. Cevzi, *Kitabü-l Kusas ve'l Müzekkirin*, Muhammed Lütfi es-Sabbağ (nşr.), Beyrut, 1988, s. 162.

⁷⁰ Muhammed Fuad Abdulbaki, “zkr” maddesi, *El-Mu'cem el-Mufehres*, İstanbul, 1984, s. 270.

⁷¹ Bk. Kur’an, 6:68,69; 11:114,120; 29:51; 39:21; 50:38; 56:62,73; 69:12.

⁷² Diyanet İşleri Başkanlığı yeni mealinde çoğunlukla öğüt olarak yer almaktadır. Bkz. 2:221; 50:8; 20:3; 21:2; 28:46.

anlamı olarak unutmama (nisyan) kelimesinin zıttıdır. Dolayısıyla tezekkür geçmişe yönelik bir düşünce olup, unutulmanın hatırlanmasını ifade eder.

Kelimenin ismi fail olarak çekimlenmiş hali olarak kullanılan müzekkir kavramı, insanlar arasında faydalı ilmi yayıp, insanları onunla amel etmeye teşvik eden, irşat gayesiyle insanların seviyesine ve durumuna göre konuşan, anlaşmazlıkları gideren ve kalpleri yumuşatan bir nasihatçi olarak tasvir edilmektedir.⁷³

Vaaz ve tezkir kelimeleri sözlükte aynı manaları ifade etse de, Kur'an'da vaaz kavramı ile daha çok hukuki bir çerçeve ortaya konmakta, emir ve yasaklar gibi Bâzı genel prensipler konu edilerek öğütlenmektedir. Tezkiirde ise vaad, vaid, cennet, cehennem, iç ve dışın arındırılması gibi hususlar⁷⁴ sık sık tekrarlanarak sözkonusu hukuki ve genel prensiplere manevi ve ahlâkî bir boyut kazandırıldığı, vaaza nisbetle daha az zorlayıcı bir ifade tarzı benimsendiği söylenebilir. Bir başka fark ise tezkir ile bütün insanlığa hitap edilirken, vaazda hedef kitle daha ziyâde Müslümanlardır.⁷⁵

1.1.7. Emir bi'l- Ma'ruf Nehiy ani'l Münker

Sözlükte bilinen, tanınan, benimsenen şey anlamına gelen ma'ruf ıstılahta iyi, iyi olarak bilinen, örf haline gelmiş tutum ve davranış demektir. Münker ise sözlükte bir şeyi bilmemek, zor ve sıkıntılı olmak anlamlarına gelirken ıstılahta çirkin, kötü, aklın veya dinin kötü kabul ettiği tutum ve davranış demektir. Kur'an'ın dokuz yerinde ma'rufu emretme, münkeri nehyetme şeklinde beyan ettiği bu kelime gurubunun açık ve net bir şekilde tanımlanmaması, ma'rufun dinin yapılmasını gerekli gördüğü ve tavsiye ettiği, münkerin de bunun tam zıttı olan söz ve davranışların tamamını kapsadığını göstermektedir.⁷⁶

Görüldüğü gibi yukarıda zikredilen kavramların tümü anlam benzerlikleri, kapsama alanları ve amaç birlikteliği yönleriyle birbiriyle iç içe geçmiş, birbirini tamamlayan ve bu yüzden çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılan kelimeler olmuşlardır. Dilbilimciler her bir kelime arasındaki etimolojik farklılıkları dikkate alarak detaylı açıklamalar yapsalar da pratikte bu kelimeler, sıklıkla eşanlamlı

⁷³ Bayraktar, *Türkiye'de Vâizlik*, s. 22.

⁷⁴ Muhammed Abdülhay el-Kettani, *Hz. Peygamber'in Yönetimi*, C III, Ahmet Özel (Çev.), İstanbul: İz Yayıncılık, 1993, s. 7.

⁷⁵ Hasan Cirit, *Halkın İslam Anlayışının Kaynakları*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2002, s. 59.

⁷⁶ Mustafa Çağrı, "Emir bi'l-Ma'ruf Nehiy ani'l Münker", *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 1995, C 11, ss. 138-139.

kelimeler olarak anlaşılmaya ve kullanılmaya devam etmektedir. Özellikle ‘vaaz ve irşat’ şeklindeki yaygın kullanım, bu iki kavram arasındaki farklılıkları eriterek, neredeyse onları zorunlu olarak birbirini çağrıştıran bir kelime grubuna dönüştürmüştür. Vaaz ve irşat arasındaki anlam ilişkisi, gündelik dilde sıkça kullandığımız eğitim öğretim kavramları ile benzerlik göstermektedir. Nasıl ki eğitim için öğretim bir zaruretse ve eğitim, öğretime indirgenemezse, irşat için de vaaz bir gerekliliktir ve tek başına vaaz kavramı irşadı kapsamaz. İrşat, en genel ifadeyle “Allah yolunda dâvet” anlamı taşıdığından vaazdan daha geniş bir kavramdır.⁷⁷ Vaaz, irşat için bir araç, bir yöntem konumundadır. Dolayısıyla vaaz ve irşat ikili kavramı, insanları irşat etmede kullanılacak olan yöntemin sözel etkinliklere dayalı olmasını ifade etmektedir.

1.2. Vaaz ve İrşat Faaliyetlerinin Dini Temelleri

İnsanlık tarihi ile yaşıt olan semavi dinlerde, insana özgü olan söz, dil, konuşma, anlatma ve açıklama gibi niteliklere ayrı bir vurgu yapılmıştır. Zira insan kullandığı dili sayesinde, ilahi emirleri okuma, açıklama ve anlatma imkânı bulur. Allah ile kulları arasındaki kesintisiz iletişimi sağlayan kutsal kitaplara “kelamullah” denmesinin hikmetlerinden biri de insanın eğitimi ve rehberliği için Allah’ın “söz”ü araç olarak kullanmasıdır.⁷⁸ Benzer şekilde peygamberlerin aldıkları vahyi “söz” aracılığıyla insanlara aktarması, konuşmanın insan için hayati değerini ortaya koymaktadır. Evrendeki her şeyin Allah’ın bir ayeti olduğu⁷⁹ gerçeğinden hareketle, Allah’ın en büyük ayetlerinden olan “dil” ile yine onun ayetleri olan “Kur’an’ı” anlatmaya çabalama işi, bu vazifeyi icrâ edenler açısından dînî bir yükümlülük ve hassasiyet oluşturmaktadır.

Bu bağlamda vaaz geleneğinin ardağını oluşturan Kur’an ve sünnette vaaz ve irşat kavramlarına göz atmak yerinde olacaktır.

⁷⁷ Bayraktar, *Türkiye’de Vâizlik*, s. 23.

⁷⁸ Köylü, *Psiko-Sosyal Açıdan Dînî İletişim*, s. 103.

⁷⁹ Bkz. Kur’an, 10:5; 13:4; 15:16; 16:5-6; 21:32; 54:49; 88:17-20.

1.2.1. Kur'an'da Vaaz ve İrşat

Kur'an-ı Kerimde mastar haliyle doğrudan “vaaz” kelimesi geçmemektedir. Bununla birlikte “v-a-z” kökünden türetilmiş ve çeşitli sigalarla çekimlenmiş haliyle toplam yirmibeş yerde geçmektedir.⁸⁰ İsim olarak en çok kullanılan *mev'iza* kelimesi, daha çok peygamberlerin belirgin özelliklerinden biri olarak, bazen Kur'an'ın kendisi için, bazen de bizatihi Allah'ın kendisinin bir niteliği olarak yer almaktadır.⁸¹ Yine Hz. Musa'nın getirdiği emirler, İncil, bazen bir ayet ya da ayetler de Kur'an'da *mev'iza* olarak isimlendirilmiştir.⁸²

Benzer şekilde irşat kelimesi de doğrudan Kur'an'da yer almamakla birlikte, rüşt kökü ve türevleri toplam on dokuz ayette geçmektedir. Söz konusu ayetlerde geçen irşatla ilgili kelimelerin hemen hepsi doğru yol⁸³, sağduyu⁸⁴ gibi anlamlara matuf olarak insana izafe edilirken, sadece Kehf suresinin on yedinci ayetinde “mürşit” olarak bizzat Allah'ın kendisi zikredilmektedir.⁸⁵

Kur'an'da gerek doğrudan vaaz ve irşat kavramları, gerekse yukarıda açıklanan yakın anlamlı kavramlar birlikte ele alındığında, insanın her an muhatap olduğu ayartıcı etkenler karşısında uyanık ve mücadeleci olabilmesi için, birtakım hatırlatıcılara muhtaç olduğu sonucu açıkça görülür. Kur'an'ın değişik yerlerinde zikredilen bu hatırlatıcıları/öğüt vericileri beş kategori altında toplayabiliriz. Bunlar;

1.2.1.1. Allah

Kur'an'da öğüt verenlerin başında bizzat Allah'ın kendisi zikredilmektedir. Allah insanı akıl, duyu ve duygu gibi pek çok meleke ile donanımlı yaratmış olmasına rağmen, bu özelliklerin yerli yerinde kullanılması için kutsal kitaplar ve peygamberler aracılığıyla insanlara yol göstermektedir. İnsanın yaratılış gayesi olan kulluğu yerine getirirken karşılaşacağı “imtihan”⁸⁶ olgusu dikkate alındığında,

⁸⁰ Bunlar, *Veazte* (öğüt verdin) şeklinde bir, *etzuke* (sana öğüt veririm) şeklinde bir, *etzukum* (size öğüt veririm) şeklinde bir, *tevzûne* (öğüt verirsiniz) şeklinde bir, *yezukum* (size öğüt verir) şeklinde dört, *yezuhû* (ona öğüt verir) şeklinde bir, *izhum* (onlara öğüt ver) şeklinde bir, *izûhunne* (onlara öğüt verin) şeklinde bir, *tûazûne* (öğüt verilirsiniz (siz)) şeklinde bir, *yûazu* (öğüt verilir (o)) şeklinde iki, *yûazûne* (öğüt verilirler (onlar)) şeklinde bir olmak üzere 15 tane fiil, *el vâzûne* (öğüt verenler) şeklinde bir, *el mev'izetu* (vaaz) öğüt, şeklinde bir, *mev'izetun* (vaaz) öğüt) şeklinde sekiz olmak üzere on tane isim halinde kullanılmaktadır.

⁸¹ Bkz. Kur'an, 4:58; 16:90; 7:164; 11:26; 31:13.

⁸² Cirit, *Halkın İslam Anlayışının Kaynakları*, s. 37.

⁸³ Bkz. Kur'an, 2:186; 49:7; 72:21; 18:17, 24.

⁸⁴ Bkz. Kur'an, 11:97.

⁸⁵ Bekir Topaloğlu, “İrşad” *DİA*, C 22, İstanbul: TDV Yayınları, 2000, s. 454.

⁸⁶ Bkz. Kur'an, 2:155, 51:56, 67:2, 76:2.

insanların dünya hayatında ne kadar zorlanacağı izaha muhtaç değildir. Bu gerçeği bilen Allah, ilk andan itibaren insanoğlunun yanında olarak, ona doğrudan ve dolaylı olarak yardım ve rehberlikte bulunmuştur.

*“Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”*⁸⁷

Bu ayette Allah insanlara emirlerini sıraladıktan sonra bu emirleri bizce ince bir üslupla bir “öğüt” olarak nitelendiriyor. Seyyid Kutub bu durumu, öğüdün, emre göre kalbi daha çok etkileyen, gönüllü, saygılı ve rahatça uygulamaya dönüşmeye müsait bir mesaj türü olmasına bağlamaktadır.⁸⁸

*“Şüphesiz Allah, adâleti, iyilik yapmayı, yakınlara yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.”*⁸⁹

Fahredden er-Razi bu ayeti açıklarken, insanlığın ihtiyaç duyduğu ve ilahi aydınlatma olmadan ulaşamayacağı sevap-günah, helal-haram konularında açıklama getiren bir rehber olarak nitelendirdiği bir önceki ayetin tasdikçisi olarak tasvir eder.⁹⁰

*“Allah, ‘Ey Nuh! O, asla senin ailenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O hâlde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim’ dedi.”*⁹¹

Bu ayette ifade edildiği gibi Allah, Hz. Nuh’tan inkâr eden oğlunun kendi ailesinden sayılmadığı için ona dua etmesini bırakmasını istemiştir. Zira Allah peygamberine, kan bağı ve evlat sevgisi gibi insani bir takım duyguların, asli görevinin önüne geçmemesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Bu durumu Allah, peygamberine öğüt verme şeklinde nitelendirmektedir.

*“Eğer inanyorsanız, bu gibi şeylere bir daha ebediyen dönmemeniz için Allah size öğüt veriyor.”*⁹²

Bu ayetlerin nüzul sebebi İslam tarihinde İfk Hadisesi olarak bilinen Hz. Aişe’ye atılan iftiradır. Ayetin siyak ve sibakına bakıldığında olayla ilgili olarak

⁸⁷ Bkz. Kur’an, 4:58.

⁸⁸ Seyyid Kutub, *Fî- Zilâl-il Kur’an*, C 2, Sâlih Uçan, Vahdettin İnce (Çev.), Dünya Yay., ty., s. 520.

⁸⁹ Bkz. Kur’an, 16:90.

⁹⁰ *Kur’an Yolu Türkçe Tefsir ve Meal*, C III, Ankara: DİB Yayınları, 2007, s. 436.

⁹¹ Bkz. Kur’an, 11:46.

⁹² Bkz. Kur’an, 24:17.

iftirayı atan, yayan, işiten ve iftiraya uğrayanlar açısından bir takım uyarı ve tavsiyelerin olduğu görülür. Bu uyarı ve cezâ tehdidi Allah tarafından ahlâkî bir eğitim yöntemi olarak değerlendirilebilir.⁹³

Yine Bâzı ayetlerde bir takım tutum ve eylemlerin yasaklanması da Allah'ın insanlara bir öğüdü olarak sunulmaktadır. Örneğin faizin haram kılınışı ve faizin alışverişe benzetilmesinin akıbeti hakkındaki ayette Allah, kendisinin öğüdüne önem verilmesine özellikle vurgu yapmaktadır. Allah, yasaklarının çiğnenmesi durumunda insanın maruz kalacağı felaketi çarpıcı bir üslupla hatırlatmaktadır. Dolayısıyla insanın duygularına yönelik olarak, korkutarak ikaz etme eylemi de bir çeşit öğüt olarak değerlendirilebilir.

“Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, ‘Alışveriş de faiz gibidir’ demelerinden dolayıdır. Oysa Allah, alışverişini helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak) faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah’a kalmıştır. (Allah, onu affeder.) Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalacaklardır.”⁹⁴

Görüldüğü gibi Kur'an'da Allah kendisini, bazen bir peygambere bazen diğer insanlara karşı öğüt verici olarak zikretmektedir. Öğüt kavramının olduğu yerde bir alıcı, bir verici ve bir mesaj örgüsünün varlığı aşikârdır. İnsanın Allah'a inanması ilahi vahyi kabul etmesinin önkoşulu olduğuna göre, öğüt için inanç faktörünün temel olduğunu söyleyebiliriz. İnsanın öğüt verenin varlığını kabul etmesinin ardından, öğüdün tutulması için öğüt vericinin isteklerini önemsemesi gelir. Bunun ardından kendisine açıklanan olay hakkında derinlemesine bir düşünme ve içten kabullenme gelir. Bu süreçte kişi olayı özümseyerek kendine mal eder. İşte bu aşama bilinçli eyleme geçme ve irâdeyi kullanma noktasıdır. Engel ve güçlük çelmelerinin aşıldığı an da burasıdır.

1.2.1.2. Peygamberler

Kur'an'da insanlara öğüt veren bir diğer grup olarak peygamberler zikredilir. Kur'an'da İslam peygamberi Hz. Muhammed'e bizzat emredilen tebliğ görevinin yanı sıra pek çok peygamberin kendi halkı ile arasında geçen diyalog örneklerine de

⁹³ Kur'an Yolu Türkçe Meal, C 4, ss. 58-61.

⁹⁴ Bkz. Kur'an, 2:275.

yer verilmek suretiyle, beşeri elçilerin beşeri bir araç olarak, dili kullanmasının gerekliliğine dikkat çekilmektedir.

Peygamberler, Allah'tan aldıkları vahyi insanlara bildirmekle sorumlu olan insanlardır. Onlar, ilahi olanla beşeri olan arasında kurulan diyalogun vasıtası olarak, tebliğ ve tebyin vazifelerini hayatları boyunca devam ettirmişlerdir. Aslında vahyin kendisi başlı başına bir öğüt olmasına rağmen, hayata tatbiki sırasında peygamberler tarafından açıklanmaya muhtaçtır. İşte bu açıklama aşamasında, peygamberlerin sözlü ve fiili rehberliğinin tümü yine öğüttür. Peygamberlerin öğüt vermesi, öncelikle tüm insanlara ilahi hitabı duyurmak, ardından da kendisine tabi olan insanlara vahyin aktarılması ve yaşama geçirilmesi hususunda açıklayıcı olmak şeklinde sürmektedir. İnsanların kendi içlerinden biri tarafından dâvet edilmeleri yani konuşan, açıklayan, dînî tebliği yaşayarak örnek olan bir insanın peygamberlik etmesi başlı başına, bir derstir. Her ne kadar inanmayanların en önemli itirazlarından birisi peygamberlerin insan oluşu olsa da⁹⁵ aslında bu durum ilahi rahmetin tecellisinden öte bir şey değildir. Zira insan ancak kendisiyle aynı hayatı paylaşan, benzer tecrübeleri yaşayan, aynı dili konuşan bir rehberi dinleyip örnek alabilir.

Diğer taraftan peygamberlerin öğüdü sadece yaşadıkları hayatla ve zamanla sınırlı değildir. Onların hayatları boyunca bir yaşam ideali olarak benimsedikleri tebliğ ve bu süreçte başlarından geçen her hadise, ibret alabilenler için sürekli canlı bir öğüttür. Zira Kur'an'da adı geçen yirmi beş peygamberin çeşitli şekillerde atfı yapılan kıssalarında göze çarpan ortak nokta, onların hala insanlığa öğüt vermeye devam etmesidir. Bilhassa Hz. Muhammed özelinde düşünüldüğünde onun, "sünnet" kavramı ile ifadesini bulan ve hala insanlara ışık tutan söz ve davranışlarının, günümüz insanı ve sonraki kuşaklar için öğüt vermeye devam ettiği fark edilecektir.

Kur'an sadece peygamberlerin ümmetlerine yapacakları tebliğ görevini yerine getirmelerini emretmekle kalmamış, aynı zamanda söz konusu tebliğ vazifesinin içeriğini, sınırını ve yöntemini de ortaya koymuştur. Bu bağlamda Kur'an'da "de ki" ile başlayan ayetler, tebliğ vazifesinin içeriği ve sınırı hakkında bilgi vermektedir. Ayetler topluca değerlendirildiğinde, Hz. Peygamber'in insanları çağırdığı dâvetin temel amacının şirkten uzak bir Allah inancına sahip olmaları olduğu görülecektir. Bunun için de o dönem insanının da rahatlıkla kavrayabileceği evren ve yaratılış hakkında düşünme yoluyla insanlar ikna edilmeye çalışılmaktadır.

⁹⁵ Bkz. Kur'an, 11:2; 14:10; 23:24, 25, 33, 34; 26:153,154; 32:14.

"De ki 'Ey insanlar ben Allah'ın sizin hepinize gönderdiği bir elçisi (peygamberi)yim.' Ki göklerin ve yerin mülkü yalnız O'nundur. O'ndan başka ilah yoktur O diriltir ve öldürür. Öyleyse Allah'a ve ümmi peygamber olan elçisine iman edin. O da Allah'a ve O'nun sözlerine inanmaktadır. Ona iman edin ki hidayete ermiş olursunuz'." ⁹⁶

"De ki: 'Şüphesiz ben ancak sizin benzeriniz olan bir beşerim; yalnızca bana sizin ilahınızın tek bir ilah olduğu vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa artık sâlih bir amelde bulunsun ve Rabbine ibâdetle hiç kimseyi ortak tutmasın'." ⁹⁷

Hız. Peygamberin sunduğu tebliğin yöntemine dair en çarpıcı ayet şudur: "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle dâvet et. Onlarla yapacağın mücadeleyi en güzel şekilde yürüt." ⁹⁸

Burada tebliğin üç önemli ilkesinden bahsedilmektedir. Bunlar; hikmet, güzel öğüt ve güzel bir şekilde mücadeledir. Fıkıh, kelim, tasavvuf ve felsefe alanında çok çeşitli tanımları yapılan hikmeti Ragıp el İsfahani "ilim ve akılla gerçeği bulma", Zemaşeri "gerçeği açıklayan, şüpheyi gideren delil, sahih ve muhkem söz", Fahreddin er-Razi "kesin delillere dayanan bilgi", Kurtubi "kitabın doğru yorumu ve uygulanması" olarak açıklamaktadır. ⁹⁹ Tanımların hepsi dikkate alındığında, hikmetle tebliğ etmek, Allah'ın lütfu olan akı, Allah'ın isteklerini anlama yolunda doğru bir şekilde kullanarak, en üst düzeyde doğru düşünme ve davranma çabası olarak ifade edilebilir.

Güzel öğütle dâvet etmek, azarlama, başa kakma, sert davranma gibi insanları rencide edici davranışlardan uzak olup, aksine insanları tatlılıkla, yumuşak bir üslupla ve sevdirecek çağırarak demektir. Burada insanın duygularına hitap etmek ön plandadır. Zira yumuşak ve güzel söz, her zaman azarlama ve çıkışmadan daha iyi sonuçlar doğurmaktadır.

Güzel bir şekilde tartışmak, karşıdaki insanın gurur ve onuruna dokunacak sözler söylemesine, savunma haline geçmesine zemin hazırlamayacak tarzda tartışmadır. Tebliğ esnasındaki konuşmalarda amaç, karşı tarafa gerçeği ifade etmek ve açıklamak olduğuna göre, kişiliklere saldırı söz konusu olmamalıdır. İnsanlar fikirlerine saldırıldığı zaman bunu kişiliklerine yönelik saldırı olarak algılamakta ve

⁹⁶ Bkz. Kur'an, 6:14, 7:158.

⁹⁷ Bkz. Kur'an, 18:110.

⁹⁸ Bkz. Kur'an, 16:125.

⁹⁹ İlhan Kutluer, "Hikmet", *DİA*, C 17, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, s. 503.

fikirlerine daha sıkı bir şekilde sarılabilmektedir. Dînî tebliğ ise fikir yarışması değil, karşılıklı iletişim ağında gerçekleşen bir diyalogdur.

Yine Kur'an'da bir baba peygamber olan Hz. Lokman'ın oğlu ile olan diyalogu tebliğde içerik ve yöntem açısından oldukça önemlidir. “*Hani Lokmân, oğluna öğüt vererek şöyle demişti: ‘Yavrurum! Allah’a ortak koşma! Çünkü ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür.’*”¹⁰⁰ diye başlayan öğütler, içerik ve üslup uyumu ile ardışık olarak devam etmektedir.

Lokman (a.s.), kendisine hikmet verilen, derin bilgi ve kavrayışa sahip bir insandır. Hikmet, hem doğru bilgi, inanç ve düşünceyi, hem de bu kazanımların en mükemmel şekilde hayata geçirilmesini ifade eder. Kur'an'da baba ile oğul arasında bilgi ve hikmet öğretisi çerçevesinde çizilen portre iki açıdan önem arz eder. İlki bilgili, tecrübeli, saygın ve tatlı dilli olarak ortaya konan baba figürü ile gerçekte bu özellikleri taşıyan insanların nasihat edebilme imkânına işaret etmesinden dolayıdır. İkincisi ise diyalogun samimiyetine, karşılıksız ve özverili oluşuna vurgu yaptığından dolayıdır. Zira baba oğul arasında cereyan eden nasihat ya da paylaşım, tamamen karşı tarafın iyiliğini gaye edinen bir yaklaşımı ortaya koyar. Bir baba ya da benzer şekilde birbirlerini seven iki insan, konuşma ya da eylemlerinde karşı tarafın iyiliğinden başka bir şey istemez. Böyle bir amaca matuf olan ve tatlı bir üslupla sunulan öğüdün karşılık bulmaması pek olası değildir. İşte böylesi bir hazır oluş aşamasında baba Lokman (a.s.)'a verdirilmesi istenen hikmetin çerçevesi çizilirken, tevhit inancının başta gelmesi anlamlıdır. Lokman (a.s.), kendisi Allah'ın birliğine inandığı gibi oğluna da şirkten uzak durmasını öğütleyerek¹⁰¹ İslam'ın temel gayesi olan doğru ve sağlam bir imana sahip olmasını sağlamaya çalışmaktadır.

“*Onlar, Allah'ın kalplerindekini bildiği kimselerdir. Öyleyse onlara aldırma. Onlara öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında etkili ve güzel söz söyle.*”¹⁰²

Bu ayetlere göre Hz. Peygamberin gösterdiği onca çabaya rağmen direnenlere karşı aldırmaksızın doğru bilinen yolda ilerlemeye devam etmesi ve öğütten yararlanma yeteneğini yitirmeyenler için, öğüt vermeyi sürdürmesi tavsiye

¹⁰⁰ Bkz. Kur'an, 31:13

¹⁰¹ Bkz. Kur'an, 31:13; *Kur'an Yolu*, C 4, s. 336.

¹⁰² Bkz. Kur'an, 4:63.

edilmektedir.¹⁰³ Elmalılı ikinci ayetin tefsirinde etkili söz söylemeyi, acı ve etkili vaaz verme, yüreklere işleyecek belîğ ve etkili söz olarak ifade etmektedir.¹⁰⁴

*“Biz onların ne dediklerini çok iyi biliyoruz. Sen, onlara karşı bir zorba değilsin. O hâlde sen, benim uyarımdan korkan kimselere Kur’an ile öğüt ver.”*¹⁰⁵

Bu ayetle Allah, Hz. Peygamberin asıl görevinin gerçekleri anlatmak ve tebliğ etmek olduğunu vurgulamaktadır. İman etme kişinin kendi özgür irâdesi ve istemesiyle gerçekleşecek bir durumdur. Zor ve baskı altında inanan bir insanın imanı sahih değildir. Dolayısıyla bu ayetle, Hz. Peygamberin hidayete erdirme gibi bir misyonunun olmadığı açıkça belirtilmiştir.

1.2.1.3. Kutsal Kitaplar

Kutsal kitaplar, Allah’tan peygamberlere indirilen vahyin yazılı hale geçirilmiş şeklindedir. Kur’an’da yazılı belge olarak suhufun yanı sıra Zebur, İncil, Tevrat ve Kur’an olmak üzere dört kitaptan söz edilmektedir. Yine Kur’an’ın daha ilk sayfalarında yer alan ayetlere göre tüm kitaplara iman etmek iman esaslarından biridir.¹⁰⁶ Semavi kitapların tümüne inanmak, tevhit inancından beslenen bir olgudur. Zira dünyanın varlık sahnesine çıkışından itibaren, kıyamete kadar devam edecek olan süreçte aynı rehber tarafından farklı zaman ve mekânlarda insanlığın aynı istikamete yönlendirilmesi söz konusudur. Aynı amaçları gerçekleştirmek için peygamberler aracılığıyla söze ve yazıya aktarılan ilahi emirler, insanoğlunun başıboş olmadığı, sürekli gözetim altında olduğunun bir göstergesidir. Kitapların mesajının söze göre daha etkili ve uzun soluklu oluşu, onların peygamberlerin vefatından sonra da insanlığa ışık tutmasına vesile olmuştur.

Kur’an’da söz konusu edilen kutsal kitaplarla ilgili dikkat çeken en önemli husus hepsinin bir öğüt olarak nitelenmesidir.

*“Andolsun, biz size açıklayıcı âyetler, sizden önce gelip geçenlerden bir misal ve Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için bir öğüt indirdik.”*¹⁰⁷

“Mûsâ için, Tevrat levhalarında her şeye dair bir öğüt ve her şeyin bir açıklamasını yazdık ve ona şöyle dedik: ‘Şimdi onları kuvvetle tut, kavmine de emret.

¹⁰³ Kur’an Yolu, C 5, s. 135.

¹⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dînî Kur’an Dili*, C 3, s. 22.

¹⁰⁵ Bkz. Kur’an, 50:45.

¹⁰⁶ Bkz. Kur’an, 2:4.

¹⁰⁷ Bkz. Kur’an, 24:34.

Onları en güzeliyle alsınlar (uyulasınlar). Yakında size fasıkların yurdunu göstereceğim’.”¹⁰⁸

*“O peygamberlerin izleri üzere Meryem oğlu İsa’yı, önündeki Tevrat’ı doğrulayıcı olarak gönderdik. Ona, içerisinde hidayet ve nur bulunan, önündeki Tevrat’ı doğrulayan, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için doğru yolailetici ve bir öğüt olarak İncil’i verdik.”*¹⁰⁹

Kur’an’ı Kerimin öğüt ve ibret vesilesi olduğunu vurgulayan pek çok ayet vardır.¹¹⁰ Ayetlerde vahyin öğüdünden istifade edebilmenin ön koşulu inanma olarak zikredilmektedir. İbret ve öğüt almanın gerçek akıl sahiplerinin ve düşünebilenlerin başarabilecekleri bir iş olduğu ısrarla vurgulanmaktadır.¹¹¹

*“Bu (Kur’an), insanlar için bir açıklama, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için bir hidayet ve bir öğüttür.”*¹¹²

*“Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, kalplere bir şifâ ve inananlar için yol gösterici bir rehber ve rahmet (olan Kur’an) geldi.”*¹¹³

*“(Ey Muhammed!) Peygamberlerin haberlerinden, kendileriyle senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz. Bunlarda, sana hak, mü’minlere de bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir.”*¹¹⁴

Ayetler birlikte değerlendirildiğinde, Kur’an, kendisinin bütün insanlar için hak ile batılı ayırt eden, açıklayan ve doğru yola ileten bir kitap, takva sahipleri için bir ibret ve öğüt olduğunu ifade eder. İnsanların salt akıl ile doğru yolu bulabilmesi ya da istikamet üzerinde kalabilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle Kur’an özelinde söyleyecek olursak, onun teması, gerek bilenen dünya gerek insan algısının ötesindeki gayb âlemi hakkında da ipuçları verdiğiinden, sınırlı dünya hayatında nasıl bir yaşam ortaya konulması gerektiği hususunda rehberdir. Her kutsal kitabın olduğu gibi, Kur’an’ın da gönderildiği toplumun ana dilinde gelmiş olması onun anlaşılacak için gönderildiğinin ispatıdır.¹¹⁵ Yine Kur’an’ın içeriğine baktığımızda muhkem ve müteşabih ayetlerle, yerel ve evrensel olguların iç içe olduğunu görürüz. Bu özelliğiyle o, asırlardan beri her çağın insanına hitap edebilmekte, onu okuyan her düzeyde insana kendîni ifşa edebilmektedir. Bazen

¹⁰⁸ Bkz. Kur’an, 7:145.

¹⁰⁹ Bkz. Kur’an, 5:46.

¹¹⁰ Bkz. Kur’an, 3:58; 15:9; 16:44; 36:69; 43:44; 80:11-12; 54:17, 22, 32, 40.

¹¹¹ Bkz. Kur’an, 2:269; 3:7; 14:52; 13:19; 29:38; 39:9.

¹¹² Bkz. Kur’an, 3:138.

¹¹³ Bkz. Kur’an, 10:57.

¹¹⁴ Bkz. Kur’an, 11:120.

¹¹⁵ Bkz. Kur’an, 14:4.

bilgi verici, bazen müjdeleyici, bazen uyarıcı, bazen ders verici nitelikteki ayetler, insan varlığıyla uyumlu olarak çeşitlilik arz eder. Böylelikle Kur'an, farklı yöntemler kullanmak suretiyle her kabiliyet ve kapasitedeki insana hitap etme imkânı bulur.¹¹⁶

1.2.1.4. Diğer İnsanlar

Kur'an'da bir insanın diğer insan ya da insanlara öğüt vermesine de değinilerek, insan psikolojisinde önemli yeri olan başkalarının fikirlerinden ve tecrübelerinden yararlanma durumuna atıf yapılmaktadır. İnsan yaşadığı müddetçe olumlu ya da olumsuz pek çok olay ve durumla karşılaşır. Fıtratta mevcut olan iyiye ve kötüye meyil, insanın iyi ya da kötü davranışlar sergilemesine neden olur. Sürekli olarak kendinî geliştirme ve gerçekleştirme potansiyeline sahip olan insanın, bu esnada diğer insanlardan istifade etmesi, sosyal ve psikolojik bir gerekliliktir. Zira akıl, duygu ve tecrübe paylaşımı, benzer durumlarla karşılaşan insan için pratik değeri yüksek kazanımlardır.

Her ne kadar insan, kendi eylemlerinin tek sorumlusu olsa da, içinde bulunduğu toplumun bir ferdi olarak yapıp ettiklerinden sosyal anlamda mükelleftir. Bireysel olarak sergilediği davranışlar doğrudan ya da dolaylı olarak diğer insanları ilgilendirdiğinden, doğru tutum ve davranış sergilemesi hususunda tüm toplumla işbirliği içerisinde olması gerekir. Bu anlamda kişinin en yakınından başlayarak ulaşabildiği en uzak mesafeye kadar kendisini sorumlu hissetmesi, İslam dininin ısrarla üzerinde durduğu hususlardan biridir. Öyle ki “*Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.*”¹¹⁷ şeklindeki ayet gereği bunun Müslümanlar üzerine farz-ı kifaye olduğu dile getirilmiştir.

Kur'an'da öğüt verme hususunda insanlara örnek teşkil eden bir diğer ayet, karı koca ilişkilerinde karşımıza çıkmaktadır. Ayette meşru aile düzenini bozmaya kalkışan kadına karşı, eşin uygulayacağı yöntemler sıralanırken ilk sırada yer alan tavsiye ya da emir, öğüt vermektir.

“Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini)

¹¹⁶ Ahmet Çelik, “Birey ve Toplumun İslahı Açısından Kur'an Kıssaları”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 22, 2004, s. 57.

¹¹⁷ Bkz. Kur'an, 3:104.

koruması sayesinde onlar da “gayb”ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın...”¹¹⁸

Kur’an’da bir topluluğun başka bir topluluğa öğüt vermesi hadisesine de değinilerek Allah’ın emrine muhalif davrananlara karşı uyarılarda bulunmanın, dînî bir görev olduğuna dikkat çekilmektedir. Aşağıdaki ayette zikredilen olayda İsrail oğullarından hile ile Cum’artesi yasağını çiğneyenleri uyaran bir topluluktan bahsedilmektedir. Aynı topluluk kendi yaptıkları işi sonuçsuz bir çaba olarak gören ve boş yere öğüt verdiklerini düşünen bir başka topluluğa cevaben, yaptıkları fiilin kendi sorumluluklarını gerçekleştirmek olduğunu ifade etmiş olmaları manidardır.

“Hani onlardan bir topluluk demişti ki: “Siz, Allah’ın helâk edeceği veya şiddetli bir azaba uğratacağı bir kavme ne diye (boş yere) öğüt veriyorsunuz?” Onlar da, “Rabbimize bir mazeret beyan etmek için, bir de belki Allah’a karşı gelmekten sakınırlar diye (öğüt veriyoruz)” demişlerdi.”¹¹⁹

Görüldüğü gibi Kur’an’da insanların birbirlerine karşı öğüt vermesi, sosyal ve dînî bir sorumluluk olarak yer almaktadır. Gerek aile bireyleri gerekse toplumun diğer fertleri arasında gerçekleşen bu yardım biçimi, iyiliğe teşvik ve kötülükten uzaklaştırmak gayesiyle yapıldığı gibi, Allah’ın emrini yerine getirmiş olmak için yani ibâdet gayesiyle de gerçekleştirilmektedir.

1.2.1.5. Yaşanan Hadiseler

İnsanlar için öğüt, her zaman sözlü ifadeler aracılığıyla gerçekleşmez. “Bir musibet bin nasihatten hayırlıdır” atasözünde de dikkatlere arz edildiği gibi, bazen ortaya çıkan herhangi bir hadise ya da yaşanan üzücü bir olay, insanların daha kötü sonuçlara ulaşmasını önlemede etken olabilmektedir. Ortaya çıkan hadise, başta olayın kahramanları olmak üzere, bu olaya şahit olan, olayı başkalarına anlatan ve dinleyenler açısından etkisi sürekli olan bir öğütçüye dönüşebilmektedir. Mesela Kur’an’ın üçte ikisini kapsadığı kabul edilen kıssalar,¹²⁰ yaşanmış hadiseler en güzel örneklerdir. “*Kur’an’daki tüm kıssalar gerçeğe uygundur ve onları anlatan da gerçeği anlatmıştır*” diyen İbn Teymiyye, kıssaların yaşanmış gerçek hadiseler

¹¹⁸ Bkz. Kur’an, 4: 34.

¹¹⁹ Bkz. Kur’an, 7:164.

¹²⁰ Sadık Kılıç, *Mitoloji, Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerim*, İzmir: Nil Yayınları, 1993, s. 178.

olduğuna dikkatleri çekmektedir.¹²¹ Hud Suresi 20. Ayette “*Peygamberlerin haberlerinden kendisiyle kalbinizi pekiştireceğimizden her türlüünü sana anlatıyoruz. Bu haberlerin içerisinde sana gerçek ulaşmakta, mü’minlere de bir uyarı ve öğüt gelmektedir.*” şeklinde ifade edilen hakikat de bu hususu gözler önüne sermektedir. Uzun ya da kısa, bütün ya da parçalı, yakın ya da uzak olması, anlatılan kıssaların amacını değiştirmez. Bilindiği gibi kıssalar, tarihi olaylara canlılık katarak, muhataplarının ders ve ibret almasını hedeflemektedir. Daima iyi ile kötünün çatışmasını konu edinen kıssalar, insanlara iyiden yana olma ve iyiyi örnek alma konusunda teşvik edicidir.¹²²

Örneğin; “*Biz bunu, hem onu görenlere, hem de sonra geleceklere bir ibret ve Allah’a karşı gelmekten sakınanlara da bir öğüt kıldık.*”¹²³ ayetinde anlatılan kıssada, Allah’ın yasağını ihlal eden İsrail oğullarının maddi veyahut manevi olarak cezâlandırılmaları anlatılmaktadır. Ayette de ifade edildiği gibi olayın vukusu, gerçekteştiği dönemde çağdaşları için bir uyarı mahiyetinde iken, takva sahipleri ve sonraki nesiller için ders alınması gereken bir ibret durumundadır. Dolayısıyla burada eyleme dönüşmüş bir öğütten söz edilmektedir. Daha açık bir ifadeyle öğüt, sadece sözlü bir takım anlatılarla sınırlı olmayıp, meydana gelen olaylarda mündemiç sözsüz bir nasihat da olabilmektedir.

Görüldüğü gibi Kur’an’da yer alan vaaz, daha ziyâde öğüt, nasihat, hatırlatma, bilgi verme, emretme, tavsiye etme ve uyarma anlamına gelip, bazen Allah’a, bazen Kur’an’a, bazen Peygamber(ler)e nispetle farklı şekillerde kullanılmaktadır. Allah’ın öğüt vermesi, Peygamberin öğüt vermesi, Kur’an’ın öğüt vermesi ayrı ayrı yöntemleri işaret etmekte olsa da, her birinin ortak paydası amaç birlikteliğidir. Zira peygamberleri ve kitapları gönderen yine Allah’tır. Dolayısıyla burada söz konusu amaç, öncelikle tevhit inancını ikame ettirmek, ahiret hayatının varlığını insanlara bildirmek, dünya hayatının ahiret için bir tarla olduğunu hatırlatarak, ilahi emir ve yasaklara uyma konusunda insanları bilgilendirmek, ikna etmek, uyarmak, teşvik etmek, ümit vermek ve bazen de korkutmaktır.

Kur’an’da vaaz, irşat, tebliğ, nasihat, tezkir, emir bi’l- ma’ruf nehiy ani’l- münker gibi kavramlar değişik türevleriyle birlikte değerlendirildiğinde, altı çizilen

¹²¹ Takıyuddin Ebu’l-Abbas Ahmed İbn Teymiyye, *Mecmu’u Feteva*, Beyrut: Daru’l-‘Arabiyye, 1398, XVII, s. 18.

¹²² Suat Yıldırım, “Kur’an-ı Kerimde Kıssalar”, *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, S 3, 1979, s. 43.

¹²³ Bkz. Kur’an, 2:66.

en önemli nokta, insanların öğüt alma ya da ders çıkarma şeklindeki bir süreçten istifade edebilecekleri gerçeğidir. Burada öğüt verenin kimliği, öğüt veriş şeklini ve etkililiğini belirlemektedir. Zira soyut bir takım uyarıcıların dînî ve dünyevi yaşantı konusunda rehberlik etmesi, somut uyarıcılar gibi değildir. Bununla birlikte öğüt alması istenen kişinin, her iki grup karşısında aktif olması, bir başka ifadeyle alıcılarını açık tutması asıl olandır.

Öğüt/vaaz sadece dilin sınırlarına hapsedilemeyecek kadar geniş bir anlam alanına sahip bir kavramdır. İnsan dünyayı yalnızca beş duyu organıyla algılamaz. Kaldı ki, mezkur uzuvlar hususunda da çok detaylı ve karmaşık bir yapı sergileyen insan, bunlardan en verimli şekilde istifade edebilmek için bir takım içsel mekânizmalara ihtiyaç duyar. Bu mekânizma, insanı diğer canlılardan farklı kılan akıl ve duygulardır. Kur'an'ın, aklın ve duyguların kullanımına ilişkin hatırlatmaları bu noktada anlamlıdır.

1.2.2. Sünnette Vaaz ve İrşat

Hız. Peygamber, bir toplumdaki tüm insanları aynı gemiye binmiş yolculara benzetmektedir.¹²⁴ Nasıl ki aynı gemiyi paylaşan yolcular, birbirlerinin yaptıklarına duyarsız kalamazsa, aynı toplumdaki insanlar da birbirlerine karşı sorumsuz olamaz. Çünkü insan fizyolojik ve duygusal yapısı gereği, olumsuzlukları örnek alarak, onları olağanlaştırma, moda hale getirme ve böylelikle yaygınlaştırma eğilimine sahip bir varlıktır. Dolayısıyla bir kişinin kötü bir davranışı herkesin sonunu hazırlayabilir. Aynı toplumun fertleri bir zincirin halkaları gibi tek tek sağlam ve güvenilir olmazsa bütün zincirin bir değeri kalmaz. Bu sebeple Hız. Peygamber tebliğ vazifesini üstlendikten sonra, aynı geminin insanları olan toplumun her kademesindeki insanı ayırım gözetmeksizin İslam dairesine dahil etmeye çalışmıştır.¹²⁵

Yine Hız. Peygamber, iyilik ve kötülük hakkında teşvik ve tehdit içerikli önemli bir hadisinde şöyle bir çağrıda bulunmuştur:

“Kim bir iyiliğe çağırırsa ona uyanların sevabı kadar ecir kazanır, bu ona uyanların sevabından hiçbir şey eksiltmez. Kim de bir kötülüğe çağırırsa ona

¹²⁴ Buhâri, “Şerîket”, 6.

¹²⁵ Adem Apak, *İslâm Tarihi (I)*, 2. Baskı, İstanbul: Ensar Yayınları, 2009, s. 158.

*uyanların günahı kadar günah kazanır, bu onların günahlarından bir şey eksiltmez.”*¹²⁶

Bir iyiliğe dâvet etmeyi ona uyanlar adedince mükâfatla müjdeleyen Hz. Peygamber, mü'minlere iyiliğe çağırma ve iyi yolda olma konusunda dinamik bir bilinç kazandırmaya çalışmıştır. Burada söz konusu iyilik, başka iyiliklere sebep olduğu için üretken bir hüviyete bürünmektedir. Benzer şekilde iyiliğin zıttı olan kötülükte başkalarına duyurulduğunda ya da başkalarının yapmasına sebep olduğunda, kötü huylu tümör işlevi görür. Bu nedenle Hz. Peygamber, sürekli çoğalan ve sahibini kötü akıbete sürükleyen bu davranıştan uzak durmak için uyarıda bulunmaktadır.

Kötülüğün zuhur etmeden önlenmesine yönelik hadisinin ardından Hz. Peygamber, oluşmuş kötülükler için de ıslah çalışmaları önermektedir. Bu meyanda ilk akla gelen sözü “*Sizden kim bir kötülük görürse onu eliyle düzeltsin, buna gücü yetmezse diliyle buna da gücü yetmezse kalbiyle buğzetsin*”¹²⁷ hadisidir. Onun mevcut kötülük karşısında duyarsız kalmayıp, herkesin imkânı ölçüsünde o kötülüğü yok etmeye çalışmasını istemesi, kötülüğün yayılmasının önlenmesinde önemli bir ilkedir. Toplumsal hiyerarşide, her insanın nüfuz gücü farklı farklıdır. Dolayısıyla kişinin kendi yaptırım gücünün farkında olarak, bunu kötülüğün önlenmesinde etkin bir şekilde kullanması, dînî ve ahlâkî bir vazifedir. Kötülük karşısında Müslüman kişinin konumunu gösteren sıralamanın en sonunda yer alan kalp ile tavır almak, şartların müsait olduğu ilk fırsatta bu kötülüğü ortadan kaldırıp yerine iyi olanın ikamesine dek, uyanık bir şekilde beklemenin ilk adımıdır.¹²⁸

Hz. Peygamberin konu ile ilişkili bir diğer hadisi de şudur: “*Din, nasihatten ibarettir.*”¹²⁹ Nasihat kelimesinin sözlükteki kök anlamlarına bakılarak tercüme edildiğinde, hadisin iki şekilde değerlendirilebileceği görülmektedir. İlkinde temiz ve samimiyet olarak ifade edilen nasihat, insanları iyiliğe ulaştırmayı hedefleyen dinin kendisini ifade eder. Nasihat kavramı bu anlamıyla dinin kendisine ve amacına işaret ettiğinden, vaaz kavramından daha geniştir. İkincisinde nasihat, öğüt verme anlamında olup, insanları iyiliğe ulaştırma da bir araç olarak sunulmaktadır. Bu anlamıyla ise dînî tebliğde bir yaklaşım ya da yönetime işaret etmektedir ki bu sadece

¹²⁶ Müslim, “İlim”, 15-16.

¹²⁷ Müslim, “İman”, 78.

¹²⁸ Ali Hâşimi, *Kur'an ve Sünnete Göre Müslüman Toplumu*, M. Beşir Eryarsoy (Çev.), İstanbul: Risâle Yayınları, 2005.

¹²⁹ Buhâri, “İman”, 42.

câmilerdeki vaazla sınırlı değildir. Zira Hz. Peygamber imkân dâhilinde her yerde insanlara öğüt vermiştir.¹³⁰

İnsan her ne kadar bir kültür içinde doğsa ve eğitim öğretim yoluyla çok bilgi edinse bile, bildiklerini hayata tatbik etme noktasında zafiyet gösterebilmektedir. Bu zafiyet ise arzu, nefis, unutkanlık ve umursamazlık gibi insanın kendi içinden kaynaklı olabileceği gibi, baskı, şiddet ve sosyo ekonomik şartlar gibi dış faktörlerden kaynaklanabilir. Her ne sebeple olursa olsun, insanı doğru davranış sergileme noktasında pasifleştiren bu engellerin aşılmasında bir takım hatırlatıcılara ihtiyaç vardır. İşte tam da bu noktada nasihat, insanın kendi iç dinamiklerini tetikleyerek, eyleme geçmesine neden olabilmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber “*Bir kimse kardeşinden nasihat talep ederse, o ona nasihat etsin.*”¹³¹ diyerek, nasihatın isteyen kişi açısından bir ihtiyaç, istenen kişi açısından ise bir iyilik kaynağı olduğunu vurgulamıştır. İnsan bazen, düşünme ve eyleme geçme noktasında kararsız kaldığı, ne yapacağını bilemediği durumlarda çevresindeki güvendiği kimselerden yardım talebinde bulunur. İşte bu durum kişinin bir fikre, bir rehberliğe ihtiyaç duyduğu zamandır ki, isteyen kişi açısından hayati önem taşıyabilir. Bu kritik dönemde yardıma muhtaç bir insana yardım etmek, bireysel ve toplumsal menfaat açısından önem arz eder.

Hz. Peygamberin hayat tarzı olan irşat kavramını sözlerinde de sıklıkla kullandığı görülmektedir. İrşat kelimesi hadislerde “maddi ve manevi alandaki doğru yolu bulmak, bu yolu göstermek” anlamında kullanılmıştır.¹³² Hz. Peygamberin Hayber kalesinin fethi sırasında Hz. Ali’ye hitaben “*Şunu bil ki tek bir kişinin senin irşadıyla Müslüman olması, en değerli ganimet olan kızıl develerin sana verilmesinden hayırlıdır*”¹³³ sözleri, onun irşat’a bakışını çarpıcı bir dille ortaya koymaktadır. O bir kişinin Müslüman olmasına vesile olmanın sevabını, o günün şartlarında en değerli dünyalık nimetlerin başında yer alan develerden daha kıymetli olduğunu ifade etmektedir. Böylelikle insanların köle olarak alınıp satıldığı, kadınların insan yerine konulmadığı, kız çocuklarının yaşama hakkının bile olmadığı bir zaman diliminde, İslam dininin en önemli değeri olan insanlık değeri, onun şahsında yeniden hayat bulmuştur. O bu sözleriyle, Allah’ın yarattığı kul olarak

¹³⁰ Cemal Tosun, “İlâhiyat Fakültelerinde Vâizlik Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S 36, 1994, s. 183.

¹³¹ İbn Hanbel IV, 259.

¹³² Topaloğlu, “İrşat”, *DİA*, C 22, s. 454.

¹³³ Buhâri, “Cihad”, 102.

insanı, hiçbir sığata matuf olmaksızın, dâvet edilmeye, değır verilmeye ve hepsinden önemlisi Allah’a muhatap olduğunun farkına vardırılmaya layık görmektedir.

1.3. Vaaz ve İşşat Faaliyetlerinin Tarihsel Gelişimi

Bu başlık altında Hz. Peygamber döneminde vaaz ve irşat faaliyetleri, Hz.Peygamberin vefatından sonraki vaaz ve irşat faaliyetleri ele alınacaktır.

1.3.1. Hz. Peygamber Döneminde Vaaz ve İşşat Faaliyetleri

Bütün peygamberlerin dînî tebliğ etme, bilgilendirme ve ikaz etmede, vaaz ve nasihat metodunu kullandıkları grlmektedir.¹³⁴ Aslında bu durum, kabaca sözün kullanımı olarak düşünüldüğünde bir zorunluluktur. Bununla birlikte, etkili söz söylemenin geçer akçe olduğu bir toplumda, dînî anlatabilmek ve yayabilmek için aynı yöntemden yararlanmak, Hz. Peygamber için ayrı bir öneme sahiptir. Bu bağlamda vaaz, Peygamberimizin hiçbir zaman terk etmediği bir irşat metodu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁵

Hz. Peygamber, Mekke’de ve Medīne’de geçen toplam yirmi üç yıllık peygamberlik hayatı boyunca, vazifesini eksiksiz ve en güzel Şekilde yapabilmek için szli ve fiili irşatta bulunmuştur. O elçi olarak görevlendirilmesinin hemen ardından en yakınlarından başlayarak İşlam’ı tebliğ etmiştir. Tebliğin olduğu her yerde öğretme hadisesinden söz edilebileceėi¹³⁶ için, onun tebliğinin aynı zamanda eğitim ğretim aracı, başka bir ifadeyle bir kişilik ve toplum inşası olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Hz. Peygamber’in muhatap kitlesini dikkate alarak, dînî tebliğindeki vaaz ve irşat çalışmalarını iki kategoride değerlendirebiliriz. Bunlardan ilki onun inanmayanlara yönelik yürüttüğü, ikincisi ise inananlara yönelik yürüttüğü vaaz ve irşat faaliyetleridir.

¹³⁴ Bayraktar, *Türkiye’de Vâizlik*, s. 20.

¹³⁵ Abdurrahman etin, *Hitabet ve İşrad*, Bursa: Aksa Yay., 1998, s. 244.

¹³⁶ M. Şevki Aydın, “Muallim Peygamber”, *Erciyes Üniversitesi İllâhiyat Fakültesi Dergisi*, S 9, 1996, s. 57.

1.3.1.1. Hz. Peygamberin İnanmayanlara Yönelik Vaaz ve İrşat Faaliyetleri

Diğer peygamberler gibi Hz. Peygamber de çevresinde ulaşabildiği her insana dînî anlatmakla görevlendirilmiştir. Bu sebeple o, samimi bir kalple ve bütün gücüyle, kadın- erkek, hür- köle, Arap-Acem ayrımı olmaksızın erişebildiği herkese İslam'ı tebliğ etmiştir.¹³⁷

Kendisine inananları ateş çukurundan çekip kurtarıırken, kendisi yalanlayıp inanmamakta ısrar edenleri yılmadan, usanmadan dâvet etmeye devam etmiştir. Hz. Peygamber, görevinin yalnızca tebliğ etmek olduğunu hatırlatan ayetlere rağmen İslam'ı kabul etmeyenler için aşırı derecede üzülmeğe kendîni alamamıştır. Hatta Allah Kur'an'da "(Ey Muhammed)Herhalde sen, onlar bu söze(kitab) inanmıyorlar diye, peşlerinde üzüntüden kendîni helak edeceksin."¹³⁸ ayetiyle bu durumu dillendirme gereği duymuştur.

İçinde yaşadığı toplum koşulları dikkate alındığında, Hz. Peygamberin inanmayanlara yönelik faaliyetlerini üç alt başlık altında değerlendireceğiz. Bunlar; Hz. Peygamberin yaşadığı coğrafyada kendileriyle muhatap olduğu müşrikler, ehli kitap ve münafıklardır.

1.3.1.1.1. Hz. Peygamber'in Müşrikleri İrşadı

Hz. Peygamber kendisine vazifesini hatırlatan Müddesir Suresinin ilk ayetlerinin gelişi üzerine, başta eşi olmak üzere, önce tüm yakınlarını İslam'a dâvet etmiştir. Kendisine ilk inanan kişi, eşi Hz. Hatice olmuş, diğer aile fertleri de onunla aynı zamanda Müslüman olmuşlardır. Tebliğin başlangıç döneminde Hz. Peygamber çevresindekilere İslam'ı gizli anlatmaktaydı. Gizli dâvet olarak bilinen bu sürecin yaklaşık olarak üç yıl sürdüğü ifade edilmektedir.¹³⁹ İnananların gözlerden uzak bir şekilde toplandıkları yer olan Erkam b. Ebu'l Erkam'ın şehrin dışında Safa Tepesi eteklerindeki evi, buluşma mekânlarıydı. Bu ev, risaletin 6. yılında Müslüman olan Hz. Ömer'in İslam'a girişine kadar gizli buluşma mekânı olmaya devam etmiştir.¹⁴⁰ "Ey Muhammed sana emredileni açıkça ortaya koy, puta tapanlara aldırma"¹⁴¹ ve

¹³⁷ Muhammed Accâc el- Hatib, *Sünnetin Tesbiti*, Mehmet Aydemir (Ter.) İzmir: Yeni Akademi Yayınları, 2005, s. 50.

¹³⁸ Bkz. Kur'an, 18:6.

¹³⁹ Ali Kıpır, *Asr-ı Saâdette İslam*, Vecdi Akyüz (Ed.), İstanbul: Beyan Yayınları, C 2, 2006, s.119.

¹⁴⁰ Apak, *İslam Tarihi I*, s. 155.

¹⁴¹ Bkz. Kur'an, 15:94.

“Önce en yakın akrabamı uyar, sana tabi olan mü’minleri kanatların altına al. Sana karşı gelirlerse yaptıklarınızdan uzağım de”¹⁴² ayetlerinin inzali ile açık dâvet dönemi başlamıştır. Bu ayet gereği Hz. Peygamber, yakın akrabaları olan Haşim oğullarını İslam’a dâvet etmiştir. Zaten Mekke’nin sosyal şartları içerisinde kabilecilik hâkim olduğundan, herhangi bir konuda yakın akrabasının desteğini almak bir zorunluluktur. Hz. Muhammed’in akrabalarından sonraki hedef kitlesi, diğer Mekkelilerdi. Bu nedenle o, şehrin ileri gelenlerini Safa tepesinde toplayarak risaletini tebliğ etmiştir. Sözlerine “*Ey Kureyşliler! Size şu dağın arkasında bir düşman birliği var desem inanır mısınız?*” sorusuyla başlayan Hz. Peygamber, istediği cevabı aldıktan sonra da “*Öyleyse ben size büyük bir azabın geleceğini haber veriyorum. Allah bana en yakın akrabamı uyardı. ‘Allah’tan başka ilah yoktur’ demediğiniz sürece size ne bu dünya da ne de ahirette bir faydam dokunur.*” şeklinde etkileyici bir konuşma yapmıştır.¹⁴³

Mekke, İslamiyet’in doğuşundan önce de içinde Kâbe olduğundan dolayı, dînî ve ticari bir merkez konumundaydı. Çevre illerdeki Müşrik Araplar, hac ibâdetlerini yapmak için buraya gelirdi. Hz. Peygamber gizli dâvetin sona ermesinden sonra, Medîne’ye hicret edinceye kadar bu putperest Arapları İslam’a dâvet etmeye başlamıştır. Bazen yanında Hz. Ebubekir ve Ali, bazen de amcası Abbas olduğu halde Mekke civarında kurulan Ukaz, Mecenne ve Mina panayırlarında insanları dâvet ettiği olmuş, ancak çoğunlukla olumlu karşılık bulamamıştır.¹⁴⁴ Müşriklerin Hz. Peygambere tepkileri değişik şekillerde ve farklı dozlarda olmuştur. İlk tepkileri dâveti engellenmek için, aleyhte propaganda yapmak olmuştur. Hatta bizzat amcası Ebu Leheb panayırarda yeğenin peşi sıra gezerek “*Ona itaat etmeyiniz, onu dinlemeyiniz*” demek suretiyle dâvete mani çalışmıştır.¹⁴⁵ Mekke Müşrikleri onun tebliğini engellemek için, ciddiye almama, yalanlama, kendisine şairlik, sihirbazlık, kâhinlik ve mecnunluk iftirası atma gibi girişimlerde bulunmuşlardır. Allah’ın kendisini destekleyen bir melek göndermesini, Mekke’nin içinden ırmaklar akan bir mekâna çevrilmesini, ölmüş atalarının diriltilmesini, hala inanmadıkları için onlara gökyüzünden felaket gönderilmesini istemek gibi onu zor duruma sokacak istek ve sorularla karşısına çıkmışlardır. Tüm bunlara rağmen Hz.

¹⁴² Bkz. Kur’an, 26:214-216.

¹⁴³ Apak, *İslâm Tarihi I*, ss. 156-157.

¹⁴⁴ Muhammed Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, Sâlih Tuğ (Çev.), İstanbul: İrfan Yayınevi, C 1, 1980, s. 98.

¹⁴⁵ Kapar, *Asr-ı Saâdette İslâm*, s. 122.

Peygamber, yılmadan onlarla görüşmeye ve isteklerine Kur'an'dan ayetlerle cevap vermeye devam etmiştir.¹⁴⁶ Hz. Peygamberin geçtiği yollara dikenler atmak, işkembeler boşaltmak, secdede iken üzerine saldırmak, çiğnemek şeklinde eza ve cefa vermek bir diğer tepkileri olmuştur.¹⁴⁷ Hz. Peygamber kendisine atfedilen tüm iftira ve yakıştırmalara sabretmiş ve İslam'ı tebliğe devam etmiştir.¹⁴⁸ Allah, zaman zaman peygamberini alaycı müşriklerin yaptıklarına karşı teselli etmiş ve görevine devam etmesi konusunda destek vermiştir.¹⁴⁹

Hz. Peygamber sadece Mekke'nin içerisinde yaşayan müşriklere İslam'ı anlatmakla yetinmemiş, çevre illere de yetişmeye çalışmıştır. Bu amaçla Akabe'de olduğu gibi bazen bizzat kendisinin girişimleri olmuş, bazen de çevre illere uygun gördüğü elçileri göndermiştir. Hz. Peygamberin hicretten önce Medîne'ye gönderdiği ilk İslam elçisi Mus'ab b. Umeyr el- Abderi olmuştur. Bu sahabenin müşrik olan Sa'd b. Muaz ile Üseyd b. Hudayr'a İslam'a dâvet etmesi hadisesi, hem dâvet metodu açısından hem de Hz. Peygamberin kararındaki isabeti göstermesi açısından önemlidir. Mus'ab b. Umeyr İslam'ı anlattığı için kendisine çıkışan bu iki kişiye *“oturup dinler misin? Eğer hoşuna gidecek bir şey duyarsan kabul edersin. Söyleyeceklerim hoşuna gitmezse kabul etmezsin”* dedikten sonra İslam'ı anlatması ve ardından Kur'an okuması¹⁵⁰ sahabenin müşrikleri dâvet ederken, onları tercihlerinde özgür bıraktığının ve zorlama yoluna gidilmediğinin açık bir misalidir.

Hz. Peygamberin tüm olumlu ve sabırlı çabasına rağmen, müşriklerin inatçı ve saldırgan tutumları onu farklı arayışlara itmiştir. Bu bağlamda kendisine inananları koruma altına almak için Habeşistan'a hicrete izin vermesi, Akabe görüşmeleri ile Mekke dışında İslam'ın hayat bulacağı yeni yerler araştırması örnek olarak verilebilir. En nihayetinde uzun bir sıkıntı dönemi sonunda, şiddet yanlısı Müşriklerin kendisi ile ilgili tasarladıkları ölüm planına karşı Hz. Muhammed'in karşılığı hicret olmuştur.¹⁵¹

Hicretten sonra Hz. Muhammed, sadece kendine tabi olan Müslümanların dînî yaşantılarını düzenleyen bir takım emir ve yasakları duyurmakla yetinmemiş, aksine askeri, siyasi, hukuki, sosyal ve ekonomik pek çok alanda etkin ve başarılı

¹⁴⁶ Apak, *İslâm Tarihi I*, ss. 165-176.

¹⁴⁷ Kapar, *Asr-ı Saâdette İslâm*, s. 123.

¹⁴⁸ İhsan Süreyya Sırma, *Mekke Dönemi ve İşkençe*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1993, s. 53.

¹⁴⁹ Bkz. Kur'an, 4:63; 25:41-42; 15:94-96; 108:1-3; 16:22-25; 18:6; 25:41-42.

¹⁵⁰ Safiyurrahman Mübarek Furi, *Peygamberimizin Hayatı ve Dâveti*, İbrahim Kutlay (Çev.), İstanbul: Risale Yayınları, 2009, ss. 150-151.

¹⁵¹ M. Ahmet Halefullah, *Hz. Muhammed ve Karşıt Güçler*, İbrahim Aydın (Çev.), Ankara: Birleşik Yayınları, 1992, s. 163.

düzenlemelerle, diğer inanç sahiplerine İslam'ı anlatabilmek için uygun altyapıyı oluşturmuştur. Fiziksel imkânsızlıklar nedeniyle gidemediği yerlere elçi göndermiş, mektup yazmış, emir ve kadılar atamış, kısaca yaşadığı çağın bütün haberleşme yollarını kullanmıştır. Hz. Peygamber, Mekkelilerle gerçekleştirdiği Hudeybiye Antlaşmasından sonra gerçekleşen barış ortamından istifade ederek, komşu ülkelere elçiler göndererek tebliğ faaliyetlerini uluslar arası boyuta taşımıştır.¹⁵²

Hz. Peygamber, İslam'a dâvet etmeden hiçbir toplumla savaşmadığı¹⁵³ gibi, müşrikleri İslam'a dâvet ederken de, genel bir ilke olarak, önce barış ve ikna yöntemini kullanmıştır. Bununla birlikte Müşriklerin Hz. Peygambere ve inananlara yönelik hicret sonrası da devam eden fiili saldırıları sonucu, aralarında birtakım savaşlar cereyan etmiştir. Hz. Peygamberin Müşriklerle ve kendilerine düşmanlık yapan diğer kesimlerle savaşması bile, inanmayı engellemek ve inananlara eziyet etmek olan fitneyi önlemek ve böylece din ve inanç özgürlüğünü temin etmek içindir.¹⁵⁴ Zira o dönemde yapılan tüm savaşlarda Müslümanların toplam zayıyatının 138, düşman zayıyatının ise 216 olarak tespit edilmesi¹⁵⁵ bunun en açık göstergesidir.

1.3.1.1.2. Hz. Peygamber'in Ehli Kitabı İrşadı

Bilindiği gibi Müslümanların Mekke'de yaşama olanaklarının kalmamasının ardından Hz. Peygamber ve diğer Müslümanlar, Medîne'ye hicret etmiştir. Allah'ın izni ve Hz. Peygamber'in bu konudaki ileri görüşlülüğü ile gerçekleştirilen hicret, sadece Mekke'deki dayanılması zor ve tehlikeli hayat şartlarından kurtuluş değil, aynı zamanda İslam inancının yayılmasına vesile olacak yeni bir sosyal düzen kurma fırsatı olmuştur.¹⁵⁶ Hz. Peygamber, Medîne'ye hicretten hemen sonra, İslam devletinin teşekkülü için gayret sarf etmiştir. Zira azınlık durumunda oldukları Mekke'de bir İslam devleti ya da teşkilatından bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle Hz. Peygamber Medîne'ye yerleşen Müslümanların, hem can güvenliklerini sağlamak hem de İslam devletinin temelini atmak için birtakım siyasi ve diplomatik girişimlerde bulunmuştur.

¹⁵² Apak, *İslam Tarihi I*, s.349.

¹⁵³ Dârimi, "Siyer", *Sünen*, Dımaşk, H 1349, Bab 8.

¹⁵⁴ İbrahim Sarmış, *Hz. Muhammed'i Doğru Anlamak II*, 3. Baskı, İstanbul: Ekin Yayınları, 2007, s. 271.

¹⁵⁵ Geniş bilgi için bkz. Muhammed Hamîdullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul: Yağmur Yayınları, 1972, s. 21.

¹⁵⁶ Marshall G.S. Hodgson, *İslâm'ın Serüveni*, Ahmet Demirhan (Çev), İstanbul: İz Yayıncılık, 1995, s. 113.

Hız. Peygamber ilk olarak işe kaç kişiden oluşan ve hangi inanca sahip toplum içinde yaşadıklarını tespit ederek başlamıştır. Bu sebeple Medfne'ye gelir gelmez yaptırdığı nüfus sayımına göre, o esnada Medfne'de 1500 Müslüman, 4000 Yahudi, 4500 müşrik Arap olmak üzere toplam 10000 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. Hız. Muhammed bu durum tespitinden sonra bir yandan muhacirlerin yerleşmesi ve intibakı ile ilgilenmiş, diğer yandan da amacının Medfne üzerinde mutlak hâkimiyet kurmak olmadığını, yeni dînî cemaatinin güven içinde yaşayabilmesi ve yayılması için, gerekli ortamı oluşturmaya çalıştığını söyleyerek, Yahudi ve Müşrik Araplara güven telkin etmiştir. Bu söylemini fiiliyata dökerek, orada yaşayan sakinlerle Müslümanlar arasında Medfne Sözleşmesini imzalayan Hız. Muhammed, vesikanın çizdiği proje çerçevesinde Müslümanların özgür ve güven içerisinde yaşayarak, dinlerini rahatça tebliğ edecekleri zemini de hazırlamıştır. Sözleşmenin 25. Maddesinde yer alan “*Yahudilerin dinleri kendilerine, mü'minlerin dinleri kendilerindedir. Buna gerek Mevlaları, gerek kendileri dâhildirler.*”¹⁵⁷ ibaresi her iki tarafın karşılıklı olarak özgürce dinlerini yaşamalarına imkan tanındığını gösterir. Toplum içinde güven ortamının oluşturulması ve yazılı olarak tescillenen bu güven kazanma stratejisi, onun tebliğinin en önemli unsurlarından birini oluşturur. Zira istenilen hedef doğrultusunda, ortamı ve kişileri hazır hale getirmenin en sağlam yolu, güven duygusunun aşılması ve güven ortamının oluşturulmasıdır.

Yahudiler kıskançlık, nüfuz ve iktidar tutkusu, Yahudi olmayan bir peygambere inanmayı gururlarına yedirememesi, muharref dinlerinden elde ettikleri kazançları yitirmek istememesi gibi sebeplerle, Mekkeli müşrikleri aratmayacak derecede iftira, aleyhte kamuoyu oluşturma, ayrımcılık, düşmanla işbirliği, münafıklık yapma gibi menfi tutum ve davranışlarla, İslam toplumunu içten ve dıştan çökertmenin yollarını araştırmışlardır.¹⁵⁸ Bu sebeplerle Yahudilerin büyük bir çoğunluğu, dâveti etkisiz hale getirmeye ve Müslümanları şüpheye düşürmeye çalışmıştır. Tüm bu yıkıcı tavırlara Kur'an, onlara karşı bazen tartışma, eleştirme, delillerini çürütme yoluyla, bazen de öğüt verme, hatırlatma, korkutma ve müjdeleme yoluyla karşılık vermiştir. Hatta bu yüzden Bakara Suresinin büyük bir bölümü Yahudilerden bahsetmektedir.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Ali Bulaç, “Asr-ı Saâdetde Bir arada Yaşama Projesi: Medfne Vesikası”, *Asrı Saâdetde İslam*, C 4, Vecdi Akyüz (Haz.), C 4, İstanbul: Beyan Yayınları, s. 107.

¹⁵⁸ Sarmış, *Hız. Muhammed'i Doğru Anlamak II*, s. 271.

¹⁵⁹ Geniş bilgi için bkz. Bakara suresi.

“Ey Kitap Ehli! Peygamberlerin arası kesildiğinde ‘Bize müjdecî ve uyarıcı gelmedi’ dersiniz diye size açıkça anlatacak elçimiz geldi. Şüphesiz o, size müjdecî ve uyarıcı olarak gelmiştir. Allah her şeye kadirdir.”¹⁶⁰ ayetinde olduğu gibi, ilk nazil olan ayetlerde çok net ve nazik bir üslupla İslam’a dâvet edilmişlerdir. Aynı şekilde Hz. Peygamber de Kur’an’ın yöntemini kullanmış, onlara karşı kibar ve müsamahalı davranmıştır.¹⁶¹

Hz. Peygamber Kur’an’dan aldığı yetki ile Yahudilerin aralarında doğan anlaşmazlıklarda hakemlik yapma vazifesini üstlenmiştir. Kendisine getirilen her davada “size neye göre hüküm vermeme istersiniz, Kur’an’a göre mi, yoksa Tevrat’a göre mi?”¹⁶² sorusunu yöneltmiştir. Kendisine vahiy gelmeyen konularda onlara muvafakat etmiş, namazlarında onların kıblesi olan Beytül Makdis’e yönelmiş, onların Firavundan kurtuluş günü anısına tuttıkları orucu Müslümanların da tutmasını istemiş, zaman zaman İsrail oğullarıyla ilgili kıssalar anlatmış ve bu hususta herhangi bir sakınca görmemiştir.¹⁶³ Hz. Peygamber önünden geçen Yahudi cenazelerine saygı gösterip ayağa kalkmış ve bunu ashâbına tavsiye etmiştir.¹⁶⁴ Müşriklere yasakladığı mescide, Ehli Kitab’ın girmesine izin vermiştir.¹⁶⁵ Onlarla tartışma yerine, daha çok dâvet metodunu tercih etmiştir.¹⁶⁶ Bu tavırlar karşısında azda olsa Bâzı Yahudiler Müslüman olmuş, Bâzıları da cephe almayıp onun yanında yer almışlardır.¹⁶⁷

Yahudilerin büyük çoğunluğu ise, Müslümanlarla yaptıkları anlaşmaları gizlice bozmuşlar, durum ortaya çıkınca da riyakârca özür dilemişlerdir. Aynı durumun tekrarlanması ve Müşrik Araplarla birlik olan Yahudilerin bu ikiyüzlü tavrı iyice belirginleşince, Hz. Peygamber tebliğinin bir devamı olarak onlarla savaşarak onları Medîne’den sürmüştür.¹⁶⁸

Hz. Peygamber’in dâvet çerçevesinde ilişki kurduğu bir diğer Ehli Kitap mensubu topluluk, Hristiyanlardır. Hz. Peygamber’e en az karşı çıkan ve düşmanlık gösteren grup da bunlar olmuştur. Hristiyanların, Müslümanlara sevgi bakımından

¹⁶⁰ Bkz. Kur’an, 5:19.

¹⁶¹ Apak, *İslam Tarihi I*, ss. 320-328.

¹⁶² Bulaç, *Asr-ı Saâdette İslâm*, C 4, ss. 122-123, Bkz. Kur’an, 6:104-117; 3:93

¹⁶³ Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi İlk Dönem*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006, s. 278.

¹⁶⁴ Buhari, “Cenaiz”, 50.

¹⁶⁵ İbn Hanbel III, 339.

¹⁶⁶ Ahmet Önkâl, *Rasulullah’ın İslam’a Dâvet Metodu*, 4. Baskı, Konya: Göksu Matbaası, 1987, s. 260; Bekir Topaloğlu, *Dîni Sohbetler*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008, s. 47.

¹⁶⁷ Nadir Özkuyumcu, “Asr-ı Saâdette Yahudilerle İlişkiler” *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdette İslam*, C I, Vecdi Akyüz (Haz.), İstanbul: Beyan Yayınları, s. 190.

¹⁶⁸ Halefullah, *Hz. Muhammed ve Karşıt Güçler*, s.108

yakın olmalarının sebebi olarak, dinlerinin en önemli özelliği olan tevazu sebebiyle, kibirli ve dünyaya aşırı değer veren bir anlayışlarının olmaması¹⁶⁹ gösterilmektedir. Bilindiği gibi bu özellikler İslam ile benzerlik göstermektedir. Medîne döneminde Hristiyanlarla münasebetler, ilk olarak Hicri VI. yılda başlamıştır. Bu dönemde gerek Arap Yarımadasındaki gerekse komşu Hristiyan devlet idarecilerine dâvet mektuplarının gönderildiği bilinmektedir. Necran Hristiyanları ile olan münasebetler Ali-İmran Suresinin ilk 89 ayetinin nüzul sebebini oluşturmuştur. Ayrıca Hristiyanlarla yapılan Mute Savaşı ve Tebük seferi, onlar tarafından İslam devletinin hâkimiyetinin tanınmasına sebep olmuştur.¹⁷⁰

1.3.1.1.3. Hz. Peygamber'in Münafıkları İrşadı

İslam tarihinde münafıklık hareketleri, Müslümanların bir otorite olarak kendilerini hissettirdikleri Medîne döneminde ortaya çıkmıştır. Kur'an'da müşriklerden bile daha kötü olarak addedilen münafıklar,¹⁷¹ aslında inanmadıkları halde inanmış gibi davranarak, Müslümanlara en büyük zararı veren bir kesimi temsil eder. Açıkça ortaya koyamadıkları kötülükleri gizli ve haince gerçekleştirmeye çalışan bu grup, Müslüman toplum için en büyük tehlike olan fitnenin kaynağı olmuştur. Onlar gerek Mescid-i Dırrar olayında, gerekse İfk Hadisesinde görüldüğü gibi, Müslümanların dînî ve toplumsal bütünlüğünü zedeleyecek faaliyetler içerisinde olmuşlardır.¹⁷²

Vahyi tüm insanlara ulaştırmakla mükellef olan Hz. Peygamber, aynı ortamı paylaştığı bu grupla tüm zararlarına rağmen, muhatap olmak durumunda kalmıştır. Onların zararlarından korunma noktasında Allah'ın yardımına nail olmuştur. Bu bağlamda Allah, münafıkların kalplerindeki gizli hastalıkları ve kötü planları deşifre ederek, Hz. Peygamberi ve Müslümanları münafıklara karşı uyanık ve dikkatli olma hususunda uyarmıştır.¹⁷³ Bu uyarıların neticesinde Hz. Peygamber de münafıklara karşı ince bir siyaset uygulamıştır.

¹⁶⁹ Halefullah, *Hz. Muhammed ve Karşıt Güçler*, s.111; Bkz. Kur'an, 5:82.

¹⁷⁰ Özkuyumcu, *Asr-ı Saâdetde İslam*, s.172.

¹⁷¹ Bkz. Kur'an, 33:1-3; 63:1-7. Kur'an-ı Kerim'de, münafıklarla ilgili birçok bilgi verilmiş, ayrıca onlar hakkında 63. sûre olan el-Münâfikûn Sûresi nâzil olmuştur.

¹⁷² Geniş bilgi için bkz. Ahmet Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, Ankara:Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1994.

¹⁷³ İzzet Derveze, *Kur'ana Göre Hz. Muhammed'in Hayatı III*, 3. Baskı, Mehmet Yolcu (Çev.), İstanbul: Ekin Yayınları, 1998, s. 76.

Bu bağlamda Hz. Peygamber, Münafıkları kâfirler gibi görmemiş ve onlarla fiili bir savaşa asla girmemiştir. Onları düşman ilan edecek kadar büyütmeden, ancak Müslümanlara zarar verdirecek kadar da hafife almadan, dengeli bir yol izlemiştir. Müslüman izlenimi verip cemaatle namaz kılan ve zekât veren, diğer Müslümanlarla da akraba olan bu Münafıklara karşı hoşgörü ve yumuşaklıkla muamelede bulunmayı uygun görmüştür.¹⁷⁴ Hz. Peygamber, onlarla suçlarını ifşa etmeden, onları azarlayıp aşağılamadan konuşmuştur. Kısaca inandıklarını söyledikleri sürece Müslümanlara nasıl davranıyorsa Münafıklara da öyle davranmıştır. Öyle ki Tevbe Suresi ile açıkça yasaklanıncaya kadar onların cenaze namazlarını kılmıştır.¹⁷⁵ Vahiy yoluyla ya da ihbar yoluyla sabit olan suçlarından dolayı onları cezâlandırmak yerine, tevbe etmeye ve af dilemeye dâvet etmiştir.¹⁷⁶ Nitekim Kur'ân'ın ifşâlarından sonra birçokları tevbe etmişlerdir.¹⁷⁷

Yine Hz. Peygamber münafıklara karşı devlet otoritesini kullanmamış, onların hukukunu çiğnememiş ve onlara verdiği sözden dönmemiştir. İslam devletinin gittikçe güçlenmesinde bu siyasetin payı büyük olmuştur.¹⁷⁸ Hz. Peygamber uyguladığı bu politikayla toplum içerisinde yayılmaya temayüz eden siyasi nifakın, îtiklâdî nifaka dönüşmesine engel olmayı hedeflemiştir. Söz konusu nifak hareketlerini engellemede Hz. Peygamber yapıcı ve ıslah edici pek çok yöntem denemiştir. Tedrici bir yayılma, insan haklarına dikkat etme, Kur'an dinletme, düşünme payı verme, örnek nesil yetiştirme, adâleti tesis etme, acele etmeme, ayetlerin rehberliğinde hareket etme, itidalli olma, dikkatli bir siyaset uygulama bu yöntemlerin başında gelenlerdir.¹⁷⁹

1.3.1.2. Hz. Peygamberin İnananlara Yönelik Vaaz ve İrşat Faaliyetleri

Hz. Peygamberin inananlara yönelik faaliyetleri ömrünün sonuna kadar devam etmiştir. Bunun ilk nedeni, Kur'an'ın, Hz. Peygamberin ölümüne dek inzal olmaya devam etmiş olmasıdır. İkincisi ise, Hz. Peygamberin tek görevinin tebliğden ibaret olmaması ve inen her ayetin, meydana çıkan her hadisenin, açıklığa

¹⁷⁴ Derveze, *Kur'ana Göre Hz. Muhammed'in Hayatı III*, s. 81.

¹⁷⁵ “Ve onlardan ölen birisine asla namaz kılma, onun kabri başında durma. Çünkü onlar Allah'ı ve Rasulünü tanumadılar, yoldan çıkmış olarak öldüler.” (Tevbe 84)

¹⁷⁶ Abdullah Yıldız, *Hz. Peygamber ve Gizli Düşmanları*, İstanbul: İz Yayınları, 2000; Muhittin Akgül, *99 Soruda Efendimiz Sallallahu Aleyhi Vesellem*, İstanbul: Işık Yayınları, 2013.

¹⁷⁷ Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, s. 190.

¹⁷⁸ Akgül, *99 Soruda Efendimiz S.A.V.*, s.

¹⁷⁹ Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, ss.178-180.

¹⁸⁰ Sezikli, *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, ss. 175-177.

kavuşturulması gereğidir. Bu meyanda, Hz. Peygamberin tebyin görevinin bir sonucu olarak ortaya çıkan hadisler, tüm Müslümanlar nezdinde çok önemli bir yer edinmiştir.¹⁸⁰ Hz. Peygamberin ağzından çıkan her kelimenin ayrı bir değerinin olduğunu bilen sahabiler, her fırsatta onun konuşmalarını dinlemeye ve başkalarına aktarmaya özen göstermişlerdir. Öyle ki sadece kendi yaşadıkları dönem için değil, daha sonraki nesiller adına da sorumluluk taşıyan bu sahabiler, Hz. Peygamberin sadece mescitte irad ettiği sözleri değil, yolculuk esnasında, deve üzerinde söylediği sözleri bile kaybolma endişesiyle hadis olarak bizlere kadar ulaştırmışlardır.¹⁸¹

Hz. Peygamber, ailevi ve toplumsal yaşantıdan, devletlerarası ilişkilere kadar her alanda sergilediği örnek yaşantısıyla soyut olanı somutlaştırmış, böylece vahyin daha anlaşılır ve tatbik edilebilir olmasını sağlamıştır. Bu süreçte Hz. Peygamber'in yaşantısının tümü, kendisine tabi olan inananlar açısından üretilerek çoğaltılabilecek nitelikte bir model olmuştur.

1.3.1.2.1. Hz Peygamber'in Vaazlarının Özellikleri

Hz. Peygamberin vaazlarının özellikleri başlığı altında vaazlar içerik, yer ve zaman, usul açısından ele alınmıştır.

1.3.1.2.1.1. Hz. Peygamberin Vaazlarının İçeriği

Hz. Peygamberin vazifesinin esasını oluşturan tebliğ, onun konuşmalarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. “*Ey Resul, sana Rabbinden indirileni tebliğ et. Etmezsen Allah'ın verdiği elçilik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır.*”¹⁸² ayeti gereğince, o öncelikli olarak kendisine vahyedilen ayetleri duyurmakla meşgul olmuş, kendisine gelen ayetleri, Mekke'de müsait olan yerlerde, Medîne'de ise mescitte toplanan erkeklere ve kadınlara okumuştur.¹⁸³ Bu bağlamda Mekke ve Medîne ayetlerin doğrultusunda tebliğ ve irşat faaliyetlerini yürütmüş ve düzenlemiştir. Mekke'de inen ayetlerin pratik hedefi yeni bir şahsiyetin inşası, Medîne'de inen ayetlerin hedefi ise model toplumun inşası¹⁸⁴ olduğundan, Hz. Peygamber emrolunduğu gibi, Mekke'de başladığı Müslüman

¹⁸⁰ Yavuz Ünal, *Hadisin Doğuş ve Gelişim Tarihine Yeniden Bakış*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010, s. 250.

¹⁸¹ Sâlih Karacabey; “Hadis Öğretiminde Medrese ve Daru'l-Hadislerin Yeri” *Uluslararası Katılımlı Sempozyum: Anadolu'da Hadis Geleneği ve Daru'l-Hadisler*, (30 Nisan-1 Mayıs 2011), Samsun, 2011, s. 219.

¹⁸² Bkz. Kur'an, 5:6

¹⁸³ Muhammed B. İshak, *Siretü'n-Nebeviyye*, Muhammed Hamîdullah (Tah.), Konya: y.y, 1981, s. 128.

¹⁸⁴ Mustafa Aydın, *İslam'ın Tarih Sosyolojisi*, 2. Baskı, İstanbul: Pınar Yayınları, 2001, s. 83.

şahsiyetin oluşturulması projesine, Medîne’de toplumun inşası şeklinde devam etmiştir.

Mekkî ayetlerin ekserisinin konusunu, Allah’ın tek ve eşsiz oluşu, O’nun sıfatları, eski yanlış inançlara körü körüne bağlanmanın eleştirisi, öldükten sonra dirilme ve cezâ, geçmiş peygamberlerin ve milletlerin kıssaları, yaratılmış nesnelere üzerinde düşünmeye dâvet gibi meseleler oluşturmaktadır.¹⁸⁵ Görüldüğü gibi Mekkî ayetlerin ana teması, insan ve evren, hesap ve cezâ, geçmiş ve gelecek arasında ontolojik bir bağ kurarak doğru bir tevhit inancı yerleştirmektir. İnanç, amelin hareket ettiricisi olduğundan bozuk bir inanca sahip olan toplumda, dînî, sosyal, ekonomik ve ahlâkî v.s. diğer alanlarda düzgün ve sağlıklı yaşam emareleri pek görülemez. Bu yüzden bütün peygamberler, öncelikli olarak toplumu îtiklâdî yönden değiştirmeye ve geliştirmeye gayret etmişlerdir.¹⁸⁶ İçinde bulunduğu toplumunun kurtuluşu noktasında aynı yerden başlayan Hz. Peygamber de Müşrik Arap toplumunda hâlihazırda mevcut olan şirke bulanmış Allah tasavvurunu değiştirip, onun yerine saf ve samimi bir tevhit inancının yerleşmesi için çaba sarf etmiştir. Bu nedenle Hz. Peygamber mü’minlerin sadece “Allah’a inandık” demelerini yeterli görmemiş, onları sâlih amele, güzel ahlaka, kısaca ihsan seviyesinde bir imana kavuşturabilmenin yöntemlerini aramıştır.

Hz. Peygamber Mekke’de gizli dâvet döneminde ashâbını akîde, ibâdet, ahlak, emniyet hissi ve benzeri konularda geniş çapta eğitmiştir. Bu eğitimin karşılığı Müslümanların, imanlarının kuvvetlenmesi, irâde ve kararlılıklarının bilinmesi, gayret ve enerjilerinin güçlenmesi, fedâkârlık yapma ve başkalarını kendilerine tercih etme duygularının gelişmesi olarak tezâhür etmiştir.¹⁸⁷

Medîne’de İslam devletinin teşekkülü tamamlanmış olduğundan inen ayetler doğrultusunda Hz. Muhammed’in tebliğ konularının içeriğini ayrıntılı şekilde ibâdet esasları, zînâ, içki, ticaret, nikâh, talâk gibi sosyal ve ahlâkî konular teşkil etmektedir.¹⁸⁸ Hz. Peygamber, söz ve davranışlarıyla toplumunu, aile hayatından, ticaret ahlakına, savaş ve barış hukukundan, uluslararası ilişkilere kadar çok geniş bir sahada fikrî ve ruhî bir olgunluk noktasına adım adım taşımıştır. Bu bağlamda Hz.

¹⁸⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 12. Baskı, Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, , 1998, s. 61.

¹⁸⁶ Ejder Okumuş, *Kur’an’da Toplumsal Çöküş*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995, s. 113.

¹⁸⁷ Ali Muhammed Sallâbi, *Siyer-i Nebi 1*, Mustafa Kasadar v.d. (Terc.), İstanbul: Ravza Yayınları, ss. 111-120.

¹⁸⁸ Ahmet Önkâl, *Rasûlullah’ın İslam’a Dâvet Metodu*, 4. Basım, Konya: Göksu Matbaası, 1987, s. 260.

Muhammed, o toplumda mevcut olan adâletsizlik, zulüm, adam kayırma, soygunculuk, adam öldürme, hırsızlık, zînâ gibi bütün kötü davranışların ortadan kaldırılması ve bunların yerine hoşgörü, kardeşlik, adâlet, affetme gibi erdemli davranışların tesis edilmesi için mücadele vermiştir.

Hız. Muhammed'in vaazlarının içerdiği konuların özelliklerinden biri de denge meselesidir. O din ile dünyayı, ibâdet ile ahlakı, birbirinin alternatifi olarak değil birbirinin tamamlayıcısı olarak görmüş ve hep birlikte zikretmiştir. Ne sadece ahireti ne de sadece dünyayı tercih eden bir hayat anlayışına sahip olmuştur. Aksine dünyayı ahiretin tarlası olarak görmeyi, hiç ölmeyecek gibi bu dünyaya yarın ölecekmiş gibi âhirete çalışmayı salık verirken, insanın yaşamındaki bu dengeyi kavramasına ve korumasına daima vurgu yapmıştır.

Görüldüğü gibi Hız. Peygamberin misyonunun çok yönlü olması, onun üstlendiği davanın da çok yönlü olarak yürütülmesine kaynaklık teşkil etmektedir. Hız. Peygamber, başta tevhit inancı ve âhiret inancını yerleştirmek suretiyle itikâdi; sadaka ve zekâtlarla mali; namaz, oruç, hac gibi ferâizlerle ameli; cihat, barış gibi prensiplerle askeri; cemaat, kardeşlik ve yardımlaşma gibi ilkelerle toplumsal alanda köklü değişiklikler ve atılımlar gerçekleştirmiştir. O toplumunun her katmanında birtakım roller ve sorumluluklar üstlenen biri olarak var olmuştur. Uyguladığı eğitim yöntemleri ile de sadece zamanının aydınlanmasını sağlamamış, aynı zamanda kendisinden sonraki zamanlar için de sağlam karakterli önderler yetiştirmiştir.

1.3.1.2.1.2. Peygamberin Vaazlarının Yeri ve Zamanı

Mekân ve en az onun kadar önemli olan zaman, bir mürşidin her zaman dikkat etmesi gereken en mühim olgulardandır. Zira söylenenler ancak uygun bir ortamda tesir edebilir.¹⁸⁹ Hız. Muhammed genel olarak şartların elverdiği en uygun yer ve zamanı gözeterek, fırsatları değerlendirmiştir. Mesela gizli dâvet döneminde konum olarak en müsait yer olan Erkam'ın evini seçmesi ve zaman zaman kendi evinde yeni dinin esaslarını ve Kur'an ayetlerini açıklaması¹⁹⁰ onun bu konudaki başarısını gösterir.

¹⁸⁹ Ali Murat Daryal, *İslam'ın Doğuş ve İlk Yayılışının Psiko-sosyal Açından Tahlili*, İstanbul: İFAV Yayınları, 1999, s. 144.

¹⁹⁰ Ahmed Çelebi, *İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi*, Ali Yardım (Ter.), İstanbul: Damla Yayınevi, 1976, s. 59.

Açık dâvet emrinden sonra Hz. Muhammed Kâbe'ye, panayırlara, toplantı yerlerine, alışveriş mekânlarına gidip, Mekkelilere, turistlere, hacılara, tacirlere, şairlere ve hatiplere yeni dînî anlatmıştır. Onlara kendisine gelen vahyi okuyup, tevhit dininin esaslarını açıklamıştır.¹⁹¹

Medîne'ye hicretten sonra inşa edilen Mescid-i Nebevî, namaz kılınan bir mekân olmanın yanı sıra başta Kur'an'ın öğrenilmesi ve öğretilmesi olmak üzere, onun açıklanması, farklı fikhî konuların görüşülmesi gibi dînî eğitim ve öğretimin merkezi konumuna gelmiştir.¹⁹² Hz. Peygamber, Mescidi Nebevînin bir köşesine Suffe adında bir bölme yaptırmıştır. Bu bölme, ilim öğrenmek isteyenlerin barındığı, yatılı bir mekân olup, burada yetişen kimselere Ashâb-ı Suffe denmektedir. Suffe Ashâbı'nın maişetleri bizzat Hz. Peygamber tarafından karşılanmıştır. Medîne'de dînî tebliğ görevinde yer alan dâvetçi ve öğretmenler genellikle Suffe arasından seçilmiştir.¹⁹³ Suffe, yetmeyince Hz. Peygamber Medîne'nin çeşitli mahallelerinde birçok mektep kurulmasını temin etmiştir. Daha hicretin ikinci yılında Mehreme b. Nevfel'in evinde tesis edilen ve "Dar'ul-kurra" adını taşıyan bir Kur'an mektebinden söz edilmektedir. Belazuri, Medîne'de Mescidi Nebevî'den başka peygamberin sağlığında dokuz câmiinin varlığından bahseder. Birbirine yakın ve komşu olan bu câmilerin mektep olarak kullanıldıkları düşünülmektedir.¹⁹⁴

Mescitlerin inşasından sonra her ne kadar vaazlar, daha ziyâde buralarda gerçekleşse de onun vaazları sadece mescitlerle sınırlı değildir. Aksine o, tebliğ ve irşat görevini bizzat çarşı, pazar ve meclisleri dolaşarak tek tek ya da topluca yapmıştır. Ancak Müslümanların sayısı artıp tek başına yetişme olanağı ortadan kalkınca, dînî tebliğle görevli bir takım naibler tayin etmeye başlamıştır.¹⁹⁵

Hz. Peygamber genellikle namazlardan sonra sohbet etmiş, tebliğ görevini tamamlayıcı mahiyette eğitici ve öğretici vaazda bulunmuştur.¹⁹⁶ Namaz kılındıktan sonra işi olmayan Müslümanlar mescitte oturarak sohbet halkaları oluşturmuşlardır. Rasûlullah da her halka ile tek tek ilgilenmiş ve onlarla sohbet etmiştir.¹⁹⁷

¹⁹¹ Hizmetli, *İslam Tarihi İlk Dönem*, s. 234.

¹⁹² Muhammed Accâc El-Hatib, *Sünnetin Tespiti*, Mehmet Aydemir (Çev.), İstanbul:Yeni Akademi Yayınları, 2005, s. 60; Karacabey, *Anadolu'da Hadis Geleneği ve Dâru'l-Hadisler*, s. 220.

¹⁹³ Apak, *İslam Tarihi I*, s. 239.

¹⁹⁴ Ziya Kazıcı, *İslam Müesseseleri Tarihi*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1991, s. 226.

¹⁹⁵ Uludağ, *İslam'da İrşad*, s.17.

¹⁹⁶ Tirmizi, "İlim", 16, İbn-i Mace, "Mukaddime", 6.

¹⁹⁷ Mustafa Ağırman, "Hz. Peygamberin Mescitte Yaptığı Sohbetler", *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S 27, 2007, s. 109.

Hız. Peygamber insanların kalabalık bir şekilde katıldığı özellikle Cum'a ve bayram hutbelerinde mü'minlere vaaz etmiştir. Hız. Peygamber toplu halde vaaz yaptığı gibi, bazen de kendisinden nasihat isteyen kimselere ferdi olarak tavsiyelerde bulunmuştur. Böyle bir durumda ise, muhatabının içinde bulunduğu şartları ve bireysel özellikleri mutlaka dikkate almıştır. Kendisine soru sorulduğunda, soran kişinin konuyla ilgili durumuna göre cevap vermiş, konuyla ilgisiz harici ayrıntılara girmemiştir.¹⁹⁸

Yine kabir başında, kendisine danışmaya gelenlere vaaz ettiği, hanımlara vaaz için bir gün tahsis ettiği, çeşitli bölgelere gönderdiği valilere vaaz ve nasihatte bulunmalarını emrettiği bilinmektedir.¹⁹⁹

Görüldüğü gibi Hız. Peygamber, çok iyi bir gözlemci olarak, insanların alıcılarını açık tuttıkları her anı uygun bir zaman ve fırsat olarak değerlendirmiştir. Özellikle câmiye devam eden insanların o günün koşullarında bir şeyler öğrenmek ve hayatlarına tatbik etmek amacıyla geldikleri göz önüne alınırsa, namaz sonrası yapılan konuşmaların ne denli önemli olduğu anlaşılır.

1.3.1.2.1.3. Hız. Peygamberin Vaazlarının Üslûbu

Hız. Peygamber, içinde bulunduğu zaman ve zemin dâhilinde, şartları ve toplumu en iyi şekilde okumayı becerebilmiş bir insandır. Dolayısıyla o zorunlu olarak görevlendirildiği irşat faaliyetlerini yürütürken, neyi nasıl yapacağını sürekli bir şekilde planlayarak harekete geçmiştir. Örneğin, risâletinin ilk yıllarında Mekke'de şirkle mücadele edip insanların sağlam bir tevhit akîdesi kazanmaları için adım adım ilerlerken, Kâbe'ye gidip içindeki putları kırmayı hiçbir zaman denememiştir. Zira insanların gönlündeki ve zihnindeki putları devirmeden, Allah inancının aşılmasının mümkün olmadığını elbette ki farkındadır.

Hız. Peygamberin muhataplarının çoğunun yetişkin olması hasebiyle, onun tüm faaliyetlerini yetişkin eğitimi kapsamında değerlendirmek mümkündür.²⁰⁰ Bu bağlamda Hız. Peygamber'in elde ettiği başarı baz alındığında onun yetişkinlere yönelik eğitimin nasıl ve ne şekilde olacağını çok iyi bildiği söylenebilir. Zira onun insanların ruh hallerini, istek ve beklentilerini, akıl ve duygu seviyelerini, sosyo

¹⁹⁸ Celâleddin Vatandaş, *Hız. Peygamberin Hayatı ve İslam Dâveti*, C II, İstanbul: Pınar Yayınları, 2010, s. 228.

¹⁹⁹ Cirit, *Halkın İslam Anlayışının Kaynakları*, s. 39.

²⁰⁰ Selçuk Coşkun, "Hız. Peygamberin Kadınları Eğitim Siyaseti", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 26, 2006, s. 82.

ekonomik koşullarını gözlemleyerek kişiye özel anlatım metotları sergilediği görülmektedir.

Yine o insanları dine çağırırken başlangıçta dâvetini kitlelere değil, fertlere yapmıştır. Karşı karşıya kaldığı sorumluluğun farkında olarak ilahi emirler doğrultusunda İslam'a dâveti üç aşamada gerçekleştirmiştir. Bunlar ferdi çağrı, yakınları çağrı ve bütün insanları çağrı²⁰¹ şeklinde ardışık bir sıralama ile gerçekleşmiştir. Eğer en son yapması gereken işi ilk başta yapmış olsaydı, muhtemelen gerçekleştirilmesi istenen hedefe varamayacak, kısaca tüm çabaları sonuçsuz kalacaktı. Hz. Peygamber dînî tebliğde kişilere ulaşma noktasında azdan çoğa doğru yöntemini kullandığı gibi, dînî yükümlülüklerin verilmesinde de aynı yöntemi kullanmıştır. Kur'an ile paralel olan bu yaklaşım, insanların yeni dînî kabullenmeleri ve tatbik etmelerinde etkili olmuştur.

Hz. Peygamberin vaazlarında dikkat ettiği en önemli hususlardan birisi de etkili söz söylemesidir. Okuma yazma oranının çok düşük ve şifahi eğitimin yaygın olduğu bir toplumda, Hz. Peygamberin vaaz ve nasihatleri eğitim açısından büyük öneme sahiptir.²⁰² Hz. Peygamberin muhatap olduğu toplumun, entelektüel derinliği olmayan bir kitle olması sebebiyle onun sözü söyleyiş tarzı, üzerinde düşünülmesi gereken mühim bir konudur. Onun hayatı boyunca uyguladığı en önemli ilkelerden bir tanesi de, en mühim konularda dahi söz kalabalığından kaçınarak daima sözün az ve öz olanını tercih etmesidir. Cabir b. Semûre, Hz. Peygamberin Cum'a günü yaptığı konuşmalarının birkaç cümleden oluşan kısa vaazlar olduğunu haber vermektedir. Hz. Peygamber sadece kendisi kısa konuşmakla yetinmemiş, benzer şekilde sahabelerine de bu konuda talimatlar vermiştir.²⁰³ Hz. Peygamber, doğruları doğru bir üslupla, açık, net ve kafa karıştırmayacak şekilde söyleme başarısı göstermiştir. Burada söz konusu edilen açıklığın ölçüsü dâvet edilenlere göredir.²⁰⁴ Dâvetçi ne kadar açık ve net anlattığını iddia etse de, anlattıkları muhatap tarafından anlaşılıyorsa, ya da yanlış ve farklı anlamalara neden oluyorsa, o söz yeteri kadar açık değil demektir. “*Bir topluluğa akıllarının anlamayacağı şeylerden bahsetmek, fitne sebebi olur*²⁰⁵” diyerek, insanlara kavrama kapasitelerine göre konuşmayı

²⁰¹ Hizmetli, *İslam Tarihi İlk Dönem*, ss. 226-227.

²⁰² Cirit, *Halkın İslam Anlayışının Kaynakları*, s. 41.

²⁰³ Ebu Dâvut, “Salat”, 231.

²⁰⁴ Abdülkerim Zeydan, *İslam Dâvetinin Esasları II*, İstanbul: Risale Yayınları, 1988, s. 237.

²⁰⁵ Müslim, “Mukaddime”, 3.

tavsiye etmiştir.²⁰⁶ Kendisi de insanlara kavrayabilecekleri bir dille anlatmıştır.²⁰⁷ Hz. Peygamber herhangi bir konuda bilgi verecekse o konuyu somut hale getirip, ashâbının gözleri önünde uygulamalı olarak anlatmıştır. Mesela, erkeklere altının haram olduğunu haber verdiği minberdeki konuşmasında parmağındaki altın yüzüğü çıkararak, bir daha onu takmayacağına dair yemin etmiştir.²⁰⁸

Hz. Peygamber bireysel öğrenmeye de büyük önem vermiştir. Kendisine nasihat edilmesini isteyen ashâba duruma göre çeşitli nasihatlerde bulunmuştur. Kendisine soru soran kişinin içinde bulunduğu durumu dikkate alarak, anlayacağı bir şekilde, ikna ederek cevap vermiştir.²⁰⁹ Örneğin siyah renkli çocuğun kendi çocuğu olmadığını iddia eden bir adama yetiştirdiği develerden örnek verirken, zînâ etmek için kendisinden izin isteyen gence aynı eylemin kendi yakın akrabalarına yapılması halinde neler hissedeceği üzerinde düşündürmüştür.

Hz. Peygamberin vaazlarının diğer bir özelliği de didaktik oluşudur. O yaptığı vaazlarda insanlara trajik sahneler anlatarak, onları duygulandırıp ağlatma amacını gütmemiş aksine nazil olan ayetleri sahabeye öğretmek suretiyle onları yaşamlarının bir parçası haline getirmeyi hedeflemiştir. Sahabe bu konuda Hz. Peygamberin amacına uygun tarzda bir yaklaşım sergileyerek, öncelikli olarak dînî pratikleri uygulayarak hayatlarına devam etmişlerdir. Hatta ziraat işlerinde çalışan ve çeşitli sebeplerle gündüz cemaate katılamayanlar, akşam ve yatsı namazlarına gelerek, gündüz neler öğrendiklerini arkadaşlarından öğrenmişlerdir. Mescide uzak yerlerde oturanlar ise, nöbetleşe mescide giderek öğrendiklerini birbirleriyle paylaşmışlardır.²¹⁰

Hz. Peygamber, vaazlarında hem akla hem duygulara hitap etmiştir. Zira farklı zihin ve duygu yapısına sahip pek çok insanla muhatap olmak, onlara yeni mesajları anlatmak ve yeni bir harekete öncülük etmek, hem zihinlere hem duygulara hitap etmeyi gerektirmektedir.²¹¹ “(Ey Muhammed) Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et”²¹² ayetinde de emredildiği gibi, insanlara doğru şeyleri hikmetle anlatmak kadar, güzel bir biçimde anlatmak da

²⁰⁶ Vatandaş, *Hz. Peygamberin Hayatı ve İslam Dâveti I*, s. 225.

²⁰⁷ El- Hatib, *Sünnetin Tespiti*, s. 62

²⁰⁸ Ahmet Lütfü Kazancı, *Peygamberimizin Hitâbeti*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010, s. 226.

²⁰⁹ Mehmet Soysaldı, “Hz. Peygamber Nasıl İrşat Etti”, 2009, S 100, (çevrimiçi), <http://www.gulistandergisi.com/> (03.11.2012).

²¹⁰ Mustafa Ağırman, “Hz. Peygamberin Mescitte Yaptığı Sohbetler”, s. 108.

²¹¹ Mustafa Öztürk, *Kur’an Dili ve Retoriği*, Ankara: Kitâbiyat Yayınları, 2002, s. 17.

²¹² Bkz. Kur’an, 16:125.

önemlidir. Bu ayette çerçevesi çizilen tebliğ vazifesinin nitelikleri, Hz. Peygamber'in vazgeçilmez daimi ilkeleri olmuştur.

Son olarak Hz. Peygamber konuşmasını etkili kılmak için tekrarlama, soru sorma, bilmece usulü, işaret ve mimik kullanımı, ses tonunu ayarlama, tane tane konuşma, fasih ve belîğ konuşma üslubunu kullanmıştır.²¹³ Hatta dinleyenler sözlerini ezberleyebilmişlerdir.²¹⁴ Bununla birlikte, monoton ve nutuk tarzı bir konuşma yapmamış, ashop ile etkili bir iletişim kurarak onların soru sormasına imkân tanımıştır.²¹⁵ Genellikle sabah namazlarından sonra sohbet etmeyi tercih eden Hz. Peygamber, bazen “*İçinizden bu gece rüya gören var mı?*” sorusunun ardından anlatılan rüyaları yorumlayarak söze başlamış, şayet rüya anlatan kimse çıkmazsa bu sefer kendi gördüğü rüyayı anlatarak sohbetine giriş yapmıştır.²¹⁶ Bu durum onun cemaatini dinlemeye hazır hale getirmek için, konuşmalarına dikkat çekici bir giriş yaptığını göstermektedir. Yine o konuşmalarında iletişimin vazgeçilmez unsurları olan jest, mimik, bakış, ses tonu v.b. yerli yerinde ve ölçülü bir şekilde kullanmıştır.²¹⁷

1.3.1.2.2. Hz. Peygamberin Mü'min Kadınlara Yönelik Vaazları

Hz. Peygamberin İslam Medeniyeti oluşturma sürecinde attığı adımların en önemlilerinden bir tanesi hiç şüphesiz toplumun yarısını oluşturan, diğer yarısını da yetiştiren kadınları bu süreçte öne çıkarmak olmuştur. O, evlat, eş, anne ve insan olma noktasında hiçbir hakka ve değere matuf olmayan kadını, Allah'ın huzurunda eşit olan erkeklerle, toplum önünde de aynı seviyeye çıkarmak suretiyle, toplumsal dönüşüme ivme kazandırmıştır. Zira başkalarına katkı sunmak için kişinin önce kendi değerinin ve yeteneklerinin farkında olması gerekmektedir. Asırlardır kemikleşmiş bir sorun olan kadınların kendilerinden bihaber oluşu, Hz. Peygamberin halletmesi gereken öncelikler arasında yer almaktaydı. İbn İshak'ın eserinde yer alan “Kur'an Rasûlullah'a indiği zaman onu önce erkeklere sonra kadınlara okurdu” rivayeti Hz. Peygamber'in kadınlara yönelik irşat faaliyetine ışık tutar.²¹⁸ Zaten Allah'ın hitabına muhatap olma noktasında erkeklerle kadınlar arasında ayırım

²¹³ Uludağ, *İslamda İrşâd*, ss. 229-232.

²¹⁴ El-Hatib, *Sünnetin Tespiti*, s. 63.

²¹⁵ Ağırman, “Hz. Peygamberin Mescitte Yaptığı Sohbetler” s. 119.

²¹⁶ Buhâri, “Tabir” 47; Müslim, “Rü'ya” 17.

²¹⁷ Kazancı, *Peygamberimizin Hitabeti*, ss. 70-87.

²¹⁸ Rıza Savaş, “Asr-ı Saâdetde Kadın ve Aile Hayatı” Asr-ı Saâdetde Mescidler/Câmiler ve Fonksiyonları”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdetde İslam*, C IV, İstanbul: Beyan Yayınları, 1994, s. 272.

gözetmeyen vahiyle uyumlu olarak Hz. Peygamber'in böyle davranması olağandır. Bu nedenle Hz. Peygamber, başta eşleri olmak üzere tüm kadınların eğitim alması ve bilinçlenmesi için onların vahiyle yüzleşmesini sağlamıştır. Bu bağlamda kadınların dönemin eğitim kurumu olarak işlev gören mescid/câmilere devamında ısrarcı olmuş, onları okuma yazmaya teşvik etmiş, onların soruları ve sorunlarıyla bizzat ilgilenmiştir.

Aslında Hz. Peygamberin, özellikle İslam'ın tebliğinden itibaren başta Hz. Hatice olmak üzere eşlerine ve ailedeki diğer kadınlara karşı olan tutum ve davranışları, onun kadının eğitime karşı tutumunu anlamak için yeterlidir. Bilindiği gibi ilk defa vahiyle yüzleşen Hz. Peygamber, içinde bulunduğu durumu eşiyle paylaşmış ve ondan destek istemiştir. Bir peygamber de olsa erkeğin eşinin desteğine ihtiyaç duyması, aile içerisinde bu beklentiye karşılayacak nitelikte kadını gerekli kılar. Hem psikolojik hem ontolojik olarak birbirini tamamlayan bu iki cinsin birlikte tekâmülü, bireysel ve toplumsal huzurun temelini oluşturur. Bu gerçekliğin vahiyle de örtüşmesi Hz. Peygamberi önce eşlerine daha sonra diğer kadınlara İslam'ı anlatma/öğretme eylemine yöneltmiştir.

Hz. Peygamber'in tebliği ve özgür irâdesiyle ilahi hitaba evet diyerek, tarihe ilk inanan kadın sıfatıyla geçen Hz. Hatice, eşinin yanındaki duruşu, tavrı ve yol göstericiliği ile Müslüman bir kadının eş ve anne olarak ilk prototipini oluşturmaktadır.²¹⁹ İslam'ın Müslümanlarda inşa etmeye çalıştığı temel değerler olan sabır, tahammül, cömertlik, Allah yolunda infak, yardım, destek ve vefa gibi üstün meziyetler, onun karakterinde imanla perçinleşerek tezâhür etmiştir. Hz. Peygamber, farz kılınan ibâdetleri önce eşine öğretmiştir. Hz. Hatice'nin Müslüman olduktan sonra, kızları Rukiye, Zeynep, Ümmü Gülsüm ve Fatıma'nın da Müslüman olması ailede kadının önemine işaret eden son derece açık birer örnektir.

Hz. Peygamberin hanımlarından Hz. Aişe de, onun dizinin dibinde eğitim alan önemli bir isimdir. Odasının kapısı mescide açılan Hz. Aişe, Hz. Peygamberin bütün vaaz ve sohbetlerini dinleme imkânı bulmuştur. Parlak ve kuvvetli zekâsı ile Hz. Peygamberin takdirini kazanmakla kalmamış, insanlar tarafından dînî konularda danışılan bir kaynak statüsüne kavuşmuştur.²²⁰ O, Hz. Peygamberin bilgi dağarcığından en çok istifade eden kişi olduğundan, kadınların İslami yaşantı

²¹⁹ Sallâbi, *Siyer-i Nebi 1*, s. 99.

²²⁰ Seyit Avcı, "Peygamber Eşlerinin Faziletleri", *Diyânet İlmi Dergi*, 45/2, (Nisan-Mayıs-Haziran 2009), s. 29.

konusunda nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda fetvalar vermiştir. Örneğin Hz. Ömer kadınlarla ilgili fikhî meselelerde onun görüşlerine başvurmuştur.²²¹

Hız. Peygamber eşi Ümmü Seleme'ye de anlayamadığı konularda açıklamalar yapmış, dualar öğretmiştir. Hız. Peygamber kadınlara hac etmeyi teşvik ettiği gibi kendisi Veda Haccına hanımlarının hepsini götürmüştür. Bu hadise, haccın nasıl yapılacağı, hacda kadınların karşılaştıkları sıkıntıların nasıl halledileceği gibi hususlarda örneklik teşkil eder. Hız. Peygamberin eşlerini dînî konularda bilgilendirmesi dolaylı olarak tüm kadınlara yönelik bir eğitim faaliyetini içerir. Çünkü rivayetler dikkate alındığında peygamber hanımlarının Medîne döneminde kızların eğitim öğretimiyle meşgul oldukları, evlerine gelen genç kızlara İslam hakkında bildiklerini öğrettikleri anlaşılmaktadır. Bu kızlar da öğrendiklerini başkalarına anlatarak ilme hizmet etmişlerdir.²²² Yine kadınlar günün herhangi bir saatinde Hız. Peygamber'e ya da onun eşlerine giderek sorunlarının çözümünü araştırabilmiştir.²²³

Hız. Peygamber, erkeklere ve kendi eşlerine olduğu gibi diğer kadınlara da uygun bulunduğu her fırsatta İslam'ı anlatmaya çalışmıştır. Örneğin Mekke'den Medîne'ye hicret esnasında Hız. Ebubekirle beraber Hız. Muhammed, Ümmü Mabel isimli kadının yanında dinlenirler. O esnada peygamberle aralarında geçen konuşmanın ardından Müslüman olan kadın, kocası eve gelince durumu ona haber verir ve kocası da onların ardından giderek İslam'a girer.²²⁴

Hız. Peygamber, kadınları öğrenmenin ilk aşaması olan soru sormaya teşvik etmiştir. Ensardan Ümmü Kesir bint Zeyd isimli bir kadın kız kardeşiyle birlikte Hız. Peygamberin huzuruna girip, kardeşinin soru sormak istediğini ancak utandığını söylemesi üzerine Hız. Peygamber: "Soracağın şeyleri sor, çünkü ilim talebi farzdır" diyerek onu yüreklendirir. İnanan kadınların ibâdet için gerekli olan temizliğin yapılması ile ilgili Hız. Peygambere pek çok soru sordukları ve öğrendiklerini de kendilerinden sonrakilere aktardıkları bilinmektedir.²²⁵

Hız. Peygamber zamanında kadınların beş vakit namazı cemaatle mescitte kıldıkları²²⁶ gerçeğinden hareketle, kadınların da câmideki sohbetlerden faydalandığı söylenebilir. Hız. Peygamber "Allahın kadın kullarını, Allah'ın mescidlerinden men

²²¹ Ziyâ Kazıcı, *Hız. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003, s. 183.

²²² Savaş, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdetde İslam*, ss. 266-271.

²²³ Tayyib Okıç, *İslam'da Kadın Öğretimi*, Ankara: DİB Yayınları, 1978, s. 26.

²²⁴ Savaş, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdetde İslam*, s. 261.

²²⁵ Savaş, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdetde İslam*, ss. 262-277.

²²⁶ Buhâri, "Salât" 13, Müslim, "Mesacid" 230.

etmeyiniz”²²⁷ diyerek onların önündeki bireysel ve toplumsal engelleri kaldırmaya çalıştığı gibi, aynı zamanda herhangi bir sebeple câmiye gelemeyen kadınların eğitiminin aksamaması için erkeklere de bu konuda sorumluluk yüklemiştir. Sahabeden Mu’az b. Cebel, kadınlara ait bir soruyu yanıtladıktan sonra şu açıklamayı yapma gereği duymuştur: “*Rasûlullah bize öğretmiş ve kadınlarımıza öğretmemizi bize emretmiştir.*”²²⁸

Hz. Peygamber döneminde kadınların câmiye gitmeleri sadece Cum’a, bayram ve vakit namazlarıyla sınırlı olmayıp, aynı zamanda gece ibâdetleri için de câmiye gidebiliyorlardı.²²⁹ Hz. Peygamber bayram namazlarında kadınlara ayrıca nasihat eder ve onlardan yoksul Müslümanlar için sadaka toplardı. Mescidi Nebevinin arka taraflarında kadınlar için ayrılan yerde namaz kılan ve buradan sohbeti dinleyen kadınlar, daha sonra kendilerine ayrı bir gün tahsis edilmesini sağlamışlardır.²³⁰ Rıdvan biatine katılmış olan Medîneli kadın sahâbi ümmü Hişam, her Cum’a hutbesini dinlemeye gittiğini ve Hz. Peygamberin tilavetinden, Kaf suresini ezberlediğini bildirmektedir.²³¹

Mescitte kadınlar erkeklerle ayrı yerlerde fakat, arada herhangi bir paravan bulunmaksızın Hz. Peygamber’in sohbetlerine iştirak etmişlerdir. Hz. Peygamber onların rahatlıkla câmiye gelip gidebilmeleri için her türlü kolaylığı sağlamıştır.²³² Câmide yapılan sohbetlerde kadınlar, pasif dinleyici konumunda değil, soru sormak suretiyle vaazlara aktif olarak katılmışlardır. Hz. Peygamber döneminde Bâzı kadınlar yaptıkları ibâdetlerin makbul olmaması endişesiyle Hz. Peygambere gelerek neden Kur’an’da kadınların yaptıkları iyiliklerden bahsedilmediğini sorarlar. Bunun üzerine Ahzab 33-35 ayetleri nazil olur.²³³ Benzer şekilde Medîne’ye hicret esnasında pek çok sıkıntıya maruz kalan kadınlarla ilgili Kur’an’da neden adlarının anılmadığını eşine soran Ümmü Seleme’ye cevaben Âli İmrân suresinin 195. Ayetinin nazil olduğu rivayet edilir.²³⁴ Bunun sonucu olarak o dönemde tartışabilen, yanlışları eleştirebilen, kendileriyle istişare edilebilen, insanlara rehberlik eden kadın

²²⁷ Buhâri, “Cum’a” 13, “Nikah” 116.

²²⁸ Mehmet Said Hatipoğlu, “İslam’da Kadın Eğitiminin Doğuşu”, *Türkiye I. Din Eğitimi Seminerlerinde Tebliğ*, (23-25 Nisan 1981), s. 51.

²²⁹ Hüseyin Yılmaz, “Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 5(2), 2001, s. 281.

²³⁰ Buhâri, “İlim” 36.

²³¹ Müslim, “Cum’a” 13.

²³² Yılmaz, “Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış”, s. 122.

²³³ Savaş, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdette İslam*, s. 261.

²³⁴ Savaş, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdette İslam*, s. 248.

âlimler yetişmiştir.²³⁵ Asr-ı Saâdetde yirmi kadar kadın fakihin yetiştiği ifade edilmektedir.²³⁶

Hız. Peygamber Cahiliye döneminde horlanıp insan muamelesi yapılmayan kadınlara öyle bir güven vermiştir ki, onlar en özel ve mahrem konularını bile Hız. Peygambere soracak seviyeye gelmişlerdir. Hatta Hız. Aişe bu durum karşısında “*Ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Hayaları kendilerinin dînî öğrenmelerine mani olmamıştır*” deme gereğini duymuştur.²³⁷

1.3.2. Hız. Peygamberin Vefatından Sonraki Vaaz ve İrşat Faaliyetleri

Hız. Peygamber’in vefatından sonra peygamber’in sünnetine azami ölçüde riayet etmeye özen gösteren Müslümanlar, irşat faaliyetlerine aralıksız devam etmişlerdir. Hız. Peygamber’in tedrisatı altında yetişen sahabeler, devraldıkları bu görevi kendilerinden sonraki kuşaklara pratik olarak aktarmak suretiyle, günümüze dek sürecek olan bu geleneğin tohumunu atmışlardır. Daha sonra İslam’a giren her millet, kendi kültürel kodlarında bulunan özellikleri İslam’la buluşturmak suretiyle, zengin bir irşat mirası oluşturmuştur. Öyle ki, Râşid halifeler döneminden itibaren Emeviler, Abbasiler, Eyyubiler, Selçuklular, Osmanlılar gibi tarihe mal olmuş İslam devletlerinin İslam’a hizmetleri, İslam’ı anlatma ve yayma stratejileri farklı farklı olmuştur.

1.3.2.1. Râşid Halifeler Döneminde Vaaz ve İrşat Faaliyetleri

Hız. Peygamberin vefatından sonra geçen on yıl içerisinde İslam kuzeyde Kafkasya ve Doğu Anadolu, doğuda Türk yurtlarına yani Ceyhun nehrine, batıda ise kuzey Afrika sahillerine ulaşmış kısaca üç kıtada hâkim olmuştur.²³⁸ Bu kadar kısa bir zaman diliminde İslam’ın yayılması elbette ki dînî tebliğ ve dâveti yaşam gayesi edinen sahabeler sayesinde gerçekleşmiştir. Sahabe “*Âlimler peygamberlerin varisleridir*”²³⁹ diyen Peygamberin bu kutlu emanetine sahip çıkabilme adına üstün gayret göstermiştir. Sahabeden sonra sırasıyla tabiin, tebeüttabiin, etbeüttabiin ve

²³⁵ Yılmaz, “Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış”, s. 123.

²³⁶ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C II, Sâlih Tuğ (Çev.), İstanbul: 1981, s. 79.

²³⁷ Coşkun, “Hız. Peygamberin Kadınları Eğitim Siyaseti”, s. 86.

²³⁸ Zekeriyâ Kitapçı, *İslam Hidayet Güneşi Doğu Turan Yurdunda*, Konya:Yedikubbe Yayınları, 2004, s. 87.

²³⁹ Buhari, “İlim”, 10.

ondan sonraki kuşaklara geçen bu dînî miras, zaman içerisinde dînî yaşantı hususunda öncü ve önder olanlardan istifade etme anlayışına zemin hazırlamıştır.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra mü'minlerin emiri sıfatıyla dört halife Hz. Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali başta olmak üzere Abdullah b. Mes'ud, Muaz b. Cebel, Ebu Zer el-Ğifari, Abdullah b. Abbas, Ebu Hureyre gibi ashâbın hemen hepsi de zaman zaman vaaz ve nasihatte bulunmuşlardır.²⁴⁰ Hz. Ebubekir'in tebliğ faaliyetleri sonucu pek çok genç Müslüman olmuştur. Ayrıca o, sadece sözlü olarak İslam dininin yayılmasına katkıda bulunmakla kalmamış, Müslüman oldukları için işkenceye uğrayan köleleri satın alıp azat etmek suretiyle İslam dinine hizmette bulunmuştur.²⁴¹ Dolayısıyla ilk dönem Müslümanlarının özelliği olan eylem ve söylem bütünlüğü, dînî irşat'ın yapı taşı oluşturmuştur. Söz ve özün uyumlu olması, insanlar üzerinde etkisini kısa sürede ve etkin bir şekilde göstermiştir.

İslam'ın ilk devirlerinde din hizmetleri resmi bir nitelik arz etmemekle birlikte Kur'an'da bu alanda hizmet görecektel özel insanların gerekliliği vurgusu, İslam ilim geleneğinin sağlam bir zemine oturup yaygınlaşmasına ve halk ile sıkı bir ilişki içerisinde olmasına neden olmuştur.²⁴² Bu dönemde imamlık- hatiplik hizmetini merkezdeki büyük câmilerde halifelerin kendileri, diğer şehir merkezlerinde tayin ettikleri valiler veya onların görevlendirdikleri kişiler, mahalle veya köylerde ise, cemaatin veya köy ahalisinin seçtiği liyakatli kimseler yürütmüşlerdir.²⁴³

İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren temel kaynaklar olan Kur'an ve sünnetten beslenen vaaz eylemi, dâvet, tebliğ ve irşat gibi dînî amaçları gerçekleştirmede etkin bir vasıta olarak kullanılmıştır. O dönemde dînî nasihat anlamında "kassas" tabiri kullanıldığından, bu görevi icrâ edenlere, "kass" ya da "hatip" denilirdi. Dînî ve ahlâkî erdemlere ve cihada teşvik amacıyla câmilerde halka kıssa anlatan kimselere kass denilmiştir.²⁴⁴ Kıssa kelimesinin ismi fail kalıbındaki kass, "kıssayı ilave,

²⁴⁰ İbnü'l Cevzi, *el-Kussas*, ss. 166-167; Bayraktar, *Türkiye'de Vâzlik*, s. 37.

²⁴¹ Muhammed Hamidullah, *Rasulullah Muhammed*, Sâlih Tuğ (Çev.), İstanbul: İrfan Matbaası, 1973, s. 84.

²⁴² Halil Altuntaş, "Leke Tutmayan Kumaş: Din Görevlisi" *Diyânet Aylık Dergi*, S 202, (Ekim 2007), s. 13.

²⁴³ Recai Doğan, "Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler", *AÜİFD*, XXXIX, 1999, s. 496.

²⁴⁴ İdris Şengül, "Kıssa" *DİA*, C 25, Ankara: TDV Yayınları, 2002, s. 501.

eksiltme yapmaksızın olduğu gibi anlatan kişi” anlamına gelmekte olup, çoğulu kussastır.²⁴⁵

Günümüzdeki anlamıyla vâizliğin bir meslek haline geliş tarihi, Hz. Ömer zamanına dayandırılmaktadır. Çünkü bu dönemde “kass” adı altında, halifenin izniyle hizmet eden bir meslek grubu ortaya çıkmıştır.²⁴⁶ Öyle ki kitaplarda Hz. Ömer döneminde Medîne’de her Cum’a namazdan önce vaaz eden Temim ed-Dari isimli zat, ilk kass olarak nitelendirilmektedir. Bu zat, Hz. Osman zamanında haftada iki kez câmide vaaz etme izni almıştır. Hz. Ömer zamanında Mekke kadısı Amr b. Ubeyd, sağlam dînî yaşantısı ve takvasıyla meşhur, beliğ ve etkili bir üslubu olan bir zattır. Abdullah b. Ömer onun sohbet halkasına katılır, konuşmasından etkilenerek ağlardı.²⁴⁷

Kasslar Hz. Ali ve Muaviye zamanında, eğitim yapmakla ve fitne yapanlara karşı kötüleme yapmakla görevlendirilmişlerdir.²⁴⁸ Bir defasında Hz. Ali namaz kıldırdıktan sonra ayağa kalkmış ve kendisine savaş ilan eden topluluğa beddua etmiştir. Bu durumdan haberdar olan Muaviye, kıssacılara haber vererek her gün sabah namazından sonra ve akşamla yatsı namazı arasında mescitte oturup kendisini ve Şam halkını övmelerini istemiştir.²⁴⁹ Dolayısıyla Hz. Peygamber tarafından dînî öğrenmenin ve aydınlanmanın bir vasıtası olarak işlev gören vaaz, erken dönemlerden itibaren siyasi çıkarlara alet edilmeye başlanmıştır. Böylelikle, Hz. Peygamberden sonra onun mirası sayılan dînî otorite, uzun bir müddet siyasi otoritenin himayesinde temsil edilmiştir.²⁵⁰

Süleyman b. Et-Tucibi 658 yılından itibaren kass ve kadı olarak Kahire’deki bir câmiye atanırken başka âlimler de aynı görevle farklı yerlerde göreve başlamışlardır. Başlangıçtan beri Hicazdaki eğitim sığ bir şekilde bu kassların dâvetlerine bağlı kalmıştı. Söz konusu kassların faaliyetleri Emeviler ve daha sonra Abbasiler devrinde Suriye ve Irak câmileri ile batıda sürmüştür. Kasslar, Kur’an’dan ayetler veya hadisler okuyorlar, bunları açıkladıktan sonra konuşmalarını yapıyorlardı. Sonradan ortaya çıkan birtakım olumsuzluklara rağmen hikâyeler

²⁴⁵ İbn Manzur, *Lisanü’l-‘Arab*, ss. 120-122.

²⁴⁶ Cirit, *Halkın İslam Anlayışının Kaynakları*, s. 26.

²⁴⁷ Abdulfettah Ebu Gudde, *Mevzu Hadisler*, Enbiya Yıldırım (Çev.), İstanbul: İnsan Yayınları, 2003, s. 58.

²⁴⁸ M. Asad Talas, *Nizamiye Medresesi ve İslam’da Eğitim Öğretim*, Sadık Cihan (Çev.), Samsun: Etüt Yayınları, 2000, s. 18.

²⁴⁹ Çelebi, *İslam’da Eğitim Öğretim Tarihi*, s. 212.

²⁵⁰ Hasan Kamil Yılmaz, “Din Hizmetinde Gönüllülük” *Diyânet Aylık Dergi*, S 202, (Ekim 2007), s. 10.

özellikle halk için önemli bir eğitim aracı görevi üstlenmekteydi. Örneğin Basra'da El-Mirbad olarak isimlendirilen halk meydanlarında haftanın Bâzı günlerinde âlimler bir araya gelerek halkın önünde görüşlerini tartışmaktaydı. Bu bilgilerden istifade etmeyi arzu eden insanlar meydanlarda toplanıyorlardı.²⁵¹

Kıssa anlatmanın amacını aşması, topluma zarar vermeye başlaması hadis uydurma faaliyetlerinin ortaya çıktığı döneme tekabül eder.²⁵² Emeviler ve Abbasiler döneminde vaazlarında uydurma kıssa anlatanlar, hadis uyduranlar veya uydurma hadislere yer verenler “kussas” olarak özel bir isimle anılmışlardır.²⁵³

Hicri III. asırdan itibaren “kass” teriminin daha çok halk hikâyecilerini ve hadis ilmi açısından Bâzı olumsuzlukları çağrıştırmaları sebebiyle, bu terimden yavaş yavaş uzaklaşmaya onun yerine özellikle hicri IV. Asırda “vâiz” ve “müzekkir” terimlerinin yaygınlık kazanmaya başladığı görülmektedir.²⁵⁴

Mevzuat kitapları kıssacıların çeşitli çıkarlarla uydurdukları hadislerle doludur. Bunları açıklamak için İbn Teymiyye, Hafız es-Suyuti, Hafız İraki gibi pek çok alim eser kaleme almıştır.²⁵⁵

Görüldüğü gibi vaaz, ilk dönemlerden itibaren geniş halk kitlelerine dînî tebliğ yapmada, halkı bilgilendirme ve aydınlatmada etkili bir araç olmanın yanı sıra uydurma rivayetlerin ve hurafelerin yayılmasına da aracılık etmiştir. Özellikle uydurma hadislerin, siyasi amaçlarla sıklıkla istismar edilmesi, halkın dînî duyarlılığının suiistimali zaman içerisinde kötü niyetlerin yaygın hale gelmesine ve halkın dînî bilincinin körelmesine sebebiyet vermiştir.

Hz. Peygamber ve dört halife döneminde dînî, siyasi ve idari faaliyetler tek elde toplanırken, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlı yönetimlerinde kamu yönetimlerinde sultana bağlı olarak müesseseseleşmeye gidilmiştir. Bu ayırmadan sonra halifeler ve onların tayin ettikleri valiler, imamlık ve hatiplik görevi için başkalarını görevlendirmeye başlamışlardır.²⁵⁶

²⁵¹ Talas, *Nizamiye Medresesi ve İslam'da Eğitim Öğretim*, ss.19-20.

²⁵² Bayraktar, *Türkiye'de Vâizlik*, s. 33.

²⁵³ Mücteba Uğur, “Vaaz, Kıssacılık ve Hadiste Kussas”, *A.Ü.İ.F.D.*, C XXVIII, 1986, ss. 291-326.

²⁵⁴ Cirit, *Halkın İslam Anlayışının Kaynakları*, s. 27.

²⁵⁵ Abdulfettah Ebu Gudde, *Mevzû Hadisler*, s. 62.

²⁵⁶ Doğan, “*Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler*”, s. 498.

1.3.2.2. Osmanlı Döneminde Vaaz ve İrşat Faaliyetleri

Osmanlı tarihi araştırmacılarının Osmanlı İmparatorluğu ve İslam ilişkisi üzerine yeterince eğilmemiş olması²⁵⁷, bizim de konu hakkında detaylı bilgi sahibi olmamıza pek imkân tanımamaktadır. Bununla birlikte Osmanlı devletinin dînî ve kültürel açıdan üç ana kurumu olan câmi, medrese ve tekkelerin bir nevi işbölümü yaparak halkın maddi ve manevi kalkınmasına olan katkılarını hatırdâ tutmak faydalı olacaktır.²⁵⁸ Eğitim denilen olgunun karakterini net çizgilerle tespit etmek imkânsız olduğundan, halkın dînî açıdan bilgilendirilmesinin altyapısını oluşturan bu kurumlardan hangisinin ne kadar etkili olduğunu ölçmek de bir o kadar imkânsızdır. Bu sebeple Osmanlı devletinde vaaz ve irşat faaliyetleri incelenirken, halkın dînî ihtiyacını karşılayan formel ve informel eğitim vasıtaları sayılabilecek câmi, medrese, tekke ve zaviyelerin karşılıklı etkileşimlerini hafızalarda canlı tutmak, söz konusu mekânlarda okuyan, eğitim veren, halka hizmet eden kişilerin halkın görünür dinselliği üzerine katkılarına göz atmak ve bu dairede düşünce üretmek yerinde olacaktır.

Her ne kadar genel olarak çoğulcu ve çok kültürlü bir yapıya sahip olan Osmanlıda tebaa resmen Müslümanlar ve gayri Müslimler olmak üzere iki grupta mütalaa edilse de, halkın çoğunluğunu ve yönetim kadrosunu oluşturanların Müslüman olması, yöneticilerin teokratik bir devlet anlayışını benimsemelerine neden olmuştur.²⁵⁹ Devletin teokratik bir yapı sergilemesi doğal olarak halkın dînî yaşantısını doğrudan etkilemiştir. Çünkü toplum katmanlarının her kademesinde dinin öngördüğü emir ve yasakların belirleyici olması, halkın talebi ile devletin politikasının örtüşmesine zemin hazırlamıştır. Devletin gerek eğitim kurumları ile doğrudan dînî eğitim vermesi, gerek sivil dînî kuruluşlara önyak olması ve onları teşvik etmesi, gerekse padişahların ulema sınıfına kadrolarında yer açması yoluyla manevi inkişafa olanak sağlanmıştır.

Halkın teorik ve pratik dînî yaşantısının oluşumunda devletin yönetim anlayışının rolü olduğu gibi, bu hususta tasavvuf ve tarikatların etkisi de çok büyük olmuştur. Bunun en belirgin delili ise, Osmanlı sınırlarına dâhil olan Anadolu ve

²⁵⁷ Ahmet Yaşar Ocak, "Osmanlı İmparatorluğunda Din", *Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri Osmanlı Dönemi*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011, s. 86.

²⁵⁸ <http://www.dinihaberler.com/haber/27760/adi-seyh-olanlarin-yuzde-90-i-seyh-degil.html>, 29.04.2013.

²⁵⁹ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2007, s. 35.

diğer topraklarda halk İslam'ının geniş ölçüde tasavvufi karakterli²⁶⁰ oluşudur. Osmanlı devletinin kuruluşu aşamasında, önceki İslam devletlerinin bakiyesi olan Anadolu'da özellikle Ahi, Babai ve Mevlevi tarikatlarının en etkili dönemlerini yaşamakta oluşu bu tarikatların bilhassa on dördüncü ve on beşinci yüzyılda Osmanlı topraklarında geniş çapta tesir etmesine neden olmuştur.²⁶¹ Tasavvuftan neşet eden ve dînî telkin ve eğitim vasıtası olan tarikatlar, zaman içinde tekke ve zaviye adı altında müesseseseleşerek, İslam'ın daha ince bir şekilde yaşanabilmesi için insanlara gönüllü rehberlik yapmışlardır.²⁶²

Osmanlı'nın ilim geleneğinin tarihi arka planında yer alan ve resmi olarak desteklenen en önemli kurumlardan birisi de hiç şüphesiz ki medreselerdir. Osmanlılarda ilk medrese, devletin kuruluşundan kısa bir süre sonra 1331 yılında Orhan Bey tarafından İznik'te açılmıştır.²⁶³ Genel olarak 1300-1600 yılları arasında sayıları hızla artan medreselerde Kur'an, Kelam, Fıkıh, Hadis, Tefsir ve dînî bilgiler gibi Temel İslam Bilimlerine ait derslerin yanı sıra gramer, belagat, mantık, felsefe, riyaziye, astronomi, tıp ve hendese gibi pozitif bilimlere ait dersler de okutulmuştur.²⁶⁴ İlmiye sınıfının temeli olan bu medreselerden mezun olanlar imamlık, hatiplik, müezzinlik ve vâizlik vazifesi alabilirlerdi.²⁶⁵ Özellikle hatiplik ve vâizlik mesleğini icrâ edecek olanların medrese eğitimi almış olanlardan seçilmesi²⁶⁶ bu iki mesleğin herhangi bir kişi tarafından yürütülemeyecek kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Zaman içerisinde imam-hatiplik ve müezzinlik kadrolarına ek olarak dersiamlık, hatiplik, kürsü şeyhliği, Cum'a vâizliği, salâvat-ı şerife-hanlık, ihlâs-ı şerif-hanlık, sure-i Mülk hanlık gibi vazifeler ihdas edilmiştir.²⁶⁷ Cum'a namazından sonra vaaz edenler için kullanılan tabir olan Cum'a vâizliğinin diğer adı kürsü şeyhliği idi. Kürsü şeyhliği, Arapça okunan hutbeyi ve hatibin ne dediğini bilmeyen cemaate açıklama yapmak amacıyla ortaya konulmuştu.²⁶⁸

²⁶⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, C I, Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), İstanbul: Zaman Yayıncılık, 1994, ss. 118-121.

²⁶¹ Yaşar Yücel, Ali Sevim, *Türkiye Tarihi II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990, s. 324.

²⁶² Sadık Albayrak, *Türkiye'de Din Kavgası*, 4. Baskı, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1984, ss. 191-196.

²⁶³ Yücel ve Sevim, *Türkiye Tarihi II*, s. 320.

²⁶⁴ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 111.

²⁶⁵ Yaşar Sarıkaya, *Medreseler ve Modernleşme*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1997, s. 45.

²⁶⁶ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 109.

²⁶⁷ Cahit Baltacı, "Osmanlı Eğitim Sistemi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C 2, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996, s. 126.

²⁶⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 186.

Dolayısıyla bu mesleklerin oluşması, yapılan bu vaaz ve hutbelerin, bir ibâdeti ifa etmenin yanı sıra anlaşılmasının da gaye edildiğini göstermektedir.

Osmanlıda vaaz ve irşadın yapıldığı en önemli mekânların başında en küçük yerleşme merkezlerine varıncaya kadar her yerde mevcut olan câmiler gelmekteydi. Büyük câmilerde birden fazla kürsüde sabah namazından iş saatine kadar tefsir, hadis, fıkıh ve Mesnevi, ahlak ve Arapça dersleri verilmekteydi.²⁶⁹ Bu derslerin bir kısmı medrese müderrisleri olan dersiamlar tarafından okutulurdu.²⁷⁰ Vaazlar genellikle Pazartesi, Perşembe, bayram günleri ve Kadir gecesi verilirdi.²⁷¹ Ancak irşat için en özel zaman üç aylardı. Bu aylarda kırsal kesimlerde dînî hizmet yapmak için Arapça'yı anlayabilecek düzeyde olan tüm öğrencilerin katıldığı ve adına "cerre" denilen bir yolculuğa çıkarlardı.²⁷² İstanbul'dan gelen bu talebeler il merkezleri, sancaklar ve kazalardaki câmilere veya tedrisat için ayrılan yerlere yerleştirilirdi. Öğrenciler namaz sonrası halka vaaz verirlerdi. Cerre çıkarak câmilerde vaaz ve irşatta bulunmak öğrencilerin bir anlamda staj yapması ve teorik bilgilerini pratiğe dönüştürmesi demektir.²⁷³

Osmanlı teşkilatında, mahalle imamlarına devlet tarafından, idari ve dînî pek çok vazife verilmişti. İmamlar buldukları mahallede ahlak zabıtalığı, evlenme ve boşanma işlerini yürütme, nüfus ve tapu kayıtlarını tutma işleri, günde beş vakit câmi ibâdetlerini ve cenaze merasimlerini yönetme bunların başındaydı. Hatipler de Cum'a ve bayram günlerinde halka dînî ve dünyevi meselelerde hutbe vermekle mükelleftiler. Hükümet, hatiplerin tayinine önem verir ve ellerinde izin belgesi olmayan hiç kimse kürsüye çıkamazdı. Osmanlılarda vâizlerin görev yapabilmeleri için beraatlarının olması gerekiyordu. Resmi sıfatı olmadığı halde vaaz vermeye kalkanlar tahkikata uğrarken,²⁷⁴ birtakım hurafe ve komik şeyler anlatan vâizlere bir miktar para verilerek yapacakları vazifeden men edilirdi.²⁷⁵

Osmanlının küçük bir beylikten imparatorluk zaviyesine yükselmesinde büyük payı olan ulema sınıfının, devletin gerileme ve çöküşünde de etkili olduğu tarihi bir vakiadır. Özellikle on altıncı yüzyıl ortalarından itibaren medreselerden

²⁶⁹ Baltacı, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C II, s. 126.

²⁷⁰ Mehmet Bulut, "Osmanlı Devletinde Dînî Teşkilatlanma ve Yaygın Din Eğitimi" *Diyanet İlmî Dergi*, C 35, S 2, 1999, s. 106.

²⁷¹ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA)*, C.MF, 177/8836.

²⁷² *BOA, Y.MTV*, 75/157.

²⁷³ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, Kazım Arısan-Duygu Arısan Günay (Haz.), İstanbul, 2002, ss. 78-79.

²⁷⁴ *BOA, DH.EUM.THR*, 25/54.

²⁷⁵ *BOA, Y.PRK, BŞK*, 25/85.

matematik ve felsefe gibi derslerin çıkarılmış olması, bilim ve düşünce hayatının durgunlaşmasına, bu durum zaman içerisinde mezunların kalitesinin düşmesine neden olmuştur.²⁷⁶ Bu dönemde “beşik uleması” olarak ortaya çıkan sınıf, sözde babadan oğula geçen ilim mirası ile din bilgini sayılınca, incir çekirdeğini doldurmayacak meseleler hakkında tartışma yapan kişiler âlim sıfatıyla meydanları doldurmuştur.²⁷⁷ Öyle ki bu yüzyılda orta derecede bir vâizlik için söz ustalığı ve coşkulu anlatım tarzı, bilgiden daha ön planda tutulmaktaydı.²⁷⁸ Yani insanların ne anlattığından ziyâde nasıl anlattığına ve insanları nasıl coşturduğuna bakılır olmuştur.

Tüm bu olumsuz gelişmelerin doğal bir sonucu ve devamı olarak, on yedinci yüzyılda bağnazlık ve hoşgörüsüzlüğün temsilcisi olan bir vâizler sınıfı ortaya çıkmıştır. Kendilerine “Kadızedeliler” ya da “Fakılar” adı verilen bu vâizlerin, çelişik iki özellikleri vardır. Bunlar hem tasavvuf ve tarikat mensuplarına düşmanlık beslemekte, hem de devletin geri kalmışlığının sebebi olarak halkın dinden uzaklaşması ve ortaya çıkan yenilikleri benimsemesi olarak değerlendirmekteydiler. Bu vâizler bir yandan halkın hoşuna gidecek konuşmalar yaparak taraftar toplarken, diğer yandan mutasavvıflara karşı düşmanca bir tavır takınmışlardır. Kadızedelilerin önderi olan Kadızade Mehmet Efendi, hitabeti kuvvetli olduğundan Ayasofya câmisi vâizliğine atanmıştır. Görevini yaparken devlet işlerinin bozukluğuna dikkat çekerek, halkı tüm bunların müsebbibi olarak gördüğü tarikatlara karşı cephe almaya dâvet etmiştir. Bununla yetinmeyip insanların katledilmelerine yol açan fetvalar vermekten çekinmemiştir.²⁷⁹

XVIII. yüzyıldan itibaren İslam ordularının düşmanlar karşısında üst üste aldıkları yenilgi şoku, devletin her kademesinde hissedilmiş ve çözüm arayışları hızlanmıştır. Bunun neticesinde ortaya konan ıslahat çalışmaları önce II. Mahmut ardından Tanzimat’la yaygınlaştırılmış, medreseler dâhil tüm kurumlarda yenilenmeye gidilmiştir. Bu süreçte medrese yeniliklere karşı ayak diremiş

²⁷⁶ Hüseyin G. Yurdaydın. “Düşünce ve Bilim Tarihi” *Türkiye Tarihi*, C 3.; Sina Akşin (Yayın Yön.), İstanbul: Cem Yayınevi, 2000, s. 276; Kenan Yakuboğlu, *Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi*, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2006, ss. 221-227.

²⁷⁷ Ünal, *Türk Siyasi Tarihi*, ss. 30-31.

²⁷⁸ H. Mustafa Eravcı, “Mevlana Valihi’nin Hayatı ve Onun Işığında XVI. Asır Bir Osmanlı Vâizinin Kariyeri” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C 18, S 2, 2003, s. 30.

²⁷⁹ Yurdaydın, *Türkiye Tarihi*, s. 278.

olduğundan mevcut eksikliklerini tamamlama ve çözümün bir parçası olma şansını elden kaçırmıştır.²⁸⁰

İmam, hatip, vâiz gibi görevlilerin yetiştirilmesine yönelik uzmanlık kurumları oluşturulması düşüncesi, Osmanlı'nın son dönemlerinde ortaya çıkmıştır. II. Mahmut döneminde (1808-1839) Tevcihat-ı Cihat Nizamnamesi ile hitabet ve imamet için imtihan kuralı koyulmuştur. Mescid ve câmi görevlileri vazifelerini hastalık ve ihtiyarlık gibi sebeplerle başkalarına devredebilirlerdi. İmamlık küçük yerlerde babadan oğula veya diğer aile yakınlarına intikal ederken büyük yerleşim yerlerinde dînî bilgi ve yeterlilik ön planda tutulmaktaydı. Hatiplik görevi yapacak kişilerin imamlara kıyasla daha iyi bir eğitim almış olması gerekmektedir. Câmi görevlileri kadıların kontrolü altındaydı.²⁸¹

İkinci Meşrutiyet, irşat, vaaz ve fetva alanında Bâzı önemli tedbirlerin alındığı bir dönemdir. Örneğin 1913 tarihinde çıkartılan bir nizamname ile câmi ve mescitlerde ehil olmayan kişilerce herhangi bir konuşma yapılması önlenmiştir.²⁸² Bu dönemde Şeyhülislamlığın resmi yayın organı olan Ceride-i İlmiyye vasıtasıyla dînî irşadı konu alan çeşitli yazılarla halka ulaştırılmıştır.²⁸³ Yine bu dönemde vâizlerin ve vaazların sahip olması gereken özellikler üzerine birtakım projeler gündeme getirilmiştir. Muhammed Abduh'a ait olan ve Sultan II. Abdulhamid'e sunulan layihada fesat odaklarının tespit edilerek, dinin hurafelerden arındırılması, devlet sevgisinin işlenmesi, vâizlerin yüksek ahlâkî karaktere sahip, sözü dinlenecek kişilerden seçilmesi gerektiği belirtilmekteydi.²⁸⁴

8 Nisan 1914'te Meşihat makamı tarafından düzenlenen yeni bir kararname ile vâizlerin seçilmesi ve yeterliliklerinin belirlenmesine yönelik düzenlemeye gidildi. Bu düzenlemeye göre câmi ve medreselerde vaaz ve nasihat edecek olan ulemanın Meşihat'a bağlı olarak çalışan ders vekâleti biriminden²⁸⁵, taşrada olanların ise buldukları mahalledeki kadı ve müftülerden birer yeterlik belgesi almaları karara bağlandı. Bu belgesi olmayanlar vâizlik yapamayacaklardı.²⁸⁶

1919'da Medresetü'l- Vâizin ve Medresetü'l-Eimme ve'l-huteba okulları Medresetü'l-İrşad adı altında birleştirilmiş olup, bu medrese vâizler ile imam ve

²⁸⁰ Yakuboğlu, *Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi*, s. 252.

²⁸¹ Tahsin Özcan, "*Osmanlılar (Dînî Hayat) İslam Ansiklopedisi*", C 33, İstanbul: TDV Yayınları, 2007, s. 539.

²⁸² Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul, 1997, C 1-2, s. 162-163.

²⁸³ Sadık Eraslan, *Meşihat-i İslamiyye ve Ceride-i İlmiyye*, Ankara: DİB Yayınları, 2009, s. 109.

²⁸⁴ Sarıkaya, *Medreseler ve Modernleşme*, s. 178.

²⁸⁵ Mehmet İpşirli, "Ders Vekâleti", *DİA*, Cilt 9, İstanbul: TDV Yayınları, 1994, s.183.

²⁸⁶ *BOA*, MV, 234/97.

hatipler olmak üzere iki şubeden oluşmaktaydı. Vâizler şubesinde okuyan öğrenciler yüksek okul öğrencilerinin haklarına sahip olup eğitim süreleri üç yıl idi. Diğer şubenin eğitim süresi ise iki yıl kadardı.²⁸⁷ 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanununun ile birlikte bu okul İmam Hatip Mektebine dönüştürülmüştür.

Medreseler için yapılan ıslah çalışmaları esnasında Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve Osmanlı'nın savaşa girmesi sebebiyle çalışmalar yarıda bırakılmıştır. Savaş boyunca pek çok medrese kapalı kalmış, birçoğu harap haline gelmiştir. Bu dönemde din görevlisi eksikliği ciddi boyutlara ulaşmış, 1921 yılında birtakım iyileştirmeler yapılmaya çalışıldıysa da sonuç alınamamıştır.²⁸⁸

1.3.2.3. Cumhuriyet Dönemi Vaaz ve İrşat Faaliyetleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin dînî hayatı, Selçuklu-Osmanlı mirası üzerine kurulmuştur.²⁸⁹ Dolayısıyla önceki devletlerin dînî ve kültürel birikimi, yeni kurulan devletin harcını oluşturmuştur. Ne var ki Cumhuriyetin kuruluşu aşamasında Osmanlı devletinden arta kalan enkazın altında yıpranan dînî değerler, dinin olumlu etkilerinden ziyâde olumsuz izleriyle hafızalarda kalmasına neden olmuştur. Bu hadise her türlü başarısızlığın altında tek neden olarak dinin aranması ve dolayısıyla din hakkında önyargılı bir tutum takınılmasına yol açmıştır. Osmanlı devletinin gerilemesi ve çökmesinde özellikle tekke ve medreselerde verilen dînî eğitimin günah keçisi olarak telakki edilmesi, dinin yeni eğitim kurumlarından tamamen kapı dışarı edilmesi sonucunu doğurmuştur.

Yeni kurulan Cumhuriyet'in köklü ve hızlı bir şekilde yapılandırılması için, Türkiye'de her alanda gerçekleştirilen reformlar, özellikle eğitim öğretim sahasında yasaklamalar şeklinde ortaya konmuştur. Mesela 3 Mart 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği, eğitim öğretimde çift başlılığın ortadan kaldırılması ve denetimin tek elden yapılabilmesi gerekçesiyle, din mesnedli medreseler kapatılmış ve yerine açılan okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Her ne kadar söz konusu kanunun 4. Maddesi gereği kapatılan medreselerin yerine, Darü'l-Fünunda bir İlahiyat fakültesi ile sayıları yirmi dokuz olan dört yıllık imam ve hatip mektepleri açılmışsa da, önce 1930 yılında imam hatip

²⁸⁷ Albayrak, *Türkiye'de Din Kavgası*, s. 173.

²⁸⁸ Sarıkaya, *Medreseler ve Modernleşme*, ss. 189-190.

²⁸⁹ Necdet Subaşı, *Teoloji Birikimimizin Modern Kaynakları, İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*, İstanbul: Dem Yayınları, 2005, s. 56.

mektebi, ardından 1933 yılında Darül-fünundaki İlâhiyat fakültesi öğrenci olmaması gerekçesiyle kapatılarak tarihe karışmıştır.²⁹⁰

Aynı tarihte çıkarılan bir kanunla Şeyhülislamlık makamından dönüştürülerek oluşturulan Diyânet İşleri Reisliği²⁹¹ günümüzdeki kadar sistemli ve teşkilatlı bir yapıya sahip olmasa da, o dönemin din hizmetleri sınıfının seçilmesi, idaresi ve atanması gibi işlevleri yürüterek, toplumun dînî ihtiyaçlarını karşılayan resmi bir kurum hüviyetine bürünmüştür. Bununla birlikte Diyânet İşleri Reisliği, çeşitli siyasi ve politik sebeplerle, özellikle ilk dönemlerde pek başarı sağlayamamış, aksine zaman zaman din hizmetleri sınıfının işini zorlaştırıp, mesleği çekilmez hale getirmek suretiyle istifalara sebebiyet vermiştir. Örneğin 1926 yılında Diyânet İşleri Reisliği tarafından alınan bir kararla hitabet vazifesi, imamın görevleri arasına eklenmiştir. Artık o tarihten itibaren iki görevi tek bir görevli gerçekleştirmiştir. 1 Ocak 1928 yılında Şura-i Devlet Tanzimat Dairesinin aldığı kararla din hizmetlileri, memur kabul edilmediği gibi, ekonomik gerekçelerle vazifelerin birleştirilmesi ya da kaldırılması yoluyla câmi görevlerinden de giderek uzaklaştırılmışlardır. Yalnızca büyük câmilerde imam, hatip ve müezzinler görevlerine devam edebilmişlerdir. İstanbul'da 1928 senesinde dersiam, kürsü şeyhi ve vâiz olarak 477 kişi mevcut iken, 1939 senesinde 94 dersiam- vâiz bulunmaktadır. 1941 yılının Ramazan ayında sadece 110 kişiye vaaz için izin verilmiştir. Teftiş altında hizmet yapmaya çalışan bu kişiler de yaptıkları vaazlarda son derece basit konular ve menkıbeler anlatmak durumunda kalmışlardır.²⁹² Bu dönemde baskı altında tutulan, nicelik ve nitelik olarak giderek minimize edilen din hizmetlileri sınıfı giderek saygınlıklarını yitirmekle karşı karşıya kalmışlardır.

1942 yılında Diyânet İşleri Başkanlığına getirilen Prof. Şerafeddin Yaltkaya göreve başlamasının ikinci yılında vâizlerin hangi konularda ve nasıl vaaz edeceklerini bir tamimle görevlilere bildirmiştir. Bu maddelerde öne çıkan temel hedef, İslam'ın ahlak boyutunun anlatılması, itikat ve ibâdet konularının mümkün mertebe asgari düzeyde ele alınması gerekliliğidir.²⁹³

Görüldüğü gibi Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında bir yandan örgün din eğitimi kurumlarının kapatılması diğer yandan yaygın din eğitiminin baskı altında

²⁹⁰ Ahmet Ünsür, *İmam Hatip Liseleri*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, ss. 140-141; Mustafa Kara, *Bursa'da Dînî Kültür*, Bursa: Emin Yayınları, 2011, s. 198.

²⁹¹ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, s. 105.

²⁹² Albayrak, *Türkiye'de Din Kavgası*, ss. 229-239.

²⁹³ Albayrak, *Türkiye'de Din Kavgası*, ss. 241-242.

tutulması, zamanla hem insanların dînî açıdan cahilleşmesine hem de din hizmeti sınıfının da körelmesine sebep olmuştur. Nitekim 1950 bütçesinin tartışılmasında Fahrettin Altay, halkı dînî açıdan aydınlatmakla mükellef olan ramazan vâizlerinin % 70'inin cahil olduklarını ileri sürerken bu tablonun vahametini gözler önüne sermektedir.²⁹⁴

Siyasi birtakım çekişmelere kurban edilen din eğitiminin eksikliği, toplumda cehaletin, hurafe ve batıl inanışların ortaya çıkmasına ve toplumsal bütünlüğe zarar verecek konuma gelmesine neden olmuştur. Bu durum zamanla din eğitimi alanında yeni arayışlara sebep olmuştur. Dönemin Diyânet Reis Muavini Ahmet Hamdi Akseki mevcut panoramayı şu sözlerle ifade etmiştir:

Bugün birtakım batıl akîde ve yalancı tarikatların sinsi sinsi fakat sistemli surette memleketin hemen her köşesinde yayılmakta ve üremekte olduğu da vakıadır. Gittikçe çoğalan ve din namına uydurdukları bir takım hurafelerle köylü ve şehirliyi istismar eden saf halkımızın arasına tefrikalar sokan, karıyı kocasından ayıran bu muzır unsurların tesirlerini önleyebilmek için de her şeyden evvel esaslı din terbiyesi ve bilgisi almış, müsbet ilimlerle de mucehhez kuvvetli din adamlarına, münevver vâizlere şiddetle ihtiyacımız vardır.²⁹⁵

Yaşanan bu olumsuz tecrübeler, din eğitiminin bireyler kadar toplumun huzuru ve refahı için ne denli önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Bu gerçeğin fark edilmesinin ardından yapılan siyasi ve hukuki düzenlemelerle din eğitimi yeniden örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kademeli olarak verilmeye başlanmıştır. Halkın dînî konularda aydınlatılması vazifesiyle görevli olan Diyânet İşleri Başkanlığı, 20 Nisan 1950 tarihinde yürürlüğe konan 5634 sayılı kanunla günün şartlarına göre yeniden düzenlenmiştir. Bu kanuna göre Bâzı birimlerin adları değiştirilirken, Bâzılarına da yeni birimler eklenmiştir. Ayrıca ilk defa “gezici vâizlik” ihdas edilerek, bütün vâizler maaşlı kadroya geçirilmiştir. Daha sonraki yıllarda üzerinde çeşitli düzenlemeler yapılan Diyânet İşleri Başkanlığının teşkilat yapısı, en son 01.07.2010 tarihinde kabul edilen 6002 sayılı yasa ile çağın gereklerine göre yeniden şekillendirilmiştir.²⁹⁶

²⁹⁴ Orhan Türkdoğan, *Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2008, s. 477.

²⁹⁵ *Sebîlürreşâd Mecmuası*, C V, S 102, Mayıs 1951, ss. 19-20.

²⁹⁶ Geniş bilgi için bkz. <http://www.Diyânet.gov.tr/turkish/dy/Diyânet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-8221.aspx>, 19.06.2013.

Diyânet'in görev ve yetki alanı İslam dininin itikat, ibâdet ve ahlak ile ilgili işlerinin yürütülmesi, câmi ve mescid gibi dînî müesseselerin idaresi, her çeşit vasıttan yararlanarak halkı dînî konularda aydınlatmak olarak belirlenmiştir. Merkez Teşkilatında bulunan Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü; İrşat Hizmetleri Daire Başkanlığı, Aile ve Dînî Rehberlik Daire Başkanlığı, Câmi Hizmetleri Daire Başkanlığı, Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığı adı altında dört bölümden oluşmaktadır. Başkanlığın Taşra teşkilatı ise il ve ilçe müftülükleri ile eğitim merkezi müdürlüklerinden meydana gelir. Başkanlığı temsil eden il ve ilçe müftülüklerinde müftü, vâiz, cezâevi vâizi, imam- hatip, müezzin- kayyım, Kur'an kursu öğreticisi gibi isimlerle anılan din görevlileri, yönergede belirtilen ilkeler doğrultusunda geniş bir yelpazede din hizmeti sunmaktadırlar.²⁹⁷

Adı geçen din hizmetlileri aracılığıyla yaygın din eğitimini gerçekleştiren bu kurum, toplumun birlik ve bütünlüğünü sağlamada ve devam ettirmede, geçmişten günümüze halkın dînî altyapısının oluşumunda önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Yapılan araştırmalar, günümüzde Türk toplumunun, Diyânet İşleri Başkanlığının din ile ilgili açıklamalarına ve fetvalarına büyük oranda güvendiğini ve riayet ettiğini göstermektedir.²⁹⁸ Bununla birlikte din görevlilerinin meslekî ve sosyal ilişkiler açısından yetersiz olduğu, vaaz ve hutbelerin yeterince fayda sağlamadığı ve merkezi sistemle yapılan vaazların etkinliğinin az olduğu şeklinde kanaatler de mevcuttur.²⁹⁹

Gerek akademik araştırmalar sonucu gerekse ampirik bilgilerden elde edilen bu veriler, özeleştirme yapma ve daha iyi hizmet sunabilme imkanı tanıdığı için önem arz etmektedir. Nitekim başkanlığın sürekli bir gelişme ve kendîni güncelleme çabası içinde olması, gerçeklere bihaber olmadığını göstermektedir.³⁰⁰ Örneğin başkanlığın vaaz ve irşat ile ilgili yürüttüğü faaliyetlere göz atıldığında, vaazın nasıl hazırlanması gerektiği, kimlerin vaaz verebileceği, vâizlerin görevleri gibi konular hakkında ilkeler belirlediği görülür.

Çalışma Yönergesinin 95. Maddesinde yer alan vâizlerin görevleri şunlardır:

²⁹⁷ Geniş bilgi için bkz. 10.12.2002 tarihli Diyânet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi.

²⁹⁸ Kamil Kaya, "Toplumumuzu Kuştan Manevi Şemsiye: Diyânet İşleri Başkanlığı" *Diyânet Aylık Dergi*, S 255, (Mart 2012), , ss. 13-15.

²⁹⁹ Kemalettin Taş, "Türk Toplumunun Diyânet İşleri Başkanlığına Bakışı", *Din ve Hayat Dergisi*, S 3, 2009, ss. 44-48.

³⁰⁰ Başkanlık en son Aralık 2011 tarihinde "Vaaz ve Vâizlik Sempozyumu" düzenlemiş ve sonuç bildirgesi yayınlamıştır.

a) Câmilerde veya gerektiğinde cezâ ve tevkifevleri, çocuk ıslahevleri, güçsüzler yurdu, öğrenci yurdu, hastahane, fabrika ve benzeri yerlerde vaaz etmek,

b) Ramazan ayı ve dînî günler dışında biri cum'a vaktinde olmak üzere haftada en az beş defa müftülükçe belirlenen yerlerde vaaz etmek, bunlardan en az birini dînî bilgileri öğretmek amacıyla itikat ve ibâdet konularında yapmak, ancak Aile İrşat ve Rehberlik Bürosunda veya müftülüklerimizin fetva hattında haftada bir gün nöbet görevi yapan vâizlerimiz için haftada en az üç defa, iki gün nöbet görevi yapan vâizlerimiz için ise haftada an az iki defa vaaz etmek,

c) Savcılıkların talebi üzerine, cezâ ve tevkifevleri ile çocuk ıslah evlerinde ilgili mevzuata göre ders vermek,

d) İrşat programlarında görev almak, gerektiğinde seminer, panel, sempozyum gibi toplantılara katılmak veya konferans vermek,

e) Gerektiğinde Kur'an kursları ile hizmet içi eğitim kurslarında ders vermek,

f) Görevli bulunduğu bölgenin dînî, milli, ahlâkî, sosyal ve kültürel yapısı ile bu yapının özelliklerinden doğan fert ve toplum davranışları üzerinde incelemeler yapmak, inceleme sonuçlarını ve görülen aksaklıkların giderilebilmesi için görüş ve tekliflerini yazılı olarak müftülüğe bildirmek,

g) Dînî soruları cevaplandırmak ve irşad programları ile ilgili çalışmalar yapmak.

Görüldüğü gibi, vâizler sadece câmilerde değil, cezâevi ve ıslahevi gibi yerlerde vaaz vermek, gerektiğinde konferans vermek, Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında görev almak, fetva sorularına cevap vermek, halkın dînî, sosyo-kültürel sorunlarını gözlemleyerek çözüm önerileri sunmak gibi çok yönlü bir hizmet alanı içerisinde yer almaktadırlar.

Ayrıca bir vâizde bulunması gereken yeterlikler detaylı bir şekilde belirlenerek, meslekî ve kişisel gelişim için rota tayin edilmiştir.³⁰¹ Temel yeterlikler ve özel yeterlikler olarak iki ana başlıkta toplanan maddeler şunlardır:

1. Temel Yeterlikler

1.1. Alan Yeterlikleri

- ✓ Kur'an-ı tecvid kurallarına göre yüzünden okur.
- ✓ Kur'an dan Bâzı bölümleri ezbere okur
- ✓ Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilir.
- ✓ Kur'an mealini kullanır.
- ✓ Görevinin gerektirdiği düzeyde Arapça ve Osmanlıca bilir.
- ✓ Kur'an'ın ana konularını sıralar.
- ✓ Kur'an ve tefsirle ilgili temel kavram ve ilkeleri bilir.
- ✓ Temel tefsir kaynaklarını sayar.
- ✓ Tefsirler yardımıyla ayetlerin anlamlarını açıklar.
- ✓ Hadislerle ilgili temel kavramları bilir.
- ✓ Temel hadis kaynaklarını sayar.
- ✓ İman, ibâdet ve ahlak konularında yeterli miktarda hadis bilir.
- ✓ Kullandığı hadislerin anlamlarını bilir.
- ✓ Hadislerden yararlanmayla ilgili temel ilkeleri bilir.
- ✓ Hadislerin güncel konularla ilgisini kurar.
- ✓ Dinî kavramları doğru telaffuz eder ve anlamına uygun açıklar
- ✓ Temel fıkıh kavramlarını bilir.
- ✓ Temel fıkıh kaynaklarını bilir.
- ✓ Fıkıh kaynaklarından yararlanmayla ilgili ilkeleri bilir.
- ✓ İman, ibâdet ve ahlak ile ilgili temel kavram ilke ve esasları bilir.
- ✓ İbâdetlerin bireysel ve toplumsal faydalarını açıklar.
- ✓ Duanın bireye katkılarını açıklar.
- ✓ Hz. Peygamberin hayatını bilir.
- ✓ Hz. Peygamberin dindeki konumunu açıklar.
- ✓ Hz. Peygamberin tutum ve davranışlarından örnekler aktarır.

³⁰¹ <http://www.Diyânet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi-icerik-vâizlik-yeterlikleri-203.aspx>, (18.12.2012).

- ✓ Görev alanıyla ilgili Hz. Peygamberi modeller.
- ✓ İslâm tarihi ile ilgili temel kaynakları sıralar.
- ✓ İlk dönem İslâm tarihindeki olayları sebep ve sonuçlarıyla açıklar.
- ✓ Din-ahlâk ilişkisini açıklar.
- ✓ Dinî-ahlakî konuları açıklamada nasslarla birlikte aklı ve bilimi kullanır.
- ✓ Dindeki inanç ve yorum farklılıklarını açıklar.
- ✓ Dinsel anlayış ve uygulama farklılıklarının birer zenginlik olduğunu bilir.
- ✓ Diğer dinleri temel unsurlarıyla tanıır.
- ✓ Kültürel mirası dinle bağlantısı açısından açıklar.
- ✓ Dinin birlik ve beraberliğe olan katkılarını açıklar.

1.2. Genel Kültür Yeterlikleri

- ✓ Cumhuriyetin, demokrasinin ve laikliğin bireye ve topluma sağladığı kazanımları bilir.
- ✓ Türkiye'nin sosyo-kültürel ve dinî yapısını tanıır.
- ✓ Din bilimleriyle diğer bilimler arasında gerekli ilişkileri kurar.
- ✓ Din hizmetlerinin daha etkili yapılabilmesi için insan bilimlerinden yararlanır.
- ✓ Din-kültür ilişkisini açıklar.
- ✓ Din-birey ilişkisini açıklar.
- ✓ Din-toplum ilişkisini açıklar.
- ✓ Görevinin gerektirdiği düzeyde yabancı dil bilir.
- ✓ Yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel aktüaliteyi takip eder.
- ✓ Tarihi ve güncel dinî akım ve oluşumları tanıır.

1.3. Eğitim- Öğretim Yeterlikleri

- ✓ Din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygular.
- ✓ Etkili iletişim ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.
- ✓ Vaaz, hutbe ve ders materyali hazırlar ve geliştirir.
- ✓ Vaaz ve dersi etkili biçimde sunar.
- ✓ Yaygın din eğitimi ve öğretimi etkinliklerini planlar ve değerlendirir.
- ✓ Görevi çerçevesinde dinî konularda danışmanlık ve rehberlik yapar.
- ✓ Hitabet ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.
- ✓ Yetişkin eğitiminin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.

- ✓ Kur'an'ı yüzünden okumayı öğretmenin ilke, yöntem ve tekniklerini uygular.
- ✓ Sure ve dua öğretmenin yöntem ve tekniklerini uygular.
- ✓ Alanıyla ilgili bilimsel yayınlardan yararlanır.
- ✓ Din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yeni yaklaşım, yöntem ve tekniklerden yararlanır.
- ✓ Eğitim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanır.
- ✓ Bilgisayar ve internet'i etkili kullanır.
- ✓ Din eğitimi ve öğretimi yapabilmek için, gerekli ortamı düzenler ve etkili bir biçimde yönetir.
- ✓ Mesleği ile ilgili yeni projeler üretir ve uygular.
- ✓ Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanır.
- ✓ Önemli gün ve gecelerde program düzenler.
- ✓ Sorun çözme becerisine sahiptir.

2. Özel Yeterlikler

- ✓ Vâizliğin tarihi gelişimini bilir.
- ✓ Vâizlerin sık kullandıkları eserleri olumlu ve olumsuz yönleriyle tanır.
- ✓ Vaaz hazırlama ve sunma yöntem ve tekniklerini uygular.
- ✓ Kur'an'da ve muteber hadis kaynaklarındaki mesel ve hikâyeleri vaazlarında etkin kullanır.
- ✓ Dinî temel kaynaklarını (Kur'an ve Sünnet) vaazlarında etkin kullanır.
- ✓ Ayet ve hadisleri vaaz konusuna uygun olarak yorumlar.
- ✓ Vaazlarında güvenilir tarihi bilgileri kullanır.
- ✓ Vaazlarında din alanındaki temel problemleri toplumun ihtiyaçlarına göre işler.
- ✓ Vaazlarında görev bölgesinin örf ve âdetlerini dikkate alır.
- ✓ Hedef kitlenin ilgi, ihtiyaç ve seviyesini tespit eder.
- ✓ Vaaz hazırlarken konuyla ilgili bilimsel veri ve dokümanlardan da yararlanır.
- ✓ Vaazın etkinliğini değerlendirir.
- ✓ Cezâ evi, hastâne vb. yerlerdeki görevinin gerektirdiği bilgi birikimine sahip olur.
- ✓ Müftüye vekâlet konusunda gerekli bilgi ve donanıma sahip olur.

1.3.2.4. Günümüzde Yaygın Din Eğitiminde Kadınlara Yönelik Vaaz ve İrsat Faaliyetleri

Toplumun yarısını oluşturan kadınların eğitiminin önemini fark eden Diyânet İşleri Başkanlığı kadınlara yönelik yaygın din eğitimi kapsamındaki hizmetlerini, Cumhuriyet tarihi boyunca eğitim öğretim hayatına devam eden tek kurum olan Ku'ran kursları³⁰² ve vaazlar aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Özellikle sekiz yıllık kesintisiz eğitim sonrasında ortaya çıkan tablo, yaygın kadın din eğitiminde önemli bir milat olmuştur. Zira o tarihten itibaren yaygın kadın din eğitiminin en önemli ayağını oluşturan Kur'an kurslarındaki öğrenci ve öğretici profili kadınlardan oluşmaya başlamıştır. Bu durum hem kadınların dînî ve kültürel düzeyde cehaletten kurtulmasına hem de yanlış din algısına dayalı olarak ortaya çıkan ve toplum için ciddi bir sorun olan kadın aleyhtarı söylemin önlenmesinde önemli bir basamak oluşturmuştur.³⁰³

Başkanlığın kadınlara yönelik din eğitiminde kullandığı araçların en önemlilerinden biri de Hz. Peygamberden günümüze kadar kesintisiz devam eden ve geniş kitlelere aynı anda ulaşabilme imkânı sunan vaaz faaliyetleridir. Bu bağlamda başkanlık ilk defa 1967 yılında bayan vâiz kadrosu açarak, sadece kadınlara vaaz veren görevliler oluşturmuştur. Günümüzde bayan vâiz olarak nitelendirilen bu mesleğin öncüsü, vâizlik belgesi olarak Türkiye'nin ilk kadın vâizi olma unvanına sahip Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu Beyza Bilgin'dir.³⁰⁴ Bu tarihten itibaren sayıları yavaş yavaş artan kadın din görevlileri din eğitimi veren lise ve üniversite düzeyindeki örgün eğitim kurumlarından mezun olmuşlardır. Son yıllarda İmam hatip ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin kız öğrenci mevcudundaki bariz artış ve bu öğrencilerin mezun olduktan sonra aktif olarak çalışma hayatına katılımları, kadın din eğitimini farklı bir düzeye taşımıştır. Zira ataerkil bir toplum olan ülkemizde kadınlar, din alanında pasif birer alıcı iken ortaya çıkan gelişmelerden sonra dînî bilgiyi üretici konumuna gelmişlerdir.

Câmilerdeki vaazların yaygın kadın din eğitiminde ciddi bir adım olduğu kesindir ancak yeterli olmadığı aşikârdır.³⁰⁵ Çünkü sınırlı zaman diliminde, değişken ve heterojen bir cemaate sunulan din eğitimi, sistemli ve planlı bir eğitim müfredatının sağlayacağı etkiden uzaktır. Eğitim öğretim şeklinden kaynaklanan bu

³⁰² Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları, 2004, s. 495.

³⁰³ M. Şevki Aydın, "Kur'an Kursu ve Kadın", *Diyânet Aylık Dergi*, S 196, (Nisan 2007), s. 25.

³⁰⁴ Beyza Bilgin, *İslam'da Kadının Rolü Türkiye'de Kadın*, Ankara: Sinemis Yayınları, 2005, s. 35.

³⁰⁵ Meriç, *Gündelik Hayat ve Fetvalar*, s. 73.

soruna bir de çeşitli sebeplerle kadınların câmiye gelmemesi ya da devam edememesi problemi eklenmektedir. Örneğin insanın ihtiyaçlarının değişmesi ve çeşitlenmesi, eğitim ve çalışma saatlerinin tüm güne yayılması, dînî bilgilenmede medyanın daha çok tercih edilmesi gibi sebepler câmi ile kadın arasındaki mesafenin sebeplerinden Bâzılarıdır.³⁰⁶ Kadınların câmiye gitmesinin önündeki engellerden bir tanesi de câmi mimarisinden kaynaklanmaktadır. Son yıllarda yapılan bir araştırmaya göre, câmilerde kadınlara yönelik fiziki bir yapılanmaya gidilmediğinden, kadınların ibâdet için câmiye gidemedikleri, dînî bilgilenmeyi daha çok evlerde oluşturulan gruplar aracılığıyla karşıladıkları tespit edilmiştir.³⁰⁷

Söz konusu nedenlerle son yıllarda kadın din eğitiminde câmi içi faaliyetler kadar hatta belki daha da fazla olarak câmi dışı irşat faaliyetleri önem kazanmaya başlamıştır. Cumhuriyet tarihinde ilk defa 2004 yılında başkanlık talimatı ile câmi içinde ve dışında kadınları aydınlatma çalışmalarının daha rasyonel ve etkin bir şekilde getirilmesinin ihtiyaç olduğu ifade edilerek, müftülüklerden bu konuda çalışma yapmaları ve çalışmalarını rapor halinde sunmaları istenmiştir. Dolayısıyla kadınlara yönelik irşat faaliyetleri 2006 yılından itibaren düzenli olarak kayıt altına alınmaktadır. Başkanlığın 2007 yılındaki genelgesinde de “kadınların câmi hizmetlerinden yararlanmaları” ve “kadınlara yönelik irşat ve din hizmetleri” hakkındaki talimatlar yer almaktadır. İrşat faaliyetlerinin bir kısmı vaaz, sohbet, seminer, panel ve konferans şeklinde yürütülürken, bir kısmı kermes, piknik, cezâevi, huzurevi, yetiştirme yurdu gibi yerlere ziyaretler, nişan ve düğün merasimleri ile taziyelere katılım şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalar yapılırken yerel basın organlarından da istifade edilmektedir. Câmi dışı din hizmetleri, daha geniş bir alanı kapsadığı için yaygın din eğitiminde en verimli alan olarak değerlendirilebilir. Din hayatı kuşatan bir olgu olduğuna göre, hayatın her alanında insana sunulan hizmet aslında bir din hizmetidir. Dolayısıyla kadınlara yönelik câmi dışı din hizmetleri denildiğinde kadını ilgilendiren her mesele bu kapsamın içerisinde yer alır. Bununla birlikte teorik düzeyde aklın kabul ettiği bu realite pratik hayata tam olarak aktarılamamıştır. Toplum Bâzında özel gün ve gecelerde düzenlenen

³⁰⁶ Ayten Vahapoğlu Erol, “Bayanlara Yönelik Din Hizmetleri”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, Mehmet Bulut (Ed.), Ankara: DİB Yayınları, 2008, s. 652.

³⁰⁷ R. ve Bozan Çakır, “*Sivil, Şeffaf ve Demokratik Bir Diyânet İşleri Başkanlığı Mümkün mü?*”, ss. 145-147.

etkinliklerin haricinde bu alanın etkin bir şekilde değerlendirilemediği gözlenmektedir.³⁰⁸

Diyânet'in kadınlara yönelik yürüttüğü irşat faaliyetlerinin en önemlilerinden bir tanesi de ilk olarak 2003 yılında altı pilot ilde açılışını yaptığı Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının kurulması olmuştur. Amacı öncelikle Türk aile yapısının korunmasını ve güçlenmesini sağlamak, çocuklara pedagojik dînî etkinlikler düzenlemek, genç ve kadın sorunlarına yönelik dînî danışmanlık yapmak ve halkı hurafelerden arındırarak doğru bir inanç geliştirmelerine yardımcı olmak³⁰⁹ v.b. olan bu hizmet büroları, halkın yoğun ilgi ve talebi ile karşılaşmıştır. 2011 yılı itibariyle 81 ilde açılan bu bürolarda³¹⁰ görev yapan elemanlar, Diyânet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen seminere katılan İlâhiyat mezunu ya da tecrübeli vâiz, vâize, müftü ve din hizmetleri uzmanı gibi din görevlilerinden oluşmaktadır. Bu bürolarda görev yapan personelin büyük çoğunluğunun kadınlardan oluşması, kadınların sıklıkla ve rahatlıkla sorularını ve sorunlarını paylaşmalarına neden olmaktadır.³¹¹ Arz talep dengesine bağlı olarak sayıları hızla artan bayan vâizler, hayatın içerisinde toplumsal bir aktör olarak toplumdaki ferdi, ailevi, dînî ve içtimai her türlü konuya ilişkin çözüm üretmeye başlamışlardır. Bayan vâizlerin ilk başlarda daha çok câmilerde gerçekleştirdikleri vaaz faaliyetlerinin etkisi, buraya gelebilen insanlarla sınırlı iken artık sundukları çok yönlü din hizmetleri aracılığıyla geniş bir kitleye ulaşmaktadır.

Bu bağlamda Diyânet İşleri Başkanlığı 2012 yılı faaliyet raporu sonuçlarına göre kadınlara yönelik yaygın din eğitimi kapsamında düzenlediği faaliyetlerden Bâzıları şöyledir: Bütün illerde Aile İrşat ve Rehberlik Büro görevlerinin Kur'an kurslarında aile seminerleri vermesi ve il bürosunu tanıtması sağlanarak 3905 Kur'an kursunda 166.361 kadına ulaşılmıştır. 18 Mart Şehitler Günü ve 19 Eylül Gaziler Günü münasebetiyle 303 TV ve Radyo Programı, 24.472 hatim, 150 panel, 1.363

³⁰⁸ Geniş bilgi için bkz. Yiğit, "Yaygın Din Eğitimi Kapsamında Kadın Eğitimi".

³⁰⁹ Diyânet İşleri Başkanlığı 19.03.2010 Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Yönergesi Madde 5, *Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Amacı*, a) *Toplumumuzun aile hakkında dînî açıdan doğru bilgilendirilmesini sağlamak*, b) *Aile yapısının korunmasına katkıda bulunmak*, c) *Halkımızın özellikle aile ve aile bireyleri ile ilgili dînî içerikli soru ve sorunlarının çözümüne katkı sağlamak*, ç) *Gerektiğinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalar yapmaktır*.

³¹⁰ <http://www.Diyânet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/irsat/aile.html>, (21.06.2013).

³¹¹

<http://www.Diyânet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/irsat/pdf/kadinVeAileyeYonelikCalismalar.pdf>, (21.06.2013).

konferans gerçekleştirilmiş, 4.863 şehit ve gazi yakını ziyaret edilmiştir.³¹² Görüldüğü gibi başta aile teması olmak üzere hayatın her karesinde kadınla irtibatlı ve kadına dair olan her olgu, irşat hizmeti çerçevesinde değerlendirilerek kadınlara sunulmuştur. Bununla birlikte toplumun kanayan yarası olan kadına karşı şiddet, istismar, ayrımcılık gibi insanlığa ve İslam'a aykırı fiillerin varlığı, din hizmetleri alanında kat edilmesi gereken hala çok yolun olduğunu göstermektedir. Zira toplumsal sorunların olduğu yerde tek taraflı çözümler işe yaramamaktadır. Toplumu oluşturan kadın ve erkeğin, sorunları teşkil eden sebeplerin tespitinde ve çözüm sürecine katkıda bulunmada eşdeğer katkıları gerekmektedir. Kadının kendisine yönelik tehdit ve adaletsizlik, hem erkeklerin hem de erkeği yetiştiren kadının zihin dünyasında değişim yaratmadan önlenemez.

Aslında din hizmetleri alanında sadece sorun çözme mercî anlayışıyla değil, değişen ve dönüşen yaşam koşullarında insanı ve hayatı doğru okuyup, doğru yolda ilerleyebilme adına daimi bir çabaya ihtiyaç olduğu aşikârdır. Bu itibarla Türkiye'de il ve ilçelerde vaaz ve irşat faaliyetlerini yürüten bayan vâizlerin, daha verimli ve etkin din hizmeti sunabilmesi için, içinde buldukları olumlu ve olumsuz koşullarının bilinmesi, mevcut sorun ve çözüm önerilerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Elde edilen bu veriler, hem meslekî hem de toplumsal gelişim adına son derece önem arz etmektedir. Bu sebeple bundan sonraki bölümde bayan vâizler ile ilgili olarak yapılan araştırmanın bulgularına yer vereceğiz.

³¹² http://www.Diyânet.gov.tr/turkish/tanitim/rapor_ms2010.pdf. (23.08.2013).

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde yaygın din eğitimcisi olan bayan vâizlere uygulanan anket sonuçlarından elde edilen bilgiler incelenmiş ve yorumlanmıştır. Bulgular anketin yapısı ile uyumlu olacak şekilde altı ana başlık altında ele alınmıştır. Birinci başlıkta bayan vâizlere ait demografik bilgileri, ikinci başlıkta meslekî faaliyetleri, üçüncü başlıkta yeterlikleri, dördüncü başlıkta meslekî sorunları, beşinci başlıkta meslekleriyle ilgili çözüm önerileri, altıncı başlıkta ise Diyânetten ve müftülüklerden beklentileri ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

2.1. Araştırmaya Katılan Bayan Vaizlere Ait Genel Bilgiler

Bu bölümde araştırmaya katılan bayan vâizlerin kişisel özellikleri ile diğer konulardaki demografik bilgilerine yer verilmiştir. Demografik bilgilerinin dağılımına ait tablolarda, araştırmaya katılan bayan vâizlerin sayısı (N) ve yüzde değerleri (%) olarak gösterilmiştir.

2.1.1. Bayan Vâizlerin Demografik Özellikleri

Bu başlık altında araştırmaya katılan bayan vâizlerin sayı, yaş, Medenî durum, eğitim düzeyi, ihtisas kursuna katılma durumu, meslekî kıdem, görev yeri ve bölgesi, meslekî memnuniyet, mesleği tercih nedeni, maaş memnuniyeti ve mesleğin en sevmedikleri yönü gibi kişisel özelliklerine yer verilmiştir.

2.1.1.1. Yaşları

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, yaşlarına göre frekans dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Bayan Vaizlerin Yaşlara Göre Dağılımları

Yaş	N	%
24-29	19	12,3
30-35	62	40,0
36-40	38	24,5
40 yaş üstü	36	23,2
Toplam	155	100,0

Tablo 1’de görüleceği üzere araştırmaya katılanların % 12,3’ü 24-29 , % 40’ı 30-35 , % 24,5’i 36-40 yaş arasında, % 23,2’si ise 40 yaş üstündedir. Bu rakamlara göre araştırmaya katılanların büyük bölümü (%64,5) 30 yaş ile 40 yaş aralığındadır. Tesadüfî yöntemle oluşturulan örneklem grubunun bu yaşlar arasında yoğunluk göstermesi vâiz kriterleriyle alakalı olabilir. Zira vâiz olarak atanabilme için yönetmelikte, memur olarak en az iki yıl çalışmış olma ve memuriyette adaylığın kalkmış olması zorunluluğu bulunmaktadır.³¹³

2.1.1.2. Medenî Durumları

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, Medenî durumlarına göre frekans dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 2: Bayan Vaizlerin Medenî Durumlarına Göre Dağılımları

Medenî durum	N	%
Evli	127	81,9
Bekâr	24	15,5
Dul	4	2,6
Toplam	155	100,0

³¹³ [http://personelweb.Diyânet.gov.tr/\(14.03.2014\)](http://personelweb.Diyânet.gov.tr/(14.03.2014)).

Tablo 2’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan görevlilerin % 81,9’u evli, %15,5’i bekâr, % 2,6’sı da duldur. Dolayısıyla bayan vâizlerin çoğu, aile olma sorumluluğunu yaşamakta ve eş olma, anne olma, akraba ve komşu olma gibi pek çok toplumsal rolü bir arada yürütmek durumunda olan yetişkinlerden oluşmaktadır.

2.1.1.3. Eğitim Düzeyleri

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, eğitim durumlarına göre frekans dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 3: Bayan Vaizlerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımları

Eğitim	N	%
Lisans	54	34,8
Yüksek Lisans	66	42,6
Doktora	7	4,5
Lisansüstüne devam	24	15,5
Diğer	4	2,5
Toplam	155	100,0

Araştırmaya katılan görevlilerin % 34,8’i lisans, % 42,6’sı yüksek lisans, % 4,5’i doktora mezunu iken, % 15,5’i ise lisansüstü eğitimine devam etmektedir. Bilindiği gibi Diyânet İşleri Başkanlığında vâiz olarak atanabilmek için en az dört yıllık dînî yüksek öğrenim mezunu olma şartı bulunmaktadır.³¹⁴ Lisansüstü eğitime devam edenlerle mezun olanların toplam oranının % 62,6 olması, bayan vâizlik mesleğinde eğitim seviyesinin oldukça yüksek olduğunu ve bu seviyenin giderek arttığını göstermektedir.

³¹⁴ http://www.Diyânet.gov.tr/UserFiles/foivolant/8_mulga_mevzuat/atamave_yer_degistirme.pdf(20.04.2014)

2.1.1.4. İhtisas Kursuna Katılma Durumları

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, ihtisas kursuna katılma durumuna göre frekans dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 4: Bayan Vaizlerin İhtisas Kursuna Katılımlarına Göre Dağılımları

İhtisas	N	%
Evet	31	20,0
Hayır	124	80,0
Toplam	155	100,0

Tablo 4’de görüldüğü gibi, ihtisas kursuna katılan bayan vâizlerin sayısı % 20 iken, katılmayanların sayısı % 80’dir. Bu oranın düşüklüğünün sebeplerinden biri söz konusu bu kurslara alımların yazılı ve sözlü olmak üzere iki aşamalı sınavla yapılması olabilir.³¹⁵ Çünkü bayan vâizlerin Bâzıları, anketlerde ve yüz yüze görüşmelerde, sözlü sınavlarda sınav komisyonunun vâizleri küçümseyici ve tahkir edici tutumlarından rahatsızlıklarını ve sınava karşı oluşan isteksizliklerini dile getirmişlerdir. Diğer taraftan ihtisas kurslarının bayan vâizlerin çoğu tarafından bir ihtiyaç olarak görülmemesi de sebepler arasında zikredilebilir.

2.1.1.5. Görev Yapılan Yerleşim Birimi

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, görev yaptıkları yerleşim birimine göre frekans dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 5: Bayan Vaizlerin Görev Yaptıkları Yerleşim Birimine Göre Dağılımları

Yerleşim birimi	N	%
İl	44	28,4
İlçe	111	71,6
Toplam	155	100,0

315

[http://Diyânet.gov.tr/UserFiles/CKUpload/Upload/2014_%C4%B0ihtisasGirisSinavi.pdf\(20.04.2014\)](http://Diyânet.gov.tr/UserFiles/CKUpload/Upload/2014_%C4%B0ihtisasGirisSinavi.pdf(20.04.2014))

Tablo 5’te görüldüğü gibi araştırmaya katılan bayan vâizlerin % 28,4’ü il merkezinde görev yaparken, % 71,6’sı ilçelerde görev yapmaktadır. Dolayısıyla örneklem grubunda bulunan bayan vâizlerin büyük bir çoğunluğu ilçelerde görev yapmaktadır. Fakat vâizler daha çok il müftülüklerinde ve şehirlerin merkez ilçelerinde görev yaptıklarından burada kastedilen ilçelerin çoğu ücra ilçeler değildir. Zira Bâzı merkez ilçelerin illerden bile büyük olduğu bilinmektedir.³¹⁶

2.1.1.6. Görev Bölgesi

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, görev yapılan coğrafi bölgeye göre frekans dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 6: Bayan Vaizlerin Görev Yaptıkları Coğrafi Bölgeye Göre Dağılımları

Coğrafi bölge	N	%
Karadeniz	33	21,3
Marmara	30	19,4
Ege	11	7,1
Akdeniz	16	10,3
İç Anadolu	48	31,0
Doğu Anadolu	8	5,2
Güneydoğu Anadolu	9	5,8
Toplam	155	100,0

Tablo 6’ya göre araştırmaya katılan bayan vâizlerin % 31’i İç Anadolu, % 21,3’ü Karadeniz, % 19,4’ü Marmara, % 10,3’ü Akdeniz, % 7,1’i Ege, % 5,8’i Güneydoğu Anadolu, % 5,2’si Doğu Anadolu bölgesindedir. Örneklem grubunu oluşturan bayan vâizlerin bölgelere göre sayılarının çok orantısız olması, istihdam edilen bayan vâizlerin sayısı ile alakalıdır. Zira Ankara ve İstanbul gibi büyükşehirlerde bayan vâiz sayısı fazla iken, yine büyükşehir olmasına rağmen İzmir’de ve Erzurum’da bu sayı oldukça azdır. Özellikle doğu bölgelerinde Bâzı illerde hiç bayan vâiz olmaması ya da sadece bir ya da iki tane olması, örnelemi

³¹⁶ <http://www.frmtr.com/benim-memleketim/4413822-2012-nufus-sayimi-aciklandi-iste-buyuk-merkezler.html>. (05.04.2014).

oluşturan grubun dengeli dağılmamasına neden olmuştur. Ayrıca Bâzı bölgelerde vâizlere ulaşılamadığından ankete katılımları sağlanamamıştır.

2.1.1.7. Meslekî Kıdem

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, meslekî kıdemlerine göre frekans dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 7: Bayan Vaizlerin Meslekî Kıdemlerine Göre Dağılımları

Kıdem	N	%
1-5 yıl	45	29,0
6-10 yıl	70	45,2
11-15 yıl	17	11,0
15 yıl üstü	23	14,8
Toplam	155	100,0

Tablo 7'ye göre araştırmaya katılan bayan vâizlerin görev süreleri % 45,2'si 6-10 yıl, %29'u 1-5 yıl, yaklaşık % 15'i 15 yıl üstü, % 11'i ise 11-15 yıl arasında değişmektedir. İlk iki seçenek birlikte değerlendirildiğinde görevlerinin henüz ilk 10 yılını tamamlayanların sayısının % 74,2 oluşu, son yıllarda bu mesleğe olan ilginin artmasının bir göstergesi olmasının yanı sıra, Diyânet'in yaygın kadın din eğitiminde yaptığı açılımlara paralel olarak, bayan vâiz istihdamını arttırmasının göstergesi olarak da ifade edilebilir. Bununla birlikte Türkiye nüfusu ve sosyal ihtiyaçlarla, mevcut bayan vâiz sayısı mukayese edildiğinde bu sayının çok yetersiz olduğu görülecektir.³¹⁷

³¹⁷ 2013 yılı Temmuz ayı personel verilerine göre Türkiye'deki bayan vâiz sayısı 504'tür. Bu rakamın büyük bir kısmı ise İstanbul, Ankara ve Konya gibi büyükşehirlerde toplanmıştır. Doğu bölgelerinde ve kırsal kesimlerdeki ihtiyaç had safhadadır.

2.1.2. Bayan Vâizlerin Meslekî Bilgilerine İlişkin Frekans Dağılımları

Bu başlık altında örneklem grubunu oluşturan bayan vâizlerin, meslekî tercih nedeni, meslekî memnuniyet durumu, maaş memnuniyet durumu, mesleğin en sevilmeyen yönü, AİRB’de görev yapma durumu, görev yapanların yeterlik algı durumu, bayan vâizlerin bu bürolarda görevlendirilmesinin istenmesi durumu, Alo fetva hattına gelen soruların dağılımı, cemaatin ilgi duyduğu konuların dağılımı, cemaatin eğitim açısından eksik olduğu konuların dağılımı, vaazların sıklık dağılımı, vaazların yeri, vaaz sunum şekli, vaaz için en uygun yer hususundaki görüşler, vaazların konusunu kimin belirlediği konularına ait frekans bilgilerine yer verilmiştir.

2.1.2.1. Bayan Vâizlerin Meslekî Tercih Nedenine Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, meslekî tercih nedenlerine göre frekans dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 8: Bayan Vaizlerin Mesleği Tercih Nedenine Göre Dağılımları

Tercih nedeni	N	%
Kendi tercihim	126	81,3
Ailemin isteği	5	3,2
Başka üniv. gidememe	13	8,4
Diğer	11	7,1
Toplam	155	100,0

Tablo 8’e göre araştırmaya katılanların % 81,3’ ü mesleği kendileri, % 3,2’si ailesinin ve yakın çevrenin isteği ile, % 7,1’i diğer nedenlerle mesleği tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Diğer seçeneğini işaretleyenlerden 6’sı kurum değişikliği, 4’ü başörtüsü probleminin olmaması, 1’i ise yaşadığı ilde sadece İlahiyat fakültesinin olmasını tercih nedeni olarak göstermiştir. Bu durum bayan vâizlerin

oldukça yüksek bir kesiminin, mesleği bilinçli ve istekli bir şekilde tercih ettiklerini ortaya koymaktadır.

2.1.2.2. Bayan Vâizlerin Meslekî Memnuniyetlerine Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, meslekî memnuniyetlerine göre frekans dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 9: Bayan Vaizlerin Meslekî Memnuniyetlerine Göre Dağılımları

Meslekî memnuniyet	N	%
Hiç memnun değilim	1	0,6
Biraz memnunum	5	3,2
Orta düzeyde memnunum	23	14,8
Memnunum	68	43,9
Çok memnunum	58	37,4
Toplam	155	100,0

Tablo 9’da görüldüğü gibi araştırmaya katılan bayan vâizlerin % 3,8’i meslekten hiç memnun değil ya da biraz memnun iken; % 14,8’i orta düzeyde memnun, % 43,9’u memnun, % 37,4’ü ise çok memnundur. Mesleğinden memnun olmadığını ifade eden sadece bir kişi olmuştur. Sonucun böyle olmasında mesleği severek ve isteyerek tercih etmenin de payı büyüktür, denilebilir.

2.1.2.3. Bayan Vâizlerin Maaş Memnuniyelerine Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, maaş memnuniyetlerine göre frekans dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 10: Bayan Vaizlerin Maaş Memnuniyetlerine Göre Dağılımları

Maaş memnuniyeti	N	%
Hiç memnun değilim	11	7,1
Biraz memnunum	17	11,0
Orta düzeyde memnunum	47	30,3
Memnunum	66	42,6
Çok memnunum	14	9,0
Toplam	155	100,0

Tablo 10’da görüldüğü gibi araştırmaya katılan bayan vâizlerin % 18’i aldıkları maaştan hiç memnun değil ya da biraz memnun iken, % 72,9’u orta düzeyde veya memnun, % 9’u ise çok memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Azımsanmayacak sayıda bayan vâizin, maaşından memnun olmamasına rağmen meslekî memnuniyet oranının yüksek olması, bayan vâizlerin bu işi maddi kaygıdan çok manevi beklenti ve özveri ile gerçekleştirdiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte bayan vâizler, anket formunda ve yapılan mülâkatlarda, vâizlik mesleğinde yapılacak ekonomik iyileştirmelerin, meslekî verimliliği artıracığı yönünde görüş ve önerilerde bulunmuşlardır.

2.1.2.4. Bayan Vâizlerin Mesleğın En Sevmedikleri Yönü Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, mesleğın en sevmedikleri yönüne göre frekans dağılımını aşağıda verilmiştir.

Tablo 11: Bayan Vaizlerin Mesleğın En Sevmedikleri Yönü Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları

Hoşnutsuzluk nedenleri	N	%
Saygınlığı az	8	5,2
Sorumluluğı ağır	43	27,7
Halk tarafından tanınmaması	21	13,5
Cemaat toplama zorunluluğı	45	29,0
Diğer	38	24,5
Toplam	155	100,0

Tablo 11'e göre bayan vâizlerin % 29'u "mesleğınızın en sevmediğiniz yönü nedir" sorusuna cemaat toplama zorunluluğının olması cevabını verirken, % 27,7'si sorumluluğının ağır olması, % 13,5'i halk tarafından tanınmaması demiştir. En az işaretlenen seçenek olan 'mesleğın saygınlığının az olması'nın oranı ise sadece % 5,2'dir. Bayan vâizler, öğretene ile öğrenen arasında gerçekleşen arz talep arasındaki dengenin bozulması sonucu, din eğitimcilerinin dînî bilgilendirme yapacakları cemaati kendilerinin toparlamak zorunda kalmasından hoşnut olmamaktadırlar. Yaptığımız görüşmeler sırasında da bu durumun mesleği değersizleştirdiğini, öğrenmenin etkili olabilmesi için talebenin hocayı arayıp bulması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bayan vâizlerin mesleğın sorumluluğının ağır olmasını, mesleğın sevmedikleri yanlarından biri olarak görmeleri, aslında bu konuda mesleğın hakkını verememe endişesi olarak değerlendirilmelidir. Bu kaygı bir anlamda boş vermeme ve hep daha iyisini yapma konusunda bir itici güç olarak işlev görmektedir. Zira hiçbir yasa ve kuralın yaptırım gücü, manevi sorumluluk kadar etkili değildir.

Bayan vâizlerin cevaplarının % 24,5'ini oluşturan diğer seçeneğine yazdıkları ifadelerin çokluk derecesine göre sonuçları da şöyledir: Görev sınırlarının belli olmaması, idarecilerin destek olmayıp kendilerini yalnız bırakması, hak ettiği değerin

kurumca verilmemesi, çalışma saatlerinin düzensiz olması, erkeklerin kalabalık olarak bulunduğu dairede kabul görmeme, câmilere kadınların katılımının az olması, mekânların fiziksel koşullarıyla ilgili sıkıntılar, şehir dışı görevlendirme olması, cemaati toplama ve ulaşımı sağlama görevinin sadece kendilerine bırakılması, iş yoğunluğundan dolayı asıl görevlerini yapamama sonucu cemaatin dağılması, amirlerin baskısı, çalışma düzeninin müftünün bakış açısına göre şekillenmesi, her işe koşulduğu halde hiç iş yapmıyormuş gibi görülmesi, meslekî olarak erkek personelle denk tutulmama, kurum içi ilişkilerdeki problemler, mesleğin tatmin etmemesi sebepleridir.

2.1.2.5. Bayan Vâizlerin AİRB’de Görev Yapma Durumuna Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, AİRB’de görev yapma durumuna göre frekans dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 12: Araştırmaya Katılanların AİRB’de Görev Yapma Durumuna Göre Dağılımları

AİRB	N	%
Evet	117	75,5
Hayır	38	24,5
Toplam	155	100,0

Tablo 12’de de görüldüğü gibi araştırmaya katılan bayan vâizlerin % 75,5’i AİRB’de görev alırken, % 24,5’lik bir oran görev almadığını belirtmiştir. Bu sonuca göre bayan vâizlerin büyük bir çoğunluğunun AİRB’de görev aldığını görmekteyiz. Daha önce de ifade edildiği gibi ilk defa 2003 yılında altı pilot ilde açılan Aile İrşat ve Rehberlik Büroları, 2013 yılı itibarıyla 81 il ve 162 ilçede teşkilatlanmasını tamamlamıştır.³¹⁸ Daha önce de belirtildiği gibi bu büroların amacı, öncelikle Türk aile yapısının korunmasını ve güçlenmesini sağlamak, çocuklara pedagojik dînî etkinlikler düzenlemek, genç ve kadın sorunlarına yönelik dînî danışmanlık yapmak ve halkı hurafelerden arındırarak doğru bir inanç geliştirmelerine yardımcı

318

[http://www2.Diyânet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/KadnveAileyeYonelikCalsmalar/A%C4%B0RB%20Genelge.pdf\(22.04.2014\)](http://www2.Diyânet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/KadnveAileyeYonelikCalsmalar/A%C4%B0RB%20Genelge.pdf(22.04.2014))

olmaktır.³¹⁹ Toplumun ihtiyaçlarından neşet eden ve söz konusu amacı gerçekleştirmek üzere kurulan AİRİB, faaliyetlerini koordine edebilmek için il ve ilçe müftülükleri bünyesinde tahsis edilmiş bir mekânda faaliyet yapmaktadır. Bu bürolarda görev yapan elemanlar, Diyânet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen seminerlere katılan İlâhiyat mezunu ya da tecrübeli bayan vâiz, müftü ve din hizmetleri uzmanı gibi din görevlilerinden oluşmaktadır. İhtiyaca göre Kur'an Kursu ğreticisi ve imamlardan da destek alınmaktadır. Yeterli elemanın bulunduğu yerlerde büroda görev almak isteyen gönüllülere öncelik verilirken, yetersiz personelin olduğu yerlerde nöbet usulü görevlendirmeler yapılmaktadır.

2.1.2.6. AİRİB'de Görev Yapan Bayan Vâizlerin Yeterlik Algılarına Göre Dağılımı

Örneklem grubunda bulunup, AİRİB'de görev yapan bayan vâizlerin yeterlik algılarına ilişkin frekans dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 13: AİRİB'de Görev Yapanların Yeterlik Algıları

Yeterlik Algısı	N	%
Kısmen yeterliyim	32	26,8
Orta düzeyde yeterliyim	45	37,9
Oldukça yeterliyim	42	35,3
Toplam	119	100,0

Tablo 13'de görüldüğü gibi AİRİB'de görev alan bayan vâizlerin % 26,8'i kendilerini kısmen yeterli görürken, % 37,9'u orta düzeyde, % 35,3' ise oldukça yeterli görmektedir. Bayan vâizlerden bu görev esnasında kendisini yetersiz hisseden hiç kimse bulunmamaktadır. Aile merkezli sorunların önlenmesinde ve üzümünde aktif rol alan büro görevlileri, bu konuda yeterli bir eğitimden geçmemiş olmalarına rağmen kendilerini büyük oranda yeterli algılamaktadır. Bu durum kısa süreli aldıkları eğitim seminerlerinin verimine bağlı olabileceği gibi, bayan vâizlerin

³¹⁹ Diyânet İşleri Başkanlığı 19.03.2010 Aile İşşat ve Rehberlik Büroları Yönergesi Madde 5, Aile İşşat ve Rehberlik Bürolarının Amacı, a) Toplumumuzun aile hakkında dinî açıdan doğru bilgilendirilmesini sağlamak, b) Aile yapısının korunmasına katkıda bulunmak, c) Halkımızın özellikle aile ve aile bireyleri ile ilgili dinî içerikli soru ve sorunlarının zmne katkı sağlamak, ) Gerektiğinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, niversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalar yapmaktır.

çoğunun evli olması hasebiyle yaygın sorunlardan haberdar olarak, söz konusu alanda tecrübelerini bilgi kaynağı olarak değerlendirmelerinden de kaynaklanabilir. Diğer taraftan sorumluluğu ağır bir görev alanı olan AİRB, burada görev yapanlara ciddi yükümlülükler yüklediğinden büroda çalışan bayan vâizler, çok geniş çaplı okuma ve eğitim seferberliği içerisinde bulunmak zorunda kalmaktadır. Örneğin kendisine psikolojik sorunlarla gelen fakat dînî problemi olduğunu düşünen danışanlarına yardımcı olabilmek için, psikolojik rahatsızlıkların tanı ve teşhisleri hakkında çok detaylı kitaplar okuyan vâizler bulunmaktadır. Bu elbette ki söz konusu alanda uzmanlaşmak anlamına gelmemekle beraber, vâizlerin kendi sınırlarını tespit etmek ve aşmamak konusundaki hassasiyetlerini gösteren önemli bir ölçüttür. Ayrıca burada verilen hizmetin geri dönüşler sayesinde olumlanması, örneğin boşanmak üzere gelen çiftlerin barıştırılması yahut intihar düşüncesinde olan ve kendîni günahkâr hissedenden bir bireyin pozitif bakış açısına kavuşturulması gibi pek çok vakadan sonra kendilerine teşekkür edilmesi, bayan vâizleri memnun ettiği gibi, kendilerini işlerinde daha başarılı hissetmelerine de neden olmaktadır.

2.1.2.7. Bayan Vâizlerin AİRB’de Görev Yapmalarını İsteme Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, AİRB’de bayan vâizlerin görevlendirilmelerini isteme durumlarına ilişkin frekans dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 14: Bayan Vâizlerin AİRB’de Görev Yapmalarını İsteme Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları

Devam etmeli mi?	N	%
Hayır	14	9,0
Kararsızım	25	16,1
Evet	69	44,5
Kesinlikle evet	47	30,3
Toplam	155	100,0

Tablo 14’de görüldüğü üzere “Bayan vâizler AİRB’de görev yapmaya devam etmeli mi?” sorusuna bayan vâizlerin % 74,5 gibi büyük bir çoğunluğu evet ya da kesinlikle evet derken, % 16’sı kararsız olduğunu, % 9’u ise etmemesi

gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu sonuca göre bayan vâizlerin büyük bir çoğunluğu, her ne kadar söz konusu alanda uzman olmasalar bile, sosyal sorunlara dînî referanslı çözümler getirebildiklerinden ve insanların yoğun ilgi ve teveccühüne mazhar olduklarından, bu bürolarda görevlendirilmeye devam edilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Klasik vâiz imajı, dînî câmiye hapsedme anlayışına zemin hazırlayan sığ bir kavram iken, Aile irşat ve Rehberlik Bürolarının ihdas edilmesi, söz konusu kısır vâiz imajının, üretken ve realist bir din görevlisine evrilmesine neden olmuştur. Böylelikle asırlardır hayatın dışına itilen ve ayrı bir dünya gibi takdim edilen din, toplumsal hayatın merkezine yerleşerek, olması gerektiği gibi bireyi ve cemiyeti iyiye sevk eden bir etki gücüne yeniden kavuşmuştur.

2.1.2.8. Bayan Vâizlerin Yaptıkları Vaazların Sıklık Durumuna Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, haftada sundukları vaaz sayısına göre frekans dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 15: Araştırmaya Katılanların Gerçekleştirdikleri Vaazların Sıklık Durumuna Göre Dağılımları

Vaaz sıklığı	N	%
Haftada 3	42	27,1
Haftada 4	49	31,6
Haftada 5	38	24,5
Haftada 5'ten fazla	16	10,3
Diğer	10	6,5
Toplam	155	100,0

Tablo 15'te görüldüğü gibi bayan vâizlerin % 31,6'sı haftada 4, % 27,1'i haftada 3, % 24,5'i haftada 5 kez vaaz vermektedir. Diğer cevabını işaretleyenlerden 4 kişi haftada 2 kez vaaz verdiklerini ancak diğer günlerde fetva ya da AİRB nöbeti tuttuklarını veya başka programlar yaptıklarını ifade etmişlerdir. Diğerleri ise vaaz sayılarının sabit olmadığını ve duruma göre değiştiğini ifade etmiştir. Vaaz sunum sayısı, görev yapılan yere, zamana, ihtiyaca ve idarecinin vaaz konusundaki bakış açısına göre değişebilmektedir. Örneğin daha kalabalık ve daha fazla ihtiyaç duyulan

yerlerde, Ramazan, Kurban, kandil gecesi, kutlu doğum haftası gibi özel zaman dilimlerinde daha sık vaaz gerçekleştirilmekte iken, ihtiyacın az olduğu yerlerde bu sayı azalabilmektedir. Ayrıca vaaz dışı etkinliklerde daha fazla görev alan vâizlerin, yaptıkları programların vaaz yerine sayılması neticesinde ekstra vaaza gitmemesi, vâizler arasında farklı sayıda vaaz sunumu gerçekleştirilmesine neden olmaktadır.

2.1.2.9. Bayan Vâizlerin Vaaz Sunumunu Yaptıkları Mekâna Göre Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, vaazlarını sundukları mekâna ilişkin frekans dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 16: Bayan Vaizlerin Vaaz Sunumunu Yaptıkları Mekâna Göre Dağılımları

Vaaz sunum yeri	N	%
Câmide	122	78,7
Konferans salonunda	4	2,6
Evlerde	6	3,9
Diğer	23	14,8
Toplam	155	100,0

Tablo 16’da görüldüğü gibi bayan vâizlerin %78,7’si vaazlarını câmide gerçekleştirirken, % 3,9’u evlerde, % 2,6’sı konferans salonlarında yapmaktadır. Diğer seçeneğini işaretleyenlerin çokluk derecesine göre cevapları şöyledir: Kur’an Kurslarında, yukarıdaki seçeneklerde yazılan yerlerin hepsinde, dernek ve vakıflarda, sosyal hizmet kurumlarında. Her ne kadar vaaz denince akla ilk câmi gelse de, değişen toplumsal koşullara paralel olarak bu hizmet bayan vâizler tarafından ev, konferans salonu, kurs gibi kadınların bir araya geldiği diğer mekânlarda da icrâ edilmektedir. Bayan vâizlerin erkek vâizlerden farklı olarak, kadınların sıklıkla bir araya gelerek sosyalleşme fırsatı bulduğu evlerde bile vaaz verme imkânı yakaladığını görebilmekteyiz. Ev ortamı, hayatında hiç câmiye ya da vaaza gitme ihtiyacı duymamış insanlarla karşılaşma fırsatı sunabilmektedir. Bu durum, söz konusu mekânın insanlara sağladığı rahatlık ve doğallıkla birlikte dînî tebliğ için kaçırılmayacak bir fırsata dönüşebilmektedir.

2.1.2.10. Bayan Vâizlerin Yaptıkları Vaazların Konularını Belirleyenlerin Dağılımları

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, sundukları vaazların konusunu kimin belirlediğine ilişkin frekans dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 17: Yapılan Vaazların Konusunu Belirleyenlerin Dağılımları

Vaaz konusunu belirleyen	N	%
Kendim	57	36,8
Vaaz irşat kurulu	75	48,4
Halkın istek talebi	14	9,0
Diğer	9	5,8
Toplam	155	100,0

Tablo 17'ye göre bayan vâizlerin yaptıkları vaazların konularını % 48,4'ü vaaz irşat kurulunun, % 36,8'i kendisinin, % 9'u halkın istek ve talebinin belirlediği tespit edilmiştir. Diğer seçeneğini işaretleyenlerin çokluk derecesine göre cevapları şöyledir; en fazla ilk üç maddenin karışımı olduğu, ardından cemaatin istekleri doğrultusunda kendilerinin belirledikleri, daha sonra Diyânet'ten gelen konular çerçevesinde 3 aylık olarak kendilerinin hazırladıkları, son olarak da vâizlerin hazırlayıp müftü yardımcısına verdikleri belirtilmiştir. Tablodan çıkan sonuca göre vâizlerin sunduğu vaazların konusunu büyük oranda "Vaaz ve İrşat Kurulu" belirlemektedir.

Söz konusu kurul her ilin kendi ihtiyaçlarını tespit edip, o çerçevede konu belirlemesine imkân tanımaktadır. Konuların önceden belirlenmesi vâizlere, zaman ve enerji kaybetmeksizin kolaylıkla içeriğe yönelme ve vaaz hazırlamaya teşvik etmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi bayan vâizlerin büyük çoğunluğu, sundukları vaazların konularını irşat kurulunun belirlediğini ifade etmişlerdir. Bayan vâizlerin yaklaşık % 37'si vaaz konularını kendilerinin bulduğunu ifade etmişlerdir. Bu durumun hem olumlu hem olumsuz yönleri bulunmaktadır. Vâizin sürekli çevresinde olup bitenleri gözlemlemesine, toplum içerisinde durum ve ihtiyaç tespiti yapmasına ve cemaat ile iletişimi kuvvetlendirmesine olanak sağlaması yönü olumludur. Ancak, kolaycılığa, tekrara, keyfiliğe kapı aralaması yönü olumsuzdur, denilebilir.

2.1.2.11. Bayan Vâizlerin Vaazlarının Sunum Şekline Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan vâizlerin, sundukları vaazların yöntemine ilişkin frekans dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 18: Araştırmaya Katılanların Vaaz Sunum Şekline Göre Dağılımları

Vaaz sunum şekli	N	%
Klasik anlatma	51	32,9
Bilgisayar destekli	4	2,6
Soru cevap	9	5,8
Hepsi	83	53,5
Diğer	8	5,2
Toplam	155	100,0

Tablo 18’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin %32,9’u klasik anlatma (takrir) metodunu, % 5,8’i soru cevap yöntemini, % 2,6’sı bilgisayar destekli anlatımı tercih ederken, % 53,5’i bu yöntemlerin hepsini kullandıklarını ifade etmiştir. Diğer seçeneğini işaretleyenlerin çokluk derecesine göre cevaplarında şunlar yer almaktadır; anlatım ve soru cevap bir arada, ortam neyi gerektiriyorsa onu uygulama, irticalen, konuşuyormuş gibi ders anlatma ve cemaatin de görüşleriyle katıldığı bir vaaz sunumu yapma. Bayan vâizlerin yarısından fazlasının vaaz sunumunda bütün yöntemleri kullanmaları, duruma göre farklı yöntemleri denemeleri vaazın monotonluktan uzak ve daha etkin olabilmesi adına önemlidir.

2.1.2.12. Bayan Vâizlerin Vaaz İçin En Uygun Mekân Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, vaaz için en uygun buldukları mekâna ilişkin frekans dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 19: Bayan Vaizlerin Vaaz İçin En Uygun Mekân Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları

Vaaza en uygun mekân	N	%
Câmi	99	63,9
Konferans salonu	22	14,2
Sınıf	10	6,5
Diğer	24	15,5
Toplam	155	100,0

Tablo 19’da görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 63,9’u vaaz için en uygun yerin câmi, %14,2’si konferans salonu, %6,5’i sınıf olduğunu belirtmişlerdir. Diğer seçeneğini işaretleyenlerden çokluk derecesine göre cevaplarında; hepsinin zamana ve zemine bağlı olarak uygun olabileceği, câmi müstemilatında özel gününde olan bayanların da gönül rahatlığıyla girebileceği, ısı, ışık gibi fiziksel koşulların sağlandığı estetik ve kullanışlı bir mekân, küçük salonlar, farklı kesimlere ulaşabilmek için farklı mekânlar oluşturulmalı, 1 kişi de sohbet dinlemek için bir araya gelinen her ortamın vaaz için elverişli olduğu yer almaktadır. Yaptığımız mülâkatlarda ifade edildiği gibi, câmi atmosferinin insanda oluşturduğu manevi yoğunluğu daha çok hissedebilmek ve hissettirebilmek için vâizlerin büyük çoğunluğu vaazların câmilerde yapılmasını tercih etmektedirler. Bununla birlikte câmi-kadın arasındaki iletişim kopukluğunun düzeltilmesi hususunda, büyük bir zihniyet dönüşüme ve zamana ihtiyaç olduğunu hatırd tutmak gerekmektedir.

2.1.2.13. Alo Fetva Hattına Gelen Soruların Konularına Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, Alo fetva nöbeti esnasında kendilerine yöneltilen sorulara ilişkin frekans dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 20: Alo Fetva Hattına Gelen Soruların Konularına Göre Dağılımları

Alo fetvaya gelen konular	N	%
Kadınların özel halleri	37	23,9
Nikâh ve boşanma	33	21,3
İbâdet	68	43,9
Diğer	17	11,0
Toplam	155	100,0

Tablo 20’de görüldüğü gibi alo fetva hattına gelen soruların içeriği % 43,9’luk oranda ibâdetle, % 23,9’luk oranda kadınların özel halleri, % 21,3’lük oranda nikâh ve boşanma ile ilgilidir.

Toplamın % 11’ini oluşturan “diğer” seçeneğine yazılan cevaplar çokluk derecesine göre şöyledir; Akdeniz bölgesinde bütün konular, kadınların özel halleri ile nikâh ve boşanma konuları, miras ve tapu konuları, karı koca hukuku ve komşuluk hukuku konuları soru olarak gelmektedir. Karadeniz bölgesinde ilk üç konu, inançla, helal haram ve alışverişle ilgili, rüya tabiri ve çocuk isimlerinin anlamları ile ilgili, zekât, sadaka, oruç, adak, ailevi sorun gibi hemen her konuyla ilgili, aile içi sorunlar ile ilgili sorular gelmektedir. Marmara bölgesinde alo fetvaya en çok aile sorunları ve ibâdet konuları, İç Anadolu bölgesinde ise sosyal içerikli sorular gelmektedir.

Görüldüğü gibi Alo fetvaya gelen sorular en fazla ibâdetlerle ilgilidir. Nevin Meriç’in 1999-2000 yılları arasında yaptığı bir araştırma sonucuna göre de müftülüklere gelen soruların büyük bir çoğunluğunu formel ibâdetler teşkil etmektedir.³²⁰ Mustafa Doğan Karacoşkun’un 2002-2003 yılları arasında Sivas il Müftülüğüne gelen 473 soru bağlamında yaptığı araştırma sonucuna göre; soruların %57,50’si gibi önemli bir kısmını özel alan bilgisi gerektiren fikhî sorular

³²⁰ Meriç, *Gündelik Hayat ve Fetvalar*, s. 7.

oluştururken, % 29,60'nı dînî yönü olan ya da olmayan psikolojik, parapsikolojik ve sosyal içerikli sorular oluşturmaktadır.³²¹ Dolayısıyla Alo Fetva Hattında nöbet tutan bayan vâizlerin başta günümüz koşullarında ibâdetlerin ifa edilmesinde ortaya çıkan soru ve sorunlar hakkında, ardından gündemi oluşturan diğer konular hakkında tatmin edici doğru bilgiye sahip olması ya da kolaylıkla ulaşabilmesi gerekmektedir. Her vâizin her fikhî konu hakkında detaylı bilgiye sahip olması mümkün olmayacağından, fetva hatlarına bakan vâizlerin de sahasında branşlaşması yerinde olacaktır.

2.1.2.14. Bayan Vâizlerin Cemaatin İlgi Duyduğu Konular Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, cemaatin ilgi duyduğu konular hakkındaki görüşlerine ilişkin frekans dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 21: Bayan Vaizlerin Cemaatin İlgi Duyduğu Konular Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları

Cemaatin ilgi duyduğu konular	N	%
İbâdet	35	22,6
Ahlak	12	7,7
Aile ve sosyal yaşantı	90	58,1
Ölüm ve ahiret	11	7,1
Diğer	7	4,5
Toplam	155	100,0

Tablo 21'de görüldüğü gibi cemaat tarafından en çok ilgi gören konular % 58,1 oranında aile ve sosyal yaşantı, % 22,6 oranında ibâdet, % 7,7 oranında ahlak ile ilgili olan konulardır. Yetişkinlerin öğrenme motivasyonları problem merkezli olduğu için,³²² aile ve sosyal yaşantı içerisinde karşılaşılan sorunlar ve bunlara yönelik pratik çözüm önerileri sunan vaazlara karşı daha ilgili olabilirler.

“Diğer” seçeneğini işaretleyenlerin cevaplarında; Akdeniz bölgesinde özel gün ve geceler ve şıklarda yazan her konunun, İç Anadolu bölgesinde Kur'an

³²¹ Karacoşkun, *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, s. 86.

³²² Mustafa Köylü, “Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi”, *Gelişimsel Basamaklarına Göre Din Eğitimi*, Mustafa Köylü (Ed.), İstanbul: Nobel Yayınları, 2010, s. 151.

tefsirinin açık farkla en fazla ilgi gören konu olduğu ifade edilirken, aynı bölgede inanç esaslarının ve Hz. Peygamberin hayatının en fazla ilgi gören konular arasında olduğu ifade edilmiştir.

2.1.2.15. Bayan Vâizlerin Kadınların İhtiyacı Olan Konular Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin, görev yaptıkları bölgelerde kadınların en çok eksik olduğu hususlar hakkındaki görüşlerine ilişkin frekans dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 22: Bayan Vaizlerin Kadınların İhtiyacı Olan Konular Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımları

Cemaatin ihtiyaç duyduğu konular	N	%
İman	17	11,0
İbâdet	19	12,3
Ahlak	35	22,6
Kadının dindeki konumu	14	9,0
Ailede kadın erkek ilişkileri	24	15,5
Çocuk eğitimi meselesi	26	16,8
Diğer	20	12,9
Toplam	155	100,0

Yukarıdaki Tablo 22, bayan vâizlerin kendi gözlemlerine göre kadınların hangi hususlarda eğitime muhtaç olduklarını göstermektedir. 17. Tablo'da görüldüğü gibi bayan vâizler bu soruya % 22,6'lık oranla ahlak, % 16,8'lik oranla çocuk eğitimi meselesi, %15,5'lik oranla ailede kadın erkek ilişkileri şeklinde cevap vermişlerdir. Küreselleşme ve hızlı değişim olgusunun toplum genelinde ahlâkî değerleri zayıflatması, bireyselleşme ve tüketimin değer olarak görülmeye başlaması, insanlar arası ilişkilerde kırılmaların yaşanması ve bu olumsuzluların kitle iletişim aracılığıyla daha görünür hale gelmesi,³²³ aynı zamanda değer eğitimcisi olan bayan vâizlerin de şikâyet ettikleri meselelerin başında gelmektedir. Toplumun hemen her kesimine

³²³ Celal Türer, "Ahlak Bunalımının Nedenleri" *Çağımızın Ahlak Bunalımları ve Çözüm Arayışları*, Hüseyin Sarıoğlu (Ed.), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009, s. 17; Mustafa Köylü, *Küresel Ahlak Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları, 2006, s. 81.

ulaşma ve gözlem yapabilme şansına sahip olan bayan vâizler, iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama misyonu ile topluma ayna tutarak sorun tespitinde ve ilk yardım müdahalesinde aktif rol almaktadırlar. Bayan vâizlerin genel olarak kadınlara yönelik hizmet verdiğini kabul edersek, toplumun önemli bir kesimini oluşturan kadınlara yönelik bu tespit, toplumun gidişatı hakkında önemli ipuçları vermektedir. Zaten ihtiyaç duyulan hususlar sıralamasında ikinci sırayı çocuk eğitimi meselesinin, üçüncü sırayı aile içi kadın erkek ilişkilerinin alması, ilk sıralamada ahlâkî değerlerin yozlaşmasının da beklenen bir sonucu olarak görülebilir. Kadının ahlâkî değerlerinin deformasyonu, ailenin, ailede yetişen çocuğun ve dolayısıyla bütün toplumun bozulmasının habercisidir.

Bayan vâizlerin “diğer” seçeneğine yazdıkları cevapların çokluk derecesine göre sıralanışı şöyledir; Akdeniz Bölgesinde seçeneklerdekilere hepsi, Marmara Bölgesinde bütün konulara ilaveten aile içi iletişim, İç Anadolu bölgesinde Kur’an’ın anlam ve önemi, batıl inançlar, büyü, muska ve nazar gibi konular, Karadeniz ve Ege bölgelerinde ise bidat ve hurafe konuları, bayan vâizler tarafından halkın eğitime ihtiyaç duyduğu konular olarak gösterilmiştir.

2.1.3. Araştırmaya Katılan Bayan Vâizlerin Kullandıkları Kaynak Eserler

Bayan vâizlerin “vaaza hazırlanırken en çok kullandığımız kaynak eserler nelerdir?” açık uçlu sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde şu eserlerin ön plana çıktığı görülmektedir.

✓ **Kur’an-ı Kerim ve Meali:** Bayan vâizlerin en sık kullandıkları kaynakların başında tabi olarak Kur’anı Kerim ve meali gelmektedir. Araştırmaya katılan bayan vâizlerden 62 tanesi en çok kullandıkları kaynak eserler listesine herhangi bir yazar ya da yayınevi ismi vermeksizin Kur’an ve mealini yazarken, 2 kişi Diyânet’in meali, 2 kişi Süleyman Ateş’in mealini yazmıştır. Diğer vâizlerin Kur’an’ı Kerimi bu listeye yazmamış olmalarını ise Kur’an’ı kaynak eser olarak kullanmamalarına değil, o kadar temel bir eseri yazmaya gerek dahi duymadıklarına yormak gerekir.

✓ **Tefsir:** Bayan vâizlerin en sık kullandıkları kaynaklardan biri de tefsir kaynaklarıdır. Bayan vâizlerden 60 kişi kullandıkları kaynak listesine isim

vermeksizin çeşitli tefsir kaynaklarını, 30 kişi Diyânet tarafından yayınlanan Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri, 21 kişi Elmalılı Hamdi Yazır'ın Hak Dînî Kur'an Dili tefsirini, 7 kişi Seyyit Kutup'un Fizilal-il Kur'an'ını, 3 kişi Yüce Kur'an'ın Çağdaş tefsiri'ni, 3 kişi Tefhimul- Kur'an tefsirini, 2 kişi İsmail Hakkı Bursevi'nin Ruhul Beyan tefsirini, 1 kişi Mukatil b. Süleyman'ın Tefsir-i Kebir'ini, 1 kişi İbn Kesir Tefsiri'ni, 1 kişi Fahreddin Razi tefsirini, 1 kişi Kur'an Fihristi(Fecr Yayınevi) eserini, 1 kişi de kavram tefsirlerini yazmıştır.

✓ **Hadis kitapları:** Bayan vâizlerin en sık kullandıkları kaynak eserlerden bir diğeri hadis kitaplarıdır. 55 kişi çeşitli hadis kaynakları yazarken, 47 kişi Riyazussâlihîn (ErkamYanları) eserini, 18 kişi Kütüb-i Sitte eserini, 11 kişi Sahih-i Buhari, 8 kişi Hadislerle İslam, 7 kişi Sahih-i Müslim, 5 kişi Büyük Hadis Külliyyatı, 3 kişi Ramuz-ül-Ehadis eserini, 2 kişi Kütüb-i Tis'a eserini, 2 kişi Tac eserini, 1 kişi Hadis Ansiklopedisini, 1 kişi de el-Mucemül müfehres li-elfazi'l-hadisi'n-nebevi adlı eseri yazmıştır.

✓ **Ansiklopedi ve sözlükler:** Bayan vâizlerin en sık kullandıkları kaynak eserlerden bir diğeri ansiklopedi ve sözlüklerdir. 14 kişi DİA İslam Ansiklopedisini, 3 kişi İslam Fıkıh Ansiklopedisini, 1 kişi Dar'ül Kitap eserini, 1 kişi Kavram Sözlüklerini, 1kişi Dînî Kavramlar Sözlüğünü kaynak eser olarak yazmıştır.

✓ **Fıkıh ve Akaid kaynakları:** Bayan vâizlerin en sık kullandıkları kaynak eserlerden bir diğeri fıkıh kaynaklarıdır. 6 kişi isim vermeden fıkıh eserleri yazarken, 3 kişi Vehbe Zuhayli'nin Fıkıh eserini, 2 kişi de Ebu Hanife'nin Fıkhu'l-Ekber, 1 kişi Serahsi'nin Mebsut adlı 31 ciltlik eserini, 1 kişi de Molla Hüsrev'e ait olan Dürer-ül-Hükkâm fî Şerh-i Gurer-il-Ahkâm tercüme eserini belirtmiştir.

✓ **İlmihal:** Bayan vâizlerin en sık kullandıkları kaynak eserlerden bir diğeri ilmihallerdir. 37 kişi TDV yayınlarından çıkan Diyânet İlmihal'ini, 7 kişi Ömer Nasuhi Bilmen İlmihali'ni, 3 kişi Mızraklı İlmihali'ni, 2 kişi Delilleriyle Aile İlmihalini, 1 kişi Nimeti İslam adlı ilmihal eserini kaynak olarak kullandıklarını ifade etmişlerdir.

✓ **Vaaz kitapları:** Bayan vâizlerin en sık kullandıkları kaynak eserlerden bir diğeri vaaz kaynaklarıdır. 15 kişi isim vermeksizin Diyânetin vaaz kaynaklarını, 11 kişi "52 konuda vaaz örnekleri" adlı eseri, 11 kişi "Örnek Vaazlar"(DİB) adlı eseri, 5 kişi "Kürsüden Öğütler" adlı eseri, 3 kişi, "Kur'andan Öğütler", adlı eseri, 1 kişi "Kürsüden Gönüllere", 1 kişi "Minberden Öğütler" adlı

eseri, 1 kişi de Lütfi Şentürk'ün "Vaazlar 1-2" adlı eserini kaynak olarak kullandığını ifade etmiştir.

✓ **İslam Tarihi kaynakları:** Bayan vâizlerin en sık kullandıkları kaynak eserlerden bir diğeri başta siyer olmak üzere diğeri İslam tarihi kaynaklarıdır. 6 kişi isim vermeden çeşitli siyer kitapları derken, 4 kişi Peygamberler Tarihi adlı eseri, 4 kişi Hayat'üs- Sahabe adlı eseri, 2 kişi İslam Peygamberi (Muhammed Hamidullah) adlı eseri, 1 kişi "Üsve-i Hasene" (Erkam Yayınları) adlı eseri, 1 kişi "Sonsuz Nur" adlı eseri, 1 kişi de İslam Tarihi (Asım Köksal) adlı eseri kaynak olarak kullandığını ifade etmiştir.

✓ **Dergiler:** Bayan vâizlerin en sık kullandıkları kaynaklardan bir diğeri dergilerdir. 7 kişi Diyânet aylık dergiyi, 4 kişi Diyânet ilmi dergiyi, 8 kişi isim vermeksizin diğeri ilmi dergileri, 2 kişi Altınoluk dergisini, 1 kişi de Yeni ümit dergisini kaynak olarak belirtmiştir.

✓ **İnternet:** Bayan vâizlerin en sık kullandıkları kaynaklardan bir diğeri internettir. 38 kişi vaaza hazırlanırken interneti kullandığını ifade ederken, 3 kişi *güncelvaaz.com* sitesinin adını vermek suretiyle, 3 kişi de internette ünlü vâizleri dinleme şeklinde internette yararlandığını ifade etmiştir.

✓ **DİB yayınlarından çıkan kaynak eserler:** Bayan vâizlerin en sık kullandıkları kaynak eserlerden bir diğeri Diyânet İşleri Başkanlığından çıkan her türlü kaynak eserlerdir. Bayan vâizlerden 24 tanesi bu eserlerden yararlandığını ifade ederken, 1 kişi Diyânetin fetva eserlerini listeye yazmıştır.

✓ **Hikâye, şiir ve dua kitapları:** 7 kişi çeşitli hikâye ve şiir kitaplarından istifade ettiğini belirtirken, 6 kişi Mevlanan'ın Mesnevi adlı eserini, 5 kişi isim vermeksizin kıssa ve menkıbe kitaplarını, 2 kişi Sadi Şirazi'nin Bostan ve Gülistan adlı eserini, 1 kişi de çeşitli dua kitaplarını kaynak eser olarak kullandığını ifade etmiştir.

✓ **Sosyal ve psikolojik içerikli eserler:** 5 kişi isim vermeksizin özellikle aile ve iletişim ile ilgili eserler başta olmak üzere bu alanda yazılan eserlerden istifade ettiğini, 1 kişi de Nevzat Tarhan'ın kitaplığından yararlandığını ifade etmiştir.

✓ **İslam büyüklerinin eserleri:** Bayan vâizlerden bir kısmı İslam dünyasında ün yapmış zatların eserlerinden de istifade ettiklerini belirtmişlerdir. Örneğin 11 kişi İmam Gazzali'nin İhya adlı eserini, 2 kişi Osman Nuri Topbaş'ın Faziletler Medeniyeti adlı 2 ciltlik eserinden, 1 kişi de Mahmud Esad Coşan'ın çeşitli makâle ve sohbetlerinden istifade ettiğini belirtmiştir.

✓ **Araştırma eserleri ve Makâleler:** Bayan vâizlerden 11 kişi vaaza hazırlanırken isim vermeksizin araştırma yazılarından ve makâlelerden, 3 kişi İlahiyat hocalarının yazmış olduğu eserlerden, 1 kişi İsmail Lütfü Çakan kitaplığından, 1 kişi de İsmail Karagöz kitaplığından yararlandığını belirtmiştir.

✓ **Diğer kaynaklar:** 12 kişi herhangi bir sınıflandırma yapmaksızın güncel okumalarını, 3 kişi kendi bilgi birikimini ve tuttuğu notları, 2 kişi aktüaliteyi, 1 kişi de radyoyu vaazlarında kaynak olarak kullandığını ifade etmiştir.

Görüldüğü gibi bayan vâizler İslam'ın en temel kaynakları olan Kur'an ve hadis başta olmak üzere bu ikisini anlama çabasının bir ürünü olarak ortaya çıkmış tefsir, fıkıh, akaid gibi diğer disiplinlere ait klasik ve güncel pek çok eserden istifade etmektedir. Vaaza hazırlanırken sadece dînî kitaplardan değil, sosyal ve psikolojik içerikli eserler, şiir, hikâye, araştırma yazıları v.b. eserlerden istifade etmeleri sevindiricidir. Zira bir konuyu ifade ederken ne kadar çeşitli kaynaklardan yararlanırsa, ifade gücü o oranda kuvvetli ve anlatımı zenginleşmiş olur. Ancak pek çok vâizin eser isimlerini yüzeysel ve genel bir şekilde tarif etmiş olması soruyu kapalı bulmalarından kaynaklanabileceği gibi, anketi doldurma esnasında eser adlarını hatırlayamamaktan kaynaklanabilir. Oysa 43. Tablo'da görüleceği üzere bayan vâizlerin büyük bir çoğunluğu psikoloji, sosyoloji ve eğitim alanında yazılan eserleri okuduklarını ifade etmişlerdi.

2.2. Araştırmaya Katılan Bayan Vâizlerin Meslekî Faaliyetleri

Bu bölümde ulaşılan bilgiler, anketteki çoktan seçmeli sorular ve açık uçlu sorulardan elde edilmiştir. Çoktan seçmeli anket sonuçları tablo ile gösterilirken, açık uçlu sorular tek tek okunarak gruplandırılmıştır. Bu gruplamada örneklem olarak seçilen Bâzı illerde yapılan mülâkat sonuçları da veri olarak değerlendirilmiştir.

Ülkemizde din işlerini düzenlemek ve halkın dînî problemlerini çözüme kavuşturmakla görevli olan Diyânet İşleri Başkanlığı,³²⁴ yaygın din eğitimi faaliyetlerini a) Aile b) Kur'an Kursları c) Câmiler d) Kitle İletişim Araçları e) Cezâ

³²⁴ 1965 tarih ve 633 sayılı Diyânet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun, Madde:1

ve Tutukevleri f) Hastâneler g) Yurtlar ve Büyük İşletmeler h) Yurtdışı olmak üzere farklı alanlarda sürdürmektedir.³²⁵

Araştırmamızın konusu bayan vâizleri kapsadığından, bu bölümde sadece din hizmetleri bağlamında bayan vâizlerin icrâ ettikleri her türlü faaliyet ele alınacaktır. Bayan vâizlerin meslekî faaliyetleri câmi içi faaliyetler ve câmi dışı din hizmetleri olarak iki kategori altında incelenebilir.

2.2.1. Câmi İçi Faaliyetler

Diyânet İşleri Başkanlığının varoluş amacına uygun olarak yürüttüğü din hizmetleri sınıfının bel kemiğini câmi içi faaliyetler oluşturmaktadır. Bu bağlamda hizmet veren imamlar, müezzinler ve vâizler, çeşitli faaliyetlerle bu görevlerini icrâ etmektedirler. Vâizlerin câmi içinde yaptıkları en temel faaliyet elbette ki câmide hazır olarak bulunan câmi cemaatine vaaz ve irşatta bulunmaktır. Vakit ve Cum'a namazı için câmiye gelen cemaate vaaz etmek, erkek vâizlerin görevi iken, namaz saatleri dışında önceden belirlenen bir zaman diliminde câmiye toplanan kadın cemaate vaaz etmek de bayan vâizlerin görevidir. Dolayısıyla bayan vâizlerin câmi içi faaliyetler bağlamında yaptığı ilk ve en önemli dînî hizmet vaazlardır.

Tüm yıl içerisinde yapılacak vaazları “Vaaz ve İrşat Kurulu” belirlemektedir. Çalışma yönergesinin 111. Maddesi uyarınca valilik onayı ile her ilde ve nüfusu 30.000'in üzerinde ve vaaz etme ehliyetine sahip yeterli personeli olan ilçeler ile büyükşehir statüsündeki illerin metropol ilçelerinde, müftünün başkanlığında en az üç üyeden teşekkül eden “Vaaz ve İrşat Kurulu” bulunur. “Vaaz ve İrşat Kurulu” her ilde il müftüsünün başkanlığında ilgili müftü yardımcısı, baş vâiz, uzman vâiz ve en az birisi kadın vâiz olmak üzere 5 üyeden oluşan bir kuruldur. Belirli şartları taşıyan ilçe müftülüklerinde 3 kişiden müteşekkil olan “Vaaz ve İrşat Kurulu” program ve konu birliğini sağlamak için, il müftülüğü bünyesindeki “Vaaz ve İrşat Kurulu” ile koordineli çalışmaktadır. Kurul üçer aylık vaaz ve irşat dönemleri ve Ramazan ayı öncesinde vaaz konularını belirlemek üzere müftülükçe tespit edilen bir tarihte toplanır. Kurul, vaaz konularını belirlerken “vaaz konularını belirleme kriterleri”ni göz önünde bulundurmakta ve mülki amirin onayı alındıktan sonra uygulamaya

³²⁵ *Din Eğitimi Alt Komisyonu Raporu*, Ankara: D.P.T., 1983, s. 28.

başlanmaktadır. Hazırlanan vaaz ve irşat programları, dönemin başlama tarihinden en az 15 gün önce “Din Hizmetleri Bilgi Yönetim Sistemi”ne kaydedilmektedir.³²⁶

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yayınladığı 2012 yılı din hizmetleri raporuna göre söz konusu yıl itibarıyla vaaz eden personelin % 86’sı erkek iken, sadece % 14’ü kadındır. Kadın nüfusu dikkate alındığında bu sayının çok düşük olduğu fark edilecektir. Yapılan vaazların % 85’i yüz yüze vaaz, geri kalan % 15’i ise merkezi sistem vaazlarından oluşmuştur.³²⁷ Etkili iletişimde kaynak ve alıcı arasında kurulması istenen temasın ancak yüz yüze vaazlarda gerçekleşme ihtimali hesaba katıldığında bu oranın % 100’e ulaşması gerektiğini ifade etmek gerekir.

Aynı raporda bölgelere göre vaaz istatistiklerine de yer verilmiştir. En fazla vaaz yapılan bölge 140.259 vaazla Marmara Bölgesidir. Daha sonra 110.942 vaazla Karadeniz, 104.758 vaazla İç Anadolu, 58.392 vaazla Akdeniz, 50.355 vaazla Doğu Anadolu 47.419 vaazla Ege ve son olarak 46.294 vaazla Güneydoğu Anadolu Bölgesi gelmektedir. Bu rakamlara göre bir önceki yıl ile kıyaslandığında Marmara ve Akdeniz Bölgelerinde % 100 artış gerçekleşirken, en az artışın yaşandığı bölge Ege olmuştur. Ege Bölgesi bayan vâiz sayısı bakımından da oldukça yetersiz bir alandır.

Zikredilen rapora göre Türkiye’de yapılan vaazların % 30’nu oluşturan grubun içinde şu konular yer almıştır; dînî gün ve geceler, tefsir dersi, hadis dersi, örnek şahsiyetler, önemli gün ve haftalar, şehitlik ve gazilik, milli günler, soru-cevap, din görevliliği, dînî ve sosyal merasimler.

Yapılan vaazların % 21’ni oluşturan ibâdet konuları ise şunlardır; Ramazan ayı ve oruç, namaz, ibâdetin önemi, diğer fikhî konular, zekat, sadaka, kurban, dua, câmi adabı ve cemaat bilinci, hac ve umre, gusül, abdest, teyemmüm, nafîle ibâdetler, itikaf, ezan.

Yapılan vaazların % 16’sını oluşturan sosyal konular ise şunlardır; Birlik, beraberlik, kardeşlik, barış, selamlaşma, akraba ve komşu ilişkileri, yardımlaşma, kul hakkı, kamu hakkı, adâlet, eğitim, bilim, akıl, tüketim bilinci, insan hakları, çalışma hayatı, zararlı alışkanlıklar, çevre bilinci ve temizlik, görgü kuralları, engelliler, zamanın değerlendirilmesi, yetim hakkı, hayvan hakları.

³²⁶

<http://www2.Diyânet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Gorevler%C4%B1.lam.aspx>. (05.04.2014).

³²⁷ *Din Hizmetleri Raporu 2012*, Ankara: DİB Yayınları, 2013, s. 20.

Yapılan vaazların % 15'ini oluşturan inanç konuları şunlardır; Kur'anı anlamak, kulluk bilinci, Hz. Peygamber ve sünnet, inancın önemi, ahiret hayatı, Allah'a iman, dünya ahiret dengesi, sabır ve şükür, helal haram duyarlığı, tövbe, peygambere iman, bidat ve hurafeler, tevekkül, kaza ve kader, meleklerle iman, küfür ve şirk, kitaplara iman, zararlı akımlar.

Yapılan vaazların % 11'ini oluşturan ahlak konuları şunlardır; İyi ahlak, sevgi, saygı ve hoşgörü, doğruluk ve dürüstlük, haramlar, edep ve hayâ, sorumluluk bilinci, yalan, dedikodu ve iftira, iyiliği emretmek kötülükten sakındırmak, şefkat, merhamet ve af, güvenilirlik ve emanet, kibir, haset, tevazu, cömertlik, kusur araştırma, alay, rüşvet ve yolsuzluk, riyâ.

Yapılan vaazların % 5'ini oluşturan aile konuları şunlardır; Evlilik ve aile hayatı, çocuk hakları ve eğitimi, anne baba hakkı, aile hukuku, aile içi iletişim, gençlik, eşler arası hak ve görevler, aile içi şiddet, yaşlılık.

Yapılan araştırmaların % 1'ini oluşturan sağlık konuları şunlardır; Sigaranın zararları, kan ve organ bağıışı, anne çocuk sağlığı, kadın sağlığı.

Yapılan vaazların % 1'ini oluşturan kadın konuları şunlardır; İslam'a göre kadın, kadın hakları, kadınlarla ilgili fikhî meseleler, kadına yönelik şiddet, kız çocuklarının eğitimi, töre ve namus cinayetleri, erken yaşta ve zorla evlilik.

Gerçekleştirilen vaaz konularına bakıldığı zaman dinin îtiklâdî ve pratik boyutu esas olmak üzere, toplumsal yaşayış içerisinde bir Müslüman'ın bilgi sahibi olması gereken hemen her konuya dair vaaz sunumları yapıldığı görülmektedir. Ayrıca toplumu meşgul eden ve sorun olarak telakki edilen meseleler üzerine hassasiyet gösterildiği dikkat çekmektedir. Aynı zamanda her yıl belirlenen dînî temaların, ulusal ve evrensel zeminde karşılığı olan, insanların farkındalığının artırılmasına yönelik konulardan seçilmesi de buna bir örnektir.

Vaaz programlarının hitap ettiği kesim sadece câmi cemaati değildir. Özellikle Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu görevlileri, özel vaaz irşat programları düzenlemekte ve farklı mekânlarda vaaz hizmeti sunmaktadırlar. Araştırmaya katılan bayan vâizler aşağıda zikredilen yerlerde de vaaz sunumu gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir.

1. *Köy ve ilçelerde irşat programları:* Bayan vâizler genel olarak il müftülüklerinde görev yapmakta olduklarından, ilçelere ve il merkezine bağlı köylere vaaz ve irşat amaçlı ziyaretleri olmaktadır. İlçelerde genelde müftülük

konferans salonları ya da Kur'an kursları vaaz mekânı olarak kullanılırken, köylerde câmiler ve Kur'an Kursları kullanılmaktadır.

2. *Engelli okulu velilerine vaaz:* Engelli velilerine yönelik vaaz faaliyetleri okul idaresinin talebi doğrultusunda okullarda gerçekleştirilmektedir.

3. *Sosyal hizmet kurumlarında vaaz:* Çok çeşitli olan sosyal hizmet kurumlarında da bayan vâizler vaaz sunumu yapmaktadırlar.

4. *Engelliler Merkezi Manevi Bakım Programları:* Engellilerin kendilerine yönelik olarak, manevi bakım programları çerçevesinde vaazlar gerçekleştirilmektedir.

2.2.2. Câmi Dışı Faaliyetler

Câmi, etimolojik yapısına uygun olarak İslam coğrafyasında asırlardır, dînî-sosyal hayatın bütünleştirici, toplayıcı ve toparlayıcı merkezi yapısı olmuştur. Câmilerin ilk prototipi sayılabilecek Mescidi Nebevi'nin ilk İslam toplumunda ne kadar fonksiyonel bir yer olduğu izahtan varestedir. Câmi, Hz. Peygamber sonrası dönemlerde zamanla sadece ezan okunan ve namaz kılınan yer olarak anlam daralmasına uğramışsa da, son zamanlarda câmi dışı din hizmetleri açılımıyla ortaya konan faaliyetler, asla rücu olarak değerlendirilebilir. Söz konusu açılımı gerçekleştiren Diyânet İşleri Başkanlığının son yıllarda çeşitli kurumlarla işbirliği içinde gerçekleştirdiği câmi dışı din hizmetleri ile olgusal olarak daha görünür hale geldiği³²⁸ vakıdır. Ancak bu görünürlük aynı oranda sorumluluk ve liyakat gerektirdiğinden, ilk elde uzman personel ihtiyacı ön plana çıkmaktadır. Uzman personel yetiştirmek içinse öncelikle konunun kavramsal çerçevesinin çizilmesi ve bu doğrultuda eğitim sürecinin devreye sokulması gerekmektedir. Bu nedenle câmi dışı din hizmetleri açılımını ortaya koyan zihin, bu hizmet alanının teorik alt yapısını bilimsel temele dayandırarak üretmek durumundadır.

Ne var ki söz konusu bu hizmet alanının henüz kavramsal bir zemine oturtulmadan sahaya sokulması, hizmetlerin geleneksel kavramlar çerçevesinde ve onlara bağlı kalarak üretilmesine neden olmuştur. Örneğin cezâ infaz kurumlarında ya da hastânelerde verilen din hizmeti, yeni bir kavram oluşturulamadığı için vaaz ve

³²⁸ Nurullah Altaş, "Câmi Dışı Din Eğitimi Etkinliklerini Biçimlendiren Temel Kavramlar ve Bu Alanda Yeni Kavramsallaştırmalar: "Dînî Danışmanlık" ve "Manevi Sosyal Hizmetler" *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II*, Ankara: DİB Yayınları, (30 Mart- 1 Nisan 2012), s. 301.

irşat kavramları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu nedenle sosyal açılımlı din hizmeti, câmiye gidemeyen bu gibi yerdeki insanların ayağına bir anlamda câmiyi getirmekle eşdeğer kabul edilmiştir.³²⁹ Oysaki söz konusu bu anlayış kaş yaparken göz çıkarmak gibi bir riski beraberinde taşır. Zaten cezâevlerinde yapılan bir araştırma, bu endişenin haklılığına işaret etmektedir. Çünkü bahsi geçen araştırmada cezâevlerinde görev yapan din görevlilerinin, mahkûm psikolojisi ile ilgili bir eğitim almadıkları, câmi kürsündeymiş gibi vaaz ettikleri ve mahkûmları rencide edici sözler kullandıkları tespit edilmiştir.³³⁰ Ortaya çıkan bu olumsuz tablonun müsebbibi olarak, donanımsız bir şekilde sahaya sürülen ve sırf iyi niyet bağlamında hizmet vermeye çalışan personeli görmek elbette ki insafsızlık olacaktır. Bunun yerine sosyal açılımlı din hizmetleri üzerine teemmül edilerek, din hizmetlerinin tanımı ve kriterleri yeniden ele alınabilir. Böylelikle toplumda neşet eden ihtiyaçlar çerçevesinde din hizmetleri sahası aktiflenmiş ve dinin hedeflediği huzur ve refah ortamına pozitif katkı verilmiş olur.

Kavramsal alt yapı oluşturulamaması, hizmet alanlarında branşlaşma ve kategorilere ayrılmaya ket vurduğu gibi, câmiddeki vaazı sunan kişi için kullanılan “vâiz” kelimesinin, diğer faaliyetleri yapan kişiler için de kullanılması, görev kargaşası oluşturmaktadır. Her vâizden her türlü dînî ve sosyal içerikli konularda uzman olmasını beklemek, onları altından kalkamayacakları bir yükün altına sokmak demektir. Bunun yerine her hizmet sahasına ayrılmış özel bir unvan oluşturarak, vâizin seçtiği alanda uzmanlaşmasını sağlamak, mesleğin tanımını da, vâizlerin ne iş yaptıklarını da netleştirecektir. Örneğin dînî sosyal hizmet uzmanı, fetva uzmanı, dînî danışman, manevi terapist gibi meslek unvanları geliştirilebilir.

Bu bağlamda tüm vâizlerin ortak paydası İlâhiyat eğitimi olmasına karşın, görev dağılımı ve uzmanlaşma noktasında kişisel ilgi ve kabiliyetler öncelenerek ihtisaslaşma ve görevlendirilme sağlanmalıdır. Zira bir vâiz çocuklarla, diğeri yaşlılarla, bir diğeri sorunlu gençlerle, bir başkası tutuklularla ilgilenmekten zevk alabilir. Asla göz ardı edilmemesi ve küçümsenmemesi gereken sevgi unsuru, görev mahallinde marifete dönüşerek, fert ve toplum Bâzında olumlu dönüşüme zemin hazırlayacaktır. Dolayısıyla gerekli bilimsel alt yapı sağlandıktan sonra hastâneler,

³²⁹ Altaş, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II*, s. 305.

³³⁰ Şuayip Özdemir, “Cezâevi Din Görevlileri ve Yöneticilerine Göre Cezâevlerinde Din Eğitimi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi II*, S 4, 2002 s. 18.

cezâevleri, huzurevleri, yetiştirme yurtları³³¹ vb. gibi pek çok sosyal kurumda özel koşullarda, yetiştirilmiş personel ile çok daha etkili ve doyurucu din hizmeti sunulabilir.

Din hizmetleri alanında mevcut durum mercek altına alındığında vâizlerin uzmanlaşma yoluna gitmeksizin çeşitli kurumlarda din hizmeti verdiği görülür. Yasal olarak 26.10.2011 tarihinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Diyânet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan işbirliği protokolü gereği Bakanlığa bağlı birimlerde “vaaz ve irşat hizmeti” adı altında din hizmeti yürütülmektedir.³³² Bu anlaşma gereği bayan vâizler, kadın ve çocuk sığınma evleri, huzurevleri, madde bağımlılığı rehabilitasyon merkezi, sevgi evleri, cezâevi vb. gibi yerlerde dînî içerikli çeşitli etkinlikler yapmaktadırlar. Yaşanan tecrübeler söz konusu bu mekânlarda yapılan etkinliklerin câmi vaazı formatında olamayacağını ortaya çıkardığından, son zamanlarda buralarda gerçekleştirilen konuşmalar sıradan bir konuşmadan öte çerçevesi ihtiyaca göre belirlenen, bazen spontan gelişen sosyal gelişime destek araçları olarak işlev görmeye başlamıştır. Sosyal açılımlı din hizmetinin amacı, toplumun bir üyesi olan bu insanların, toplumun temel yapıtaşlarından olan din tarafından kucaklandığını hissettirerek, topluma adapte etmeye yardımcı olmak, böylece oluşabilecek suç ve kötülükleri minimize ederek, toplumun manevi kalkınmasında öncülük ve rehberlik etmektir. Kötülükten arındırılmış her insan, iyiliği üretme eşiğine gelmiş insan demektir. Kötülükten arınmaya ve bir adım ilerisi iyilik yapmaya karar verdirme, din hizmetinin nihai hedefidir. İnsanlık için üretilen her iyi değer, muayyen ibâdet ve ritüellerden daha az değerli olmayacağından, bu din algısının oluşturulması ve hayata tatbiki noktasında insanları heveslendirmek, vâizlik mesleğinin hedefi olmalıdır.

2.2.2.1. Bayan Vâizlerin Faaliyet Yaptıkları Sosyal Mekânlar

Aşağıda bayan vâizlerin “Câmi dışı hizmetler kapsamında hangi faaliyetleri gerçekleştirmektesiniz?” açık uçlu sorusuna verdikleri cevapların tasnifi yapılmıştır. Elde edilen verilere göre bayan vâizlerin aşağıda yer alan mekânlarda şu faaliyetleri gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir:

³³¹ Muammer Cengil, “İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin İstihdam ve Bu Bağlamda Ders Programları Üzerine Bâzi Öneriler”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Isparta: S.D.Ü.İ.F.Y., No:16, 2003, s. 244.

³³² <http://dhh.aile.gov.tr/tr> (16.09.2013).

✓ *Eğitim kurumları:* Bayan vâizlerin hizmet kapsamında gittikleri yerler arasında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullar ile Diyânet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an kursları yer almaktadır.

✓ *Sosyal Hizmet Kurumları:* Bayan vâizlerin din hizmeti ulaştırdığı bir diğer mekân sosyal hizmet kurumlarıdır. Devletin sosyal politikalar gereği bünyesinde bulundurduğu bu kurum ve kuruluşlar ise şunlardır: Huzurevleri, yaşlı bakım merkezleri, çocuk yuvaları, çocuk esirgeme yurtları, sevgi evleri ve bakım rehabilitasyon merkezleri.³³³

✓ *Konferans Salonları:* Bayan vâizler çeşitli seminer, panel ve konferanslar amacıyla belediyelere, müftülüğe ya da diğer sivil kuruluşlara ait konferans salonlarında görev yapmaktadırlar.

✓ *Hastâneler:* Bayan vâizler devlet hastânelerinde yatmakta olan hastalara yönelik ziyaretler gerçekleştirmektedirler.

✓ *Vakıf ve dernekler:* Bayan vâizler çeşitli vakıf ve derneklerin bulunduğu mekânlarda isteğe bağlı olarak hadis, ilmihal, tefsir dersleri vermekte ya da çeşitli konuşmalarda bulunmaktadırlar.

✓ *İşyerleri:* Bayan vâizlerin talep doğrultusunda din hizmeti götürdüğü bir diğer mekân işyerleridir. Çalıştığı için dînî mekânlara gitme fırsatı bulamayan bu kadınlara bayan vâizler aracılığıyla din hizmeti götürülmektedir.

✓ *Belediye lokalleri:* Bayan vâizlerin din hizmeti götürdüğü bir diğer mekân, yerel belediyelere ait lokallerdir.

✓ *Cezâevleri:* Bayan vâizler kadınlara yönelik olarak cezâevlerinde koğuş dersleri, ilmihal ya da sohbet vermektedirler.

✓ *Kültür merkezleri:* Bayan vâizler belediyelere ve diğer kuruluşlara ait kültür merkezlerinde de çeşitli seminer, konferans ve paneller vermektedirler.

✓ *Yükseköğrenim yurtları ve öğrenci evleri:* Bayan vâizler üniversite öğrencilerine yönelik olarak yurtlarda ya da evlerde ders ve sohbet vermektedirler.

Görüldüğü gibi bayan vâizlerin câmi dışında görev yaptıkları mekânlar çok çeşitlilik göstermektedir. Bu mekânların arasında yer alan öğrenci evi, Kur'an kursu, cezâevi gibi kimi yerler aynı anda daha az insanla birebir muhatap olmayı gerektirirken, kültür merkezi, konferans salonu gibi kimi yerler de geniş kitlelere hitap etmeyi gerektirmektedir. Bu mekânlara görev için giden bayan vâizlerin

³³³ <http://www.eyh.gov.tr/tr/8157/Turkiye-de-Sosyal-Hizmet-Uygulamalari>, (05.04.2014)

Bâzıları çocuklarla, Bâzıları gençlerle, Bâzıları öğrencilerle, Bâzıları çalışan bayanlarla, Bâzıları ev hanımlarıyla, Bâzıları hasta ve yaşlılarla, Bâzıları mahkûmlarla muhatap olmak durumundadır.

2.2.2.2. Bayan Vâizlerin Gerçekleştirdikleri Faaliyet Çeşitleri

Bayan vâizler, mevzuatta kendilerine tayin edilen görev tanımları gereği haftalık sunmaları istenen vaazın haricinde buldukları müftülük bünyesinde çeşitli hizmetler yürütmektedirler. Her ilin kendi içinde bulunduğu özel koşullar gereği, vâizler arasında sabit bir görevlendirme sayısı ve biçimi bulunmamaktadır. Örneğin Doğu illerinde ya da küçük yerleşim birimlerinde az sayıda vâiz bulunması, onlara düşen görev sayısını ve çeşitliliğini artırmaktadır. Buna mukabil büyükşehirlerde vâiz sayısının fazla olmasına karşın, nüfus ve sosyal yoğunluğun çok olmasına paralel olarak, buralardaki iş yükü de fazladır. Dolayısıyla her ilin ya da bölgenin kendi özel koşulları dikkate alınarak vâiz ihtiyacının belirlenmesi, önem arz eder.

Aşağıda gruplandığımız faaliyet isimleri ve sayıları bayan vâizlerin kendi ifadeleri doğrultusunda şekillenmiştir. Dolayısıyla bayan vâizler icrâ ettikleri görevi nasıl algılamış ve nasıl ifade etmişlerse biz de o veriler üzerinden tespit ve değerlendirmelerde bulunmaya çalıştık. Anket doldurma sırasında hatıra gelmediği için unutulmuş ya da çeşitli sebeplerle ankete yazılmayan veriler, değerlendirmelerin dışında kalmıştır.

Karadeniz Bölgesinden 2, İç Anadolu Bölgesinden ise 4 bayan vâiz, göreve yeni başladıkları için ya da buldukları yerleşim biriminde sosyal hizmet kurumu olmadığı için câmi dışı eğitim faaliyeti görevinde bulunmadıklarını ifade etmişlerdir. Bunların dışında kalan 149 bayan vâiz, câmi dışı din hizmetleri kapsamında şu faaliyetleri gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir:

2.2.2.1. Sohbet

Vaaz formatının dışında, daha çok karşılıklı muhabbet şeklinde düzenlenen dînî içerikli konuşmalardır. Vaazda karşı tarafa doğrudan bilgi aktarma ya da muhatapı ikna etme amacı varken, sohbet daha çok bilgi ve duygu paylaşımı şeklinde yürütülmektedir. Bu özelliği ile sohbet esnasında bir yandan insanın sosyalleşme ihtiyacı olan konuşma ve dinleme eylemi gerçekleştirilirken, bir yandan da dînî

içerikli bilgilenme de kazanılmış olmaktadır. Bayan vâizler çok çeşitli mekânlarda sohbet faaliyeti düzenlemektedirler. Bu mekânlar şunlardır:

1. *Eğitim merkezinde sohbet*: Bayan vâizlerden Bâzıları eğitim merkezinde sohbet verdiklerini belirtmişlerdir.

2. *Yüksek öğrenim kız öğrenci yurtlarında ya da vakfa bağlı öğrenci evlerinde sohbet*: Bayan vâizlerin Bâzıları devlet yurdu ya da vakfa bağlı yurtlar ile üniversite öğrenci evlerinde dînî sohbetler vermektedirler.

3. *Nişan, düğün, cenaze gibi yerlerde sohbet*: Bayan vâizlerin Bâzıları dâvet edildiğinde nişan, düğün, cenaze gibi sosyal etkinliklerde dînî içerikli sohbet vermek üzere gittiklerini ifade etmişlerdir.

4. *Kur'an Kurslarında sohbet*: Bilindiği gibi Kur'an Kursları kadınların yaygın din eğitimi aldığı resmi kurumlardır. Buralarda kayıtlı bulunan bayan öğrenciler daha çok Kur'anı yüzüne okumayı öğrenme ağırlıklı bir müfredat görmekte ve ders şeklinde dînî bilgiler öğrenmektedirler. Bu nedenle müftülükler, görevlendirdikleri bayan vâizler ile buralardaki dînî bilgilenmeyi desteklemeyi hedeflemektedir. Genelde her yaş grubunu içeren kurslar, öğrenmeye istekli bir kitle olduğundan bayan vâizler tarafından da tercih edilmektedir.

5. *Ev sohbetleri*: Bayan vâizlerin hizmet mekânlarından birisi de evlerdir. Önceden belirlenen evlerde toplanan kadınlar, hem rahat bir ortam hem de daha yakın ilişki kurdukları bayan vâizlere her türlü soru ya da sorunlarını açabilmektedirler. Mülâkat yapılan bayan vâizler de ev sohbetleri aracılığıyla câmiye ya da dînî içerikli konuşmaların yapıldığı farklı mekânlara hiç uğramayan insanlara ulaşma fırsatı sunduğu için ev sohbetlerine büyük önem verdiklerini ifade etmişlerdir. Onlardan bir tanesinin konuyla ilgili görüşü şöyledir: "Haftada iki üç eve gidiyorum. Ev sohbetlerini çok önemsiyorum. Çünkü evlerde bir câmiye hiç girmemiş ve hiç gitmeyi düşünmeyen insanlarla karşılaşabiliyoruz. Dînî hayata teğet bile geçmemiş bu insanlara ulaşabilmek için toplumun kılcal damarları olan evlere girmemiz gerekiyor." (İstanbul)

6. *Çalışan bayanlara yönelik işyerlerinde sohbetler*: Bayan vâizlerin Bâzıları talep olduğunda kendilerine gelme imkânı olmayan çalışan bayanlara işyerinde dînî sohbet verdiklerini ifade etmişlerdir.

2.2.2.3. Dersler

Bayan vâizlerin Bâzıları buldukları yerdeki ihtiyaca göre Kur'an, Arapça, Tefsir, Hadis, İlmihal, Akaid ve Fıkıh v.b. alanlarda düzenli dersler vermektedir.

1. *Yetişkin bayanlar için İlmihal, Akaid, Hadis ve Tefsir dersleri:* Bayan vâizlerden Bâzıları bu hizmeti yürütmektedirler.

2. *Yatılı Kur'an Kursu öğrencilerine ders:* Bayan vâizlerden Bâzıları yatılı kalan kız öğrencilere takviye dersler yaptıklarını ifade etmişlerdir.

3. *Kur'an Kursu Öğreticilerine yönelik Arapça ve Tefsir dersleri:* Bayan vâizlerden Bâzıları Kur'an Kursu öğreticilerine yönelik olarak Arapça ve Tefsir dersleri verdiklerini belirtmişlerdir.

4. *Üniversite öğrencileri ile Tefsir, İlmihal gibi konularda düzenli dersler:* Bayan vâizlerden Bâzıları üniversite öğrencileri ile Tefsir ve İlmihal dersi yaptıklarını ifade etmişlerdir.

5. *Sosyal hizmetlere bağlı kurumlarında ders:* Bayan vâizlerden Bâzıları sosyal hizmet kurumlarına bağlı yerlerde dînî bilgiler, Kur'an öğretimi gibi konularda düzenli dersler verdiklerini ifade etmişlerdir.

6. *Çalışan bayanlara yönelik Hadis ve Tefsir dersleri:* Bayan vâizlerden Bâzıları, yaygın eğitim kurumlarına gitme imkânı olmayan çalışan kadınların talebi doğrultusunda hadis dersi verdiklerini belirtmişlerdir.

7. *Küçük ders grupları:* Küçük bir grup oluşturarak bir araya gelen ve herhangi bir alanda kendîni yetiştirmek isteyen öğrenci, çalışan ya da bunların dışındaki bayanların istekleri doğrultusunda bayan vâizlerden Bâzıları bu gruplara ders verdiklerini ifade etmişlerdir.

8. *Kitap okuma grupları kurmak:* Bayan vâizlerden bâzıları, kitap okuma grupları oluşturmak suretiyle belirli kitapları düzenli şekilde okuduklarını belirtmişlerdir.

9. *Kur'an öğretimi:* Bayan vâizlerin bâzıları haftanın belli günlerinde Kur'an Kurslarına gidemeyen ve çeşitli kurumlarda çalışanlara yönelik olarak Kur'an eğitimi ve öğretimi yaptıklarını ifade etmişlerdir.

10. *İmam Hatip Lisesindeki öğrencilerle din hizmetlerine yönelik eğitim faaliyetleri:* Bayan vâizlerden Bâzıları, İmam Hatip Lisesi öğrencileri ile uygulamalı olarak din hizmetleri sahasında kullanılabilecek proje ve etkinlikler düzenlediklerini belirtmişlerdir.

2.2.2.4. Ziyaretler

Bayan vâizlerin bâzıları, toplumun çeşitli kesimlerine yönelik olarak ziyaretler düzenlemektedirler. Gerçekleştirilen ziyaretler daha çok, ilgiye ve hatırlanmaya ihtiyaç hisseden şehit yakınları, hastalar ve huzurevindeki yaşlılara yöneliktir. Bu gruba yönelik ziyaretlerin amacı, hem onların moral ve motivasyonlarını yükseltmek hem de bir kurum olarak Diyânet'in halkın yanında ve arkasında olduğunu hissettirmektir. Bayan vâizlerin ziyaret ettiği kişi ya da kurumlar şunlardır;

1. *Şehit yakınları*: Bayan vâizlerden Bâzıları, şehit yakınlarını ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir.

2. *Hasta(ne) ziyaretleri*: Bayan vâizlerden Bâzıları hastânelerde bulunan hastaları ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir.

3. *Kurum, işyeri ve esnaf ziyaretleri*: Bayan vâizlerden Bâzıları görev yaptıkları yerleşim yerindeki işyeri ve esnafı dolaşarak ziyaretlerde bulduklarını ifade etmişlerdir.

4. *Okul ziyaretleri*: Bayan vâizlerden Bâzıları okul ziyaretinde bulduklarını belirtmişlerdir.

5. *Huzurevi ziyaretleri*: Huzur evlerine gerçekleştirilen ziyaretler, hal hatır sorma, hediye götürme, ilgi göstermenin yanı sıra isteğe bağlı olarak Kur'an okuma, dua etme, ilahi söyleme, sorulara cevap verme, kısa sohbetlerde bulunma gibi dînî içerikli etkinlikleri kapsamaktadır. Ancak yaşlıların dînî hizmetten memnun kalmasının en önemli sebeplerinden birinin kendileriyle ilgilenilmesi olduğu bilinmektedir.³³⁴ İstanbul'da görev yapan bayan vâizin şu sözleri konu hakkındaki hassasiyeti göstermektedir: “*Huzurevleri, Anadolu'daki Kayışdağı huzurevine 3 ayda bir gidiyoruz, ziyaret ediyoruz öğüt dinleyecek durumda değiller, çocuk gibi şefkat ve ilgi göstermek gerekiyor. Biz de bunu yapıyor sonra ilahi, dua ve Kur'an okuyoruz.*” (İstanbul)

6. *Taziye ziyaretleri*: Bayan vâizlerin din hizmetleri kapsamında yaptığı bir diğer etkinlik taziye ziyaretleridir. İnsanın teselliye ve desteğe en muhtaç olduğu anlardan birisi şüphesiz ki bir yakının kaybıdır. Derin acı ve kederin yaşandığı bu hassas dönemde, kişinin acılarının paylaşılması amacıyla gerçekleştirilen taziye ziyaretleri, dînî ve insani bir vazife olarak karşımıza çıkar. Yakını ölen insanlara

³³⁴ M. Akif Kılavuz, “Huzurevlerinde Din Eğitimi ve Dînî Danışmanlık” *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II*, s. 508.

başsağlığı dilemek, Kur'an okumak ve dua etmek gibi etkinlikleri içeren taziye ziyaretleri, insanlar tarafından da önemsenmektedir. Bu yüzden din hizmetleri kapsamında değerlendirilen taziye ziyaretleri, vâizler tarafından da gerçekleştirilmektedir.

2.2.2.5. Aile İrşat Ve Rehberlik Bürosu Faaliyetleri

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının kuruluş amacının, toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin korunması ve desteklenmesine katkı sağlamak olduğu daha önce zikredilmişti. Aile; kadın, çocuk, eş, anne, baba, genç ve yaşlı gibi toplumun her kesimini içinde barındıran çekirdek bir unsurdur. Dolayısıyla aileyi korumayı ve desteklemeyi gaye edinen bu yapı, aslında geniş bir yelpazede ve çok çeşitli şekillerde hizmet vereceğini önceden kabullenmiş demektir. Bu bağlamda Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında görev yapanların sorumluluğu ve buralarda verilecek hizmet çeşitliliğinin kalitesi çok iyi tespit ve tayin edilmiş olmalıdır. Yapılan araştırma sonucunda bayan vâizlerin AİRB kapsamında şu görevleri yürüttükleri ortaya çıkmıştır:

1. *Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu koordinatörlüğü*: Bu görevi yürüten bayan vâizler, bulunduğu çevreyi ve mevcut personeli dikkate alarak hangi faaliyetlerin gerçekleştirileceğini planlayıp organize etmektedirler. Koordinatör, büro personeliyle faaliyet değerlendirmeleri ve değerlendirmelerine ilişkin haftalık toplantılar yapmakta, ilgili müftü ve müftü yardımcıları ile toplantılar yaparak yeni hizmet planlamaları hazırlamaktadır. Ayrıca bürolara tahsis edilen e postalar günlük takip edilerek Başkanlık ile büro arasındaki iletişim akışını sağlamaktadırlar. İl koordinatörleri, ilçede yürütülen hizmetlerin eşgüdümünü ve tecrübe paylaşımını sağlamaktadır.³³⁵ Sözü geçen vâizler, aynı zamanda sahada da bizzat aktif görev alarak hedef kitleye seminer, konferans, sohbet, danışmanlık gibi çeşitli hizmetler sunmaktadırlar.

2. *AİRB nöbeti*: Belirli periyodik aralıklarla bu bürolarda nöbet tutan bayan vâizler, öncelikle gönüllülerden seçilmektedir. Yeteri kadar vâiz olmayan yerlerde mecburi görevle AİRB nöbeti gerçekleştirilir. Bayan vâiz nöbet esnasında telefonla gelen soruları cevaplandırmakta ve yüz yüze danışmak için gelen kadınlara (nadiren

³³⁵ 29.08.2013 tarih ve 69097877-204 sayılı DİB Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Genelgesi, 14. Ve 15. Madde.

erkeklerle) danışmanlık yapmaktadırlar. Araştırmamıza katılan bayan vâizlerin % 75,5'i AİRB'de nöbet tuttuğunu ifade etmiştir.³³⁶ Her türlü sosyal, dînî, ailevi ve psikolojik içerikli soruların geldiği bu bürolardaki görevliler, üstesinden gelemedikleri durumlarda soru soran kişiyi yardım alabilecekleri uzman kurum ya da kuruluşa yönlendirmektedirler.

3. *Aile seminerleri*: AİRB, kuruluş amacı kapsamında aile kurumunun korunması ve geliştirilmesi amacıyla “çocuk eğitimi”, “ergenlerle iletişim”, “eşler arası iletişim”, “ailede sorun çözme” gibi konularda belirli aralıklarla geniş katılımlı seminerler düzenlemektedir. Bu seminerlere alanında uzman doktor, psikolog, psikiyatrist, avukat, eğitim ve iletişim konularında otorite kazanmış yazarların katılımı sağlanmaktadır. Ayrıca bu seminerlerde dinin aileye bakış açısı, aile kurumunun öncesi ve sonrası hakkında dinin yaklaşımını sunmak amacıyla aile ile ilgili seminer almış, kendisini geliştirmiş, tecrübeli bayan vâizler de görev almaktadırlar.

4. *Aile Okulunda “Aile Eğitimi Dersleri”*: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın (ASP) geliştirdiği aile okulu projesi, toplumda kadınlarımızın, mutlu bireyler olması ve sağlıklı nesiller yetiştirmesi için yaygın eğitim faaliyetlerine kolayca ulaşmalarını sağlamak; temel sağlık, çocuk bakımı, ev ekonomisi, aile içi iletişim, vatandaşlık, hukuk ve din gibi konularda bilinçlendirmelerini sağlamak için düzenlenen yaygın eğitim faaliyetleridir. Bu proje tüm Türkiye sathında, Kaymakamlık ya da valilik, il ya da ilçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Toplum Sağlığı Merkezi, Müftülük, Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Sivil Toplum Kuruluşu gibi kuruluşlar tarafından ortaklaşa yürütülmekte olup, proje kapsamında Kur'anı Kerim ve temel dînî bilgiler derslerini müftülük personeli olan bayan vâizler sunmaktadırlar.³³⁷

5. *Yüz yüze görüşme*: Her müftülükte olmasa da Bâzı müftülüklerde AİRB için özel tahsis edilmiş odalar bulunmaktadır. Bâzı müftülüklerde ise bayan vâizlerin Alo Fetva sorularını cevaplandığı odalar her iki faaliyet için ortak kullanılmaktadır. Çoğunluğunu kadınların oluşturduğu yüz yüze görüşme talepleri bu odalarda gerçekleştirilmektedir. Dînî ya da sosyal içerikli soru ya da sorununu paylaşmak için gelen bu insanlara rehberlik ve danışmanlık yapan bayan vâizler, randevu uygulaması ve görüşme süresi belirlenmeden günün her hangi bir zaman

³³⁶ Bak. 12. Tablo.

³³⁷ <http://www.aep.gov.tr/aep-hakkinda/nicin-var/>. (30.03.2014).

diliminde ve sorunlu kişinin sorusuna cevap alıp oradan ayrılmasına kadar sürebilmektedir.

6. *Ailelerle özel görüşme (Aile danışmanlığı)*: Bayan vâizlerin Bâzıları sorunlu ailelere yardımcı olmak amacıyla yüz yüze görüşmeler yaptıklarını ifade etmişlerdir. Sorunlu çiftleri tek tek yada grup halinde dinleyerek, öncelikle sorunun kaynağını tespit etmeye çalışmaktadırlar. Ardından iki taraf arasında iletişim köprüsü kurmak suretiyle, uzlaşma zemini oluşturmaktadırlar.

7. *Kur'an Kurslarındaki bayanlara yönelik rehberlik ve danışmanlık*: Kur'an kursuna gelen kadınların kendileriyle, aileleriyle ya da başka insanlarla ilgili sorunları olabilmektedir. Kadınlar mevcut sorunlarını Kur'an Kursu hocasına bazen açmamakta, bazen açsa da yeteri kadar rahatlayamamaktadır. İşte böyle bir durumda kurs haricinde bulunan bir dînî danışmana ihtiyaç duyabilmektedirler. Dolayısıyla kurslara belli aralıklarla bayan vâizlerin danışılan kişi olarak gitmesi, sorunlu kadının sorunuyla yüzleşmesine ve çözüm noktasında bir adım atmasına imkân sunabilmektedir.

2.2.2.6. Sosyal Hizmet Kurumlarındaki Faaliyetler

Sosyal Hizmetler; *“kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü”*³³⁸ ifade eder. Devlet politikası olarak zamanla değişen ve çeşitlenen sosyal hizmet kurumları, diğer resmi kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak, hizmet alanını ve çeşitliliğini artırmaktadır. Sosyal hizmetler kurumunun işbirliği yaptığı kurumlardan biri de Diyânet İşleri Başkanlığıdır.

Özellikle dezavantajlı grupların başında yer alan ve toplumun geleceği için önemli yere sahip olan çocukların, uygun zamanda din eğitimi alamaması sonucu dinin rehabilite etkisinden mahrum kalmaları, ileride büyük sorunlar yaşamalarına neden olabilir.³³⁹ Bu hassas konunun çözüme kavuşturulması amacıyla, sosyal

³³⁸ http://www.pozitifengelliler.com/haber_detay.asp?haberID=57#.UzF7EE0U9dg, (25.03.2014).

³³⁹ Sa'âdetin Özdemir, “Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Din Eğitimi Hizmetleriyle İlgili Problemler ve Çözüm Önerileri” *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II*, Ankara: DİB Yayınları, (30 Mart-01 Nisan 2012), s. 469.

hizmet kurumları ile Diyânet arasında sağlanan antlaşmalar neticesinde söz konusu kurumlarda bay/bayan vâizler aracılığıyla din hizmeti sunulmaya başlanmıştır. Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurtlarında yürütülen din hizmetleri faaliyetleri 28.07.1997 yılından itibaren çeşitli sebeplerle kesintiye uğramışsa da, 26.02.2007 tarihinde SHÇEK Genel Müdürlüğü ile Diyânet İşleri Başkanlığı arasında imzalanan protokolle yeniden başlatılmıştır.³⁴⁰ 2007 tarihinde imzalanan işbirliği protokolü, 26.10.2011 tarihinde SHÇEK'e bağlı bakanlığın adının Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına çevrilmesi sonucu bu iki kurum arasında hatları daha net çizilen bir işbirliği protokolü imzalanmıştır. Söz konusu protokol gereği bu kurumlara din hizmeti götüren görevliler, görevlerini özveri ve iyi niyetle yürütmelerine karşın, din görevlilerinden istenen verimin alınmadığı ifade edilmektedir.³⁴¹ Bu görevlilerin beklentileri karşılayamamasının altında yatan sebeplerin başında, yetmiş personel ve alt yapı olmadan bu işin sırf iyi niyet çerçevesinde vaaz ve irşat bağlamında değerlendirilmesinden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Her ne kadar sadra şifa olacak ölçekte olmasa da, sonraki yıllarda çeşitli seminerler aracılığıyla vâizler görevleriyle ilgili olarak eğitime ve geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin din hizmeti sunmak amacıyla gittiği sosyal hizmet kuruluşları şunlardır;

1. *Çocuk Yuvaları*: 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocukların, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik veya iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.³⁴² Bayan vâizler, yukarıdaki amaçları gerçekleştirmek gayesiyle düzenli olarak çocuk yuvalarına ziyaretler düzenlemektedirler.

2. *Yetiştirme Yurtları*: 13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetişmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.³⁴³ Bayan vâizler, buralara da düzenli ziyaret ve eğitim faaliyetleri düzenlemektedirler. Aşama aşama dînî ve manevî bilgilendirme yapan vâizlerin buradaki öncelikli amaçları, gençlerle aralarında iletişim kanalı oluşturarak, bu

³⁴⁰ Devlet Bakanlığına bağlı SHÇEK Genel Müdürlüğü ile Devlet Bakanlığında Diyânet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü, 26.02.2007.

³⁴¹ Cemil Paşlı, "Müzakere" *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II*, Ankara: DİB Yayınları, (30 Mart-1 Nisan 2012), s. 479.

³⁴² <http://www.shcek.gov.tr/sevge-evleri-cocuk-evleri.aspx>(20.03.2014)

³⁴³ <http://www.shcek.gov.tr/sevge-evleri-cocuk-evleri.aspx>(20.03.2014)

sayede gençlerin hayata ve dine dair sorularına yanıtlar bulmalarına yardımcı olmaktadır.

3. *Huzurevleri*: Muhtaç yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak ve bakmak, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.³⁴⁴ Bayan vâizler düzenli aralıklarla buralardaki yaşlıları ziyaret etmekte ve onların soru ve isteklerine cevap vermektedirler.

4. *Kadın veya Erkek Konukevleri*: Fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismara uğrayan kadın veya erkeklerin psiko-sosyal ve ekonomik problemlerinin çözümlenmesi sırasında varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geçici bir süre kalabilecekleri yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Türkiye’de en fazla kadın sığınma evi ihtiyacı olan yerler Doğu ve Güneydoğu bölgesi ile kozmopolit ve nüfusu çok yoğun olan İstanbul’dur. Çoğu yerde sığınma evi ihtiyacının had safhada olması bir yana mevcut sığınma evlerinde yer olmaması ya da buralarda kalma süresinin çok sınırlı ve az olması kadınların ciddi tehlikelerle yüz yüze olduklarının işaretidir.³⁴⁵ Ayrıca buraya gelen kadınların pek çoğunun yanında çocuklarının olması, buralarda çocuklarla ilgili eğitim ve yardım ihtiyacını da gündeme getirmektedir. Zira maddi ve manevi olarak hayatta kalabilme mücadelesi veren bu insanların yanındaki çocuklarla sağlıklı bir iletişim kurabilmesi dahi çok zordur. Tüm bu olumsuzluklara rağmen mağdur kadının kendisi, çocuğu, çevresi ve Yaratıcısı ile kuracağı iletişim kanallarının açabilmesi ölçüsünde, huzurla ve güvenle geleceğe adım atabilme şansı artacaktır. Dolayısıyla çeşitli sebeplerle bir şekilde buralara yerleşen, fakat geleceğe dair kaygıları olan bu insanlara bayan vâizlerin verecekleri dînî içerikli yardım ve manevi dokunuşların niteliği ve dozajı çok önemlidir. Bizzat gözlem yapma şansı elde ettiğimiz bir kadın sığınma evinde kadınların yaşadıkları her şeye rağmen, dînî referanslara sarılarak geleceğe yürüme noktasında hevesli olduklarını gözlemledik. Bir vâizin konu hakkındaki görüşleri şöyledir:

Kadın sığınma evlerine gidiyoruz. Üsküdar’da. Burası sığınak, bir anlamda istasyon. Kötü yola düşmeden ya da ölmeden önce sığınılan en son yer. Allahın kucacı, devletin eli deyip moral veriyoruz, ibâdeti tavsiye ediyoruz, bakış açılarını değiştirebiliyoruz. Cum’a günleri kadın sığınma evlerine gidip Kur’an okuma, dua, sohbet yapıyoruz.” (İstanbul)

³⁴⁴ <http://www.shcek.gov.tr/sevge-evleri-cocuk-evleri.aspx>(20.03.2014)

³⁴⁵ <http://www.ak-der.org/sivil-toplumdan-bir-siginma-evi-deneyimi-sorunlar-ve-oneriler-gbt>(29.03.2014).

5. *Sevgi evleri*: Korunmaya ve bakıma muhtaç 10-12 çocuğun, az sayıda personel tarafından sürekli ve değişmeyen hizmet anlayışıyla, güven duygusunun oluşturulmaya çalışıldığı bir aile ortamı içerisinde temel gereksinimlerinin karşılandığı, sağlıklı nesillerin yetiştirilmeye çalışıldığı kuruluşlardır.³⁴⁶ Sevgi evlerinde görev alan bayan vâizlerin öncelikli amacı, burada yaşayan çocuklara dînî sevdirmek, onların manevi duyguları geliştirmek ve onlara hayatta yalnız olmadıkları fikrîni aşlamak suretiyle sağlıklı bir birey olarak topluma kazandırmaktır. Sevgi evlerine giden bayan vâizlerin konu hakkındaki görüşleri aşağıdadır:

“Yaptığımız dînî sevdirmek. Başörtülü gitmek bile hiç bir şey yapmasak bile önemli. Buralarda geri dönüşüm alabiliyoruz.” (Akdeniz)

“Sevgi evlerinde 0-6 yaşla oyun oynuyoruz. Oyunun içinde değerleri veriyoruz. Aile olmadığı için öğrenemedikleri Allah, peygamber, besmele gibi pratik kavramları öğretiyoruz. 7-15 yaşla sohbet onların kendi hayatlarıyla ilgili konuşmalar beraber iftar, teravih yapıyoruz.” (Çorum)

6. *Çocuk evleri*: 0-18 yaş arası en çok 6-8 çocuğun bir arada olarak temel gereksinimlerinin karşılandığı, kendilerine güvenen ve gelecek endişesi taşımadan, arkadaşlık, komşuluk, dostluk, mahalle kavramlarını hissederek toplumla iç içe yaşayarak hayatı tecrübe eden gençlerin yetiştirilmesini hedefleyen kuruluşlardır.³⁴⁷ Bayan vâizler, düzenli olarak buralara giderek çocukların manevi yönden desteklenmesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Konu ile ilgili bir vâizin paylaşımı şöyledir:

Çocuk evlerine gidiyoruz. Diyânet’in semineri yapılmıştı 6 günlük, faydasını gördüm. O çocuklara nasıl davranılması gerektiğini öğrendik. Dost, abla, anne olarak önce kendimizi sevdirmiyoruz. Önlerinde aile ya da bir renk olmadığı için hiçbir dînî bilgileri yok. Selam vermeyi, Allah’a emanet olun demeyi biz öğretiyoruz. Bâzi kavramları bizi sevince kullanmaya başlıyorlar. Kur’an öğretimi, tek tek ayet hadisleri serpiştirerek sohbet yapıyoruz.(Antalya)

7. *Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi*: Duygusal, cinsel ve/veya fiziksel istismara uğramış çocukların olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklanan travma ve/veya davranış bozukluklarını giderme amacıyla rehabilitasyon süreci tamamlanıncaya kadar, geçici süre bakım ve korunmalarının sağlandığı bu süre içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü kız ve erkek çocuklara yönelik ayrı ayrı yapılandırılmış yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Bayan vâizler düzenli aralıklarla buralarda

³⁴⁶ [http://www.shcek.gov.tr/sevgi-evleri-cocuk-evleri.aspx\(20.03.2014\)](http://www.shcek.gov.tr/sevgi-evleri-cocuk-evleri.aspx(20.03.2014))

³⁴⁷ [http://www.shcek.gov.tr/sevgi-evleri-cocuk-evleri.aspx\(20.03.2014\)](http://www.shcek.gov.tr/sevgi-evleri-cocuk-evleri.aspx(20.03.2014))

bulunan mağdur çocukları ziyaret etmekte ve onlara destek olmaya çalışmaktadırlar. Söz konusu yerde görev yapan bir vâizin sözleri, buradaki dînî etkinliklerin amacı hakkında ipucu vermektedir:

Travmalı ergen çocukların kaldığı bu yerlerde göreve ilk başladığımda, ters tepkiler aldım. Sosyal Hizmetler seminerinde bunu dile getirdiğimde ‘siz zaten dînî bir figürsünüz diyalog geliştirin’ dediler. Artık kendimi kasmadan gidiyorum, daha rahatım. Onlarla sohbet ediyoruz. Onların hayatına girmek, sizi kabul etmesi önemli yoksa buralarda müfredat takip edilemiyor.” (Amasya)

8. *Toplum destek merkezi:* ASP Bakanlığına bağlı olarak belediyeler bünyesinde açılan bu kurumların amacı, kentsel yaşam içinde kaynaklara ulaşmada güçlük çeken toplumun tüm katmanlarına psikolojik destek verme, aile sorunlarını ortadan kaldırma, insan yaşamının çeşitli evrelerinde oluşan ruhsal problemlere çare olabilmektir. Bu bağlamda belediye ile müftülükler arasındaki işbirliği gereğince bayan vâizlerden de destek sağlanmaktadır.

2.2.2.7. Fetva

Bireysel problemlerin giderilmesinden toplumsal huzurun sağlanmasına kadar çok geniş bir sahada verilen dînî hizmetin ilk basamağı fetvadır.³⁴⁸ Herhangi bir meselenin dînî hükmüne dair Kur’an ve sünnet çerçevesinde verilen güçlü cevap³⁴⁹ anlamına gelen fetva, merkezde başkanlığın en yüksek danışma ve karar organı olan Din İşleri Yüksek Kurulunun bünyesindeki değişik komisyon ve alt komisyonlarla sözlü veya yazılı olarak gelen dînî sorulara çözüm üretmektedir. Taşrada ise bu görev müftülükler, vâizler, câmi görevlileri, Kur’an Kursu öğreticileri aracılığıyla yürütülmektedir.³⁵⁰ Kurul tarafından toplanan ve cevaplanan dînî içerikli konu başlıkları ibâdetler, Kur’an tercümelemleri, dualar, iktisadi konular, aile hukukuna dair konular, kürtaj, doğum kontrolü, tüp bebek, suni dölleme, klonlama, organ nakli gibi tıbbi yönü ağır konular, milli bütünlüğü bozucu zararlı akımlar, misyonerlik faaliyetleri, hurafeler ve bidatlerden oluşmaktadır.³⁵¹

Din İşleri Yüksek Kurulu ve diğer fetva birimlerine soru soran bireylerin aldıkları cevaplar ile doğrudan diyalektik içine girmeleri, dînî açıdan bilinçlenmeleri

³⁴⁸ Meriç, *Gündelik Hayat ve Fetvalar*, s. 407.

³⁴⁹ M. Ebu Zehra, *İslam’da Fikhî Mezhepler Tarihi*, Abdülkadir Şener (Çev), İstanbul: Hisar Yayınevi, 1978, s. 159.

³⁵⁰ *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara: DİB Yayınları, No:338, 1995, ss. 62-63.

³⁵¹ Şamil Dağcı, “Din İşleri Yüksek Kurulu Kararlarına Fetva Konseptinde Bir Yaklaşım” *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu*, 2002, s. 235.

ve böylece kendilerine özgüven duymaları amaçlanmaktadır. Bu amaçlar; problem çözme, kimlik bütünlüğünü koruma, bütüncül bir dünya görüşü oluşturma, insanın anlam arayışına cevap verme şeklinde ifade edilebilir. Uzmanlarca hazırlanan cevaplarda soru soranın eğitim düzeyi, içinde bulunduğu sosyal ve psikolojik şartlar dikkate alınmaktadır. Klasik kaynaklar, tarihi kültürel bir malzeme olarak kabul edilmekte, fukahanın bu eserlerdeki bireysel görüşleri belli bir dönemin sorunlarına sunulan çözüm önerileri olarak değerlendirilmekte ve asla Kur'an ve sünnet nassları gibi algılanmamaktadır.³⁵² Bu aşamalardan geçtikten sonra fetva hüviyetine bürünen dînî meseleler, müftülüklerde görev yapan bay/bayan vâizler aracılığıyla halka ulaştırılmaktadır. Dolayısıyla müftülükte fetva hattına bakan görevli fetva verme makamı değil, sadece kurulun kararlarını iletme makamıdır. Bununla birlikte vâiz, doğrudan soruyu soran kişi ile muhatap olduğu için soruyu doğru anlama, soranın özel koşullarını bilme, soru ile doğru fetva arasında bağ kurabilme ve doğru bir şekilde karşı tarafa aktarabilme konularında tecrübeli ve mahir olmalıdır. Bu durum vâizin iyi bir alan bilgisini, güncel meseleleri takip etmesini, kurul kararlarına ulaşma noktasında hızlı ve güvenilir yöntemi bilmesini, dinleme ve soru sorma melekelerinin gelişmiş olmasını, fetva ile takva arasındaki sınırı iyi ayırt edebilmesini gerekli kılmaktadır.

1. *Alo Fetva nöbeti*: Hemen her vâiz müftülük binasında fetva hattı 190'a sorulan soruları cevaplamak üzere nöbet tutmaktadır. Müftülüklerde bulunan vâiz sayısına göre bu nöbet süresi haftada yarım gün, haftada 1 gün, haftada 2 gün, ya da iki haftada 1 gün arasında değişmektedir. Bu birimde nöbet tutmaktaki amaç, gelen dînî içerikli sorulara Diyânet'in belirlediği kriterler ölçüsünde cevap vermektir. Gözlemlerimize göre genelde müftülüklerde AİRB ve fetva için ayrı oda olmadığından, AİRB nöbeti ile Alo Fetva nöbeti eş zamanlı olarak tutulmaktadır. Yani bayan vâiz, eğer o gün yalnız nöbet tutuyor ise iki tarafa gelen sorulara da kendisi cevap vermek durumundadır. Bâzi müftülüklerde aynı oda içerisinde 2, hatta 3 kişi aynı anda gelen soruları cevaplandırmaya çalışmaktadır. Bu durum elbette ki gürültü ve karmaşaya neden olmaktadır. Vâizler, bazen cevabını anında veremediği sorularla karşılaşabilmekte, böyle bir durumda ise sorunun cevabını araştırdıktan sonra muhatabına geri dönmektedir. Vâizler hızlı ve doğru bilgiye ulaşabilmek için internet üzerinden Dînî Soruları Cevaplandırma Platformundan hizmet

³⁵² Dağcı, *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyunu*, s. 239.

alabilmektedirler. Alo Fetva hattında görev yapan bir vâizin görüşleri şöyledir: “190 hattı yaygınlaştığından beri soruların yönü değişti. Eskiden sadece kadınlar ararken şimdi erkekler de kredi, mal, sigorta ve kasko gibi konularda fetva almak için yoğun olarak arıyorlar. Kadınlar ise daha çok özel haller ve boşanma hakkında soru soruyorlar.”(Çorum)

2. *Kur'an Kurslarında aylık soru cevap toplantıları:* Halkın dînî öğrenmesinin ve hayata tatbik noktasında karşılaştığı sıkıntıları hızlıca çözmesinin en kolay yollarından bir tanesi soru sormaktır. Zaman ve enerji harcamaksızın bir bilene sormak özellikle eğitim seviyesi düşük, bilgiyi kitaplardan değil hazır reçete gibi fetvalardan öğrenmeye alışkın kadınlar için çok önemlidir. Çeşitli nedenlerle yaygınlaşmış ve kemikleşmiş bu sorun, ancak uzun vadede her alanda gerçekleştirilecek eğitimle aşılabilecek bir husus olduğundan, burada tartışmaya girilmeyecektir. Konumuz çerçevesinde şu an ilgilendiğimiz husus, din görevlilerinin dînî sorulara cevap verme noktasında hala birinci kaynak olarak işlev görmekte olduklarıdır. Bu önemden dolayı bayan vâizlerin Bâzıları vaaz sonrası soru cevap yaparak Bâzıları da özellikle bir gün tayin ederek soru cevap yöntemi ile halkın dînî ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmaktadırlar.

3. *Gençlerle sorulu cevaplı toplantılar:* Bayan vâizler, gençlerin dine dair her türlü sorusunu cevaplandırmak amacıyla da toplantılar düzenlemektedirler. Gençlerin sorgulama ve eleştirme bakımından doruk noktada olduğu hatırd tutulduğunda, bu yöntemin doyurucu olduğu cihette faydalı ve ufuk açıcı olduğunu söyleyebiliriz.

2.2.2.8. Seminer, Konferans ve Panel

Bayan vâizler, dînî ve sosyal içerikli konularda halkı bilgilendirmek ve aydınlatmak amacıyla seminer, konferans ve panel faaliyetleri düzenlemektedirler. Söz konusu bu faaliyetler, hem konu çeşitliliği, hem mekân çeşitliliği ile her kesimden insana ulaşmayı hedeflemektedir. Araştırmaya katılan bayan vâizler şuralarda seminer, konferans ve panel etkinliğine katılmaktadırlar:

1. *Kültür merkezlerinde dînî ve milli gibi özel gün ve haftalarda konferans ve paneller:* Bayan vâizler, dinin ana konularının yanı sıra, 8 Mart Kadınlar Günü, Anneler Günü, Çanakkale Şehitler Günü, Öğretmenler Günü, Din Görevlileri Haftası, Kutlu Doğum Haftası gibi pek çok dînî ve sosyal içerikli özel gün ve hafta münasebetiyle konferans ve paneller düzenlemektedirler.

2. *ASP Bakanlığına bağlı yerlerde konferans ve seminer:* Birey, aile ve toplum refahını artırmak amacıyla dezavantajlı kesimler öncelikli olmak üzere, tüm toplumu kuşatıcı, adil ve bütüncül sosyal politikalar üretmek, uygulamak ve izlemek misyonu ile kurulan Aile Sağlığı ve Politikalar Bakanlığı, Türkiye Belediyeler Birliği, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve YÖK arasında imzaladığı işbirliği protokolleri ile hizmet vermektedir.³⁵³ ASP Bakanlığına bağlı ya da burası ile işbirliği içerisinde olan yerlerde bayan vâizler de çeşitli seminer, konferans ya da konuşma yapmak amacıyla görev almaktadırlar.

3. *STK bünyesindeki vakıf ve derneklerde konferans, seminer:* Bayan vâizler Sivil Toplum Kuruluşları bünyesinde bulunan vakıf ve derneklerde de dînî ve ailevi konularda konferans ve seminerler vermektedirler.

4. *Belediyelere ait lokal ya da eğitim merkezinde seminer ve konferans:* Bâzı belediyelerde, kadınların eğitimi kapsamında düzenlenen eğitim faaliyetlerine bayan vâizler de dâvetli olarak katılmaktadırlar.

5. *Milli Eğitime yönelik faaliyetler:* Bayan vâizlerden Bâzıları Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullardan talep gelmesi durumunda söz konusu yerlere giderek seminer verdiklerini ifade etmişlerdir. Kendilerinden böyle bir talepte bulunan okullardan bir tanesi de İmam Hatip Liseleri'dir.

6. *Engellilere yönelik seminerler:* Bayan vâizlerden Bâzıları, özellikle engelliler haftası gibi günler yoğunlukta olmak üzere, çeşitli zamanlarda ihtiyaç oldukça engelli vatandaşlara yönelik seminerler düzenlediklerini ifade etmişlerdir.

7. *Kur'an Kursu öğretmenlerine yönelik seminer:* Bayan vâizlerin bir kısmı da Diyânet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan Kur'an Kursu öğretmenlerine yönelik olarak, bilgilendirici ve rehberlik edici seminerler vermektedirler.

8. *Yatılı Kur'an Kurslarında seminer:* Bayan vâizler, yatılı kız Kur'an Kurslarında öğrenim gören kız öğrencilerine de çeşitli konularda seminerler vermektedirler.

2.2.2.9. Cezâevi Vâizliği

Bayan vâizlerin câmi dışı hizmetler kapsamında faaliyet gösterdiği bir diğer kurum cezâevleridir. Cezâevlerinde din eğitiminin ciddi olarak başlaması "Cezâ ve Tevkif Evleri"ni birer "İslah Evleri"ne dönüştürmek amacıyla Cezâ ve Tevkif Evleri

³⁵³ <http://www.aile.gov.tr/tr/2252/Misyonumuz>, (27.03.2014).

Genel Müdürlüğü Eğitim Biriminin kurularak eğitim öğretime başlandığı 1981 yılına tekabül eder.³⁵⁴ Adâlet Bakanlığı ile Diyânet İşleri Başkanlığı arasında çeşitli süreçlerde gerçekleşen anlaşmalar, son olarak 10 Şubat 2011 tarihinde işbirliği protokolü çerçevesinde yenilenecek tekrar imzalanmıştır. Bu protokol gereği ülke genelindeki cezâ infaz kurumlarında kadrolu ve görevlendirme olarak cezâevi vâizi görev yapmaktadır. 2013 yılı itibariyle toplam 207 kadrolu cezâevi vâizi ve 400'ün üzerinde görevlendirme ile bu hizmet yürütülmektedir.³⁵⁵ Ülkedeki hükümlü ve tutuklu sayıları dikkate alındığında³⁵⁶, bu sayının yetersizliği ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple cezâevlerine din hizmeti sunma konusunda diğer vâizlerden de istifade edilmektedir. Cezâevinin ve mahkûmların özel koşulları gereği buralarda görev yapan vâizlerin donanımlı ve uzmanlaşmış olması bir zorunluluktur. Zira bu görevi yürüten vâizin mahkûm psikolojisini, mahkûmlarla iletişim kurabilmenin yollarını ve dînî verilerin mahkûmların eğitilmesinde nasıl kullanılacağını bilmesi kadar psikolojik olarak kendisini nasıl koruyacağını bilmesi de gerekmektedir.

Cezâevinde bulunan mahkûmlara yönelik olarak son zamanlarda geliştirilen onarıcı adâlet³⁵⁷ kavramı kapsamında, mahkûmların rehabilite edilebilmesi ve cezâevine girmelerine sebep olan Bâzı kötü alışkanlıklarının giderilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda istifade edilen din hizmetleri içerisinde yer alan koğu sohbeti, konferans, Kur'ân eğitimi, kişisel danışmanlık, din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, hafızlık eğitimi gibi din hizmetleri aracılığıyla mahkûmların ıslahına katkıda bulunmaktadır.³⁵⁸ Bir başka ifadeyle cezâevlerindeki din hizmetlerinin hedefi, her şeye rağmen insandan ümit kesmemeyi ilke edinerek, mevcut kötülükleri iyiliklere çevirme noktasında buralarda bulunanlara rehberlik etmek, buradan çıktuktan sonra hayatlarına toplumsal hayata zarar vermeden devam etmelerine

³⁵⁴ Şuayip Özdemir, "Türkiye'de Cezâevlerinde Din Eğitiminin Geçirdiği Aşamalar" *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S 2, 2002, s. 66.

³⁵⁵ <http://www2.Diyânet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Cezâev%C4%B1H%C4%B1zmetleri.aspx> (31.03.2014).

³⁵⁶ Son verilere göre Türkiye'deki toplam tutuklu ve hükümlü sayısı 151.858'dir. <http://www.cte.adâlet.gov.tr/> (01.06.2014)

³⁵⁷ Onarıcı adâlet; "yaşanılan bir suçun tarafları olan fail, mağdur, yakınları ve toplum temsilcilerinin belirlenen yer ve zamanda ve bir moderatör/kolaylaştırıcı gözetiminde gönüllülük esasına bağlı olarak bir araya gelmeleri ve karşılıklı diyaloga geçmeleridir." Şener, Uludağ; "Onarıcı ve Cezâlandırıcı Adâlet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar" *Polis Bilimleri Dergisi*, C 13 (4), s. 127.

³⁵⁸ <http://www2.Diyânet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Cezâev%C4%B1H%C4%B1zmetleri.aspx>. 31.03.2014.

yardımcı olmaya çalışmaktır. Zira ümit aşıl原因 ve manevi destek sağlayan dinin, cezâevlerinde olumsuz etkilere açık insanların rehabilitasyonuna ve söz konusu etkilerin en aza indirgenmesinde oldukça önemli bir yere sahip olduğu inkâr edilemez bir gerçektir.³⁵⁹

2014 Şubat ayı itibarıyla Türkiye'deki cezâevlerinde 4.314'ü hükümlü 1.011'i tutuklu toplam 5.325 kadın bulunmaktadır.³⁶⁰ Cezâevi vâizliği kapsamında çeşitli sebeplerle cezâevlerinde hükümlü veya tutuklu bulunan kadınlara yönelik olarak, bayan vâizler tarafından sunulan din eğitimi hizmetleri şunlardır:

1. *Cezâevinde sohbet veya vaaz*: Cezâevlerinde kadınlara yönelik sunulan din hizmetlerinin en önemlilerinden biri dînî sohbetlerdir. Kadınların konuşma ve dinleme eylemlerine olan yatkınlığı hasebiyle, dînî içerikli sohbetlere ilgi gösterdiği bilinmektedir. Cezâevi vâizliği yapan bir vâizin konuyla ilgili görüşleri şöyledir:

“Cezâevi kadrosundayım. Hükümlülere yönelik koğuştta onlarla yüz yüze vaaz tekniğı, soru cevap ya da sohbet yapıyoruz. Birebir sohbet oluyor, danışmanlık yönü de var. Psikologları beğenmiyor ve bize açılabiliyorlar. Vicdani yönü de var rahatlamak için Allah beni affeder mi? tarzındaki soruları ile bize yaklaşıyorlar. Sohbet konumu, onların soruları ve istekleri belirliyor. Affedilme, kader konusu çok. sık soruluyor. Allah dilemezse biz burada olmayız? Onları düşündürtecek soru soruyorum kendi cevaplarını kendileri buluyorlar.”(Diyarbakır)

2. *Cezâevindeki kadınlara ilmihal dersi*: Bayan vâizler cezâevlerinde bulunan kadınlara düzenli olarak ilmihal dersleri vermektedirler.

3. *Denetimli serbestlikten yararlanan hükümlülere yönelik din hizmetleri*: Denetimli serbestlik sisteminden istifade eden hükümlülere yönelik olarak vaaz ve dînî bilgiler sunmaktadırlar.

2.2.2.10. Medya Faaliyetleri

Medya; sesli, yazılı ya da görüntülü tüm kitle iletişim araçları, basın, yayın organlarının ortak adıdır.³⁶¹ Gazete, dergi, radyo, televizyon, internet gibi yazılı, sesli ve görüntülü medya, çok sayıdaki insana ulaşma imkânı sağladığından kitlelere mesajı olan herkes tarafından kullanılmaktadır. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve dolayısıyla etkinliklerinin artması ile birlikte halkı dînî konularda aydınlatmak iddiası ve amacıyla yapılan programlar, halkın ilgisiyle karşılaşmıştır. Bunun üzerine belli televizyon kanalları ve gazetelerle anlaşmalar yaparak belli aralıklarla düzenli dînî sohbetler yapan veya yazılar yazan kişiler için medya vâizi

³⁵⁹ Harun Işık, *Cezâevlerinde Din*, Kayseri: Laçın Yayınları, 2009, ss. 124-125.

³⁶⁰ <http://www.cte.adâlet.gov.tr/> (31.03.2014).

³⁶¹ <http://medya.nedir.com/> (31.03.2014).

kavramı³⁶² kullanılmaya başlanmıştır. Olumlu ve olumsuz çağrışımları ile birlikte anılan bu kavram, değişen dünya koşullarını görmezden gelmeyeip aksine yaşamın kendisiyle uyumlu bir din hizmeti faaliyetini de içermektedir. Elbette ki medya aracılığıyla yapılan irşat ile câmi içi irşatın birbirinden farklı pek çok yönü bulunmaktadır.³⁶³ Zira her ikisinin de hedef kitlesi ve kullandıkları üslup ve dil farklı argümanları gerektirir. Ne câmi vaazı gibi bir konuşma medyada yapılır ne de medyadaki konuşma yöntemi ile câmide vaaz verilir. Hal böyle olunca câmi içinde yetkin bir vâizin her zaman medyada da iyi bir vâiz olacağı anlamı hasıl olmaz. Bu cihetle yazılı, görsel ya da sesli medyada irşat yapacak olan vâizlerin, kendi alanlarında ihtisaslaşmış ve liyakatli olmaları gerekir. Araştırmaya katılan bayan vâizlerden bâzıları medya bağlamında şuralarda görev yaptıklarını ifade etmişlerdir: Radyo ve televizyon gibi sesli ve görüntülü medyada sohbet, yerel gazetelerde ve il müftülüğüne ait dergilerde makâle yazma, internette makâle yazma.

2.2.2.11. Diğer Faaliyetler

Yukarıda sınıflandırılan faaliyetlerin dışında bayan vâizler şu görevleri de yerine getirmektedirler:

1. *Din hizmetleri alanında proje hazırlamak*: Bayan vâizlerin bâzıları, din hizmetleri alanında kullanılmak üzere çeşitli projeler üretmektedirler.

2. *Denetim*: Bayan vâizler câmi ve Kur'an Kursu gibi din eğitimi ve hizmeti sunan yaygın eğitim kurumlarının denetiminde de görev almaktadırlar.

3. *Sınav komitelerine katılmak*: Bayan vâizler, din görevlilerine yönelik olarak düzenlenen çeşitli mülâkat sınavlarında jüri olarak görev alabilmektedirler.

4. *İlçe irşat kurulu görevi*: Bayan vâizler, ilçelerde oluşturulan irşat kurullarında da görev almaktadırlar.

5. *Hutbe komisyonu*: Din görevlilerine belirli konularda yazdırılan hutbelerin değerlendirilmesi ve seçilmesi hususunda bayan vâizler görev yapmaktadırlar.

6. *Hafızlık seviye tespit sınavı komisyonu görevi*: Bayan vâizlerden uygun görülenler, hafızlık seviye tespit sınavında görev alabilmektedirler.

³⁶² http://www.kurtunmuftulugu.gov.tr/haber/haber_detay.asp?haberID=48, (31.03.2014).

³⁶³ Mustafa Karataş, "Medya Vâizliği"(Analitik Bir Yaklaşım), *Vaaz ve Vâizlik Sempozyumu* (17-18 Aralık 2011), C 2, Ankara, 2013, s. 311.

7. *Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma yarışması jüriliği*: Bayan vâizler, çeşitli yerlerde ve din görevlileri arasında yapılan Kur'an'ı Kerim'i güzel okuma yarışmasında jüri görevi yapabilmektedirler.

8. *Kur'an Kursu Öğreticileriyle çay toplantıları*: Bayan vâizlerle aynı kurumda görev yapan Kur'an Kursu öğretmenleri arasında çay toplantıları düzenlenmektedir. Bu toplantılar, kurum içi aidiyet duygusunun pekişmesine katkı sağladığı gibi, aynı çevrede aynı cemaate sahip olan vâiz ve öğretmenler arasında karşılıklı fikir teatisi yapılmasına ve daha iyi din hizmeti vermenin formülleri üzerine düşünülmesine de imkan tanımaktadır.

9. *4-6 yaş çocuklara yönelik drama yoluyla ahlak eğitimi*: Bayan vâizler Diyânet'in yeni projelerinde de görev almaktadırlar. Bunlardan biri de anaokulu dönemi çocuklara yönelik olarak drama yoluyla ahlak eğitimi sunmaktır.

10. *Yazın çocuklara yönelik câmi-kurs programları*: Bayan vâizler yaz kursu düzenlenen câmi ve Kur'an kurslarında çocuklara yönelik eğlendirici, tanıtıcı ve bilgilendirici etkinlikler düzenlediklerini ifade etmiştir.

Görüldüğü gibi din hizmetleri câmi ile sınırlı kalmamakta, câmi dışında da geniş bir alanı kuşatmaktadır. Din görevlilerine olan ihtiyaç namaz, oruç, zekât, hac, kurban gibi formal ibâdetlerinin yerine getirilmesinde ortaya çıktığı gibi, toplumsal hayatın devamlılığında tezâhür eden evlenme ve boşanmalar, anlaşmazlık ve huzursuzluklar, aile ve akraba ilişkilerinin sınırları gibi konularda da ortaya çıkmaktadır. Bunlara ilaveten toplumun mağdur kesimini oluşturan hastalara, yaşlılara, yetimlere, kimsesizlere, şiddete uğramış kadınlara, mağdur çocuklara kısaca sorunlarıyla baş edebilecek gücü ve imkânı olmayan herkese yönelik sunulacak hizmetler de ayrı bir önem arz etmektedir. Bir vâizin muhatap kitlesini oluşturan bu insanlara yapılacak olan din hizmeti elbette ki manevi yardım ve rehberlik hizmetidir.

2.3. Araştırmaya Katılan Bayan Vâizlerin Yeterlikleri

Yeterlik; genel olarak bireyin görev ve rollerini, çalıştığı kurumun hedef ve amaçlarına uygun olarak yerine getirebilmesi için gereken bilgi, beceri ve tutumların tümünü ifade eder.³⁶⁴ Vâizlerin yeterlikleri Diyânet İşleri Başkanlığı tarafından temel yeterlikler ve özel yeterlikler olmak üzere iki başlık altında belirlenmiştir. Temel yeterlikler altında alan bilgisi, genel kültür bilgisi ve eğitim- öğretim yeterliği yer alırken, özel yeterlikler ibaresinde vâizlik mesleğini gerçekleştirenlere has yeterlikler yer almaktadır.³⁶⁵

Aşağıda araştırmaya katılan bayan vâizlerin kendilerine ait meslekî algıları tablolar halinde verilmiştir. Bu tablolar, araştırmada kullanılan yeterlik ölçeğinden edinilen verilerden oluşturulmuştur. Söz konusu yeterlik ölçeğinde bayan vâizlerin şu hususlardaki yeterlik ifadelerine ilişkin algıları tespit edilmiştir:

2.3.1. Meslekî Formasyon Yeterliği

Bu başlık altında 25 maddeden oluşan tablolara yer verilmiştir. Bunlar;

2.3.1.1. Diğer Dinler Hakkında Bilgi Sahibi Olma

Meslekî formasyon yeterliği çerçevesinde, bir vâizin sahip olması gereken yeterlik maddelerinden biri “Diğer dinler hakkında bilgi sahibi olma”dır. Gerek İmam Hatip Liselerinde gerekse İlahiyat Fakültesinde “Dinler Tarihi” adı altında verilen dersin amacı, öğrencilerin insan davranışlarının altında büyük oranda itici güç olan inanç hakkında asgari düzeyde bilgilendirilmesidir. Başlı başına bir bilim dalı olan bu bilgilenme, insan zihninin tarihinin derin ve bölünmez birliğini gözden kaçırmamak adına da önemlidir.³⁶⁶ Bütüncül bir yaklaşımla tüm insanların ortak noktası olan inanma eylemi, aralarındaki benzerlikler ve farklılıklarla birlikte hayatın anlamı ve varlığın hakikatini araştıran temel öğedir. İnsanoğlunun ortak mirası olan

³⁶⁴ Ziya Bursalıoğlu, *Eğitim Yöneticisinin Yeterlikleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Fakültesi Yayınları, 1981, s. 5.

³⁶⁵ <http://www.Diyânet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi-icerik-vâizlik-yeterlikleri-203.aspx>. (18.12.2012).

³⁶⁶ Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, Ali Berktaş (Çev.), C I, İstanbul: Kalcı Yayınevi, 2003, s. 14.

inanç şekillerinin farkında olunması, tarihi birlikte oluşturan insan kitlelerini diyalektik bir topluma dönüştürür. Çevresini etkileyen ve çevresinden etkilenen bir varlık olarak insanlar arasındaki diyalojik ilişki, devamlılığın ve güvenin tesisinde başat rol üstlenir. Bir din görevlisinin geçmişte ve yaşadığı anda mevcut inanma biçimlerine vakıf olması, bu rolü kavraması ve desteklemesi adına gereklidir. Her dinin müntesiplerinin dokunulmaz saydığı değerler silsilesi mevcuttur. Mevcut dîni değerlerine saygı gösterilmesini isteyen kişi, öteki insanların değerlerine de saygı duyduğunda bu beklentisine karşılık bulabilir. Küreselleşmiş ve iletişim açısından son derece hızlanmış olan günümüz dünyasında, insani ilişkilerin karşılıklı anlamaya ve konuşmaya dayalı olması, her zamankinden daha zaruridir. Ortaya çıkan olumsuzluklar geniş kitleleri anında etkisi altına alabildiği için, yanlış anlama ve anlaşılmalara mahal verilmemesi konusunda titizlikle davranılması gerekmektedir. Bulunduğu ortamda marufu ortaya çıkarma ve münkeri yok etme sorumluluğuna haiz olan din görevlileri için bu durum daha bir anlamlıdır. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 23: Bayan Vâizlerin Diğer Dinler Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumları

	N	%
Yeterli değilim	3	1,9
Biraz yeterli	28	18,1
Orta düzeyde	84	54,2
Oldukça	35	22,6
Tam yeterli	5	3,2
Toplam	155	100,0

Tablo 23’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 19’u “diğer dinler hakkında bilgi sahibi olma” konusunda kendilerini yetersiz ya da az yeterli olarak görürken, % 54,2’si orta düzeyde, % 25,8’i ise oldukça ve tam yeterli olarak görmektedirler. Bu sonuca göre bayan vâizlerin büyük çoğunları diğer dinler hakkında orta veya yüksek oranda yeterli bilgiye sahiptir denilebilir. Bu oranın yüksek çıkmasında bayan vâizlerin okullarda aldıkları Dinler Tarihi dersinin etkisinin büyük olması kadar,

özellikle Kur'an'ı Kerimde başta Yahudilik ve Hristiyanlık olmak üzere diğer çeşitli dinlere ilişkin ayetlerin³⁶⁷ yer almasının da etkisi olmuştur, denilebilir.

2.3.1.2. Arapça Haricinde En Az Bir Yabancı Dil Bilme

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Arapça haricinde en az bir yabancı dil bilme”dir. Türkiye’de çeşitli sebeplerle yabancı dil bilme oranı ve yeterliliği oldukça düşüktür.³⁶⁸ Bu genelleme İlahiyat Fakültesi mezunu bayan vâizleri de kapsamaktadır. Zira İlahiyat lisans ders müfredatlarındaki İngilizce ders saatlerinin ve içeriğinin yetersizliği aşikârdır. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 24: Bayan Vâizlerin Arapça Haricinde En Az Bir Yabancı Dil Bilme Durumları

	%	N
Yeterli değilim	45	29,0
Biraz yeterli	34	21,9
Orta düzeyde	51	32,9
Oldukça	20	12,9
Tam yeterli	5	3,2
Toplam	155	100,0

Tablo 24’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 50,9’u “Arapça haricinde en az bir yabancı dil bilme” konusunda kendilerini yetersiz ya da az yeterli görürken, % 32,9’u orta düzeyde, % 16,1’i oldukça ve tam yeterli olarak görmektedir. Bununla yukarıdaki tabloya göre orta düzey ve yukarıya birlikte hesap edildiğinde % 48’lik bir oranda yabancı dil bilme yeterliği ortaya çıkmaktadır ki bu rakam yeterli olmasa bile küçümsenmeyecek bir sayıdır. İlahiyat Fakültesinde Arapça haricindeki yabancı dil eğitimi yeterliğinin çok düşük olduğu dikkate alınrsa, kendilerini oldukça ve tam olarak yeterli gören bayan vâizlerin, kişisel ilgi ve çaba ile bu yeterliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca bayan vâizlerin büyük oranda lisansüstü eğitim

³⁶⁷ Bkz. Kur'an, 2:62; 4:46, 171; 6:159; 9:29; 30:32.

³⁶⁸ [http://www.sondakika.com/haber/haber-yabanci-dil-ogretimi-konulu-5-egitim-kongresi-5367844/\(09.03.2014\).](http://www.sondakika.com/haber/haber-yabanci-dil-ogretimi-konulu-5-egitim-kongresi-5367844/(09.03.2014).)

yaptığı dikkate alınırsa, en azından dil sınavını geçebilmek için belli bir seviyede yabancı dil öğrendiklerini söyleyebiliriz.

2.3.1.3. Yerel, Bölgesel, Ulusal ve Evrensel Aktüaliteyi Tâkip Etme

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel aktüaliteyi takip etme”dir. Güncellik anlamına gelen aktüaliteyi³⁶⁹ takip etmek kişinin ortaya çıkan gelişmelerden anında haberdar olması ve gidişat hakkında sağlıklı değerlendirmelerde bulunabilmesi ve kararlar alabilmesine imkân tanır. Zamanın getirilerinden istifade etmek ve olumsuz yanlarından sakınmak için gündemi izlemek gerekmektedir. Gündemi takip etmekse yazılı ve görsel medya ile kitle iletişim araçları vasıtasıyla gerçekleşir. Günlük olarak yayınlanan gazete, dergi ve diğer basılı yayın organları sadece okuma eylemine bağlıken, radyo ve televizyon, hem sesli hem görüntülü izleme ve dinleme eylemini içerir. İnternet ise okuma, yazma, görme, işitme vb. gibi pek çok duyu organına hitap edebilme özelliğiyle günümüzün en etkili haber alma vasıtasıdır. Dolayısıyla gündemi takip etmek salt bir haberden, haberdar olma işi değil, doğru okuma, doğru dinleme ve doğru izleme faaliyetlerini de içeren bir aktif eylemler bütünüdür. Üstelik kişinin algı ve zihin dünyasının genişliği mesabesinde, dar alandan başlayarak evrensel olana kadar uzanan geniş bir sahası da bulunmaktadır. Bir din görevlisi, yakın çevreden en uzak çevreye kadar etrafında olup biten ve dünyayı etkileyen her hadisenin sebep ve sonuçlarını içeren analiz ve sentez mekânizmasıyla örülü takip sistemini bilinçli bir şekilde kullanabilmelidir. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

³⁶⁹ <http://www.nedirnedemek.com/akt%C3%BCalite-nedir-akt%C3%BCalite-ne-demek>. (29.04.2014).

Tablo 25: Bayan Vâizlerin Yerel, Bölgesel, Ulusal ve Evrensel Aktüaliteyi Takip Etme Durumları

	N	%
Yeterli değilim	6	3,9
Biraz yeterli	12	7,7
Orta düzeyde	61	39,4
Oldukça	65	41,9
Tam yeterli	11	7,1
Toplam	155	100,0

Tablo 25’te görüldüğü üzere bayan vâizlerin %11,6’sı “Yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel aktüaliteyi takip etme” konusunda yetersiz ve az yeterli görürken, % 39,4’ü orta düzeyde, % 48’i oldukça veya tam yeterli olarak görmektedir. Bu sonuç bayan vâizlerin çevre ile kurdukları ilişkinin iyi düzeyde olduklarını göstermektedir. Zaten vâizlik iyi bir gözlem yapma, gündemden haberdar olma, geçmişi ve içinde bulunulan anı iyi okumayı zorunlu kılan bir meslek olması hasebiyle bu sonuca göre bayan vâizlerin çoğunluğunun yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel aktüaliteyi takip etmeleri, konunun öneminin farkında olduklarını söyleyebiliriz.

2.3.1.4. Din Hizmetleriyle İlgili Strateji, Yöntem ve Teknikleri Uygulama

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygulama”dır. Toplumsal koşulların hızla değiştiği dünyamızda bilimsel ilerlemelere bağlı olarak öğrenme ve öğretme yöntemlerinde de değişim yaşanmaktadır. Birbirleri ile etkileşim halinde olan bilim dalları, bir yandan elde ettiği verileri diğer bilim dallarıyla paylaşırken, diğer yandan yeni bilim dallarının ortaya çıkmasına da zemin hazırlamaktadırlar. Bu bağlamda ortaya çıkan din eğitimi bilimi ile din hizmetlerinde yeni yöntem ve teknik deneme çalışmaları gündeme gelmiştir. Böylece eğitimin her alanında kullanılan yeni yöntem ve teknikler din hizmetleri sahasında da kullanılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 26: Bayan Vâizlerin Din Hizmetleriyle İlgili Strateji, Yöntem ve Teknikleri Uygulama Durumları

	N	%
Yeterli değilim	3	1,9
Biraz yeterli	14	9,0
Orta düzeyde	55	35,5
Oldukça	69	44,5
Tam yeterli	14	9,0
Toplam	155	100,0

Tablo 26’da görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 10,9’u “Din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygulama” konusunda kendilerini yetersiz veya az yeterli görürken, % 35,5’i orta düzeyde, % 53,5’i ise oldukça veya tam yeterli olarak görmektedirler. Yani bayan vâizlerin yarısından fazlası, din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygulama noktasında kendilerini yüksek oranda yeterli görmektedir. Bu sonucun yüksek çıkmasının sebebi İlâhiyat Fakültelerinde Din Eğitimi alanında yapılan araştırma sonuçlarının sahada uygulanabilmesi olabilir. Zira din eğitimi, din hizmetleri ve din bilimleri araştırmalarının koordineli bir şekilde yürütüldüğü bilinmektedir.³⁷⁰ Bu işbirliğinin önemini farkında olan bayan vâizler, uygulama noktasında hevesli oldukları gibi kendilerini yeterli de görmektedirler.

2.3.1.5. Dînî Konularda Danışmanlık ve Rehberlik Yapma

Meslekî Formasyon Yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Dînî konularda danışmanlık ve rehberlik yapma”dır. Dînî konularda danışmanlık ve rehberlik yapma faaliyetinin temeli, Hz. Âdem ile başlayıp Hz. Muhammed’le son bulan elçilik kurumuna dayandırılır.³⁷¹ Zira bütün peygamberler, muhatap olarak gönderildikleri insanlara dînî anlamda danışmanlık ve rehberlik yapmışlardır. Bu faaliyetlerinin sonucunda da insanlarda gönüllü olarak inanç, tutum ve davranış değişikliği meydana getirmişlerdir. Asırlarca İslam’ın temel dinamikleri arasında yer alan ve Kur’an’da sıklıkla adı geçen irşat ve tebliğ kavramları, insanlara manevi yardım sunduğundan dolayı danışmanlık ve rehberlik

³⁷⁰ İsmail Lütfü Çakan, *Din Eğitimi, Din Hizmetleri ve Din Bilimleri Araştırmalarının Koordinesi*, S. 32, Ankara: DÖD, 1992, ss. 8-12.

³⁷¹ Nurullah Altaş, *Dînî Danışmanlığın Teorik Temelleri*, *AÜİF Dergisi*, C 41, Ankara, 2000, s. 337.

faaliyetleri içerisinde değerlendirilebilir.³⁷² Dolayısıyla her din görevlisi potansiyel bir dînî danışman olarak addedilebilir. Dinin ilgi alanı insanla ilgili her şey olduğu için, bir vâiz de dine dair her konuda rehberlik ve danışmanlık yapabilir. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 27: Bayan Vâizlerin Dînî Konularda Danışmanlık ve Rehberlik Yapma Durumları

	N	%
Biraz yeterli	3	1,9
Orta düzeyde	34	21,9
Oldukça	96	61,9
Tam yeterli	22	14,2
Toplam	155	100,0

Tablo 27’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 1,9’u “Dînî konularda danışmanlık ve rehberlik yapma” konusunda kendilerini az yeterli görürken, % 21,9’u orta düzeyde, % 76,1’i ise oldukça veya tam yeterli olarak değerlendirmektedir. Buradan hareketle bayan vâizlerin büyük çoğunluğunun dînî konularda danışmanlık ve rehberlik yapma konusunda kendilerini yeterli gördüklerini söyleyebiliriz. Ortaya çıkan bu sonuçta, vâizlik mesleğinin karakteristik özelliği olan dînî konularda aydınlatma, dînî sorulara cevap verme, sorunlar karşısında çözümleyici yaklaşımlarda bulunma gibi ana konuların vâizler tarafından sıklıkla yapılmasından kaynaklanan bir alışkanlık ve pratikliğin payı olabilir. Diğer yandan İlâhiyat disiplini, son yıllarda psikoloji biliminin verilerinden istifade etme konusunda oldukça istekli ve ilgilidir. Bu tutumun bir yansıması olarak ortaya çıkan dînî iletişim, yetişkin eğitimi, rehberlik ve dînî danışmanlık gibi kavramlara ait teorik çalışmalar, özellikle bayan vâizler tarafından takip edilmektedir. Kadın psikolojisinin insanı anlamaya ve yardım etmeye daha yatkın olduğundan hareketle, bayan vâizlerin fitrat olarak bu alanda kendilerini daha yeterli ve yetenekli görebilmeleri ihtimal dâhilindedir.

³⁷² Altaş, *Dînî Danışmanlığın Teorik Temelleri*, s. 338.

2.3.1.6. Yetişkin Eğitiminin İlke, Teknik ve Yöntemlerini Uygulama

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Yetişkin eğitiminin ilke, teknik ve yöntemlerini uygulama”dır. Çoğunlukla yaygın eğitimle eş anlamda kullanılan yetişkin eğitimi, eğitim sürecinin yetişkinlere özgü bir biçimde sürdürülmesi olarak tanımlandığı gibi, yetişkinlerin anlamasına ve öğrenmesine yönelik, planlanmış ve insancıl temelleri olan olaylar dizisi olarak da tanımlanabilmektedir.³⁷³ Yetişkin eğitimi, öğrenmenin sürekliliği ve yaşam boyu eğitim kavramlarına odaklanmakta ve öğrenmenin örgün eğitim dışında kalan her yerde ve her yaşta mümkün olabileceğine dikkat çekmektedir.³⁷⁴ İslam’ın beşikten mezara kadar ilim öğrenme ilkesiyle uyumlu olan bu kavram, kendine ait bir takım ilkeleri içermektedir. Bilindiği gibi yetişkinler, çocuklardan fiziksel ve psikolojik özelliklerle ayrıştığı gibi zekâ ve öğrenme yönleriyle de farklılaşmaktadır. Bu nedenle yetişkin eğitiminin bilim ve sanatı anlamına gelen “Androgoji” kavramı literatürlere girmiştir.³⁷⁵ Yetişkinlerin nasıl ve niçin öğrendikleri, hangi yöntem ve teknikleri tercih ettikleri, bu bilimin cevap aradığı konuların başında yer alır. Dolayısıyla daha çok yetişkinlere hitap ettiği için yetişkin din eğitimcisi sayılan vâizlerin, yetişkin eğitiminin ilke, teknik ve yöntemlerine vakıf olması ve uygulaması önem arz eder. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 28: Bayan Vâizlerin Yetişkin Eğitiminin İlke, Teknik ve Yöntemlerini Uygulama Durumları

	N	%
Biraz yeterli	9	5,8
Orta düzeyde	50	32,3
Oldukça	77	49,7
Tam yeterli	19	12,3
Toplam	155	100,0

³⁷³ Rıfat Okçabol, *Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi)*, İstanbul: Der Yayınları, 1994, s. 8.

³⁷⁴ Abdurrahman Dodurgalı, “Yetişkin Din Eğitimi Modeli”, *Yetişkinlik Dönemi, Eğitimi ve Problemleri*, M. Faruk Bayraktar (Ed.), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006, s. 368.

³⁷⁵ Mustafa Köylü, “Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Öğretiminin Genel Özellikleri” *Yetişkinlik Dönemi, Eğitimi ve Problemleri*, s. 87.

Tablo 28’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 5,8’i kendilerini “Yetişkin eğitiminin ilke, teknik ve yöntemlerini uygulama” konusunda az yeterli olarak görürken, % 32,3’ü orta düzeyde, % 62’si ise oldukça veya tam yeterli olarak görmektedirler. Vâizlik mesleğinin hitap ettiği kesimin çoğunluğunu yetişkinlerin oluşturduğu dikkate alındığında, bu alandaki yeterliliğin yüksek çıkması anlamlı olmuştur. Bu sonucun yüksek çıkmasında İlâhiyat Fakültelerinde okutulan “Yetişkin Din Eğitimi” ve benzeri derslerin etkisi vardır, denilebilir.

2.3.1.7. Alanla İlgili Olarak Bilimsel Yayınlardan İstifade Etme

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Alanla ilgili olarak bilimsel yayınlardan istifade etme”dir. Bilindiği gibi insanoğlu karşılaştığı problemleri çözmeye değişik bilgi kaynaklarından yararlanır. Bu kaynaklardan birisi olan bilim, insanlığın geldiği noktadaki en önemli dayanaklarından birisidir.³⁷⁶ Pozitif bilimler yasa koyucu, deneysel, açıklayıcı ve çözümleyici iken, beşeri bilimler ise olanı anlamaya yöneliktir.³⁷⁷ Dolayısıyla birincisi insanlığın maddi ihtiyacına çözüm bulurken, ikincisi insanın manevi yanına cevap arar. Beşeri bilimler içerisinde yer alan İlâhiyat disiplini ve Din bilimleri, günümüz koşulları içinde hayatı ve evreni anlamaya dayalı serüvenini sürdürürken, elde ettiği bulguları bilimsel kriterler içerisinde paylaşımaya açar. Dolayısıyla ortaya konan yeni düşünceler, anlamaya katkı sağlamak amacıyla diğer din eğitimcilerinin istifadesine sunulmuş olur. Sahada pratik din hizmetlerini yürüten görevlilerin, teorik donanımlarını tamamlayan bu süreçte bilimsel yayınları okuması ve analiz etmesi önem kazanır. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

³⁷⁶ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, s. 5.

³⁷⁷ Mevlüt Uyanık, “İslami İlim Kavramsallaştırması”, *İslamiyat*, C 6, S 4, Ankara: Özkan Matbaacılık, 2003, s. 28.

Tablo 29: Bayan Vâizlerin Alanla İlgili Olarak Bilimsel Yayınlarından İstifade Etme Durumları

	N	%
Yeterli değilim	3	1,9
Biraz yeterli	13	8,4
Orta düzeyde	61	39,4
Oldukça	68	43,9
Tam yeterli	10	6,5
Toplam	155	100,0

Tablo 29’da görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 10,3’ü “Alanla ilgili olarak bilimsel yayınlardan istifade etme” konusunda kendilerini yetersiz ya da az yeterli görürken, % 39,4’ü orta düzeyde, % 50,4’ü ise oldukça veya tam yeterli olarak görmektedir. Bayan vâizlerin büyük çoğunluğunun orta düzeyde veya daha üst düzeyde bilimsel yayınlardan istifade etmesi, çoğunun lisansüstü eğitime devam etmesi ya da mezun olmasından kaynaklanıyor olabilir.

2.3.1.8. Eğitim Teknolojisindeki Yeniliklerden Yararlanma

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Eğitim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanma”dır. İçinde bulunduğumuz çağ, teknolojinin zirve yaptığı bir dönemdir. Bilgisayar ve internetin keşfedilmesinin ardından hızla gelişen bilişim teknolojisi, hemen her alanda aktif olarak kullanılmaktadır. Kaliteli, etkili ve kalıcı öğrenmelerin gerçekleşebilmesi için öğrenme-öğretme ortamlarında teknolojinin kullanılması gerektiği konusunda tüm eğitimciler, yöneticiler, uzmanlar, veliler, öğrenciler ve bilim adamları hemfikirlerdir. Sesli ve görsel materyaller, akıllı tahtalar, bilgisayar destekli öğretim, interaktif öğretim, projeksiyon makineleri, telekonferans yöntemleri, eğitim CD’leri gibi pek çok eğitim teknolojisi araçları eğitimi zenginleştirmektedir.³⁷⁸ Etkin bir din hizmeti sunmak isteyen din eğitimcisinin bunlardan uzak kalması düşünülemez. Dolayısıyla mezkur yenilikleri takip ederek aktif bir şekilde din hizmetlerinde kullanmak, hem vâizin kendi başarısını hem de sunulan din hizmetinin kalitesini artıracaktır. Bu çerçevede aşağıda örneklem

³⁷⁸ [http://egitek.wordpress.com/egitim-teknolojisi-nedir/\(30.04.2014\)](http://egitek.wordpress.com/egitim-teknolojisi-nedir/(30.04.2014))

grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 30: Bayan Vâizlerin Eğitim Teknolojisindeki Yeniliklerden Yararlanma Durumları

	N	%
Eniliklerden Yeterli değilim	6	3,9
Biraz yeterli	20	12,9
Orta düzeyde	65	41,9
Oldukça	52	33,5
Tam yeterli	12	7,7
Toplam	155	100,0

Tablo 30’da görüldüğü üzere bayan vâizlerin %16,1’i “Eğitim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanma” konusunda kendilerinin yetersiz veya az yeterli görürken, % 41,9’u orta düzeyde, % 41,2’si oldukça ya da tam yeterli olarak görmektedir. Buradan hareketle bayan vâizlerin çoğunluğunun eğitim teknolojilerinden yararlanma yeterliklerinin orta düzeyde ya da yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bayan vâizlerin % 16’sı gibi azımsanmayacak bir oranın kendisini yetersiz ya da az yeterli görmesi dikkat çekmektedir. Söz konusu bu vâizlerin kendilerini yetersiz görmesinin nedenleri arasında bu vâizlerin görev yaptıkları yerlerde teknoloji araçlarının olmaması ya da çeşitli sebeplerle kullanılmaması zikredilebilir. Ayrıca Bâzı vâizlerin kendi tercihlerinin ya da muhataplarının tercihlerinin geleneksel yöntemlerden yana olması, teknolojik araçların kullanılmasına izin vermemektedir, denilebilir.

2.3.1.9. Bilgisayar ve İnterneti Etkili Kullanma

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Bilgisayar ve interneti etkili kullanma”dır. Yukarıdaki madde ile bağlantılı olarak değerlendirebileceğimiz bu yeterlik alanı, hızlı ve etkili din hizmeti sunmanın imkânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Herhangi bir konunun araştırılmasında ve analiz edilmesinde internet kaynakları, zaman ve enerji kaybını en aza indirerek araştırmacıya yarar sağlamaktadır. Aynı anda pek çok bilgiye

ulaşma imkânı sunan internet, aynı zamanda bilgi kirliliği yaymak gibi bir ikilem taşımaktadır.³⁷⁹ Bu nedenle interneti doğru ve etkili bir şekilde kullanmak önem arz etmektedir. Zikredilen hususları yönetebilen bir din eğitimcisi, internet ortamında dilediği alanda bilgi sahibi olabilir. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 31: Bayan Vâizlerin Bilgisayar ve İnterneti Etkili Kullanma Durumları

	N	%
Yeterli değilim	3	1,9
Biraz yeterli	10	6,5
Orta düzeyde	57	36,8
Oldukça	55	35,5
Tam yeterli	30	19,4
Toplam	155	100,0

Tablo 31’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 8,4’ü “Bilgisayar ve interneti etkili kullanma” konusunda kendilerini yetersiz ya da az yeterli görürken, % 36,8’i orta düzeyde, % 54,9’u ise oldukça ya da tam yeterli görmektedir. Dolayısıyla bayan vâizlerin büyük çoğunluğunun bilgisayar ve interneti etkin olarak kullandığını söyleyebiliriz. Bayan vâizlerin yarısından fazlasının genç olması,³⁸⁰ bu oranın yüksek çıkmasında etkili olmuş olabilir.

2.3.1.10. Konuşma Yapacağı Ortamı Düzenleme ve Etkili Biçimde Yönetme

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Konuşma yapacağı ortamı düzenleme ve etkili biçimde yönetme”dir. Etkili bir konuşma yapabilmenin şartlarından bir tanesi konuşma mekânının fiziksel ve psikolojik yapısının elverişli olmasıdır.³⁸¹ Fiziksel mekânın hazırlanması daha çok konuşmacının dışındaki kişiler tarafından konuşma

³⁷⁹ Fahrettin Altun, “Medya İktidarı Medya Etiğinin Düşmanı mı?” *Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009, ss. 276.

³⁸⁰ Tablo 1’e göre yaşları 24-35 arasında olan bayan vâizlerin oranı % 52’dir.

³⁸¹ Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, 43. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011, s. 61; Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim ve Dînî Tutum*, Samsun: Etüt Yayınları, 1998, s. 103.

başlamadan önce gerçekleştirilirken, konuşma ortamının psikolojik yapısının elverişli hale getirilmesi konuşmacının kendisi tarafından topluluğu hazır hale getirmesi ve bunu yönetmesiyle gerçekleştirilir. Örgün eğitim içerisindeki karşılığı sınıf yönetimi olarak ifadelendirilen bu yeterlik alanı, iyi bir iletişim ve olumlu konuşma ortamı oluşturulması anlamına gelmektedir.³⁸² Hedef kitlenin konuşmayı dinlemeye hazır hale getirilmesi ve bu ilginin sürekliliğinin sağlanması, vâizin duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade etmesine fırsat tanıdığı gibi, dinleyenlerin de konuşmadan maksimum düzeyde verim almasına olanak tanır. Bu nedenle bir vâizin etkili bir sunum yapabilmesi için, bu alanda yeterli olması önem taşır. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 32: Bayan Vâizlerin Konuşma Yapacağı Ortamı Düzenleme ve Etkili Biçimde Yönetme Durumları

	N	%
Biraz yeterli	4	2,6
Orta düzeyde	43	27,7
Oldukça	82	52,9
Tam yeterli	26	16,8
Toplam	155	100,0

Tablo 32’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 2,6’sı “Konuşma yapacağı ortamı düzenleme ve etkili biçimde yönetme” konusunda kendilerini az yeterli görürken, % 27,7’si orta düzeyde, % 69,7’si oldukça ya da tam yeterli görmektedir. Buradan hareketle bayan vâizlerin büyük çoğunluğu konuşma ortamını düzenleme ve yönetme konusunda çok yeterlidirler, diyebiliriz. Bayan vâizlerin konuşmalarının çoğunu câmilerde vaaz sunumu şeklinde yaptıkları bilgisinden hareketle, bu mekânın zaten dinleme için uygun bir mekân olması ve kadınların vaazları ibâdetmiş gibi dinlemeleri, bayan vâizlerde böyle bir algının oluşmasını kuvvetlendirmiş olabilir. Ayrıca câmi vaazları yüz yüze gerçekleştirilen, yani göz temasının yakın mesafeden sağlandığı konuşma biçimi olması sebebiyle, dikkat dağınıklığına ve başka işlerle meşgul olmaya imkân vermemektedir. Dolayısıyla sayı olarak da çok fazla olmayan

³⁸² http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/153-154/ipsir.htm(30.04.2014)

insanlarla kurulan bu yakın ilişki, bayan vâizin konuşmasını ve dinleyicileri daha iyi yönetebilmesine neden olmaktadır, diyebiliriz.

2.3.1.11. Meslekle İlgili Olarak Yeni Projeler Üretme ve Uygulama

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Meslekle ilgili olarak yeni projeler üretme ve uygulama”dır. Bilimsel bir çalışma olan projede; gözlem yaparak bilgi toplama, elde edilen bilgilerin düzenlenmesi, bilgiler arasında neden-sonuç ilişkisinin olup olmadığı araştırılması söz konusudur.³⁸³ Din hizmetleri sahasında yeni projeler üretmek, din hizmetlerinin etkinliğini artırmak ve çerçevesini genişletmek anlamı taşımaktadır. Sahada görev yapan vâizler iyi bir gözlem yapma ve sorun tespiti yapma imkânına sahiptir. Bu nedenle din hizmetlerinin sunulmasında ortaya çıkan güçlüklerin aşılması yahut din hizmetinin eksik kaldığı alanlarda etkisini artırmaya yönelik olarak yeni fikirler ve projeler üretme, hem vâizin kendisine hem de sunulan din hizmetine büyük katkı sağlayacaktır. Bu yeterlik alanı aktif hale geçirildiğinde vâizlik mesleğinin sıradanlaşmasına engel olacağı gibi, dînî hizmetler sahasını pasif ve tüketici olmaktan sıyrıp, üretken bir pozisyona yükseltecektir. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 33: Bayan Vâizlerin Meslekle İlgili Olarak Yeni Projeler Üretme ve Uygulama Durumları

	N	%
Yeterli değilim	2	1,3
Biraz yeterli	20	12,9
Orta düzeyde	64	41,3
Oldukça	57	36,8
Tam yeterli	12	7,7
Toplam	155	100,0

Tablo 33’de görüldüğü gibi bayan vâizlerin % 14,2’si kendilerini “Meslekle ilgili olarak yeni projeler üretme ve uygulama” konusunda yetersiz ya da az yeterli

³⁸³ [http://www.projedersi.com/index.php/bilim-kuetuephanesi/nedir/100-proje-nedir\(30.04.2014\)](http://www.projedersi.com/index.php/bilim-kuetuephanesi/nedir/100-proje-nedir(30.04.2014))

görürken, % 41,3'ü orta düzeyde, % 44,5'i oldukça ve tam yeterli olarak değerlendirmektedir. Buradaki sonuca göre bayan vâizlerin büyük çoğunluğu meslekle ilgili yeni projeler üretme ve uygulama noktasında kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Bununla birlikte bu projelerin neler olduğu ve hangi hususları içerdiği konusunda açıklama yapılmadığı için bu konunun ayrıca araştırılması gerekmektedir.

2.3.1.12. Hitabetin İlke, Yöntem ve Tekniklerini Uygulama

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Hitabetin ilke, yöntem ve tekniklerini uygulama”dır. Hitabet, insanları herhangi bir amaca, doğru sözle kazanma sanatı olarak ifade edilmektedir. Hitabetin amacı, muhatapları ikna etmek, aralarında ortak bir bilgi ve heyecan yaratmaktır.³⁸⁴ Tanımından ve amacından hareketle hitabetin yapılabilmesi için bir fikrîn ya da inancın savunulacak düzeyde zihnen algılanması, inanılan ve savunulan düşüncenin doğru ve düzgün olarak ifade edilmesi, etkili ve ikna edici bir yöntem biçimiyle karşı tarafa aktarılması gibi, akli ve hissi melekelerin en üst düzeyde kullanılması gerekmektedir. Sadece akla hitap eden, bilgi ile yüklenmiş vaazlar, akademik konferanslar gibi olup, insanı pratiğe geçirmeye teşvik etmeyen soğuk bir nesnellığe sahiptir.³⁸⁵ Dolayısıyla bir vâizin etkili bir konuşma yapabilmesi için, hitabetin ilke, yöntem ve tekniklerini uygulaması gereği aşikârdır. Bu çerçevede aşağıda, örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 34: Bayan Vâizlerin Hitabetin İlke, Yöntem ve Tekniklerini Uygulama Durumları

	N	%
Biraz yeterli	5	3,2
Orta düzeyde	34	21,9
Oldukça	93	60,0
Tam yeterli	23	14,8
Toplam	155	100,0

³⁸⁴ Neda Armaner, *Hitabet ve Dînî İrşat Üzerine*, Ankara: DİB Yayınları, 1962, s. 15.

³⁸⁵ Fatma Erdem, “Din Hizmetlerinde Üslup ve Tavrı” *Din ve Hayat Dergisi*, Sayı 9, 2009, s. 36.

Tablo 34’de görüldüğü gibi bayan vâizlerin % 3,2’si “Hitabetin ilke, yöntem ve tekniklerini uygulama” konusunda kendilerini az yeterli görürken, % 21,9’u orta düzeyde, % 74,8’i oldukça veya tam yeterli olarak algılamaktadır. Buradan hareketle bayan vâizlerin büyük çoğunluğunun hitabetin ilke, yöntem ve tekniklerini uygulama noktasında yeterli olduklarını söyleyebiliriz.

2.3.1.13. Vaaz Kaynaklarını Olumlu ve Olumsuz Yönleriyle Tanıma

Meslekî Formasyon Yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi, “Vaaz kaynaklarını olumlu ve olumsuz yönleriyle tanıma”dır. Bir vâizin vaazlarında kullandığı kaynak eserleri içerik olarak tanınması, kaynaklardan en iyi şekilde istifade etmesi için şarttır. Zira doğru ve güvenilir bilgi içermeyen kaynakların referans gösterilmesi, hem insanları yanlış yönettği için hem de meslekî güvenilirliğe zarar verdiği için tehlikelidir. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 35: Tablo: Bayan Vâizlerin Vaaz Kaynaklarını Olumlu ve Olumsuz Yönleriyle Tanıma Durumları

	N	%
Yeterli değilim	1	0,6
Biraz yeterli	4	2,6
Orta düzeyde	48	31,0
Oldukça	89	57,4
Tam yeterli	13	8,4
Toplam	155	100,0

Tablo 35’de görüldüğü gibi bayan vâizlerin % 3,2’si “Vaaz kaynaklarını olumlu ve olumsuz yönleriyle tanıma” konusunda kendilerini yetersiz veya az yeterli olarak algılamakta, % 31’i orta düzeyde, % 65,8’i oldukça veya tam olarak algılamaktadır. Buradan hareketle bayan vâizler vaaz kaynaklarını tanıma noktasında yeterlidirler, diyebiliriz. Bayan vâizlerin İlâhiyat eğitimi almış olmasının bu konuda etkisi olduğu düşünülebilir. Son yıllarda Diyânet İşleri Başkanlığı’nın kaynak eserler üzerine başlattığı incelemeler ve projeler nedeniyle, sahipsiz algısı yeniden gözden geçirilmeye başlanmıştır. Bu durum, başkanlığa bağlı olarak görev yapan vâizlerin

de mevcut hassasiyetini artırmış olabilir. Ayrıca özellikle şehirlerde eğitim seviyesinin yükselmesine bağlı olarak sorgulayan ve eleştiren dindar cemaatin varlığı, vâizlerin vaazlarında üzerinde tartışma olmayan güvenilir bilgileri kullanmaya özen göstermesini pekiştirmiştir, denilebilir.

2.3.1.14. Vaaz ve Konuşma Metni Hazırlama

Meslekî Formasyon Yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Vaaz ve konuşma metni hazırlama”dır. Kişinin kendi yazdığı ve hazırladığı metni, sözlü olarak sunması daha kolaydır. Yazma eylemi zor olmakla birlikte, eğitim ve sürekli bir gayretle geliştirilebilir.³⁸⁶ Düzgün ve başarılı bir yazı yazmak için göz önünde bulundurulması gereken üç temel ilke vardır. Bunlar; buluş, düzenleyiş ve anlatıştır. Yazılacak konu ile ilgili madde ve malzemelerin toplanmasına buluş, bulunan malzemelerin uygun bir sıraya konulmasına düzenleyiş, tüm bu malzemeye etkili anlatma biçimi verilmesine ise anlatış denir.³⁸⁷ Konuşma metni hazırlarken, metnin amacı, hangi ortamda ve kime anlatılacağı da önemlidir. Zira câmi cemaatine hazırlanan bir konuşma metni ile üniversite öğrencilerine hazırlanan bir konuşma metninin içerikleri farklı olmak zorundadır. Yazmak, düşünceleri derli toplu olarak görebilmeyi sağladığından, kişiyi sistematik ve rasyonel düşünme konusunda geliştirir. Bu nedenle bir vâizin hazır vaazlardan yararlanması gerekli olmakla birlikte, kendi vaazlarını ve konuşma metinlerini hazırlaması daha başarılı olmasına neden olur. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

³⁸⁶ Mehmet Gedizli, *Yazabilmek*, İstanbul: Morka Yayınları, 2006, s. 52.

³⁸⁷ Kavcar ve diğerleri, *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, s. 14.

Tablo 36: Bayan Vâizlerin Vaaz ve Konuşma Metni Hazırlama Durumları

	N	%
Yeterli değilim	1	0,6
Biraz yeterli	2	1,3
Orta düzeyde	27	17,4
Oldukça	87	56,1
Tam yeterli	38	24,5
Toplam	155	100,0

Tablo 36’da görüldüğü üzere bayan vâizlerin yaklaşık % 2’si “Vaaz ve konuşma metni hazırlama” konusunda kendilerini yetersiz ve az yeterli olarak görürken, % 17,4’ü orta düzeyde, % 80,6’sı oldukça veya tam yeterli olarak görmektedir. Buradan hareketle bayan vâizlerin bayan vâizlerin büyük çoğunluğu vaaz ve konuşma metni hazırlama noktasında yeterlidir diyebiliriz. Ne var ki vâizler, sundukları vaaz ya da konuşmaları, değerlendirilmek üzere yazılı olarak sunmamaktadırlar. Oysaki müftülük tarafından bu yazılı dokümanları biçim ve içerik bakımından değerlendiren bir kurulun olması ve güzel olanların yayınlanması yoluna gidilmesi yerinde olacaktır. Bu sayede hem vâizlerin yazma konusunda başarısı artacak, hem de vaaz materyalleri çoğalmış olacaktır.

2.3.1.15. Hedef Kitlenin İlgisi, İhtiyaç ve Beklentisini Tespit Etme

Meslekî Formasyon Yeterliği yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Hedef kitlenin ilgi, ihtiyaç ve beklentisini tespit etme”dir. Hedef kitlenin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerini tespit etmeye dinleyici analizi denir. Dinleyici analizi yapmaksızın yapılan konuşmaların anlaşılma ve desteklenme şansı azdır. Dinleyici analizinde esas olan tek tek her dinleyiciyi tanımak olmakla birlikte, bunun mümkün olmadığı durumlarda en azından dinleyiciler sayı, yaş, eğitim seviyesi, ikamet yeri, meslek, kültürel yapı vb. özellikleri bakımından ana hatlarıyla tanınmalıdır.³⁸⁸ Zira her bireyin özelliklerine göre ilgisi, ihtiyacı ve beklentisi farklılaşmaktadır. Dolayısıyla bir vâizin etkili bir din eğitimi faaliyeti sürdürebilmesi için hitap ettiği kitlenin özelliklerini tespit etmesi ve farklılıkları

³⁸⁸ Mustafa Köylü, *Psikososyal Açıdan Dînî İletişim*, s. 66.

hesaba katması yerinde olacaktır. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 37: Bayan Vâizlerin Hedef Kitlenin İlgi, İhtiyaç ve Beklentisini Tespit Etme Durumları

	N	%
Biraz yeterli	3	1,9
Orta düzeyde	29	18,7
Oldukça	88	56,8
Tam yeterli	35	22,6
Toplam	155	100,0

Tablo 37’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 1,9’u kendilerini “Hedef kitlenin ilgi, ihtiyaç ve beklentisini tespit etme” konusunda az yeterli olarak görürken, % 18,7’si orta düzeyde, % 78,4’ü oldukça veya tam yeterli olarak algılamaktadır. Buradan hareketle bayan vâizlerin büyük çoğunluğunun dinleyici analizi konusunda yeterli olduklarını ifade edebiliriz. Bayan vâizlerin kendilerini yeterli görmelerinin sebeplerinden biri, özellikle câmi vaazlarında sabit cemaatin oluşması ve vâizin uzun süreli aynı mekânda görev yapması olabilir. Ayrıca bayan vâizler ev sohbetleri aracılığıyla kadınların ilgi ve ihtiyaçlarına vakıf olmakta ve kadın cemaat üzerinde genel bir izlenime sahip olabilmektedirler. Kendisi de bir kadın olan bayan vâizlerin, hemcinslerini tanıma ve anlama noktasında daha başarılı olacağı muhakkaktır. Tüm bu sebepler bayan vâizlerin muhataplarının ilgi, ihtiyaç ve beklentisini tespit etme konusunda bayan vâizleri yeterli konuma getirmiş olabilir.

2.3.1.16. Vaazlarda Din Alanındaki Temel Problemleri Toplumun İhtiyacına Göre İşleme

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Vaazlarda din alanındaki temel problemleri toplumun ihtiyacına göre işleme”dir. Bir vâiz, din ile toplum arasında köprüyü inşa eden yahut geliştiren mimar gibidir. Bu köprünün sağlam olması hem dînî alanın iyi bilinmesini hem de toplumun ihtiyaçlarının iyi tespit edilmesini zorunlu kılar. Toplumun dînî ihtiyaç ve sorunlarını doğru okuyabilmek, çözümün ortaya konmasındaki ilk adımdır. Bu sebeple bir vâiz içinde bulunduğu topluma karşı tüm alıcılarıyla açık olmak ve

anında ilk yardım rehberliği yapabilecek donanımda olmalıdır. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 38: Bayan Vâizlerin Vaazlarda Din Alanındaki Temel Problemleri Toplumun İhtiyacına Göre İşleme Durumları

	N	%
Biraz yeterli	2	1,3
Orta düzeyde	29	18,7
Oldukça	95	61,3
Tam yeterli	29	18,7
Toplam	155	100,0

Tablo 38’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 1,3’ü “Vaazlarda din alanındaki temel problemleri toplumun ihtiyacına göre işleme” konusunda az yeterli görürken, % 18,7 oranında orta düzeyde, % 80 oranında oldukça veya tam yeterli olarak görmektedir. Bu sonuca göre bayan vâizler söz konusu maddede yüksek oranda yeterlidirler, diyebiliriz.

2.3.1.17. Vaazların Sonunda Durum Değerlendirmesi Yapabilme

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Vaazların sonunda durum değerlendirme yapabilme”dir. Konuşmaların sonunda anlatılmak istenen konunun nasıl anlatıldığı ve muhataplar tarafından nasıl algılandığının tespit edilmesi için durum değerlendirme yapmak gereklidir. Zira iletişim, verilen mesaj alıcı tarafından doğru anlaşılmadığı zaman tamamlanmış olmaz. Bir konuşmacının sunduğu konuşmanın anlaşılıp anlaşılmadığını yahut insanlar üzerinde nasıl bir etki yarattığını test etmesine geri bildirim denir. İletişim sürecinin önemli bir unsuru olan geri bildirim, konuşmacı henüz muhataplarının önündeyken başlar ve daha sonra da devam eder.³⁸⁹ Dolayısıyla vaaz sunumu sırasında insanlarla dînî iletişim gerçekleştiren vâiz, dikkatli bir gözlem yaparak, vaazlarının doğru anlaşıldığını ve etki gücünü kontrol

³⁸⁹ Köylü, *Dînî İletişim*, s. 38.

altında tutabilmelidir. Vâiz, vaaz esnasında aldığı geri bildirimlere göre konuşmanın seyrini belirleyebildiği gibi, vaaz sonunda yaptığı durum değerlendirmesi ile daha sonraki konuşmalar için planlama yapma imkânı bulabilir. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 39: Bayan Vâizlerin Vaazların Sonunda Durum Değerlendirmesi Yapabilme Durumları

	N	%
Biraz yeterli	2	1,3
Orta düzeyde	28	18,1
Oldukça	96	61,9
Tam yeterli	29	18,7
Toplam	155	100,0

Tablo 39’da görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 1,3’ü kendilerini “Vaazların sonunda durum değerlendirmesi yapabilme” konusunda az yeterli görürken, % 18,1’i orta düzeyde, % 80,6 oranında oldukça ya da tam yeterli olarak algılamaktadır. Buradan hareketle, bayan vâizlerin büyük çoğunluğunun vaazların sonunda durum değerlendirmesi yapabilme konusunda yeterli olduklarını söyleyebiliriz. Bayan vâizlerin özellikle câmi vaazı sonrasında konuyla ilgili sorulara yer verdikleri bilinmektedir. Hal böyle olunca bayan vâizler konunun ne kadar anlaşıldığını rahatlıkla tespit edebilmekte ve ona göre kendi anlatımı üzerine planlama ve yöntem geliştirebilmektedir.

2.3.1.18. Önemli Gün ve Gecelerde Program Düzenleme

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Önemli gün ve gecelerde program düzenleme”dir. Bilindiği gibi Türkiye’de önemli yer tutan dînî kutlamaların başında mübarek gün ve geceler, diğer bir ismiyle kandil geceleri gelmektedir. Normal zamanlarda câmiye gitmeyen pek çok insan, bu gecelerde câmilere akın ederek, câmilerde düzenlenen programları dinler, namaz kılar, dua eder, o gün ve geceyi en iyi şekilde değerlendirmeye çalışır. Dolayısıyla din eğitimcileri insanların hazır bulunuşluklarının yüksek olduğu bu özel zaman dilimlerini fırsata çevirmesi isabetli

olur. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 40: Bayan Vâizlerin Önemli Gün ve Gecelerde Program Düzenleme Durumları

	N	%
Yeterli değilim	3	1,9
Biraz yeterli	7	4,5
Orta düzeyde	47	30,3
Oldukça	70	45,2
Tam yeterli	28	18,1
Toplam	155	100,0

Tablo 40’da görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 6,4’ü kendilerini “Önemli gün ve gecelerde program düzenleme” konusunda yetersiz veya az yeterli görürken, % 30,3’ü orta düzeyde, % 62,3’ü oldukça ya da tam yeterli olarak değerlendirmektedir. Sonucun yüksek çıkmasının sebepleri arasında Türkiye’de kandil geleneğinin güçlü olması zikredilebilir. Zira ülkemizde asırlardır titizlikle kutlana gelen kandillere küçük yaştan itibaren çocuklar götürülmekte, televizyon kanallarında da uzun süren dînî programlar düzenlenmektedir. Toplumun içinden biri olan bayan vâizler, zikredilen bu hususları görerek ve idrak ederek yaşamışlardır. Dolayısıyla pratik olarak çok aşına oldukları hususta kendilerini yeterli görmeleri olağan bir sonuçtur denilebilir.

2.3.1.19. Görev Yapılan Yerin Sosyo-Kültürel ve Dînî Yapısını Tanıma

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Görev yapılan yerin sosyo- kültürel ve dînî yapısını tanıma”dır. Bilindiği gibi dinin gayesi insanları dünyevi huzur ve aşkın saÂdete yönlendirmektir. Sosyal yapı, insanların temel ihtiyaçlar ve etkileşimleriyle ortaya çıkan sosyal grup ve kurumların bir kompleksi olup, aile, din ekonomisi, siyaset, eğitim ve boş zaman tutumları bu yapıyı diğerlerinden farklılaştıran temel etmenlerdir.³⁹⁰ Bu etmenlerin ahenkli işleyişi ile o toplumdaki insanlar refah ve huzur içerisinde

³⁹⁰ Vejdi Bilgin, *Sosyal Çözüm ve Din*, Samsun: Etüt Yayınları, 1997, s. 15.

yaşayabilirler. Dolayısıyla insan ile toplum arasındaki bu ilişki, sosyal bilimler alanındaki her meslek için göz önünde bulundurulması gereken bir husustur. Vâizlik de bireyin içinde yaşamını sürdürdüğü sosyo-kültürel ve dînî yapıyı tanıması zorunlu olan meslek gruplarından biridir. Zira dînî eğilimler ve dînî pratikler, sosyal çevre içerisinde şekillenip kök salmaktadır. Toplum tarafından desteklenen ve ilgi gören dînî motifler kolayca kabul görürken, dışlanan ve eleştirilen dînî içerikler benimsenmemektedir. Bu yüzden bir vâizin öncelikli olarak, içinde bulunduğu yerin sosyal yapısını tanıyarak işe başlaması önem arz eder. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 41: Bayan Vâizlerin Görev Yapılan Yerin Sosyo-Kültürel ve Dini Yapısını Tanıma Durumları

	N	%
Yeterli değilim	1	0,6
Biraz yeterli	8	5,2
Orta düzeyde	35	22,6
Oldukça	85	54,8
Tam yeterli	26	16,8
Toplam	155	100,0

Tablo 41’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 5,8’i kendilerini “Görev yapılan yerin sosyo-kültürel ve dînî yapısını tanıma” konusunda yetersiz ya da az yeterli görürken, % 22,6’sı orta düzeyde, % 71,6’sı oldukça ya da tam yeterli olarak değerlendirmektedir. Bu sonuca göre bayan vâizlerin büyük çoğunluğunun görev yaptıkları yerin sosyo-kültürel ve dînî yapısını tanıma konusunda yeterli olduklarını söyleyebiliriz. Bu sonucun ortaya çıkmasına, bayan vâizlerin câmi vaazları ve ev sohbetleri aracılığıyla özellikle kadınlarla yakın temas kurma fırsatı yakalaması etki etmiş olabilir. Zira toplumun küçük bir nüvesi olan aileyi büyük oranda şekillendiren kadının kültürel ve dînî eğilimleri, toplumun geneli hakkında ipuçları verebilir.

2.3.1.20. Psikoloji, Sosyoloji ve Eğitim Alanında Yazılan Eserleri Okuma

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Psikoloji, sosyoloji ve eğitim alanında yazılan eserleri okuma”dır. Bilgi çağının yaşandığı günümüz dünyasında insanı anlamaya ve keşfetmeye yönelik pek çok disiplin gelişmeye devam etmektedir. Özellikle birey ve toplumun bir ferdi olarak insanı konu edinen psikoloji, eğitim ve sosyoloji bilim dalları, karşılıklı olarak birbirlerinin bulgularından istifade etmek suretiyle, kendi alanlarında sıçramalar kat etmeye çabalamaktadır. Bilimler arasındaki bu işbirliği elbette ki daha iyiye ulaşma amacına matuftur. Din de doğrudan insana yönelen ve insana hitap eden bir olgu olduğu için, insanı ilgilendiren diğer bilimlerden bihaber kalmaz. Kaldı ki böylesi bir tutum onun hedeflediği gayeye ve bu yoldaki başarısına engel olan bir yaklaşımdır. Bu sebeple din hizmeti sunan din eğitimcilerinin insan bilimlerine ait eserleri okumaları ve takip etmeleri daha etkin ve kalıcı din hizmeti icrâ etmelerine vesile olacaktır. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 42: Bayan Vâizlerin Psikoloji, Sosyoloji ve Eğitim Alanında Yazılan Eserleri Okuma Durumları

	N	%
Yeterli değilim	4	2,6
Biraz yeterli	19	12,3
Orta düzeyde	61	39,4
Oldukça	56	36,1
Tam yeterli	15	9,7
Toplam	155	100,0

Tablo 42’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 14,9’u kendilerini “Psikoloji, sosyoloji ve eğitim alanında yazılan eserleri okuma” konusunda yetersiz ya da az yeterli olarak görürken, % 39,4’ü orta düzeyde, % 45,8’i oldukça ya da tam yeterli olarak değerlendirmektedir. Bu sonuçtan hareketle bayan vâizlerin büyük çoğunluğunun insan bilimlerine ilişkin eserleri okuma konusunda yeterli olduklarını söyleyebiliriz. Bayan vâizlerin İlâhiyat Fakültesi mezunu olmaları, bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olabilir. Zira İlâhiyat Fakültelerinde din psikolojisi, din sosyolojisi, din eğitimi gibi derslerin içeriği, din ile insan bilimleri arasındaki yakın

etkileşime dikkat çekmektedir. Zaten vâizlerin yakın zamanda sosyal kurumlarda görev almaya başlaması, onların söz konusu alandaki yetersizliklerini fark etmelerine ve açığı kapatmak için okumaya yönelmelerine zemin hazırlamıştır. Vâizler meslekî başarılarını artırma ve görevlerini liyakatle yerine getirebilmek için yapılan hizmet içi eğitimlerde kendilerine salık verilen bu türden eserleri okumaktadırlar.³⁹¹ Ayrıca son yıllarda medyada bu türden eserlerin ve yazarlarının yer alması ve alanında uzman olan bu kimselerin bir kısmının dindar olması, bu eserlerin din hizmeti sunanlar tarafından güvenilirliklerini ve okunma oranını artırmış olabilir.

2.3.1. 21. Din Hizmetleriyle İlgili Yeni Yöntemler Deneme

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Din hizmetleriyle ilgili yeni yöntemler deneme”dir. Sağlıklı ve etkin bir din hizmeti ortaya koyabilmek için, din hizmetlerinin değişen toplumsal şartlara ve zamana göre yeni yöntemlerle güncellenmesi gerekir. Bu sebeple başarılı bir vâiz yeni yöntemlerden haberdar olmalı ve uygulama noktasında istekli olmalıdır. Aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 43: Bayan Vâizlerin Din Hizmetleriyle İlgili Yeni Yöntemler Deneme Durumları

	N	%
Yeterli değilim	3	1,9
Biraz yeterli	28	18,1
Orta düzeyde	57	36,8
Oldukça	57	36,8
Tam yeterli	10	6,5
Toplam	155	100,0

Tablo 43’de görüldüğü gibi bayan vâizlerin % 20’si “Din hizmetleriyle ilgili yeni yöntemler deneme” konusunda kendilerini yetersiz ya da az yeterli görürken, % 36,8’i orta düzeyde, % 43,3’ü oldukça ya da tam yeterli olarak algılamaktadır. Bu

³⁹¹ Bayan vâizlerin ne kadar geniş bir yelpazede okuma yaptıklarını görmek için okumalarını kitap haline getiren bir vâizin eserine bakılabilir. Bak. Fatma Bayram, *Bir Vâizenin Okumaları*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013.

sonuca göre bayan vâizlerin çoğunluğunun yeni yöntemler denediği, ancak % 20'sinin bu konuda yetersiz olduğu ifade edilebilir. Sonucun yüksek çıkmasına bayan vâizlerin genç olması etki etmiş olabileceği gibi, sosyal gerçekliklerin din eğitimcilerinin yeni yöntemler denemeye itmesi de olabilir.

2.3.1.22. Cemaatin Özel Soru ya da Sorunlarıyla Yakından İlgilenme

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Cemaatin özel soru ya da sorunlarıyla yakından ilgilenme”dir. Muhatap kitlenin özel soru ya da sorunlarıyla ilgilenmenin amacı onlara rehberlik yapmaktır. Bilindiği gibi rehberlikte kişiye, kendîni tanıması, sorunlarının farkına varması ve başa çıkma becerisi kazanması, kendisiyle ilgili gerçekçi kararlar alabilmesi ve sağlıklı bir gelişim sürdürebilmesi için, yüz yüze görüşme yoluyla yardım sağlanır.³⁹² Bu yardım faaliyetinin başlatılabilmesi öncelikle iyi bir iletişim becerisini gerekli kılar. Samimi, açık ve güvenilir bir ilişki biçimi, sorunlu kişinin kendisini açmasına ve rahatlıkla ifade etmesine imkân tanır. Bunun yanı sıra rehberlik edecek kimsenin bu konuda istekli olması, doğru yöntem ve teknikleri kullanması da sorunun çözümlenmesinde önem teşkil eder. Bir vâizin cemaatindeki kişilerin soru ve sorunlarına duyarlı olması kadar rehberlik alanında yeterli olması da gereklidir. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 44: Bayan Vâizlerin Cemaatin Özel Soru ya da Sorunlarıyla Yakından İlgilenme Durumları

	N	%
Yeterli değilim	1	0,6
Biraz yeterli	4	2,6
Orta düzeyde	30	19,4
Oldukça	79	51,0
Tam yeterli	41	26,5
Toplam	155	100,0

³⁹² Alim Kaya, Asuman Baysal ve diğerleri, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2005, s. 68.

Tablo 44'te görüldüğü gibi bayan vâizlerin % 3,2'si “Cemaatin özel soru ya da sorunlarıyla yakından ilgilenme” konusunda kendilerinin yetersiz ya da az yeterli görürken, % 19,4'ü orta düzeyde, % 77,5'i oldukça veya tam yeterli olarak algılamaktadır. Sonucun yüksek çıkmasında bayan vâizlerin cinsiyetten kaynaklanan ayrıdedici özelliklerinin tezâhür etmesi sebep olarak gösterilebilir. Ayrıca bir insanın soru ya da sorununa çözüm bulabilmek meslekî ve insani bir vazife olması hasebiyle bayan vâizlerin bu konuda daha hassas davrandığını iler sürebiliriz.

2.3.1.23. Kadın Psikolojisi İle Onların İlgisi ve İhtiyaçlarını Bilme

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Kadın psikolojisi ile onların ilgi ve ihtiyaçlarını bilme”dir. Bayan vâizlerin muhataplarının büyük bir kısmını oluşturan kadınların psikolojik özelliklerini, ilgi ve ihtiyaçlarını bilmek onları tanıma ve ona göre din hizmetini çeşitlendirme adına gereklidir. Kadın psikolojisi denince kadınların düşünce tarzları, iletişim tarzları, sorun çözme tarzları, ilgi alanları, motivasyonları, duygularını ifade etme biçimleri, annelik rolüyle ilgili yaklaşımları, evlilik ve aşka dair düşünceleri gibi pek çok konuda kadınları erkeklerden farklı kılan noktalar akla gelmektedir.³⁹³ Kadınların söz konusu konulardaki yapısal farklılıklarını bilmek, onların eğitim süreçlerinde nasıl işletileceği hususunda fikir üretmeye yardım eder. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 45: Bayan Vâizlerin Kadın Psikolojisi ile Onların İlgisi ve İhtiyaçlarını Bilme Durumları

	N	%
Biraz yeterli	3	1,9
Orta düzeyde	27	17,4
Oldukça	84	54,2
Tam yeterli	41	26,5
Toplam	155	100,0

³⁹³ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, İstanbul: Nesil Yayınları, 51. Baskı, 2010.

Tablo 45’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 1,9’u kendilerini “Kadın psikolojisi ile onların ilgi ve ihtiyaçlarını bilme” konusunda az yeterli görürken, % 17,4’ü orta düzeyde, % 80,7’si ise oldukça ve tam yeterli görmektedir. Bayan vâizlerin hemcinslerinin ilgi ve ihtiyaçlarını bilmesi, hem kendilerini hem de muhatap kitlesini tanımayı sağlayan önemli bir özelliktir. Bayan vâizlerin eğitim seviyelerinin yüksek olması ve kendilerinin de bir kadın olması hasebiyle kadın psikolojisini daha iyi anlamaları bu yeterlik maddesinin yüksek çıkmasına sebep olmuş olabilir.

2.3.1.24. Cezâevi, Hastâne, Huzurevi, Yetiştirme Yurdu vb. Yerlerdeki Dînî Faaliyetler İçin Gerekli Donanıma Sahip Olma

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Cezâevi, hastâne, huzurevi, yetiştirme yurdu v.b. yerlerdeki dînî faaliyetler için gerekli donanıma sahip olma”dır. Bilindiği gibi din, sadece normal standartlarda yaşayan insanlara hitap etmemektedir. İnsan, hastalık, tutukluluk, özürlülük gibi olumsuz durumlarla hayatının herhangi bir anında karşılaşabilir. İslam dînî, işte böylesi olumsuz deneyimleri yaşayan kişilere karşı kuşatıcı ve insancıl yaklaşımlar sunar. Böyle durumlarda insanları dışlamayı ve onları yalnız bırakmayı tasvip etmez. Aksine “*Kim dünya sıkıntılarında bir sıkıntıyı mü’minden giderirse, Allah da kıyamet günü sıkıntılarında bir sıkıntıyı giderir, kim zorda kalana kolaylık sağlarsa, Allah’da ona dünya ve ahirette kolaylık sağlar, kim bir Müslümanın ayıbını örterse, Allah da dünya ve ahirette onun ayıbını örter.*”³⁹⁴ buyuran Hz. Peygamber’in hadisi, İslam’ın konuya yaklaşımını çarpıcı şekilde sunmaktadır. Bu sebeple vâizler de söz konusu özel koşullardaki insanlara ulaşma gayesiyle hizmet vermektedirler. Bayan vâizler bayanların bulunduğu cezâevlerine, kadın konukevlerine, sevgi evlerine, huzurevlerine gitmek suretiyle kendi hemcinslerine din hizmeti sunmaktadırlar. Tahmin edileceği üzere bu yerlerde sunulan din hizmetleri birbirinden içerik ve üslup olarak tamamen farklı olmak durumundadır.

³⁹⁴ Buhâri, “Mezâlim”, 3; Müslim, “Birr”, 59; Ebû Dâvud, “Edeb”, 38; Tirmizî, “Hudûd” 3.

Tablo 46: Bayan Vâizlerin Cezâevi, Hastâne, Huzurevi vb. Yerlerdeki Dini Faaliyetler İçin Gerekli Donanıma Sahip Olma Durumları

	N	%
Yeterli değilim	13	8,4
Biraz yeterli	19	12,3
Orta düzeyde	72	46,5
Oldukça	39	25,2
Tam yeterli	12	7,7
Toplam	155	100,0

Tablo 46’da görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 20,7’si “Cezâevi, hastâne, huzurevi, yetiştirme yurdu v.b. yerlerdeki dînî faaliyetler için gerekli donanıma sahip olma” konusunda kendilerini yetersiz veya az yeterli görürken, % 46,5’i orta düzeyde yeterli, % 32,9’u ise oldukça veya tam yeterli olarak görmektedir. Bayan vâizlerin çoğunun İlâhiyat Fakültelerinde sosyal kurumlarda din hizmetine yönelik eğitim almamasına rağmen, kendilerini orta, oldukça ya da tam olarak yeterli görmelerinin nedeni ya sonradan aldıkları hizmet içi seminerler aracılığıyla kendilerini geliştirmiş olmaları yahut alanda zaman içerisinde kazanılan pratik tecrübelerle bağlı olabilir. Yahut da bu düşünce objektif ve gerçekçi bir değerlendirmenin ötesinde, idealin realize edilmesi hali olarak karşımıza çıkmış olabilir. Bu konu hassaten detaylı çalışmalarla tespit edilmeye muhtaç bir hususiyet içermektedir.

2.3.1.25. Müftüye Vekâlet Konusunda Yeterli Bilgi ve Donanıma Sahip Olma

Meslekî formasyon yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi, “Müftüye vekâlet konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahip olma”dır. Taşrada din hizmetlerinin yürütülmesini sağlayan din görevlilerinin amiri müftülerdir. Müftülerin herhangi bir sebeple görevlerinin başında olmadıkları durumlarda hiyerarşi gereği yerlerine vekil olarak vâizler bakmaktadır. Bu yüzden her vâizin müftü vekili olarak, bu görevde iken sahip olmaları gereken bilgi ve donanıma hazır olmaları gerekmektedir. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun

söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 47: Bayan Vâizlerin Müftüye Vekâlet Konusunda Yeterli Bilgi ve Donanıma Sahip Olma Durumları

	N	%
Yeterli değilim	50	32,3
Biraz yeterli	24	15,5
Orta düzeyde	53	34,2
Oldukça	21	13,5
Tam yeterli	7	4,5
Toplam	155	100,0

Tablo 47’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 47,8’i yani yaklaşık yarısı “Müftüye vekâlet konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahip olma” konusunda kendilerini yetersiz veya az yeterli olarak görürken, % 34,2’si orta düzeyde yeterli, % 18’i ise oldukça ve tam yeterli gördüklerini belirtmişlerdir. Bayan vâizlerin pratik olarak müftüye vekâlet etmemelerinin ya da çok nadir böyle bir görevle sorumlu tutulmalarının, kendilerini bu hususta yetersiz görmelerine neden olduğunu söyleyebiliriz.

2.3.1.26. Meslekî Formasyon Yeterliği ile Bâzı Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki

1. Yaşa Göre Bayan Vaizlerin Meslekî Formasyon Yeterliği

Tablo 48: Yaşa Göre Meslekî Formasyon Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Yaş	N	X	S
24-29	19	89,21	12,06
30-35	62	91,16	14,35
36-40	38	93,92	13,14
40 üstü	36	97,19	14,68
Toplam	155	93,00	14,02

F=1,98 sd=3/151 p=0,11 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin yaşları ile “Meslekî Formasyon Yeterliği” puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını tespit etmek amacıyla “ANOVA testi” kullanılmıştır. Testin sonuçlarına göre, bu konuda anlamlı bir fark bulunamamıştır. [F=1,98; p= 0,11, p>0,05]. Araştırma sonucuna göre, “Bayan vâizlerin yaş düzeyleri yükseldikçe meslekî formasyon yeterlik düzeyleri de yükselmektedir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır. Bu bulgu yaş faktörünün vâizlerin söz konusu yeterlik algılarında önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte meslekî formasyon yeterliği puan ortalaması en düşük (X=89,21) olan yaş aralığı 24-29 iken, en yüksek (X=97,19) olan yaş aralığının 40 yaş üstü olması dikkat çekicidir. Bu sonuç her ne kadar istatistikî olarak anlamlı kabul edilmese de yaş yükseldikçe kişinin bilgi ve tecrübesinin artmasına paralel olarak, sözkonusu yeterlik alanında kendisini daha yeterli görmesi ihtimal dâhilindedir.

2. Eğitim Durumuna Göre Bayan Vâizlerin Meslekî Formasyon Yeterliği

Tablo 49: Eğitim Durumuna Göre Meslekî Formasyon Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Eğitim Durumu	N	X	S
Lisans	54	91,37	15,47
Yüksek lisans	66	94,95	12,52
Doktora	7	98,85	13,00
L.E.devam ediyor	24	91,08	11,64
Diğer	4	84,00	27,05
Toplam	155	93,00	14,02

F=1,34 sd=4/150 p=0,25 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin eğitim durumları ile “Meslekî Formasyon Yeterliği” puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan “ANOVA testi” sonuçlarına göre, bu konuda da anlamlı bir fark bulunamamıştır. [F=1,34; p= 0,25 p>0,05]. Bu bulgu eğitim faktörünün vâizlerin söz konusu yeterlik algılarında önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla araştırma sonucuna göre, “Bayan vâizlerin eğitim durumları yükseldikçe meslekî formasyon yeterlik düzeyi de yükselmektedir” şeklindeki hipotezimiz

doğrulanmamıştır. Eğitim seviyesinin artması yeterlik düzeyinin artması için önemli bir etken olmasına rağmen, istatistikî olarak anlamlı bir ilişkinin çıkmamış olması bayan vaizlerin kendilerine ilişkin yeterlik algılarının objektif olmamasından kaynaklanmış olabilir. Yani gerçekte öyle olmamasına rağmen lisans mezunu bir vaiz, kendisini doktora yapmış bir vaiz kadar yeterli hissedebilir. Sonucun böyle çıkmasının bir başka nedeni, bayan vaizlerin zaman içerisinde kendi kişisel çabaları ile yeterlik düzeyini artırmaları olabilir.

3. İhtisas Yapma Durumuna Göre Bayan Vâizlerin Meslekî Formasyon Yeterliği

Tablo 50: İhtisas Yapma Durumuna Göre Meslekî Formasyon Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

İhtisas Durumu	N	X	S
Evet	31	93,80	14,94
Hayır	124	92,79	13,83

t=0,35 sd=2/153 p=0,72 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin ihtisas mezunu olma durumları ile “Meslekî Formasyon Yeterliği” puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan “t testi” sonuçlarına göre, bu konuda anlamlı bir fark bulunamamıştır. [t=0,66; p= 0,72 p>0,05]. Bu bulgu eğitim faktörünün vâizlerin söz konusu yeterlik algılarında önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla araştırma sonucuna göre, “Bayan vâizlerin ihtisas kursunu tamamlamaları meslekî formasyon yeterlik düzeylerini de artırmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

4. Meslekî Kıdemlerine Göre Bayan Vâizlerin Meslekî Formasyon Yeterliği

Tablo 51: Meslekî Kıdeme Göre Meslekî Formasyon Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Kıdem	N	X	S
1-5 yıl	45	89,66	11,99
6-10 yıl	70	93,48	14,40
11-15yıl	17	95,64	15,90
15 yıl üstü	23	96,08	14,65
Toplam	155	93,00	14,02

F=1,46 sd=3/151 p=0,22 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin meslekî kıdemleri ile “Meslekî Formasyon Yeterliği” puanları arasında fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan “ANOVA testi” sonuçlarına göre, bu konuda anlamlı bir fark bulunamamıştır. [F=1,70; p= 0,15 p>0,05]. Bu bulgu meslekî kıdem faktörünün vâizlerin söz konusu yeterlik algılarında önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla araştırma sonucuna göre, “Bayan vâizlerin meslekî kıdemleri arttıkça meslekî formasyon yeterlik düzeyi de artmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır. Aslında meslekte kıdem ilerledikçe kişinin yeterlik düzeyinin artması gerekmektedir. Buna rağmen araştırma sonucunun böyle çıkmamasının farklı sebepleri olabilir. Örneğin bayan vaizlik mesleğinin sürekli yeni ve dinamik bir yapı arz etmesi, görevi icrâ edenlerde donanım yetersizliği oluşturabilir. Zamana ve mekâna göre çok çeşitlilik gösteren meslekî faaliyetlerde uzmanlaşmak, hem eğitim hem de tecrübe gerektirmektedir. Bayan vaizlerin ise sözkonusu alanlarda yeterli eğitim altyapısı olmadan mesleği icrâ ettikleri göz önünde tutulursa böyle bir sonucun ortaya çıkması daha anlaşılır hale gelmektedir.

5. Meslekî Memnuniyetlerine Göre Bayan Vâizlerin Meslekî Formasyon Yeterliği

Tablo 52: Meslekî Memnuniyete Göre Meslekî Formasyon Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Meslekî mem.	N	X	S
Biraz memnunum	6	88,63	27,23
Orta düzeyde	23	93,52	14,18
Memnunum	68	90,58	14,27
Çok memnunum	58	96,39	11,61
Toplam	155	93,00	14,02

F=2,01 sd=4/150 p=0,09 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin meslekî memnuniyet ile “Meslekî Formasyon Yeterliği” puanları arasında fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan “ANOVA testi” sonuçlarına göre, bu konuda anlamlı bir fark bulunamamıştır. [F=2,01; p=0,09 p>0,05]. Bu bulgu meslekî memnuniyet faktörünün vâizlerin söz konusu yeterlik algılarında önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla araştırma sonucuna göre, “Bayan vâizlerin meslekî memnuniyetlerinin artması meslekî formasyon yeterlik düzeyinin artmasında etki göstermez” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

6. Görev Yapılan Yerleşim Birimine Göre Bayan Vâizlerin Meslekî Formasyon Yeterliği

Tablo 53: Görev Yapılan Yere Göre Meslekî Formasyon Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Yerleşim birimi	N	X	S
İl	44	91,81	12,85
İlçe	111	93,46	14,48

t=0,65 sd=2/153 p=0,50 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin görev yaptıkları yerleşim birimi ile “Meslekî Formasyon Yeterliği” puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan “t testi” sonuçlarına göre, vâizlerin söz konusu yeterlik puanları ile görev yaptıkları yerleşim birimi arasında anlamlı bir fark

bulunamamıştır [$t=0,65$; $p=0,51$ $p>0,05$]. Dolayısıyla ilde görev yapan bayan vâizlerle ilçede görev yapan bayan vâizler kendilerini meslekî formasyon yeterliği açısından eşit düzeyde yeterli görmektedir denilebilir. Araştırma sonucuna göre, “Bayan vâizlerin görev yaptıkları yerleşim biriminin farklı olması, meslekî formasyon yeterlik düzeylerini etkilemez” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

7. Görev Yapılan Coğrafi Bölgeye Göre Meslekî Formasyon Yeterliği

Tablo 54: Coğrafi Bölgeye Göre Meslekî Formasyon Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Bölgeler	N	X	S
Karadeniz	33	93,39	12,14
Marmara	30	93,43	16,51
Ege	11	91,54	13,38
Akdeniz	16	92,75	15,03
İç Anadolu	48	92,18	15,58
Doğu Anadolu	8	93,62	8,01
Güneydoğu Anadolu	9	96,11	7,49
Toplam	155	93,00	14,02

$F=0,12$ $sd=6/148$ $p=0,99$ $p>0,05$ önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin görev yaptıkları coğrafi bölgeler ile “Meslekî Formasyon Yeterliği” puanları arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan “ANOVA testi” sonuçlarına göre, bu konuda anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. [$F=0,12$; $p=0,99$ $p>0,05$]. Bu bulgu coğrafi bölge faktörünün vâizlerin söz konusu yeterlik algılarında önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla araştırma sonucuna göre, “Bayan vâizlerin görev yaptıkları coğrafi bölgelerin farklı olması, meslekî formasyon yeterlik düzeylerini etkilemez” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

2.3.2. Genel Kültür ve İletişim Yeterliği

Bu başlık altında 17 tane madde verilmiştir. Bunlar;

- ✓ Hz. Peygamberin dindeki konumunu açıklama
- ✓ Hz. Peygamberin hayatından örnekler aktarabilme
- ✓ İslam tarihi hakkında detaylı bilgi sahibi olma
- ✓ Din ahlak ilişkisini açıklayabilme
- ✓ Dindeki inanç ve yorum farklılıklarını açıklayabilme
- ✓ Dinin toplumsal yaşantıya olan katkılarını açıklayabilme
- ✓ Türkiye'nin sosyo-kültürel ve dînî yapısını tanıma
- ✓ Mesleği icrâ ederken kendine güvenme
- ✓ Etkili iletişim kurabilme
- ✓ Vaaz ve konferansı etkili şekilde sunabilme
- ✓ Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanma
- ✓ Vaazda, Kur'an ve sahih hadislerde geçen kıssaları kullanma
- ✓ Ayet ve hadisleri vaaz konusuna göre yorumlayabilme
- ✓ Vaazda güvenilir tarihi bilgileri kullanma
- ✓ Görev mahallinin dilini ve şivesini anlayabilme
- ✓ Vaazlarda yerel örf ve Âdetleri dikkate alma
- ✓ Vaaz ve konuşmalarda duygu ve düşünceleri rahatça ifade edebilme

2.3.2.1. Hz. Peygamber'in Dindeki Konumunu Açıklama

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken ilk yeterlik maddesi "Hz. Peygamber'in dindeki konumunu açıklama"dır. Hz. Peygamber Kur'an'ın nazil olma sürecinde ve İslam toplumunun teşekkülünde oynadığı aktif rol ile Müslümanların nezdinde ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Kur'an'da onun insanlara karşı tebliğ, teybin, tebşir, inzar gibi sorumluluklarından bahsedilmektedir.³⁹⁵ Tüm bunların yanı sıra yine Kur'anda onun vahiy alan bir beşer olduğuna dair vurgular da yapılmaktadır.³⁹⁶ Hz. Peygamberin aşırı yüceltmeci ya da indirgemeci tasavvur ile örneklik özelliğinin saf dışı bırakılmaya çalışılmasına³⁹⁷ karşın, Hz. Peygamber'i ne melek ne de sıradan bir insan olmadığına işaretle

³⁹⁵ Kur'an; 74:1-2; 26:214; 48:8; 25:56; 33:45-46; 6:19

³⁹⁶ Kur'an; 18:110; 41:6.

³⁹⁷ Mustafa İslamoğlu, *Üç Muhammed*, İstanbul: Denge Yayınları, 5. Baskı, 2001, s. 11.

Müslümanlar için kendisinde örnekler bulunduğuna dikkat çekilmektedir.³⁹⁸ Kendisinin konu hakkında aşırı hassasiyetleri bulunduğu bilinmektedir. Örneğin; *“Hıristiyanların Meryem oğlu İsa’yı aşırı surette methettikleri gibi, sakın sizler de beni methederken aşırı gitmeyiniz. Şüphesiz ki, ben sadece bir kulum. Onun için bana (sadece) Allah’ın kulu ve resûlü deyiniz.”*³⁹⁹ sözünde açıkça görüldüğü gibi o Allah’ın kendisine tayin ettiği yerde ve konumda olmaktan öteye geçmek istememekte ve bu konuda yanlış tutum sergileyen insanları da uyarmaktadır. Bir din görevlisinin kendisine örnek aldığı Hz. Peygamber’in dindeki konumunu açıklayabilmesi, hem vâizin kendisinin doğru rehberlik edinmesi hem de cemaat içinde oluşabilecek yanlış itikatların önüne geçebilme adına önemlidir. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 55: Bayan Vâizlerin Hz. Peygamber’in Dindeki Konumunu Açıklama Durumları

	N	%
Biraz yeterli	2	1,3
Orta düzeyde	14	9,0
Oldukça	89	57,4
Tam yeterli	50	32,3
Toplam	155	100,0

Tablo 55’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 1,3’ü kendilerini “Hz. Peygamber’in dindeki konumunu açıklama” konusunda biraz yeterli görürken, % 9’u orta düzeyde, % 89,7’si oldukça veya tam yeterli görmektedir. Söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili kendisini yetersiz olarak gören hiç kimse olmadığı gibi oldukça ve tam yeterli görenlerin oranı da oldukça yüksek çıkmıştır.

³⁹⁸ Kur’an; 17:95; 33:21; 2:143; 18:110.

³⁹⁹ Buhari, “Enbiya”, 48.

2.3.2.2. Hz. Peygamberin Hayatından Örnekler Aktarabilme

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Hz. Peygamberin hayatından örnekler aktarabilme”dir. Yukarıdaki maddeyle bağlantılı olan bu yeterlik maddesi, soyut dînî meselelerin somutlaştırılmasına ve daha kolay anlaşılmasına neden olur. Hz. Peygamberin hayatı her insanın yaşamına ışık tutabilecek zengin örneklerle doludur. Zaten Allah’ın bütün peygamberleri insanlar arasından seçmesinin nedenlerinden en önemlisi, diğer insanlara örneklik teşkil edebilmesi içindir. Hz. Peygamberin gerek evlat, komşu, eş, baba, dede, akraba gibi toplumsal rolleri, gerek komutan, devlet başkanı gibi diplomatik rolleri, gerekse açlık, susuzluk, üzüntü, mutluluk, hastalık, ölüm gibi insani duyguları birebir tecrübe ederek yaşamış olduğu fani hayatı, diğer insanlar için eşsiz ibret vesikalarıdır. Bu sebeple Hz. Peygamber’in hayatının tümünde örnek alınacak pek çok yön bulunmaktadır.⁴⁰⁰ Hz. Peygamber’in vahiy ile hayatı nasıl inşa ettiği, zorluklar karşısında nasıl mücadele verdiği, insanlar arası ilişkilerde nasıl davrandığı, dünya ile ahiret terazisini nasıl dengede tuttuğu konularını, bir din görevlisinin mutlaka bilmesi ve insanlara bunlardan örnekler aktarabilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 56: Bayan Vâizlerin Hz. Peygamberin Hayatından Örnekler Aktarabilme Durumları

	N	%
Biraz yeterli	2	1,3
Orta düzeyde	15	9,7
Oldukça	82	52,9
Tam yeterli	56	36,1
Toplam	155	100,0

Tablo 56’da görüldüğü üzere “Hz. Peygamberin hayatından örnekler aktarabilme” konusunda bayan vâizlerin % 1,3’ü kendilerini biraz yeterli görürken, % 9,7’si orta düzeyde, % 89’u oldukça veya tam yeterli görmektedir. Bir önceki madde ile ilişkili olarak Hz. Peygamber’in dindeki konumunu açıklama konusunda

⁴⁰⁰ Kur’an, 3:31; 4:80; 33:21, 36.

kendilerini yeterli görenlerin, onun hayatından örnekler anlatabilme konusunda da kendilerini yeterli gördükleri ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla örneklerle Hz. Peygamber'in hayatını bilen bayan vâizler, dengeli bir peygamber tasavvuru konusunda önemli rol üstlenmektedirler, denilebilir.

2.3.2.3. İslam Tarihi Hakkında Detaylı Bilgi Sahibi Olma

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi "İslam tarihi hakkında detaylı bilgi sahibi olma"dır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran en büyük özelliklerden biri de tarih bilincidir. Konusu insan olan tarihin gayesi, bugünü anlamak ve geleceğe hazırlanabilmek için geçmişin verilerini değerlendirmeye ve ibret almaya yönelmektir.⁴⁰¹ İslam tarihi, Hz. Peygamberle başlayıp günümüze kadar süren geçmişteki dîni, siyasi ve içtimai tüm olayları kapsamaktadır. Hz. Peygamberin yaşadığı çevre, getirdiği mesaja tepkiler, savaşlar, barışlar, siyasi krizler, devletlerarası münasebetler, anlaşmalar ve fetihler hakkında bilgi sahibi olmak, tarihi daha doğru anlamaya imkân verdiği gibi, İslam'ın insanlar üzerinde yarattığı değişimi ve dönüşümü fark edebilmeye, dolayısıyla İslam'ı daha doğru anlamaya da olanak vermektedir. Tarihte yaşanan hadiselerle şahit olma ve anlamaya çalışma, bugünü anlamaya çalışmanın ilk adımıdır. Dolayısıyla din eğitimcilerinin güvenilir ve sağlam bir tarih bilincine özellikle de İslam tarihi bilgisine ihtiyacı bulunmaktadır. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 57: Bayan Vâizlerin İslam Tarihi Hakkında Detaylı Bilgi Sahibi Olma Durumları

	N	%
Yeterli değilim	2	1,3
Biraz yeterli	11	7,1
Orta düzeyde	52	33,5
Oldukça	71	45,8
Tam yeterli	19	12,3
Toplam	155	100,0

⁴⁰¹ Ziya Kazıcı, *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2003, s. 14.

Tablo 57’de bayan vâizlerin % 8,4’ü kendilerini “İslam tarihi hakkında detaylı bilgi sahibi olma” konusunda yetersiz veya az yeterli görürken, % 33,5’i orta düzeyde, % 58,1’i ise oldukça veya tam yeterli görmektedir. Buradan hareketle bayan vâizlerin çoğunluğunun İslam tarihi hakkında detaylı bilgiye sahip olma konusunda yeterli olduklarını söyleyebiliriz. Bayan vâizlerin kendilerini söz konusu alanda yeterli görmelerinin sebebi, İlâhiyat fakültelerinde aldıkları eğitim olabileceği gibi, icrâ ettikleri meslek gereği Kur’an ve tefsirlerle yakın ilişki kurmaları olabilir. Zira bilindiği gibi Kur’an ayetleri ile iç içe geçen ilk dönem İslam tarihi olayları, tefsir kitaplarında nüzul sebebi adı altında detaylı olarak anlatılmaktadır.

2.3.2.4. Din Ahlak İlişkisini Açıklayabilme

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Din ahlak ilişkisini açıklayabilme”dir. Farklı disiplinler tarafından çeşitli şekillerde tanımı yapılan ahlak hakkında ortak olan nokta, ahlakın insan ve insan ilişkilerini kapsamasıdır. Dinin hedeflerinden biri de insanın güzel ahlak sahibi olması ve ortaya güzel davranışlar koymasını sağlamak olduğundan, ahlak dinin kapsamı içinde değerlendirilebilir. Kur’an’ın ana konuları içerisinde yer alan ahlak kişinin kendisine, çevresine ve diğer insanlara karşı tutum ve davranışlarında somut olarak ortaya çıkar.⁴⁰² Bu bağlamda kâmil bir mü’min salt inanan ve ibâdet eden bir kişi değil, aynı zamanda iyi ahlaklı bir insandır. Bireysel ve toplumsal esenliğin tesisinde güzel ahlakın aktifleştirilmesi ve yaygınlaştırılması, aynı zamanda İslam’ın ana hedeflerinden biri olduğundan, din ile ahlak arasındaki bu ayrıştırılmaz yapının korunarak sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Bu sebeple din hizmeti sunan bayan vâizlerin ne ahlakı dine, ne de dînî ahlaka indirgemeksizin aralarındaki sıkı ilişkiyi pekiştiren eğitim yöntemlerine ağırlık vermeleri yerinde olacaktır. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

⁴⁰² Recep Kılıç, “İslam Ahlakı” *İslam’a Giriş*, Mehmet Paçacı (Ed.), 2008, Ankara: DİB Yayınları, s. 69.

Tablo 58: Bayan Vâizlerin Din Ahlak İlişkisini Açıklayabilme Durumları

	N	%
Biraz yeterli	2	1,3
Orta düzeyde	18	11,6
Oldukça	91	58,7
Tam yeterli	44	28,4
Toplam	155	100,0

Tablo 58’de bayan vâizlerin hiç birisi kendisini “Din ahlak ilişkisini açıklayabilme” konusunda yetersiz görmezken, % 1,3’ü biraz yeterli, % 11,6’sı orta düzeyde % 87,1’i ise oldukça veya tam yeterli olarak görmektedir. Dolayısıyla bayan vâizlerin büyük çoğunluğunun din ahlak ilişkisini açıklama konusunda yeterli oldukları söylenebilir.

2.3.2.5. Dindeki İnanç ve Yorum Farklılıklarını Açıklayabilme

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Dindeki inanç ve yorum farklılıklarını açıklayabilme”dir. Bilindiği gibi Hz. Peygamberin sağlığında İslam tek ağızdan yorumlanıyor ve denetleme yapılabilirdi.⁴⁰³ Hz. Peygamber’in vefatından sonra ise İslam’ın anlaşılması ve uygulanması noktasında farklı anlayış ve görüşler ortaya çıkmıştır. İnsanların gerek anlama, yorumlama ve bakış açısı yönüyle, gerekse kültür, gelenek ve yaşam tecrübesi yönüyle farklı farklı olması, aynı Kur’an veya hadis metninden farklı anlam veya hüküm çıkarılmasını kaçınılmaz kılmıştır.⁴⁰⁴ Bu görüşler zaman içinde itiklâdî, fikhî ve siyasi mezheplerin oluşumuna zemin hazırlamıştır. İslam tarihi hakkında detaylı bilgiye sahip olmak, aynı zamanda dînî de doğru anlamayı sağlayacağından dinde meydana gelen inanç ve yorum farklılıklarının nedenleri ve sonuçları üzerine sağlıklı bir değerlendirme yapma imkânı verir. Bu nedenle İslam tarihine ilave olarak mezhepler tarihi konusunun da çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

⁴⁰³ Beyza Bilgin, *İslam’da Kadının Rolü Türkiye’de Kadın*, Ankara: Sinemis Yayınları, 2005, s. 2.

⁴⁰⁴ *DİB İlmihal I*, Ankara: TDV Yayınları, 2010, s. 19.

Tablo 59: Bayan Vâizlerin Dindeki İnanç ve Yorum Farklılıklarını Açıklayabilme Durumları

	N	%
Biraz yeterli	5	3,2
Orta düzeyde	45	29,0
Oldukça	75	48,4
Tam yeterli	30	19,4
Toplam	155	100,0

Tablo 59’da görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 3,2’si “dindeki inanç ve yorum farklılıklarını açıklayabilme” konusunda kendilerini az yeterli olarak değerlendirirken, % 29’u orta düzeyde, % 67,8’i oldukça veya tam yeterli olarak değerlendirmektedir. Buradan hareketle bayan vâizlerin büyük çoğunluğunun dindeki inanç ve yorum farklılıklarını açıklayabilme konusunda yeterli olduklarını söyleyebiliriz.

2.3.2.6. Dinin Toplumsal Yaşantıya Olan Katkılarını Açıklayabilme

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Dinin toplumsal yaşantıya olan katkılarını açıklayabilme”dir. Din, tüm insanlık tarihinde daima var olan evrensel ve köklü bir olgudur.⁴⁰⁵ İnanma insanın fitri bir ihtiyacı olduğu için, din insanın manevi yönüne hitap ederek hayata anlam katar ve zor anlarda kendisine sığınak olur. Aynı zamanda din, getirdiği kurallar aracılığıyla insanın çevresiyle ve diğer canlılarla iletişimini düzene sokarak, toplumsal yaşantıya da yön verir. Dolayısıyla topluluk halinde, işbirliği ve dayanışma içinde yaşama kabiliyetinde olan insanın, iç ve dış ahengi için dinin emir ve tavsiyelerinden azami ölçüde istifade etmesi kendi yararına olacaktır. Bu bağlamda din hizmeti sunan bayan vâizlere önemli yükümlülükler düşmektedir. Aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

⁴⁰⁵ *İlmihal I*, s. 6.

Tablo 60: Bayan Vâizlerin Dinin Toplumsal Yaşantıya Olan Katkılarını Açıklayabilme Durumları

	N	%
Yeterli değilim	1	0,6
Biraz yeterli	2	1,3
Orta düzeyde	20	12,9
Oldukça	84	54,2
Tam yeterli	48	31,0
Toplam	155	100,0

Tablo 60’da görüleceği üzere bayan vâizlerin % 1,9’u “dinin toplumsal yaşantıya olan katkılarını açıklayabilme” konusunda yetersiz veya az yeterli görürken, % 12,9’u orta düzeyde, % 85,2’si ise oldukça veya tam yeterli olarak görmektedir. Dolayısıyla bayan vâizlerin dînî toplumsal yaşantıya olan katkılarını açıklama konusunda yeterli olduklarını söyleyebiliriz.

2.3.2.7. Türkiye’nin Sosyo-Kültürel ve Dînî Yapısını Tanıma

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Türkiye’nin sosyo-kültürel ve dînî yapısını tanıma”dır. İnsanın yaşadığı mekânın sosyo-kültürel ve dînî yapısının tanınmasının öneminden yukarıda söz edilmişti. Buna ilave olarak daha geniş çapta ait olduğu ülkenin özelliklerinin bilinmesi de önem arz eder. Ülke hakkında genel bir perspektife sahip olmak, insanların tercihlerini, ilgilerini, ihtiyaçlarını değerlendirme ve evrensel düzlemde mukayese imkânı vermektedir. Zaten bir vâiz, toplumdaki manevi değerleri ve aksayan yönleri tespit edebildiği ölçüde konularını daha etkili ve faydalı kılabilir.⁴⁰⁶ Türkiye’nin sosyo-kültürel ve dînî yapısını tanıyabilmek içinse genel kültürü geliştirme, halkın değerlerine vakıf olabilmek için gözlem yapabilme, medya ve basını takip etme, sosyolojik araştırmaları iyi analiz edebilme gibi hususlarda yetkin olmak gerekmektedir. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

⁴⁰⁶ Armaner, *Hitabet ve Dînî İrşat Üzerine*, s. 21

Tablo 61: Bayan Vâizlerin Türkiye'nin Sosyo-Kültürel ve Dini Yapısını Tanıma Durumları

	N	%
Yeterli değilim	3	1,9
Biraz yeterli	7	4,5
Orta düzeyde	64	41,3
Oldukça	65	41,9
Tam yeterli	16	10,3
Toplam	155	100,0

Tablo 61'de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 6,4'ü kendilerini "Türkiye'nin sosyo-kültürel ve dînî yapısını tanıma" konusunda yetersiz ya da az yeterli olarak görürken, % 41,3'ü orta düzeyde, % 52,2'si oldukça ya da tam yeterli olarak görmektedir. Bu sonuca göre söz konusu alanda da bayan vâizler kendilerini yüksek oranda yeterli görmektedirler.

2.3.2.8. Mesleği İcra Ederken Kendine Güvenme

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi "Mesleği icrâ ederken kendine güvenme"dir. Kişinin mesleği icrâ ederken kendine güvenmesi, meslekî yeterliliğiyle ya da özgüven duygusuyla ilişkilidir. Vâizlik mesleği baz alındığında, konuya iyi hâkim olmak, toplum önünde konuşabilmek, etkili ve düzgün konuşabilmek, sözlü ve sözsüz iletişim dilini iyi kullanabilmek, duyguları rahat bir şekilde ifade edebilmek gibi çok yönlü bir yeterlik sahası belirlemektedir. İnsanın anlatacağı konuya iyi hazırlanamaması veya iyi hazırlandığı halde özgüven eksikliğinden kaynaklanan başarısız olma korkusu, konuşmada başarıyı olumsuz etkiler. Bu nedenle konuşma yapacak olan vâizin öncelikle anlatacağı konuya çok iyi bir hazırlık yapması, ardından kendine güven telkin edecek iç konuşmalarla ya da kendîni rahatlatarak eylemlerle konuşmanın akışına kendisini bırakması gerekir.⁴⁰⁷ Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

⁴⁰⁷ Birol Vural, *Toplum Önünde Etkili ve Başarılı Konuşma*, 4. Basım, İstanbul: Hayat Yayıncılık, 2004, ss. 24-25; [http://www.kariyer.net/kariyer-rehberi/topluluk-onunde-konusma-korkumu-nasil-yenerim/\(01.05.2014\)](http://www.kariyer.net/kariyer-rehberi/topluluk-onunde-konusma-korkumu-nasil-yenerim/(01.05.2014))

Tablo 62: Bayan Vâizlerin Mesleği İcra Ederken Kendine Güvenme Durumları

	N	%
Yeterli değilim	1	0,6
Biraz yeterli	2	1,3
Orta düzeyde	27	17,4
Oldukça	87	56,1
Tam yeterli	38	24,5
Toplam	155	100,0

Tablo 62’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 1,9’u kendilerini “Mesleği icrâ ederken kendine güvenme” konusunda yetersiz veya az yeterli görürken, % 17,4’ü orta düzeyde, % 80,6’sı oldukça veya tam yeterli olarak algılamaktadır. Bu sonuca göre bayan vâizlerin % 98 gibi tamamına yakın bir çoğunluğunun mesleklerini icrâ ederken kendilerine güvendikleri ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle vâizlerin mesleklerini gerçekleştirirken kendilerine güvenme konusunda yeterli olduklarını ifade edebiliriz.

2.3.2.9. Etkili İletişim Kurabilme

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Etkili iletişim kurabilme”dir. “İletişim; iki birim (kişi) arasında birbiriyle ilişkili mesaj alışverişidir.”⁴⁰⁸ Etkili iletişim, iletişim araçlarının verimli bir şekilde yönetilmesi ile verilmek istenen mesajın eksiksiz olarak verilmesi ve iki tarafın da kurdukları ilişkiden memnun kalması olarak ifade edilebilir. Bir iletişimde sözün etkisi % 7, ses tonunun etkisi % 38, beden dilinin etkisi ise % 55 olarak değerlendirilmektedir.⁴⁰⁹ Sözel dilin etkili olabilmesi için, iletişime göz teması, jest ve mimikler, insanların önünde duruş pozisyonu gibi beden dili mutlaka dâhil edilmelidir.⁴¹⁰ Bu sebeple etkili iletişim sözel ve sözel olmayan bileşenlerin etkin kullanımına bağlı olduğu gibi, etkili din hizmeti de etkili iletişim

⁴⁰⁸ Doğan Cüceloğlu, *Yeniden İnsan İnsana*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 43. Basım, 2011, s. 68.

⁴⁰⁹ Rukiye Karaköse, “Ergenlerle Etkili İletişim” *Etkili Din Öğretimi*, Şaban Karaköse (Ed.), İstanbul: TİDEF Yayınları, 2010, s. 249.

⁴¹⁰ Zuhâl Baltaş, Acar Baltaş, *Beden Dili*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999, s. 25.

kurmaya bağlıdır. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 63: Bayan Vâizlerin Etkili İletişim Kurabilme Durumları

	N	%
Yeterli değilim	1	0,6
Orta düzeyde	26	16,8
Oldukça	80	51,6
Tam yeterli	48	31,0
Toplam	155	100,0

Tablo 63’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 16,8’i kendilerini “Etkili iletişim kurabilme” konusunda orta düzeyde, % 82,6’sı oldukça veya tam yeterli olarak görmektedir. Araştırmaya katılanlardan sadece 1 kişi kendisini yetersiz olarak değerlendirmiştir. İletişime dayalı bir meslek olan vâizliği icrâ edenlerin, kendilerini iletişim alanında bu derece yeterli görmeleri, mesleğin geleceği adına umut vericidir.

2.3.2.10. Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanma

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanma”dır. İnsanın anlaşma aracı olan ana dilini doğru ve etkili kullanması, anlatım becerisini ve anlaşılma derecesini doğrudan etkileyen faktörlerin başında yer alır. Türkçeyi doğru ve etkili kullanma, kelimelerin doğru telaffuzu, dili doğru, güzel ve etkili kullanmak için sözcüklerdeki seslerin doğru telaffuzuna, vurgu ve tonlamalara, kullanılan sözcüklerde aynı ve yakın sesleri kullanmamaya, ses olaylarına uymaya dikkat etmektir.⁴¹¹ Vâizlik gibi sözü ustaca kullanmayı içeren bir meslek erbabının anadili doğru ve etkili kullanması çok daha elzemdir. Zira soyut bir alanda duygu ve düşünceleri ifade etmenin zorluğuna ilaveten, eksik anlatma ve yanlış anlaşılmalara mahal verecek anlatım probleminin sorumluluğu da oldukça ağırdır. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

⁴¹¹ Mehmet Gedizli, *Söyleyebilmek*, İstanbul: Morka Yayınları, 2006, s. 32.

Tablo 64: Bayan Vâizlerin Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanma Durumları

	N	%
Yeterli değilim	1	0,6
Orta düzeyde	16	10,3
Oldukça	98	63,2
Tam yeterli	40	25,8
Toplam	155	100,0

64. Tablo’da görüldüğü üzere bayan vâizlerin sadece bir tanesi “Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanma” konusunda kendisini yetersiz hissederken, % 10,3’ü orta düzeyde, % 89’u ise oldukça ve ya tam yeterli olarak görmektedir. Dolayısıyla bayan vâizlerin hemen hepsi Türkçeyi doğru ve etkili kullanma noktasında yeterlidirler, diyebiliriz. Vâizlik mesleğini tercih edenler, mesleğin etkili konuşmaya dayalı olduğunun farkında oldukları için, sonucun böyle çıktığını söyleyebiliriz.

2.3.2.11. Vaaz ve Konferansı Etkili Şekilde Sunabilme

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Vaaz ve konferansı etkili şekilde sunabilme”dir. Bir düşünceyi, bir fikrî, kendisini dinleyenlere usta bir biçimde (planlı, programlı, metodlu ve maksatlı bir şekilde) etkili ve düzgün bir ifade ile iletme ve böylece karşındakileri etkileme sanatına⁴¹² hitabet denmektedir. Güzel konuşmanın temel kuralları içtenlik, samimi olma, açık seçik ifade etme, sesi ayarlama, tonlama ve vurgulamalara dikkat etme, konuşmayı bozan kelimelerden kaçınma ve görgü kurallarına uymadır.⁴¹³ Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

⁴¹² Abdurrahman Çetin, *Hitabet ve İrsad, Güzel Konuşma ve İnsanları Etkileme Yolları*, Bursa: Aksa Yayınları, 1998, s. 5; İsmail Lütfi Çakan, *Dînî Hitabet, Çeşitleri- İlkeleri-Örnekleri*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2000, s. 15.

⁴¹³ Kavcar ve diğ., *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 2004, s. 338; Dale Carneige, *Söz Söyleme ve İş Başarma Sanatı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 1997, ss. 88-93.

Tablo 65: Bayan Vâizlerin Vaaz ve Konferansı Etkili Şekilde Sunabilme Durumları

	N	%
Biraz yeterli	2	1,3
Orta düzeyde	18	11,6
Oldukça	98	63,2
Tam yeterli	37	23,9
Toplam	155	100,0

Tablo 65’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 1,3’ü kendilerini “vaaz ve konferansı etkili şekilde sunabilme” konusunda az yeterli görürken, % 87,1’i oldukça ve yeterli görmektedir. Dolayısıyla bayan vâizlerin vaaz ve konferansı etkili bir şekilde sunma konusunda yeterli olduklarını söyleyebiliriz. Vâizlik sözel yetenek gerektiren bir meslek olduğundan, en baştan etkili konuşma becerisine sahip olanlar tarafından tercih edilmektedir. Dolayısıyla bayan vâizlerin kendilerini bu konuda yeterli görmeleri, olağan bir sonuçtur diyebiliriz.

2.3.2.12. Vaazda, Kur’an ve Sahih Hadislerde Geçen Kıssaları Kullanma

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Vaazda, Kur’an ve sahih hadislerde geçen kıssaları kullanma”dır. Terim olarak kısma, “insanların ibret almaları ve hidayete ulaşmalarını sağlamak maksadıyla, Kur’an’da zaman ve mekân belirtmeksizin geçmiş peygamberler ya da kavimlerle ilgili anlatılan olaylar”dır.⁴¹⁴

Kur’an’ın kendisi gibi kıssaların genel amacı, insanı tevhid inancı etrafında doğru yola yöneltmek ve eğitmektir.⁴¹⁵ Bunun yanı sıra Hz. Peygamber’in hadislerinde de çeşitli kıssalar anlatılmaktadır. Vaazlarda anlatımı zenginleştirmek ve tarihte yaşamış şahsiyetlerin hayatlarından ibret almak için kıssalardan istifade edilir. Bir din eğitimcisi olarak vâizlerin eğitim amaçlı Kur’an’ın bu yöntemini kullanmaları yerinde olacaktır. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

⁴¹⁴ Tahsin Görgün, “Kur’an Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine”, *IV. Kur’an Sempozyumu*, Ankara: Fecr Yayınları, 1998, ss. 19-40; Şehmus Demir, *Mitoloji, Kur’an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2003, ss. 73-74.

⁴¹⁵ Nurettin Turgay, “Kur’an Kıssaları”, *D.Ü.İ.F.D.*, C. II, Sayı. IV, 2000, s. 71.

Tablo 66: Bayan Vâizlerin Vaazda, Kur'an ve Sahih Hadislerde Geçen Kıssaları Kullanma Durumları

	N	%
Biraz yeterli	2	1,3
Orta düzeyde	25	16,1
Oldukça	89	57,4
Tam yeterli	39	25,2
Toplam	155	100,0

Tablo 66'da görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 1,3'ü kendilerini "Vaazda, Kur'an ve sahih hadislerde geçen kıssaları kullanma" konusunda az yeterli görürken, % 16,1'i orta düzeyde, % 82,6'sı oldukça veya tam yeterli olarak görmektedir. Buradan hareketle bayan vâizlerin vaazlarında kıssa kullanma konusunda yeterli olduklarını söyleyebiliriz.

2.3.2.13. Ayet ve Hadisleri Vaaz Konusuna Göre Yorumlayabilme

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi, "Ayet ve hadisleri vaaz konusuna göre yorumlayabilme"dir. Bilindiği gibi dînî metinlerin ve konuşmaların temel dayanakları ayet ve hadislerdir. Konuşmanın içerisinde konunun ana fikrine uygun olarak okunan ayet ve hadisler, vaazın konusuyla uyumlu olmalıdır. Ayet ve hadisler bağlamından koparıldığında farklı anlam taşıyabileceğinden, okunan ayet ve hadisler konu bütünlüğü dikkate alınarak vaaza uygun şekilde yorumlanarak verilmelidir. Bu yüzden bir vâizin ayetlerin nüzul sebeplerini, hadislerin ortaya çıktığı andaki durumları bilmesi önem arz eder. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 67: Bayan Vâizlerin Ayet ve Hadisleri Vaaz Konusuna Göre Yorumlayabilme Durumları

	N	%
Biraz yeterli	1	0,6
Orta düzeyde	22	14,2
Oldukça	89	57,4
Tam yeterli	43	27,7
Toplam	155	100,0

Tablo 67’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin sadece bir tanesi kendisini “Ayet ve hadisleri vaaz konusuna göre yorumlayabilme” konusunda az yeterli görürken, % 14,2’si orta düzeyde, % 85,1’i oldukça veya tam yeterli olarak değerlendirmektedir. Bu sonuca göre bayan vâizlerin hemen hemen tamamı ayet ve hadisleri vaaz konusuna göre yorumlayabilme konusunda yeterlidir, diyebiliriz.

2.3.2.14. Vaazda Güvenilir Tarihi Bilgileri Kullanma

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi “Vaazda güvenilir tarihi bilgileri kullanma”dır. İnsanlıkla yaşıt olan dînî bilgiler, köklü bir tarihi mirasa sahiptir. Tarihte yaşanmış hadiselerin günümüze aktarılması esnasında bilgilere sızan yanlış ve uydurma rivayetler bulunmaktadır. Yazılı kültürün egemen olmadığı zamanlarda şifahi kültürün bilgi kaynağı olarak otorite kabul edilmesi, dînî gelenek içerisine pek çok şüpheli ya da uydurma rivayetlerin girmesine neden olmuştur. Öyle ki özellikle ilk dönemlerde Kur’an’a karışmasın diye yazıya geçirilmeyen hadisler, raviler silsilesiyle aktarılırken pek çok mevzu hadise bulanmıştır. Tüm bu uydurma ve güvenilir olmayan rivayetler, bilgi kirliliğine neden olduğu gibi, günümüze kadar ulaşan diğer sahih bilgilerin güvenilirliğine de hâlel getirmektedir. Doğru ve güvenilir bilgileri ayıklamak her ne kadar tarihçilerin ve bu işle ilgilenen uzmanların işi olsa da bir şekilde söz konusu bilgilerden yararlanmak durumunda kalan insanların da oldukça uyanık ve dikkatli olması gerekmektedir. Doğruların tek tek tespit edilmesi mümkün olamayacağı için, en azından uydurmaların kriterlerinden haberdar olmak yerinde olacaktır. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 68: Bayan Vâizlerin Vaazda Güvenilir Tarihi Bilgileri Kullanma Durumları

	N	%
Yeterli değilim	2	1,3
Biraz yeterli	3	1,9
Orta düzeyde	34	21,9
Oldukça	81	52,3
Tam yeterli	35	22,6
Toplam	155	100,0

Tablo 68’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin “vaazda güvenilir tarihi bilgileri kullanma” konusunda % 3,2’si kendilerini yetersiz ya da az yeterli görürken, % 21,9’u orta düzeyde, % 74,9’u ise oldukça veya tam yeterli görmektedir. Bu sonuca göre bayan vâizlerin büyük çoğunluğu vaazda güvenilir tarihi bilgileri kullanmada yeterlidir, diyebiliriz.

2.3.2.15. Görev Mahallinin Dilini ve Şivesini Anlayabilme

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi, “Görev mahallinin dilini ve şivesini anlayabilme”dir. Dil, insanın kendisinin ve dünyasının bir aynasıdır.⁴¹⁶ Bu sebeple dil aracılığıyla karşı tarafa duygu ve düşüncelerini anlatan insan, anlaşma imkânı yakalamış olur. İletişim çift yönlü olduğuna göre, iki tarafın da birbirini anlayabilmesi için öncelikle konuştukları dili anlamaları gerekmektedir. Diğer kutsal kitaplar gibi Kur’an’ın da muhatap kitlenin anadilinde nazil olmasının hikmeti vahyin anlaşılmayı öncelemesidir.⁴¹⁷ Bir din eğitimcisinin etkili bir din hizmeti sunmak için kendi anadilini başarılı kullanması gerektiği gibi, hedef kitlenin dilini de anlaması gerekmektedir. Aksi takdirde iletişimin kesintiye uğraması ve kopması söz konusu olabilir. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

⁴¹⁶ Rami Ayas, “Hitabet ve Öğretimi Üzerine”, *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri* (8-10 Nisan 1988), Ankara: DİB Yayınları, 1991, s. 293.

⁴¹⁷ Kur’an; 41:44; 16:103, 12:2.

Tablo 69: Bayan Vâizlerin Görev Mahallinin Dilini ve Şivesini Anlayabilme Durumları

	N	%
Yeterli değilim	5	3,2
Biraz yeterli	6	3,9
Orta düzeyde	30	19,4
Oldukça	75	48,4
Tam yeterli	39	25,2
Toplam	155	100,0

Tablo 69’da görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 7,1’i “görev mahallinin dilini ve şivesini anlayabilme” konusunda kendilerini yetersiz ya da az yeterli görürken, % 19,4’ü orta düzeyde, % 73,6’sı ise oldukça veya tam yeterli görmektedir. Buradan hareketle bayan vâizlerin çoğunluğunun görev yaptıkları yerin dilini ve şivesini anlayabildiklerini söyleyebiliriz. Bununla birlikte kendilerini yetersiz ya da az yeterli görenler daha çok Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde görev yapan vâizler olabilir. Çünkü bayan vâizlerin Bâzıları mülâkat esnasında ve ankete yazdıkları cevaplarda zaman zaman cemaat içerisinde hiç Türkçe bilmeyen vatandaşlarla karşılaştıklarını, kendilerinin de Kürtçe bilmemesi üzerine söz konusu kadınlarla iletişim kuramadıklarını ifade etmişlerdir.

2.3.2.16. Vaazlarda Yerel Örf ve Âdetleri Dikkate Alma

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi, “Vaazlarda yerel örf ve Âdetleri dikkate alma”dır. Her bölgenin sahip olduğu birtakım örf ve Âdetleri vardır. İslam hukukuna göre, şer’i delillerden ve İslam hukukunun temel kurallarından birine aykırı olmayan örf, fikhî hüküm çıkarmada dikkate alınmaktadır.⁴¹⁸ Yani bir yerin halkının çoğunluğunun kabul ettiği yerleşik örf, fetva konusunda belirleyici olabilmektedir. Bu kural, örfün toplumsal yaşam nezdindeki değerini önemseyen bir tutumdur. Dolayısıyla İslam dinince meşru kabul edilen örf ve Âdetleri dikkate alma ve onlara karşı hassasiyet gösterme, dînî bir telakki olarak değerlendirilebilir. Toplum içindeki

⁴¹⁸ Zekiyüddin Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, İbrahim Kafi Dönmez (Ter.), Ankara: TDV Yayınları, 2001, s. 196.

bireylerle uyumlu bir iletişim kurması beklenen vâizlerin, söz konusu örf ve Âdetlerden haberdar olması ve bu gerçekliğe göz yumması önem arz eder. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 70: Bayan Vâizlerin Vaazlarda Yerel Örf ve Âdetleri Dikkate Alma Durumları

	N	%
Yeterli değilim	1	0,6
Biraz yeterli	5	3,2
Orta düzeyde	35	22,6
Oldukça	74	47,7
Tam yeterli	40	25,8
Toplam	155	100,0

Tablo 70’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 3,8’i kendilerini “vaazlarda yerel örf ve Âdetleri dikkate alma” konusunda yetersiz ya da az yeterli görürken, % 22,6’sı orta düzeyde, % 73,5’i ise oldukça veya tam yeterli olarak algılamaktadır. Bu sonuca göre bayan vâizlerin çoğunluğu, vaazlarda yerel örf ve Âdetleri dikkate almada yeterlidir, diyebiliriz.

2.3.2.17. Vaaz ve Konuşmalarda Duygu ve Düşünceleri Rahatça İfade Edebilme

Genel kültür ve iletişim yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi, “Vaaz ve konuşmalarda duygu ve düşünceleri rahatça ifade edebilme”dir. Konuşma esnasında anlatılacak konuların sakin bir şekilde açık ve seçik olarak ifade edilmesi önemlidir.⁴¹⁹ Ses tonu, kelimelerin özenle seçilmesi, çok hızlı ya da çok yavaş konuşmama, doğru kelimeyi bulmak için çok zaman kaybetmeme gibi nitelikler, kişinin konuşmasındaki rahatlığın göstergeleridir. Aşırı heyecanlı ya da özgüveni eksik bireyler, ne kadar iyi bir hazırlık yaparsa yapsınlar, anlatacakları çoğu şeyi unutarak, yarım yamalak kelimelerle anlatmak durumunda kalırlar. Böylesi bir durum, hem konuşmacının kendine olan güvenini

⁴¹⁹ Herbert N. Casson, *Söz Söyleme Sanatı*, Vedat Yılmaz (Çev.), İstanbul: Kariyer Yayıncılık, 2000, s. 21.

zedeler hem de dinleyiciler üzerinde olumsuz bir tesir bırakır. Dolayısıyla yapılan konuşma, konuşmanın amacına hizmet etmemiş ve konuşmadan istenen verim alınamamış olur. Bu çerçevede aşağıda örneklem grubunun söz konusu yeterlik maddesiyle ilgili yeterlik algılarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 71: Bayan Vâizlerin Vaaz ve Konuşmalarda Duygu ve Düşünceleri Rahatça İfade Edebilme Durumları

	N	%
Yeterli değilim	1	0,6
Orta düzeyde	19	12,3
Oldukça	87	56,1
Tam yeterli	48	31,0
Toplam	155	100,0

Tablo 71’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin sadece 1 tanesi “vaaz ve konuşmalarda duygu ve düşünceleri rahatça ifade edebilme” konusunda kendisini yetersiz görmektedir. Diğerlerinin % 12,3’ü orta düzeyde, % 87,1’i ise oldukça ya da tam yeterli görmektedir. Vâizlik, duygu ve düşüncelerin karşı tarafa aktarılabilmesini zorunlu kılan bir meslek olduğundan, bayan vâizlerin kendilerini bu konuda yeterli algılamaları yerinde olmuştur.

2.3.2.18. Genel Kültür ve İletişim Yeterliği ile Bâzı Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki

1. Yaşa Göre Bayan Vâizlerin Genel Kültür ve İletişim Yeterliği

Tablo 72: Yaşa Göre Genel Kültür ve İletişim Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Yaş	N	X	S	Tukey
24-29	19	63,15	7,07	(30-35) & (40 yaş üstü)
30-35	62	61,85	8,99	
36-40	38	64,07	7,16	
40 üstü	36	68,36	7,07	
Toplam	155	64,07	8,24	

F=5,213 sd=3/151 p=0,002 p<0,001 önemli

Bayan vâizlerin yaşları ile “Genel Kültür ve İletişim Yeterliği” arasında ilişki olup olmadığı “ANOVA testiyle” belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre, vâizlerin yaşlarına göre genel kültür ve iletişim yeterliği algı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür. Bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla yapılan “Tukey” çoklu karşılaştırma testi sonucunda, 30- 35 yaş arası bayan vâizler ile 40 yaş üstü bayan vâizlerin söz konusu yeterlik puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. 40 yaş üstü bayan vâizlerin puanlarının ortalamasının (X=68,36) en yüksek olduğu, 30-35 yaş arası bayan vâizlerin puan ortalamasının en düşük (X=61,85) olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre “Bayan vâizlerin yaş düzeyleri yükseldikçe Genel kültür ve iletişim yeterlik düzeyleri de yükselmektedir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış olmaktadır.

24-29 yaş arasında bulunan vâizler, mesleklerinde henüz yeni oldukları için daha istekli ve idealist olabilirler. Üniversitede edindikleri bilgileri uygulama yeri olarak gördükleri sahada büyük bir özveriyle ve heyecanla çalışarak geçirdikleri için kendilerini daha yeterli görebilirler. 40 yaş üstü bayan vâizler ise, meslekte hayli yol kat etmiş, mesleği ve insanları tanıma konusunda tecrübe kazanmış deneyimli personeldir. Bu sebeple onlar meslekle ilgili gelgitleri artık bir kenara bırakarak, sadece Allah rızasına odaklanmış, eş olma, annelik gibi toplumsal rollerinde belli bir

düzeni kurmuş insanlar olarak görevlerini daha etkili yapan din eğitimcileri olmalarından kaynaklanıyor olabilir. 30-35 yaş arası ise, kişilerin kendilerini başarılı ve başarısız yönlerini ele alarak değerlendirmeye tabi tuttıkları bir dönemdir.⁴²⁰ Ayrıca bu dönem ilk yetişkinlik iyimserliği ve idealistliğinden, gerçekliğe geri dönüş yapılan ve hayal kırıklıkları ve toplumsal rollerin karmaşasıyla daha fazla mücadele edilen bir yaşam aralığı olması hasebiyle, bu dönemde din eğitimcisi kendisini yetersizlik duygularıyla ifade edebilir.

2. Eğitim Durumuna Göre Bayan Vâizlerin Genel Kültür ve İletişim Yeterliği

Tablo 73: Eğitim Durumuna Göre Genel Kültür ve İletişim Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Eğitim Durumu	N	X	S
Lisans	54	64,00	7,70
Yüksek Lisans	66	64,86	8,09
Doktora	7	63,28	7,06
L.E.devam ediyor	24	63,37	7,19
Diğer	4	57,50	21,14
Toplam	155	64,07	8,24

F=0,84 sd=4/154 p=0,50 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin eğitimleri ile “Genel Kültür ve İletişim Yeterliği” puanları arasında farklılaşma olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan “ANOVA testi” sonuçlarına göre, bu konuda anlamlı bir fark bulunamamıştır. [F=0,84; p= 0,50 p>0,05]. Bu bulgu eğitim faktörünün vâizlerin söz konusu yeterlik algılarında önemli bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Bu sonuca göre “Bayan vâizlerin eğitim durumları yükseldikçe genel kültür ve iletişim yeterlik düzeyleri de yükselmektedir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

⁴²⁰ Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, Samsun: Etüt Yayınları, 2000, s. 62.

3. İhtisas Yapma Durumuna Göre Bayan Vâizlerin Genel Kültür ve İletişim Yeterliği

Tablo 74: İhtisas Yapma Durumuna Göre Genel Kültür ve İletişim Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

İhtisas Durumu	N	X	S
Evet	31	64,32	9,17
Hayır	124	64,00	8,03

t=0,18 sd=2/153 p=0,85 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin ihtisas yapma durumları ile “Genel Kültür ve İletişim Yeterliği” algıları arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan “t testi” sonuçlarına göre, vâizlerin söz konusu yeterlik puanları ile ihtisas yapmış olma durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. [t=0,18; p=0,85 p>0,05]. Dolayısıyla ihtisas yapan bayan vâizlerle yapmayan bayan vâizler kendilerini Genel Kültür ve İletişim Yeterliği alanında eşit düzeyde yeterli görmektedir denilebilir. Bu sonuca göre “Bayan vâizlerin ihtisas kursunu tamamlamaları, genel kültür ve iletişim yeterlik düzeylerini de artırmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış olmaktadır.

4. Meslekî Kıdeme Göre Bayan Vâizlerin Genel Kültür ve İletişim Yeterliği

Tablo 75: Meslekî Kıdeme Göre Genel Kültür ve İletişim Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Kıdem	N	X	S	Tukey
1-5 yıl	45	63,08	7,52	(1-5) &(>15) ve (6-10) &(>15)
6-10 yıl	70	62,60	8,69	
11-15 yıl	17	66,52	8,26	
15 yıl üstü	23	68,65	6,35	
Toplam	155	64,07	8,24	

F=4,05 sd=3/151 p=0,008 p<0,05 önemli

Bayan vâizlerin meslekî kıdemleri ile “Genel Kültür ve İletişim Yeterliği” arasında ilişki olup olmadığı “ANOVA testiyle” belirlenmeye çalışılmıştır. Testin sonucunda, vâizlerin meslekî kıdemleri ile genel kültür ve iletişim yeterliği algı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür. Bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla yapılan “Tukey” çoklu karşılaştırma testi sonucunda, meslekî kıdemi 1-5 yıl arasında olanların ortalaması (X=63,08) ile 15 yıl üstü ortalaması (X=68,65) arasında anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Yine meslekî kıdemi 1-5 yıl arasında alanların ortalaması ile 6-10 yıl arası olanların (X=62,60) arasında da anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde genel kültür ve iletişim yeterliği ile yaş arasında da aynı gruplar arasında istatistikî bir farklılaşma çıkmıştır. Aynı yorumlar, meslekî kıdem ile genel kültür ve iletişim yeterliği arasındaki ilişki için de geçerlidir, diyebiliriz. Bu sonuca göre “Bayan vâizlerin meslekî kıdemleri arttıkça genel kültür ve iletişim yeterlik düzeyleri de artmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış olmaktadır.

5. Meslekî Memnuniyete Göre Bayan Vâizlerin Genel Kültür ve İletişim Yeterliği

Tablo 76: Meslekî Memnuniyete Göre Genel Kültür ve İletişim Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Meslekî mem.	N	X	S	Tukey
Biraz memnunum	6	54,66	14,17	Biraz & çok memnun
Orta düzeyde	23	64,56	8,69	
Memnunum	68	63,13	8,09	
Çok memnunum	58	65,94	6,77	
Toplam	155	64,07	8,24	

F=4,16 sd=3/152 p=0,007 p<0,05 önemli

Bayan vâizlerin meslekî memnuniyet ile “Genel Kültür ve İletişim Yeterliği” arasında ilişki olup olmadığı “ANOVA testiyle” belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre, genel kültür ve iletişim yeterliği algı puanları ile meslekî memnuniyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmüştür. Bu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek amacıyla yapılan “Tukey” çoklu karşılaştırma testi sonucunda, çok memnunum diyenlerin ortalaması (X=65,94) iken biraz memnunum diyenlerin ortalaması (X=54,66) olup istatistikî olarak aralarında

önemli bir fark bulunmuştur. Dolayısıyla “Bayan vâizlerin meslekî memnuniyetlerinin artması genel kültür ve iletişim yeterlik düzeylerinin artmasında etki göstermez” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış olmaktadır.

Bu sonuca göre mesleklerinden az memnun olanlar kendilerini söz konusu alanda daha az yeterli görürken, çok memnun olanlar daha fazla yeterli görmektedirler. Burada memnuniyet ile yeterlik arasında doğru orantı olduğu görülmüştür. Ancak hangi faktörün hangisini etkilediğini tespit etmek güçtür. Zira mesleklerinden az memnun olan bayan vaizlerin kendilerini az yeterli hissettikleri için böyle bir memnuniyetsizlik içinde oldukları düşünülebilir. Diğer yandan, zaten mesleklerinden az memnun oldukları için, yeterlikleri bu olumsuz duygudan etkilenerek düşmüş de olabilir.

6. Görev Yapılan Yerleşim Birimine Göre Bayan Vâizlerin Genel Kültür ve İletişim Yeterliği

Tablo 77: Görev Yapılan Yerleşim Birimine Göre Genel Kültür ve İletişim Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Yerleşim birimi	N	X	S
İl	44	64,27	7,92
İlçe	111	63,99	8,40

t=0,19 sd=2/153 p=0,84 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin görev yaptıkları yerleşim birimi ile “Genel Kültür ve İletişim Yeterliği” puanları arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan “t testi” sonuçlarına göre, vâizlerin söz konusu yeterlik puanları ile görev yaptıkları yerleşim birimi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır [t=0,19; p=0,84 p>0,05]. Bu sonuca göre “Bayan vâizlerin görev yaptıkları yerleşim biriminin farklı olması, genel kültür ve iletişim yeterliği düzeylerini etkilemez” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış olmaktadır. Dolayısıyla ilde görev yapan bayan vâizlerle ilçede görev yapan bayan vâizler kendilerini genel kültür ve iletişim yeterliği konusunda eşit düzeyde yeterli görmektedir, denilebilir.

7. Görev Yapılan Coğrafi Bölgeye Göre Bayan Vâizlerin Genel Kültür ve İletişim Yeterliği

Tablo 78: Coğrafi Bölgeye Göre Genel Kültür ve İletişim Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Bölgeler	N	X	S
Karadeniz	33	64,42	8,32
Marmara	30	64,00	10,52
Ege	11	64,81	7,16
Akdeniz	16	65,43	7,55
İç Anadolu	48	63,50	8,41
Doğu Anadolu	8	63,75	5,23
Güneydoğu Anadolu	9	63,00	3,35
Toplam	155	64,07	8,24

F=0,15 sd=6/148 p=0,98 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin görev yaptıkları bölge ile “Genel Kültür ve İletişim Yeterliği” puanları arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan “ANOVA testi” sonuçlarına göre, bu konuda anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. [F=0,15; p= 0,98 p>0,05]. Bu bulgu görev yapılan coğrafi bölgeye göre vâizlerin söz konusu yeterlik algılarında önemli bir fark olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla “Bayan vâizlerin görev yaptıkları coğrafi bölgelerin farklı olması, genel kültür ve iletişim yeterliği düzeylerini etkilemez” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış olmaktadır.

2.3.3. Alan Bilgisi Yeterliği

Genelde tüm din görevlilerinin, özelde ise vâizlerin sahip olması gereken bir diğer yeterlik alanı “Alan bilgisi yeterliği”dir. İslam dininin ana kaynakları olan Kur’an ve Hadis başta olmak üzere, Arapça, Tefsir, Fıkıh gibi bilim dallarında en azından asgari düzeyde bilgi sahibi olmak bu yeterlik alanının ölçütüdür. Temel İslam Bilimleri yeterliği başlığı altında aşağıda yer alan 8 madde üzerinde vâizlerin yeterlik algı düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunlar;

- ✓ Kur'an'dan Bâzı bölümleri ezbere okuma,
- ✓ Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilme,
- ✓ Kur'an mealini kullanma,
- ✓ Kur'an ve tefsirle ilgili temel kavram ve ilkeleri bilme,
- ✓ Tefsir yardımıyla ayetleri açıklayabilme,
- ✓ Temel fıkıh kaynaklarından yararlanabilme,
- ✓ İman, ibâdet ve ahlak konularında yeterli hadis bilme,
- ✓ Mesleğin gerektirdiği düzeyde Arapça bilme.

2.3.3.1. Kur'an'dan Bâzı Bölümleri Ezbere Okuma

Alan bilgisi yeterliği ile ilgili olarak bir vâizde bulunması gereken yeterliklerden birincisi, “Kur'an'dan Bâzı bölümleri ezbere okuma”dır. Zira vaaz ve konuşma metinlerinin fikrî altyapısının temel dayanağı olan Kur'an'ın en azından belirli yerlerinin ezbere okunması cemaat üzerinde olumlu tesir bırakacaktır. Vâizin vaaz esnasında yeri geldikçe Kur'an'dan ezbere ayetler okuması, cemaat nazarında etkinliğini ve saygınlığını artıracaktır. Bu bağlamda araştırmaya katılan bayan vâizlerin zikredilen yeterlik algılarına ait bulgular şöyledir:

Tablo 79: Bayan Vâizlerin Kur'an'dan Bâzı Bölümleri Okuma Durumları

	N	%
Yeterli değilim	6	3,9
Biraz yeterliyim	19	12,3
Orta düzeyde	75	48,4
Oldukça	37	23,9
Tam yeterliyim	18	11,6
Toplam	155	100,0

Tablo 79'da görüldüğü üzere “Kur'an'dan Bâzı bölümleri ezbere okuma” konusunda bayan vâizlerin kendilerini yetersiz veya biraz yeterli görenlerin oranı toplam % 16,2 iken, oldukça ve tam yeterli görenlerin oranı % 35,5'dir. Kendilerini “orta düzeyde yeterli” görenlerin sayısı ise, % 48,4'dür. Kendilerini “orta, oldukça ve tam yeterli” görenlerin toplam oranının % 83,9 gibi büyük bir oran olması, araştırmaya katılan bayan vâizlerin kendilerini temel İlâhiyat bilgisi alanında yeterli

gördüklerini göstermektedir. Bu hususta gerek İmam Hatip Liselerinde gerekse İlahiyat Fakültelerinde mesleğin gerektirdiği düzeyde Kur'an ezberi yaptırılmasının önemi vardır.

2.3.3.2. Okuduğu Ayetlerin Anlamlarını Bilme

Alan bilgisi yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik “okuduğu ayetlerin anlamlarını bilme” dir. Vâizin okuduğu ayetlerin anlamını bilmesi, anlattığı konuya ilişkin hakimiyetini ve etki gücünü artıracaktır. Araştırmaya katılan bayan vâizlerin söz konusu yeterlik ile ilgili görüşleri şöyledir:

Tablo 80: Bayan Vâizlerin Okuduğu Ayetlerin Anlamlarını Bilme Durumları

	N	%
Yeterli değilim	1	0,6
Biraz yeterliyim	9	5,8
Orta düzeyde	61	39,4
Oldukça	68	43,9
Tam yeterliyim	16	10,3
Toplam	155	100,0

Tablo 80’de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 6,4’ü “okuduğu ayetlerin anlamlarını bilme” konusunda kendilerini yetersiz veya biraz yeterli görürken, oldukça ve tam yeterli görenlerin oranı % 54,2, orta düzeyde görenlerin oranı ise % 39,4’tür. Orta düzeyde, oldukça ve tam yeterli görenlerin oranı toplam % 93,2 olduğuna göre, bayan vâizlerin büyük çoğunluğunun okuduğu ayetlerin anlamlarını bilerek okuduklarını söyleyebiliriz. Bununla birlikte kendilerini yetersiz ya da biraz yeterli görenlerin oranı, anlamaya ve anladığını anlatmaya dayalı vâizlik mesleği için küçümsenmeyecek bir orandır.

2.3.3.3. Kur'an Mealini Kullanma

Alan bilgisi yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik “Kur'an mealini kullanma” dır. Kur'an meallerini etkili bir şekilde kullanılabilmek için meallerin özellikleri, sınırları ve kullanım ilkeleri konusunda bilgi sahibi olmak gerekir.⁴²¹ Vâizlik mesleğinin ana malzemesi olan Kur'an mealleri, sürekli vâizin elinin altında olmalıdır. Zira gerek vaazların hazırlık aşamasında, gerek sunumu aşamasında Kur'an'ın anlamından istifade etmek bir zorunluluktur. Özellikle vaazların sunumu esnasında Arapçası okunan ayetlerin anlamlarının da okunması, gayesi insanları dînî konularda bilgilendirmek ve amele sevk etmek olan vaazın amacına matuf olabilmesi için bir ön koşuldur. Bayan vâizlerin vaazda kullandıkları ayet ve surelerin anlamları ile hedef kitlenin gündelik yaşamları arasında ilişki kurmaları çok önemlidir.⁴²² Araştırmaya katılan bayan vâizlerin söz konusu yeterlik ile ilgili görüşleri şöyledir:

Tablo 81: Bayan Vâizlerin Kur'an Mealini Kullanma Durumları

	N	%
Biraz yeterliyim	2	1,3
Orta düzeyde	34	21,9
Oldukça	87	56,1
Tam yeterli	32	20,6
Toplam	155	100,0

Tablo 81'de görüldüğü üzere bayan vâizlerin %1,3 gibi çok düşük bir oranı “Kur'an mealini kullanma” konusunda kendilerini biraz yeterli görürken, yaklaşık % 22'si orta düzeyde, % 76,7'si ise kendilerini oldukça ve tam olarak yeterli görmektedir. Dolayısıyla bayan vâizlerin, mesleklerinin ana malzemesini oluşturan Kur'an ayetlerini anlama hususuna önem verdiklerini söyleyebiliriz.

⁴²¹ Halil Hacımüftüoğlu, *Kur'an Tercümelerinde Yöntem Sorunu*, İstanbul: İz Yayınları, 2008.

⁴²² Halis Albayrak, “Kur'an'ın Anlaşılmasında Yöntem” *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, İstanbul: MEB Yayınları, 2000, ss. 21-31.

2.3.3.4. Kur'an ve Tefsirle İlgili Temel Kavram ve İlkeleri Bilme

Alan bilgisi yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi, “Kur'an ve tefsirle ilgili temel kavram ve ilkeleri bilme” dir. Kur'anı Kerimde kastedilen manayı ortaya çıkarmayı hedef edinen ilim dalına tefsir denir.⁴²³ Bu ilim çerçevesinde yer alan nasih- mensuh, esbab-ı nüzul, muhkem- müteşabih, garibul Kur'an, huruful mukatta v.b. gibi temel kavram ve ilkeleri bilmeden doğru anlam ortaya çıkarılamayacağı için, zikredilen yeterlik alanı vâizler için büyük önem arz eder. Araştırmaya katılan bayan vâizlerin söz konusu yeterlik ile ilgili görüşleri şöyledir:

Tablo 82: Bayan Vâizlerin Kur'an ve Tefsirle İlgili Temel Kavram ve İlkeleri Bilme Durumları

	N	%
Biraz yeterli	6	3,9
Orta düzeyde	52	33,5
Oldukça	75	48,4
Tam yeterli	22	14,2
Toplam	155	100,0

Tablo 82'de “Kur'an ve tefsirle ilgili temel kavram ve ilkeleri bilme” konusunda bayan vâizlerin % 3,9'u kendilerini biraz yeterli olarak görürken, % 33,5'i orta düzeyde, % 62,6'sı ise oldukça ve tam yeterli görmektedir. Bu orana göre bayan vâizlerin çoğunluğunun, Kur'an ve tefsirle ilgili temel kavramları bildiğini söyleyebiliriz. Bu oranın yüksek olmasında gerek İlâhiyat Fakültelerinde alınan derslerin, gerekse meslekî ihtiyaçlar gereği vâizlerin mezuniyet sonrası öğrenim faaliyetlerini devam ettirmelerinin payı hatırdta tutulmalıdır.

2.3.3.5. Tefsir Yardımıyla Ayetleri Açıklayabilme

Alan bilgisi yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi, “Tefsir yardımıyla ayetleri açıklayabilme” dir. Bir vâiz, temel tefsir kavramları ve ilkeleri hakkında sahip olduğu altyapı ile ayetleri iyi bir şekilde okuyabilmelidir. Bu husus bir nevi kuru kuru ezber bilginin reddedildiği ve olayların

⁴²³ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Ankara: TDV Yayınları, 1998, s. 214.

önü ile arkası, geçmişî ile bugünü arasındaki ilişkiyi kurabilme becerisini vurgulayan bir yeterlidir. Araştırmaya katılan bayan vâizlerin söz konusu yeterlik ile ilgili görüşleri aşağıdaki tablodadır.

Tablo 83: Bayan Vâizlerin Tefsir Yardımıyla Ayetleri Açıklayabilme Durumları

	N	%
Biraz yeterli	7	4,5
Orta düzeyde	30	19,4
Oldukça	90	58,1
Tam yeterli	28	18,1
Toplam	155	100,0

Tablo 83’de görüldüğü gibi bayan vâizlerin %4,5’i kendilerini “tefsir yardımıyla ayetleri açıklayabilme” hususunda biraz yeterli görürken, % 76,2’si oldukça ve tam yeterli görmektedir. Kendilerini orta düzeyde yeterli görenlerin oranı olan % 19,4’lük rakam da hesaba katıldığında, araştırmaya katılan bayan vâizlerin % 95,6 gibi büyük çoğunluğu söz konusu alanda kendilerini yeterli görmektedirler. Vâizlerin kullandıkları kaynak eserler arasında tefsirlerin ciddi bir yekûn oluşturması, bayan vâizlerin tefsir konusunda bilgilerini geliştirmelerine ve bu konuda kendilerini büyük oranda yeterli görmelerine neden olmuştur denebilir.

2.3.3.6. Mesleğin Gerekirdiği Düzeyde Arapça Bilme

Alan bilgisi yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi, “Mesleğin gerekirdiği düzeyde Arapça bilme”dir. Mesleğin ana kaynaklarının dilinin Arapça olması, bu mesleği icrâ eden görevlilerin de Arapça konusunda yeterli olmasını zorunlu kılar. Gerek klasik kaynakları okuyabilmek, gerek güncel meseleleri takip edebilmek için asgari düzeyde Arapça bilinmesi gerekmektedir. Araştırmaya katılan bayan vâizlerin söz konusu yeterlik ile ilgili görüşleri şöyledir:

Tablo 84: Bayan Vâizlerin Mesleğin Gerektirdiği Düzeyde Arapça Bilme Durumları

	N	%
Yeterli değilim	4	2,6
Biraz yeterli	13	8,4
Orta düzeyde	68	43,9
Oldukça	56	36,1
Tam yeterli	14	9,0
Toplam	155	100,0

Tablo 84’de bayan vâizlerin % 11’i kendilerini “mesleğin gerektirdiği düzeyde Arapça bilme” hususunda yetersiz ya da biraz yeterli olarak görürken, % 43,9’u orta düzeyde yeterli, % 45,1’i ise oldukça veya tam yeterli olarak değerlendirmektedir. Kendilerini orta düzeyde, oldukça ve tam yeterli görenlerin oranının yüksek olması meslek adına sevindiricidir. Bununla birlikte kendilerini yetersiz veya az yeterli görenlerin oranının çok azımsanacak bir oran olmadığını da ifade etmek gerekir. Bu sebeple bayan vâizlerin eksik oldukları konularda meslek sonrası eğitim almaları mutlaka sağlanmalıdır. Bu durum vâizlerin kendilerine olan güvenini de artırmak suretiyle mesleğin niteliğini de artırır.

2.3.3.7. İman, İbâdet ve Ahlak Konularında Yeterli Hadis Bilme

Alan bilgisi yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi, “İman, ibâdet ve ahlak konularında yeterli hadis bilme”dir. İslam’ın temel kaynaklarından biri de Hz. Muhammed’in sözleri olan hadislerdir. Hadisler, mücmel olan ayetleri açıklama, genel hükümleri tahsis etme, hakkında ayet olmayan konularda hüküm koyma gibi özellikleri sebebiyle Kur’anın doğru anlaşılması ve pratiğe geçirilmesi noktasında hayati öneme sahiptir.⁴²⁴ Bu nedenle iman, ibâdet ve ahlak konularının toplamı olan İslam dininin anlaşılmasında zikredilen her konu hakkında yeterli hadis bilme gerekmektedir. Araştırmaya katılan bayan vâizlerin söz konusu yeterlik ile ilgili görüşleri şöyledir:

⁴²⁴ Yavuz Ünal, *Hadisin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış*, Samsun: Etüt Yayınları, 2001, ss. 18-20.

Tablo 85: Bayan Vâizlerin İman, İbâdet ve Ahlak Konularında Yeterli Hadis Bilme Durumları

	N	%
Yeterli değilim	1	0,6
Biraz yeterli	10	6,5
Orta düzeyde	55	35,5
Oldukça	80	51,6
Tam yeterli	9	5,8
Toplam	155	100,0

Tablo 85’de görüldüğü üzere, “iman, ibâdet ve ahlak konularında yeterli hadis bilme” konusunda bayan vâizlerin % 7,1’i kendilerini yetersiz veya biraz yeterli görürken, % 35,5’i orta düzeyde, % 57,4’ü oldukça veya tam yeterli olarak görmekteler. Dolayısıyla vaazlarda kullanılan hadisler konusunda bayan vâizlerin büyük çoğunluğunun kendilerini yeterli gördüklerini ifade edebiliriz.

2.3.3.8. Temel Fıkıh Kaynaklarından Yararlanabilme

Alan bilgisi yeterliği ile ilgili olarak bir vâizin sahip olması gereken bir diğer yeterlik maddesi, “Temel fıkıh kaynaklarından yararlanabilme”dir. Fıkıh, müctehidlerin her bir ameli meseleyi ilgilendiren delilleri tek tek inceleyerek onlardan çıkardıkları hükümlerdir.⁴²⁵ Temel fıkıh kaynakları fıkıh usulü ilmini merkeze alarak, İslam’ın pratik hayata aktarılmasında kullanılan şer’i delilleri ve yöntemleri gösterir ve insanın karşılaştığı müşkülün ya da dînî vecibenin oturduğu zemini gözler önüne serer. Dolayısıyla bu kaynakları kullanmayı bilen vâizler, hem ortaya konan fetva hükümlerini tam manasıyla kavrayarak gönül rahatlığıyla kabullenmiş olur, hem de İslam hukukçularının farklı görüşleri karşısında delil yönünden en güçlü ve en doğru olanı tercih yapabilirler. Araştırmaya katılan bayan vâizlerin söz konusu yeterlik ile ilgili görüşleri şöyledir:

⁴²⁵ Zekiyüddin Şa’ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 27.

Tablo 86: Bayan Vâizlerin Temel Fıkıh Kaynaklarından Yararlanabilme Durumları

	N	%
Yeterli değilim	3	1,9
Biraz yeterli	8	5,2
Orta düzeyde	66	42,6
Oldukça	64	41,3
Tam yeterli	14	9,0
Toplam	155	100,0

Tablo 86’da görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 7,1’i kendilerini “temel fıkıh kaynaklarından yararlanabilme” konusunda yetersiz ya da az yeterli görürken, % 42,6’sı orta düzeyde, % 50,3’ü oldukça veya tam yeterli olarak görmektedir. Bayan vâizlerin bu konuda kendilerini yeterli görmelerinin sebeplerinden başında İlâhiyat Fakültelerinde aldıkları Fıkıh usulü dersinin nitelikli olması gelebilir. Bir diğer neden ise vâizlerin, meslek hayatında sıklıkla fetva sorularına muhatap olmaları nedeniyle, zaman içerisinde fıkıh konularında ve kaynaklarında uzmanlaşmaları olabilir.

2.3.3.9. Alan Bilgisi Yeterliği ile Bâzı Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki

1. Yaşa Göre Bayan Vâizlerin Alan Bilgisi Yeterliği

Tablo 87: Yaşa Göre Alan Bilgisi Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Yaş	N	X	S
24-29	19	28,47	3,61
30-35	62	28,56	4,43
36-40	38	28,34	4,02
40 üstü	36	30,27	4,80
Toplam	155	28,89	4,36

F=1,60 sd=3/151 p=0,19 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin yaşları ile “Alan Bilgisi Yeterliği” puanları arasında farklılaşma olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan “ANOVA testi” sonuçlarına göre, bu konuda anlamlı bir fark bulunamamıştır. [F=1,60; p= 0,19 p>0,05]. Bu bulgu eğitim faktörünün vâizlerin söz konusu yeterlik algılarında farklı bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla “Bayan vâizlerin yaş düzeyleri yükseldikçe alan bilgisi yeterlik düzeyleri de yükselmektedir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış olmaktadır.

2. Eğitim Durumuna Göre Bayan Vâizlerin Alan Bilgisi Yeterliği

Tablo 88: Eğitim Durumuna Göre Alan Bilgisi Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Eğitim Durumu	N	X	S
Lisans	54	29,31	4,23
Yüksek Lisans	66	28,86	4,37
Doktora	7	29,42	4,46
L.E.devam ediyor	24	27,91	3,93
Diğer	4	28,75	8,73
Toplam	155	28,89	4,36

F=0,44 sd=4/151 p=0,77 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin eğitimleri ile “Alan Bilgisi Yeterliği” puanları arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan “ANOVA testi” yapılmıştır. Test sonucuna göre, eğitim durumuna göre alan bilgisi yeterliği puan ortalamaları arasında önemli bir fark görülmemiştir. [F=0,44; p= 0,77 p>0,05]. Dolayısıyla “Bayan vâizlerin eğitim durumları yükseldikçe alan bilgisi yeterlik düzeyleri de yükselmektedir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış olmaktadır.

3. İhtisas Yapma Durumuna Göre Bayan Vâizlerin Alan Bilgisi Yeterliği

Tablo 89: İhtisas Durumuna Göre Alan Bilgisi Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

İhtisas	N	X	S
Evet	31	29,35	5,28
Hayır	124	28,78	4,11

t=0,65 sd=2/153 p=0,51 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin “Alan Bilgisi Yeterliği” algıları ile ihtisas kursunu tamamlama arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan “t testi” sonuçlarına göre, vâizlerin söz konusu yeterlik puanları ile görev yaptıkları yerleşim birimi arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır [t=0,65; p=0,51 p>0,05]. Bu sonuca göre “Bayan vâizlerin ihtisas kursunu tamamlamaları, alan bilgisi yeterlik düzeylerini de artırmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış olmaktadır. Dolayısıyla ihtisas kursunu tamamlayan bayan vâizlerle tamamlamayan bayan vâizler kendilerini alan bilgisi yeterliği açısından eşit düzeyde yeterli görmektedirler, denilebilir.

4. Meslekî Kıdemlerine Göre Bayan Vâizlerin Alan Bilgisi Yeterliği

Tablo 90: Meslekî Kıdeme Göre Alan Bilgisi Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Kıdem	N	X	S
1-5 yıl	45	28,11	4,51
6-10 yıl	70	28,78	3,81
11-15yıl	17	30,41	4,97
15 yıl üstü	23	29,65	5,02
Toplam	155	28,89	4,36

F=1,42 sd=3/151 p=0,23 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin görev yaptıkları meslekî kıdem ile “Alan Bilgisi Yeterliği” puanları arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan “ANOVA testi” sonuçlarına göre, bu konuda anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. [F=1,42; p= 0,23 p>0,05]. Bu bulgu meslekî kıdem faktörünün

vâizlerin söz konusu yeterlik algılarında farklı bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla “Bayan vâizlerin meslekî kıdemleri arttıkça alan bilgisi yeterlik düzeyleri de artmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış olmaktadır.

5. Meslekî Memnuniyetlerine Göre Bayan Vâizlerin Alan Bilgisi Yeterliği

Tablo 91: Meslekî Memnuniyete Göre Alan Bilgisi Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Meslekî memnun.	N	X	S
Biraz memnunum	6	26,00	4,84
Orta düzeyde	23	28,82	4,11
Memnunum	68	28,57	4,59
Çok memnunum	58	29,60	4,10
Toplam	155	28,89	4,36

F=1,14 sd=4/154 p=0,33 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin meslekî memnuniyetleri ile “Alan Bilgisi Yeterliği” puanları arasında fark olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan “ANOVA testi” sonuçlarına göre, bu konuda anlamlı bir fark bulunamamıştır. [F=1,14; p= 0,33 p>0,05]. Bu bulgu meslekî memnuniyet faktörünün vâizlerin söz konusu yeterlik algılarında önemli bir etkiye neden olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla “Bayan vâizlerin meslekî memnuniyetlerinin artması, alan bilgisi yeterlik düzeylerinin artmasında etki göstermez” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış olmaktadır.

6. Görev Yapılan Yerleşim Birimine Göre Bayan Vâizlerin Alan Bilgisi Yeterliği

Tablo 92: Görev Yapılan Yerleşim Birimine Göre Alan Bilgisi Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Yerleşim birimi	N	X	S
İl	44	28,72	4,57
İlçe	111	28,96	4,29

t=0,30 sd=2/153 p=0,76 p>0,05 önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin “Alan Bilgisi Yeterliği” ile görev yaptıkları yerleşim birimi arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan “t testi” sonuçlarına göre, vâizlerin söz konusu yeterlik puanları ile görev yaptıkları yerleşim birimi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır [$t=0,30$; $p=0,76$ $p>0,05$]. Bu sonuca göre “Bayan vâizlerin görev yaptıkları yerleşim biriminin farklı olması, alan bilgisi yeterlik düzeylerini etkilemez” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış olmaktadır. Dolayısıyla ilde görev yapan bayan vâizlerle ilçede görev yapan bayan vâizler kendilerini sözkonusu yeterlik açısından eşit düzeyde yeterli görmektedirler, denilebilir.

7. Görev Yapılan Coğrafi Bölgelere Göre Bayan Vâizlerin Alan Bilgisi Yeterliği

Tablo 93: Coğrafi Bölgeye Göre Alan Bilgisi Yeterliği Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Bölgeler	N	X	S
Karadeniz	33	28,45	4,29
Marmara	30	29,33	5,00
Ege	11	27,63	3,88
Akdeniz	16	29,43	4,54
İç Anadolu	48	28,93	4,34
Doğu Anadolu	8	27,25	2,12
Güneydoğu Anadolu	9	30,88	4,22
Toplam	155	28,89	4,36

$F=0,79$ $sd=6/148$ $p=0,57$ $p>0,05$ önemsiz

Araştırmaya katılan bayan vâizlerin görev yaptıkları coğrafi bölgeler ile “Alan Bilgisi Yeterliği” puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan “ANOVA testi” sonuçlarına göre, bu konuda anlamlı bir fark bulunamamıştır. [$F=0,79$; $p=0,57$ $p>0,05$]. Bu bulgu görev yapılan coğrafi bölge faktörünün, vâizlerin söz konusu yeterlik algılarında önemli bir etkiye neden olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla “Bayan vâizlerin görev yaptıkları coğrafi bölgelerin farklı olması, alan bilgisi yeterlik düzeylerini etkilemez” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış olmaktadır.

2.3.4. Toplam Yeterlik Puanları İle Bâzı Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Bayan vâizlerin toplam yeterlik puanları ile bağımsız değişkenler arasında bir ilişkinin olup olmadığını tespit etmek için “ANOVA testi” ve “t testi” yapılmıştır. Yapılan testlerin sonucunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

1. Yaşa Göre Bayan Vâizlerin Toplam Meslekî Yeterlikleri

Tablo 94: Yaşa Göre Toplam Yeterlik Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Yaş	N	X	S	Tukey
24-29	19	181,36	19,59	(30-35)& (40 üstü)
30-35	62	181,77	25,48	
36-40	38	186,78	21,70	
40 üstü	36	196,27	24,23	
Toplam	155	186,32	24,15	

F=3,104 df=3/151 p=0,02 p<0,05 önemli

Bayan vâizlerin toplam yeterlik puanları ile yaş arasındaki farkı test etmek için yapılan “ANOVA testi” sonucuna göre, bayan vâizlerin yaşa göre meslekî yeterlik düzeylerinin önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu görmek için yapılan “Tukey analizi” sonucunda ise 24-29 arası yaş grubu ile 40 yaş üstü grup arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu tespit edilmiştir. Yani, 24-29 yaş grubunda bulunan bayan vâizler, 40 yaş üstü bayan vâizlere göre kendilerini daha az yeterli görmektedir. Dolayısıyla “Bayan vâizlerin yaş düzeyleri yükseldikçe toplam meslekî yeterlik düzeyleri de yükselmektedir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış olmaktadır.

Bu sonucun ortaya çıkmasında çeşitli sebepler ileri sürülebilir. Öncelikle ilk grupta yer alan bayan vâizler, mesleğe yeni başlamış grubu oluşturmaktadır. Her meslekte olduğu gibi vâizlik mesleğinde de tecrübe çok önemli bir değerdir. Zira meslekte zaman ilerledikçe, bireyin bilgi birikimi ve kültürü artmakta, acemilikten kaynaklanan heyecan ve olumsuzluklar azalmakta, insanlarla iletişim yollarının

çeşitliği öğrenilmektedir. Vâizlik, daha çok bilgiye ve anlatıma dayalı bir meslek olduğu için, insanlara hitap etme becerisi, soru ve sorunlar karşısında uygun çözüm yolları bulma stratejisi, zamanla vâizin en büyük kazanımı haline gelmektedir. Dolayısıyla tecrübesiz vâizlerin kendilerini daha az yeterli görmeleri anlaşılabilir. Bir diğer sebep de son yıllarda İlâhiyat Fakültelerinde verilen eğitimin mezun ettiği öğrencilere yetecek düzeyde olmamasıdır. Yüksek din öğretimi yapılan bu kurumlarda, gerek teorik gerekse pratik anlamda öğrencileri mesleğe hazırlama konusunda yeterli olmadığı görüşleri ileri sürülmektedir.⁴²⁶ Bu olumsuz tabloyu, hem ankete yazılan açık uçlu cevaplardan, hem kendileriyle mülâkat yaptığımız bayan vâizlerden, hem de içinde bulunduğumuz câmiadaki gözlem ve paylaşımlardan rahatlıkla görebilmekteyiz. DİKAB bölümü öğrencileri eğitim stajları yapmasına rağmen, İlâhiyat öğrencileri ciddi anlamda vaaz, Kur'an öğretimi, kürsü ve minber konuşması v.b. konularda neredeyse hiçbir tecrübe yaşamadan ve uygulama yapmadan mesleğe başlamaktadır. Halkın önünde konuşa konuşa vâiz olmayı öğrenen bir vâizin, kendîni yeterli görmesi ve kendine güvenmesi hayli zaman alabilmektedir.

2. Eğitim Durumuna Göre Bayan Vâizlerin Toplam Meslekî Yeterlikleri

Tablo 95: Eğitim Durumuna Göre Toplam Yeterlik Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Eğitim Durumu	N	X	S
Lisans	56	185,76	25,91
Lisansüstü	73	189,35	21,82
L.E.devam ediyor	26	179,00	25,70
Toplam	155	186,32	24,15

F=0,897 sd=4/150 P= 0,16 p>0,05 önemsiz

Yeterlilik puanı ile eğitim durumu arasındaki ilişkiyi görmek için yapılan “ANOVA testi” sonucuna göre puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Yani lisans mezunları ile lisansüstü mezunu ya da lisansüstü eğitimi devam edenler arasında kendîni yeterli görme konusunda bir fark bulunmamaktadır. Her ne

⁴²⁶ Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi Sorunlar ve Gelecek Çalıştayı Sonuç Bildirgesi, http://www2.kafkas.edu.tr/İlâhiyat/duyuru/calistay_sonucb.pdf (20.06.2014)

kadar eğitim durumunun yükselmesi bireye akademik ve kültürel zenginlik katsa da, doğrudan kişinin kendisini yeterli hissetmesine katkıda bulunmayabilmektedir. Bu sonuca göre “Bayan vâizlerin eğitim durumları yükseldikçe toplam meslekî yeterlik düzeyleri de yükselmektedir” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış olmaktadır.

3. İhtisas Yapma Durumuna Göre Bayan Vâizlerin Toplam Meslekî Yeterlikleri

Tablo 96: İhtisas Yapma Durumuna Göre Toplam Yeterlik Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

İhtisas Durumu	N	X	S
Evet	31	187,48	27,20
Hayır	124	185,59	23,38

F=2,74 t=0,390 p=0,69 p>0,05 önemsiz

Yapılan t-testi sonucuna göre yeterlik puanı ile ihtisas kursundan mezun olanların puanları arasında istatistikî olarak anlamlı bir fark yoktur. Bu sonuca göre “Bayan vâizlerin ihtisas kursunu tamamlamaları toplam meslekî yeterlik düzeylerini de artırmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır. Dolayısıyla ihtisas kursuna katılanlar ile katılmayanlar kendilerini eşit düzeyde yeterli görmekteyler, diyebiliriz.

4. Meslekî Kıdeme Göre Bayan Vâizlerin Toplam Meslekî Yeterlikleri

Tablo 97: Meslekî Kıdeme Göre Toplam Yeterlik Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Kıdem	N	X	S
1-5 yıl	45	181,24	21,27
6-10 yıl	70	185,22	24,52
11-15yıl	17	193,05	27,99
>15 yıl	23	194,60	23,62
Toplam	155	186,32	24,15

F=2,12 sd=3/151 P= 0,09 p> 0,05 önemsiz

Yapılan “ANOVA testi” sonucuna göre meslekî kıdem bakımından yeterlilik puanı ortalamaları arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık yoktur. Yani bayan

vâizlerin görev yaptıkları süre ile kendilerini yeterli görme arasında manidar bir ilişki yoktur. Dolayısıyla “Bayan vâizlerin meslekî kıdemleri arttıkça toplam meslekî yeterlik düzeyleri de artmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamış olmaktadır. Bununla birlikte diğerleri ile anlamlı bir farklılık oluşturmasa da, en düşük yeterlik puanı ortalaması ($X=181,24$) meslekte ilk 5 yılını yaşayan personel arasında çıkmışken, en yüksek yeterlik puanı ortalaması ($X=194,60$) meslekte 15 yılını doldurmuş personel arasında çıkmıştır.

5. Meslekî Memnuniyetlerine Göre Bayan Vâizlerin Toplam Meslekî Yeterlikleri

Tablo 98: Meslekî Memnuniyete Göre Toplam Yeterlik Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Meslekî mem.	N	X	S
Orta düzeyde	29	182,79	29,23
Memnunum	68	182,66	24,38
Çok memnunum	58	192,37	19,94
Toplam	155	186,32	24,15

$F=2,41$ $sd=4/150$ $p=0,053$ $p>0,05$ önemsiz

Yapılan “ANOVA testi” sonucuna göre yeterlilik puanı ile memnuniyet arasında istatistikî anlamda bir farklılaşma yoktur. Dolayısıyla “Bayan vâizlerin meslekî memnuniyetlerinin artması, toplam meslekî yeterlik düzeylerinin artmasında etki göstermez” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış olmaktadır. Bununla birlikte tabloda meslekî yeterlik puan ortalaması en yüksek ($X=192,37$) olan grubun, mesleğinden çok memnun olan grup olduğu fark edilmektedir. O halde her ne kadar aralarında anlamlı bir fark olmasa bile meslekî memnuniyeti yüksek olan bayan vâizlerin yeterlik algısı da yüksek olur şeklinde bir çıkarımda bulunabiliriz.

6. Görev Yapılan Yerleşim Birimine Göre Bayan Vâizlerin Toplam Meslekî Yeterlikleri

Tablo 99: Görev Yapılan Yerleşim Birimine Göre Toplam Yeterlik Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Yerleşim birimi	N	X	S
İl	44	185,29	22,76
İlçe	111	186,72	24,76

F=0,019 t=0,37 p=0,71 p>0,05 önemsiz

Yapılan t-testi sonucuna göre yeterlik puanı ile görev yapılan yerleşim birimi arasında istatistikî olarak anlamlı bir fark yoktur. Bu sonuca göre “Bayan vâizlerin görev yaptıkları yerleşim biriminin farklı olması, toplam meslekî yeterlik düzeylerini etkilemez” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış olmaktadır. Dolayısıyla il merkezinde görev yapan bayan vâizler ile ilçede görev yapan bayan vâizler kendilerini eşit düzeyde yeterli görmekte dirler, diyebiliriz.

7. Görev Yapılan Coğrafi Bölgeye Göre Bayan Vâizlerin Toplam Meslekî Yeterlikleri

Tablo 100: Coğrafi Bölgeye Göre Toplam Yeterlik Puanlarının İstatistiksel Sonuçları

Bölgeler	N	X	S
Karadeniz	33	186,45	22,41
Marmara	30	187,03	29,60
Ege	11	184,45	23,12
Akdeniz	16	188,00	24,38
İç Anadolu	48	184,93	25,84
Doğu Anadolu	8	185,75	12,22
Güneydoğu Anadolu	9	190,66	12,51
Toplam	155	186,32	24,15

F=0,098 sd=6/148 p=0,99 p>0,05 önemsiz

Yeterlik puanı ile coğrafi bölgeler arasında yapılan “ANOVA testi” sonucuna göre, iki değişken arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu sonuca göre “Bayan vâizlerin görev yaptıkları coğrafi bölgelerin farklı olması, toplam meslekî yeterlik düzeylerini etkilemez” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmış olmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’nin herhangi bir bölgesinde görev yapan bayan vâizler, diğer bölgelerde görev yapan bayan vâizlerle eşit düzeyde yeterlidirler, diyebiliriz.

2.3.5. Bâzi Bağımsız Değişkenlere Ait Çapraz Tablo Sonuçları

Aşağıda Bâzi bağımsız değişkenler arasında ilişki olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla uyguladığımız çapraz tablo sonuçları yer almaktadır. Söz konusu bulgular, tablolar gösterilmeksizin gösterilmiş ve yorumlama yapılmıştır.

2.3.5.1. Bölge ile memnuniyet arasındaki ilişki

Bölge ile memnuniyet arasında nasıl bir ilişki olduğunu yoklamak için yapılan çapraz tablo sonucundaki verilere göre, mesleğinden memnun ve çok memnun olanların oranı, İç Anadolu Bölgesinde % 91,7, Ege Bölgesinde % 91, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde % 88,8, Karadeniz Bölgesinde % 84,8, Doğu Anadolu Bölgesinde % 75, Marmara Bölgesinde % 60 olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre genel olarak bayan vâizlerin mesleklerinden memnun ya da çok memnun olduklarını, Marmara Bölgesinde yaşayanların memnuniyet oranının daha az olduğunu söyleyebiliriz. Marmara Bölgesinin kalabalık olması ve bayan vâizlere düşen iş yükünün çok olması, burada çalışma hayatının stresli geçmesi ve yoğun bir koşuşturma gerektirmesi, hayat pahalılığının meslekî memnuniyete etkisi gibi etkenler yukarıdaki sonucun çıkmasına neden olmuş olabilir.

2.3.5.2. Bölge ile Alo Fetvaya Gelen Sorular Arasındaki İlişki

Bölge ile alo fetva hattına gelen soruların içeriği arasında yapılan çapraz sonucuna göre, Karadeniz Bölgesinde alo fetva hattına gelen sorular % 54,5 oranında, Ege Bölgesinde % 54,5 oranında, Doğu Anadolu Bölgesinde % 50 oranında, İç Anadolu Bölgesinde % 41,7 oranında, Marmara Bölgesinde % 36,7 oranında, Akdeniz Bölgesinde % 31,3 oranında ibâdetle ilgilidir. Güneydoğu

Anadolu Bölgesinde ilk sırayı % 55,6 oranla nikâh ve boşanma konuları almaktadır. Bu bölgede ikinci sırayı % 44,4'lük oranla yine ibâdet soruları almaktadır. Görüldüğü gibi Güneydoğu Anadolu Bölgesi hariç, diğer tüm bölgelerde alo fetva hattına gelen soruların büyük çoğunluğunu ibâdet konuları teşkil etmektedir. Bu sonuca göre “Alo Fetva hattına gelen sorular ile coğrafi bölgeler arasında önemli farklılaşma vardır” şeklindeki hipotezimiz kısmen doğrulanmış olmaktadır.

Türkiye'nin minyatürü sayılan İstanbul'da daha önce Alo Fetva hattına gelen soruların konu edildiği bir çalışmada da ilk sırayı ibâdetle ilgili sorular almıştı.⁴²⁷ Bu durumun çeşitli nedenleri olabilir. Öncelikle Diyânet'in üstlendiği misyon gereği ilgilendiği alanların başında dînî bilgi ve dînî pratik değeri olan ibâdet konuları gelmektedir. Yıllardır gelenekselleşmiş bu hizmet anlayışının bir yansıması olarak ibâdetle ilgili soruların muhatabı müftülöklere çok fazla sayıda sorular gelmektedir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde ise, ilk sırayı nikâh ve boşanmaların alması, toplumsal değışime paralel olarak gelişen bir sonuç olabilir. Bilindiği gibi özellikle son yıllarda kalkınma atakları yapan bölge sürekli dışarıdan göç almaktadır. Bu bağlamda düzensiz ve hızlı bir şekilde çoğalan bölgede, değışim sürecine adapte olamayan insanların ailevi problemleri değışimin rahatsızlığını ele veren önbelirti olarak tezâhür etmiş olabilir. Yine bu bölgede sıklıkla görülen küçük yaşta ve baskı yoluyla evlilik, çok eşlilik gibi olayların varlığı, aile olgusunu olumsuz etkilediği gibi boşanmaların tetikleyicisi de olmaktadırlar. Ayrıca yaptığımız mülâkatlarda da ifade edildiği üzere, Suriye'den bölgeye sığınan mülteci kadınların çeşitli sebeplerle Türk ailelerinin bozulmasına neden olduğu görölmektedir. Tüm bu yaşanan gerçekler, Alo Fetva'ya gelen sorulara da yansımıştır, denilebilir.

2.3.5.3. Bölge ile Cemaatin İlgi Duyduğu Konular Arasındaki İlişki

Bayan vâizlerin görev yaptıkları yerlerdeki gözlemlere göre, bölge ile cemaatin ilgi duyduğu konular arasında bir farklılaşma olup olmadığını test etmek için yapılan çapraz tablo sonucu şöyledir: Marmara Bölgesinde % 73,3, Ege Bölgesinde % 72,7, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde % 66,7, Doğu Anadolu Bölgesinde 62,5, İç Anadolu Bölgesinde % 52,1, Akdeniz Bölgesinde % 50 ve Karadeniz Bölgesinde % 48,5 oranında aile ve sosyal yaşantı konuları ilgi görmektedir. Marmara, Ege, Akdeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinde halkın ahlâkî

⁴²⁷ Meriç, *Gündelik Hayat ve Fetvalar*, s. 64.

konulara ilgi gösterme oranı sıfır çıkmıştır. Bölgelerde ahlâkî konulardan sonra en düşük oranda ilgi gören konu olarak ölüm ve ahiret gelmektedir. Alo fetvaya gelen soruların içeriğini gösteren tablo ile birlikte düşündüğümüzde karşımıza ilginç bir dînî yaşantı panoraması çıkmaktadır. Her bölgede en çok soru gelen konuların başında ibâdet yer alırken, halkın en az ilgi gösterdiği konuların başında ise ahlâkî konular yer almaktadır. Bu sonuç özelde zikredilen bölgeler, genelde Türkiye Bâzında İslam'ın bir takım ibâdet ve ritüellere indirgenerek, ilmihal Bâzında yaşanmasını öngören bir algının varlığını ortaya koymaktadır. Özellikle din eğitimi konusunda yetersiz kalan kadınlar, daha çok insanlar arası ilişkileri kapsayan ahlâkî konuları, ibâdetler kadar ilgiyi hak etmeyen ve çok sevap kazandırmayan işler kabilinden görebilmektedirler. Bu nedenle namaz, oruç, hac v.b. türünden ibâdetleri nelerin bozacağı sorusunun zihinlerini meşgul edip cevabını bulmak için gösterdikleri çabayı, ahlâkî konularda göstermemektedirler. Zaten bu düşüncemizi röportaj yaptığımız bayan vâiz arkadaşlar da teyit etmişlerdir.

2.3.5.4. Bölge ile Cemaatin İhtiyaç Duyduğu Konular Arasındaki İlişki

Bölge ile cemaatin ihtiyaç duyduğu konular arasında yapılan çapraz tablo sonucuna göre bayan vâizlerin gözlemlerine göre % 30,3 Karadeniz'de en çok ahlak konusunda, Marmara Bölgesinde % 30 oranında çocuk eğitimi meselesinde, Ege Bölgesinde % 45,5 oranında ahlak konusunda, Akdeniz Bölgesinde % 31,3 oranında ibâdet konusunda, İç Anadolu Bölgesinde % 25 oranında aile içinde kadın erkek ilişkileri konularında, Doğu Anadolu Bölgesinde % 25 oranında iman konularında % 25 oranında ailede kadın erkek ilişkileri konularında, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde % 22,2 oranında ahlak ve % 22 oranında kadının dindeki konumu meselelerinde kadınların eğitilmesine ihtiyaç vardır.

Bayan vâizlerin gözlem verilerine göre ahlak konusunda çok eksiği olan bölgeler arasında en yüksek oranla Ege, Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu gelmektedir. Ahlak konusundaki eksiklik Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerinde 2. Sırada, Marmara ve Doğu Anadolu Bölgelerinde 3. Sırada gösterilmiştir. Ataerkil toplum yapısı gereği, örneğin İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesinde, ailede kadın erkek ilişkileri meselesi konusundaki ihtiyacın ilk sırada yer alması, halkın ahlak konularında eğitim ihtiyacını artıran bir sonucu ortaya koymaktadır. Zira insan

ilişkilerini ilgilendiren her konunun ahlâkî yönü bulunmaktadır. Dolayısıyla ortaya çıkan bu sonuç aslında genel olarak her bölgede ahlâkî konularda halkın eğitim ihtiyacı içerisinde olduğunu göstermektedir.

Ege bölgesinde görev yapan bayan vâiz, gözlemediği tespitini şöyle ifade etmiştir: “Kadın cemaatte ilmihal bilgisi eksik, aile, komşu, anne çocuk, eş, insan ilişkileri arasındaki sorunların çözümüne dair eksiklikleri çok, ardından kul-Allah ilişkisi gelmekte.” (İzmir)

Akdeniz bölgesinde ise halkın eksik olduğu meselelerin başında ibâdet konusu yer alırken, ikinci sırayı yine ahlak almıştır. Coğrafi konum itibarı ile sahil şeridinde bulunan ve pek çok yerli ve yabancı turist akımına açık bu bölge insanının toplumsal yaşantısı dînî yaşantısına etki etmiştir. Refah düzeyi ile dindarlık arasında zaman zaman ters bir orantı olabilmektedir. İnsanın fitri yapısı bolluk ve rahat durumlarında dînî önemsemeye yatkın olduğu için,⁴²⁸ gelişmiş ve kalkınmış yerlerdeki din hizmetleri aslında daha bir önem arz eder. İnsanların dine karşı ilgisiz olduğu bir yerde ilgi uyandırmak öncelikli hedef olmalıdır. Antalya’da görev yapan bir bayan vâiz, gözlemlerine göre bulunduğu ildeki eksiklikleri şu şekilde tespit etmiştir: “Genelde ilmihal bilgileri eksik, Kur’anı tanıma yönü eksik, ayetlerden ve Hz. Peygamberin hayatı ve sünnetinden habersizler, her şeyi birine sorup öğrenmek yerine ilmihal kullanmayı, sorularına kendilerinin cevap bulmalarını salık veriyorum.”(Antalya)

Çocuk eğitimi meselesi ihtiyacı yüksek olan bölge, Marmara olarak tespit edilmiştir. Büyük göç alan ve kozmopolit olan Marmara Bölgesi hızlı şehirleşme gerçeğiyle en fazla yüzleşen bölgelerden biridir. Şehirleşme ile insan ilişkileri arasındaki karmaşık etkileşim, bu bölgede aile, akrabalık, komşuluk başta olmak üzere bireysel ve toplumsal pek çok yapıda sorun olarak neşet etmektedir. Sekülerleşme yarışında hızla tüketen ve tüketirken tükenen insan, pek çok sorunla baş etmeye çalışmak durumunda kalmaktadır. Bayan vâizlerin bu bölgede ihtiyaç konularının başında çocuk eğitimi meselesini koymalarının nedeni, sorunun kaynağına dikkat çekmek istemeleri olabilir. Zira bugünün sorunlu ergenleri ve yetişkinleri aslında dünün çocuklarıdır. Dolayısıyla, eğitime çocuklardan başlanırsa, uzun vadede etkili ve köklü bir değişim sağlanmış olacaktır. Bununla birlikte söz konusu eğitim meselesi, teknolojinin hızla geliştiği, iletişim ağlarının dünyayı

⁴²⁸ Kur’an, 10:12, 22, 23.

kuşattığı, çocukların sanal ortamlarda avutulduğu modern zamanda hiç de kolay bir iş değildir. Pozitivizmin etkisinde büyüyen bir nesle, hiçbir maddi vaatte bulunmayan manevi değerleri sevdirmek çok güç bir eylemdir. Bu yüzden çocuk eğitimine doğru temelden, yani kadınlardan başlamak önemlidir. Annenin çocuk üzerindeki kalıcı etkisi bebeklikten itibaren doğru ve uygun bir yere kanalize edildiğinde, daha iyi sonuçlar ortaya çıkacağı muhakkaktır.

İman konusunda eksikliği çok olan bölge Doğu Anadolu olarak tespit edilmiştir. Din eğitimi, örgün eğitimden bağımsız düşünülmemeyeceği için, kadınların eğitim kurumlarından istifade edemediği, dolayısıyla çoğunlukla cahil kaldığı bu bölgede bunun bir uzantısı olarak kadınların temel dînî bilgilerde eksik kalması doğal bir sonuçtur. İman konusu, dinin en temel ve birincil konusudur. Kabaca Allah'a, peygamberlere, kitaplara, meleklerle, ahiret gününe, kaza ve kadere inanmak olarak tarif edilen iman, insanın kendisiyle, diğer insanlarla ve tüm varlık âlemi ile ilişkisine yön veren itici güçtür.⁴²⁹ Bu özelliği ile ibâdetlerin ve ahlakın da temelini oluşturur. İman konusunda eksikliği olan bir insanın ibâdet ve davranışlarında da eksikleri olması kaçınılmazdır. Doğu Anadolu bölgesinde görev yapan bir bayan vâiz gözlemlerini şöyle ifade ediyor:

Erzurum'da kadınların Kur'an-ı Kerim okumasına karşı oldukları için her alanda dînî bilgi eksikliği var. Bilgi öğretmek ve anlatmaktan ziyâde yanlışları düzeltmeye çalışıyoruz. Fetva sorularının üçte ikisi yanlışları düzeltmeye yönelik sorular. İnternet kullanımı, teknoloji, sosyal medya, tıptaki gelişmeler, lazer epilasyon vb. değişen şartlarla ilgili sorular. İbâdet ve eşler arası ilişkiler, aile meseleleri en temel konular. (Erzurum)

Güneydoğu Anadolu bölgesinde kadınların en çok eksik olduğu ve eğitime muhtaç olduğu konulardan birisi ahlak iken, aynı oranda yer alan diğer konu kadının dindeki konumu meselesidir. Türkiye'de 2013 yılında 15 yaş ve üzerinde yapılan araştırma sonucuna göre okuryazar oranının en düşük olduğu bölge Güneydoğu Anadolu bölgesidir.⁴³⁰ Kendisiyle mülâkat yapılan bir bayan vâiz bölgesindeki eksiklikleri şöyle sıralamıştır:

Kader inancı, tevekkül, ahiret inancı, yaşı küçük evlilik kader mi, zorla evlendiril dikleri için intihar etsem günah mı, ahlâkî sıkıntılar(cinsel) 10 aileden 8-9' u problemlî. Karı koca iletişimsizliği, aldatma, özellikle erkeklerin aldatması yaygın. Ailelerin yeni evlilere aşırı baskı ve müdahalesi var, aile sorunları bu yüzden çok. Eğitim öğretim seviyesi çok az. 10 kişiden 8-9 kişinin okuma yazması yok. En yalın ilmihal bilgileri bile o kadar eksik ki diğerlerine

⁴²⁹ *İnancım*, Mehmet Emin Özafşar, Recai Doğan (Ed.) Ankara: DİB Yayınları, 2007, s. 33.

⁴³⁰ <http://t24.com.tr/haber/tuikten-okur-yazar-oraninin-ayrintili-raporu/228252>. 03.04.2014.

sıra gelmiyor. 20 yaşındaki insanlar bile okuyamaz değil, batıl inançlara, Hizbullah ve selefilik gibi akımlara çok açıklar. Çok göç alan bir yer olduğu için kozmopolit bir kesim. Uyuşturucu alışkanlığı yaygın. (Gaziantep)

“Diyarbakır’da çocuk eğitimi, eşler arası haklar, akrabalık ilişkileri, boşanmalar yaygın, cemaat ise ibâdet konusunda taleplerde bulunuyor.”(Diyarbakır)

“Hurafeler çok yaygın, sahabe türbelerinin olduğu bir yerde çok görüyoruz. Kulaktan dolma, şifahi bilgilerin din diye algılanması ve yaşanması sorunu var. Mevlitler ve mevlithanlar çok itibar görmekte. Namaz, abdest gibi konularda çok basit sorular geliyor. Ne giyilir? Diye soruluyor. Bunlar hep bilgisizlikten kaynaklanıyor.(Diyarbakır)

Görüldüğü gibi Türkiye genelinde bölgeler arasında insanların dînî konulardaki ilgi ve ihtiyaçlarının önem derecesi farklılaşsa da içerik olarak benzer konulardan oluşmaktadır. Bölgede görev yapan bayan vâizin iyi bir gözlemci olması, mümkünse araştırma yapması ve müftülük işbirliği ile etkin ve köklü din hizmeti sunması yerinde olacaktır.

2.3.5.5. Bölge ile Vaaz Sıklığı Arasındaki İlişki

Bölge ile vaaz sunumunun yapıldığı sıklık arasında yapılan çapraz tablo sonucuna göre, Karadeniz Bölgesinde bayan vâizlerin % 30,3’ü haftada 3, % 30,3’ü de 4, %21,2’si 5 vaaz sunumu yapmaktadır. Marmara Bölgesindeki bayan vâizlerin % 43,3’ü haftada 4, % 26,7’si haftada 3, % 23,3’ü haftada 5 kez vaaz sunumu yapmaktadır. Ege Bölgesinde bayan vâizlerin % 63,6’sı haftada 4, % 18,2’si haftada 5 vaaz, % 9’u 3 kez vaaz sunumu yapmaktadır. Akdeniz Bölgesinde bayan vâizlerin % 31,3’ü haftada 4, % 31,3’ü haftada 5, % 12,5’i haftada 3 kez vaaz sunumu yapmaktadır. İç Anadolu Bölgesindeki bayan vâizlerin % 20,8’i haftada 3, % 25’i haftada 4, % 27’si haftada 5, % 20,8’i haftada 5’ten fazla vaaz sunumu yapmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesindeki bayan vâizlerin % 75’i haftada 3, % 12,5’i 4 haftada 4, % 12,5’i haftada 5 kez vaaz sunumu yapmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki bayan vâizlerin % 55,6’sı haftada 3, % 33,3’ü haftada 5, % 11’i haftada 4 kez vaaz sunumu yapmaktadır.

Bu sonuçlara göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde bayan vâizlerin büyük çoğunluğu haftada 3 kez vaaz vermektedir. Bu iki bölgede hiç kimse haftada 5 kereden fazla vaaz sunumu yapmamaktadır. Bu bölgelerde vaaz sayısının az olmasının sebebi, halkın câmiye ilgi göstermemesi nedeniyle vaazların sınırlı

sayıda konulması olabilir. Bir diğ er neden, bayan vâizlerin câmi dış ı etkinliklere daha fazla zaman ayırması sebebiyle, vaaz sayısının mevzuatta yazılı asgari sınırd a⁴³¹ tutulması olabilir. Karadeniz Bölgesinde de bayan vâizlerin bayan vâizlerin % 30'u haftada 3 kez, % 30'u haftada 4 kez vaaz vermektedir. Haftada 5 kez vaaz verenlerin oranı da bu rakama yakındır. Bayan vâizlerin farklı sayıda vaaz vermesinin nedeni, az sayıda vaaz verenlerin dairede nöbet tutması ya da câmi dış ı etkilere katılması sebebiyledir. Marmara Bölgesinde bayan vâizlerin yarısına yakını haftada 4 kez vaaz vermektedir. Burada bayan vâizlerin yaklaşık % 27'si haftada 3 kez vaaz verirken, haftada 5 kez verenlerin oranı ise % 23'tür. Marmara bölgesinde nüfusun ve câmilerin çok olması, bayan vâizlerin çoğunun daha fazla sayıda vaaz yapmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla bir bayan vâiz haftada 4 vaaza gitmekle az çalışıyor gibi görünse de, Marmara bölgesinde câmi dış ı din hizmet alanının geniş olması sebebiyle vaaz dış ı zamanlarında bu etkinliklere katılmaktadır. Akdeniz Bölgesinde de bayan vâizlerin % 31'i haftada 4 kez, % 31'i haftada 5 kez vaaz vermektedir. Akdeniz Bölgesinde vaaz hizmetlerinin yoğun olması, dine karşı olan ilgisizliğin ve dînî konulardaki bilgisizliğin giderilmesi için gösterilen çabanın bir ürünü olabilir. Bu bölgede de câmi dış ı hizmetlerin yoğun olmasına karş ın, bu husus vaaz faaliyetlerinin sayısında bir azalışa neden olmamıştır. İç Anadolu Bölgesinde bayan vâizlerin % 27'si haftada 5 kez vaaz verirken, % 21'i ise haftada 5 kereden fazla vaaz vermektedir. İç Anadolu Bölgesi'nin sosyokültürel yapısı incelendiğinde, bu bölgede yaşayan insanların dînî yaş ayaşa büyük önem verdiği ve dînî tevarüslerinin zengin olduğu görülür. Bu nenenle burada yürütölen vaaz faaliyetlerini arz talep dengesi bağlamında değerlendirmek mümkün görünmektedir. Ege bölgesinde de bayan vâizlerin büyük çoğunluğunun haftada 4 kez vaaz sunumu yaptıkları görölmektedir.

2.3.5.6. Bölge ile Vaaz Sunumu Yapılan Mekân Arasındaki İlişki

Bölge ile vaaz sunumunun yapıldığı yer arasındaki çapraz tablo sonucuna göre, vaazlarını câmide yapan bayan vâizlerin oranı Doğu Anadolu Bölgesinde % 100, İç Anadolu Bölgesinde % 87,5, Ege Bölgesinde % 81,8, Marmara'da % 76,7, Karadeniz Bölgesinde % 72,7, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde % 66,7, Akdeniz

⁴³¹ Mevzuata göre vâizlerin haftada 3 vaaz ve 1 gün nöbet tutma zorunluluğu ya da haftada 5 kez vaaz verme zorunluluğu vardır.

Bölgesinde % 62,5'dir. Bu sonuca göre Doğu Anadolu Bölgesinde yapılan tüm resmi vaazlar câmide yapılmaktadır. Vaazlarda câmilerin en az kullanıldığı yer Akdeniz bölgesidir. Bu verilere göre en çok vaaz sunumlarını evlerde gerçekleştiren bölge Güneydoğu Anadolu bölgesi iken, Akdeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgesinde vaaz sunumu evlerde yapan hiç kimse çıkmamıştır. Bunun nedeni evlerde yapılan vaazların daha yeni resmi bir hüviyete kavuşması sebebiyle, buralarda yapılan vaazların ankette konu edilmemesi olabilir. Bir diğer neden, söz konusu bölgelerde dînî tarikat ve cemaat üyelerinin gönüllü sohbetlerinin evlerde çok aktif olması sebebiyle, buralarda resmi görevliye ihtiyaç hissedilmemesi olabilir.

2.3.5.7. Bölge ile Göreve Engel Olan Husus Arasındaki İlişki

Bölgelere göre göreve engel olan husus arasında bir ilişkinin olup olmadığını anlamak amacıyla yapılan çapraz tablo sonucu şöyledir: Karadeniz Bölgesinde görev yapan bayan vâizlerin % 42,4'ü fiziksel mekân ve ses düzeni eksikliğini, % 45,5'i diğer nedenleri engel olarak göstermişlerdir. Marmara Bölgesinde görev yapan bayan vâizlerin % 50'si diğer seçeneğini işaretlerken, % 20'si fiziksel mekân ve ses düzeninden kaynaklanan eksiklikleri, Ege Bölgesinde görev yapan bayan vâizlerin % 54,5'i fiziksel mekân ve ses düzeni eksikliğini, % 27,3'ü diğer nedenleri, Akdeniz Bölgesinde görev yapan bayan vâizlerin % 31,3'ü fiziksel mekân ve ses düzeni eksikliğini, % 25'i aldığı eğitimi, % 25'i de diğer seçeneğini, İç Anadolu Bölgesinde görev yapan bayan vâizlerin % 33,3'ü fiziksel mekân ve ses düzeni eksikliğini, % 31,3'ü diğer seçeneğini, Doğu Anadolu Bölgesinde görev yapan bayan vâizlerin % 50'si diğer seçeneğini, % 25'i meslekî sevgi ve motivasyon eksikliğini, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde görev yapan bayan vâizlerin % 33,3'ü meslekî sevgi ve motivasyon eksikliğini mesleklerini daha etkili yapmaya engel olarak görmüşlerdir.

Yetişkin eğitiminde ses, ışık, ısınma gibi fiziksel çevre son derece önemlidir. Yetişkinlerin duyma, görme gibi duyu organlarına göre ayarlanmış, sıcaklık soğukluk bakımından uygun, fiziksel ve psikolojik olarak rahat edebilecekleri, estetik olarak döşenmiş mekânlar, onların eğitim öğretim faaliyetlerini ve katılımlarını doğrudan etkiler.⁴³² Bu nedenle yaygın din eğitimi faaliyetlerinin yapıldığı mekânlar mutlaka yetişkinlerin ihtiyaçları dikkate alınarak dizayn edilmelidir. Ne var ki yukarıda tabloda da görüldüğü gibi, bayan vâizlerin en çok şikâyet ettikleri ve

⁴³² Mustafa Köylü, *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, s. 102.

görevlerine engel olarak gördükleri meselelerin başında fiziksel mekân sorunu gelmektedir. Üstelik her bölgedeki bayan vâizlerin söz konusu bu sorunu ilk ya da ikinci sırada dile getirmeleri rahatsızlığın boyutunu ele vermektedir.

“Görevinizi daha etkin olarak yapmanıza engel olan husus nedir” sorusuna “diğer” diyen bayan vâizlerin cevapları çokluk sırasına göre şu başlıklardan oluşmaktadır:

- ✓ İlan ve duyurunun yapılamaması
- ✓ Ulaşım sıkıntısı
- ✓ Cemaat oluşturma görevinin sadece vâizlere bırakılması
- ✓ Daire personeli
- ✓ Cemaatin ilgisizliği, vaazların ciddiye alınmaması veya ihtiyaç

duyulmaması

- ✓ Mesleğe değer verilmemesi
- ✓ Müftüler
- ✓ Organize eksikliği
- ✓ Başka etkinlikler yüzünden câmideki vaaza gidememe
- ✓ Müftülükte meslekle ilgili olmayan işlerin yüklenmesi
- ✓ Vâiz sayısının çok az olması
- ✓ Amirlerin destek vermemesi
- ✓ Göreve başlamadan önce stajyerlik gibi bir hazırlık sürecinin olmayışı
- ✓ İdari problemler ve iletişim eksikliği
- ✓ Zaman yetiştirememe
- ✓ İmamlar
- ✓ Kurumsal düzenleme ve ilgi eksikliği
- ✓ Etkinlikler için yeterli bütçenin olmaması
- ✓ Bir konu üzerinde profesyonelleşememe
- ✓ İş yoğunluğundan dolayı kendinî geliştirmeye fırsat bulamama
- ✓ Geri dönüşüm alamamak
- ✓ Din görevlileri arasında yardımlaşmanın yetersiz olması
- ✓ Cemaatin homojen olmaması
- ✓ Özellikle genç bayan cemaate ulaşamama
- ✓ Müftülükte işlerin şifahen yürütülmeye çalışılması, prosedürün yavaş işlenmesi, yapılan programların masraflı ve külfet olarak görülmesi
- ✓ Kişisel engeller

2.3.5.8. Bölge ile En Çok Sorun Yaşanan Kaynak Arasındaki İlişki

Bölge ile en çok sorun yaşanan kaynak arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla yapılan çapraz tablo sonucu şöyledir: Karadeniz Bölgesinde görev yapan bayan vâizlerin % 39,4'ü cemaatten kaynaklanan, % 30,3'ü müftülükten kaynaklanan sorun yaşamaktadır. Marmara Bölgesindeki bayan vâizlerin % 26,7'si diğer nedenlerden, % 23,3'ü müftülükten, % 20'si diğer dînî grup ve cemaatlerden kaynaklanan sorun yaşamaktadır. Ege Bölgesindeki bayan vâizlerin % 45,5'i müftülükten, % 36,4'ü cemaatten kaynaklanan sorunlar yaşamaktadır. Akdeniz Bölgesindeki bayan vâizlerin % 37,5'i diğer nedenlerden, % 18,8'i dînî grup ve cemaatlerden, % 18,8'i de kendinden kaynaklanan sorunlar yaşadığını ifade etmiştir. İç Anadolu Bölgesindeki bayan vâizlerin % 31,3'ü diğer dînî grup ve cemaatlerden kaynaklı, % 27,2'i cemaatten kaynaklanan sorunlar yaşamaktadır. Doğu Anadolu Bölgesindeki bayan vâizlerin % 37,5'i cemaatten kaynaklanan sorunlar, % 25'i müftülükten, % 25'i de diğer nedenlerden kaynaklanan sorunlar yaşamaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki bayan vâizlerin % 44,4'ü cemaatten kaynaklanan, % 22,2'si müftülükten, % 22,2'si de diğer dînî grup ve cemaatten kaynaklanan sorunlar yaşamaktadır.

Görüldüğü gibi bayan vâizlerin sorun kaynakları ortak olmakla birlikte, bölgelere göre öncelik sıralamaları farklılıklar göstermektedir. Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin ilk sıradaki sorun kaynağı cemaat iken, Ege Bölgesinin müftülük, İç Anadolu Bölgesinin diğer dînî grup ve cemaatler, Marmara ve Akdeniz Bölgesinin ise diğer nedenler olarak gösterilmiştir. Bu farklılığın ortaya çıkmasında elbetteki sosyal, kültürel, bölgesel pek çok etken söz konusudur. Sorunların detaylı bir şekilde tespit edilmesi ve etkin çözümler üretilmesi, geniş çaplı bölgesel alan araştırmaları ile mümkündür. Bu nedenle bizim araştırmamız sadece genel bir sorun perspektifi vermeye yetecektir.

2.4. Araştırmaya Katılan Bayan Vâizlerin Mesleki Sorunları

Bayan vâizlik mesleğinin sorunlarını tespit edebilmek amacıyla araştırmaya katılan bayan vâizlere sorulan sorulardan elde edilen veriler şöyledir:

Tablo 101: Bayan Vâizlerin Mesleği Gerçekleştirirken En Çok Sorun Yaşadıkları Konuların Dağılımları

Sorun Yaşanan Kaynaklar	N	%
Cemaatten	42	27,1
Kendimden	7	4,5
Mevzuattan	15	9,7
Müftülükten	36	23,2
Dînî grup ve cemaatlerden	30	19,4
Diğer	25	16,1
Toplam	155	100,0

Tablo 101’de de görüldüğü üzere bayan vâizlerin % 27,1’i en çok cemaatten kaynaklanan sorunlar yaşadıklarını ifade ederken, % 23,2’si müftülükten, % 19,4’ü diğer dînî grup ve cemaatten, % 4,5’i ise kendinden kaynaklı sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. “Yukarıda işaretlediğiniz seçenikle ilgili olarak ne tür sorunlar olduğuna dair kısa bir açıklama yapar mısınız?” açık uçlu sorusuna verilen cevaplar doğrultusunda bayan vâizlerin sorunlarını şu başlıklar altında toplayabiliriz:

2.4.1. Cemaatten Kaynaklanan Sorunlar

Arapça’da insan topluluğu anlamına gelen cemaat, fıkıh terimi olarak namazı imamla birlikte kılan topluluğa verilen isimdir.⁴³³ Burada kullanılan cemaat kelimesinden kastedilen ise câmide veya diğer mekânlarda bayan vâizlerin hitap ettiği ya da edebileceği hedef kitledir. Bayan vâizlerin cemaatten kaynaklanan sorunlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

⁴³³ İsmail Lütfü Çakan, “Cemaat”, *DİA*, Cilt 7, İstanbul: TDV Yayınları, 1993, s. 288.

2.4.1.1. Cemaatin Vaazlara Katılımının Az Olması ya da Devam Etmemesi

Bayan vâizler, halkın yapılan konferans, panel, vaaz vb. etkinliklere çok katılmamasını kendileri için bir sorun olarak görmektedirler. Söz konusu katılım eksikliğinin nedeni, bazen ilgisizlikten olabildiği gibi bazen de erkeklerin yapması gereken işleri üstlenen kadının, câmiye gitmeye vakit bulamamasından kaynaklanabilmektedir. Örneğin Doğu Anadolu bölgesinde görev yapan bir vâiz çok az sayıda gerçekleşen katılımın yılın yarısında, Aralık ve Mayıs ayları arasında gerçekleştiğini kaydetmektedir. Yılın diğer aylarında ise hayvancılıkla uğraşan bölge halkı kadınının, işleri gerekçe göstererek dînî faaliyetlere katılmamakta ya da katılamamakta olduğunu belirtmiştir. Bölge özelinde ev içinde ve dışarıdaki işlerin büyük çoğunluğunu kadınlar yapmaktadır. Oysaki bayan vâizin gözlemlerine göre, bölgede gusül ve namaz gibi basit gündelik ibâdetleri dahi bilmeyen kadınlar bulunmaktadır.

Bâzı bölgelerde de cemaatin vaazları önemsememesi ve resmi vaazlara katılımın düşük olması sorun olarak ifade edilmektedir. Bayan vâizlerin konuyla ilgili düşünceleri ise şöyledir:

“Cemaat her şeyi biliyorum iddiasında olup, devam etme lüksünde bulunmuyor.” (Doğu Anadolu)

“Cemaat vaazlara katılım ve devam konusunda ilgisiz.” (Yalova)

“Çankırı’da bayanlar, cemaatlerin sohbetlerine ya da Yasin günlerine gösterdikleri önemi câmi vaazınâ göstermiyor.” (Çankırı)

“Câmi cemaati olma şuuru eksik, eğlencede bir araya gelme sorunu yok ama câmi cemaati olma şuurunu geliştirmek lazım.” (İzmir)

“Cemaat vaazlara katılma konusunda fazla istekli değil.” (Ege)

“Hanımların televizyondaki dînî programlara zahmetsizce ulaşması bize gelmelerine mani oluyor.” (Giresun)

Bayan vâizlerin görüşlerinden de anlaşıldığı gibi hemen her bölgede çeşitli gerekçelerle vaazlara katılım az olmaktadır. Cemaatin vaazlara ilgi göstermemesi ve katılımın çok az olması, yaygın din eğitiminden hedeflenen amacın gerçekleşmesine engel olduğu gibi, bu işi yapan bayan vâizlerin moral ve motivasyonlarının düşmesine de neden olmaktadır. Aşağıdaki ifadeler bayan vâizlerin söz konusu sorundan nasıl etkilendiklerini göstermektedir:

“Cemaatin ilgisizliği beni olumsuz olarak çok etkiliyor.” (Marmara)

“Cemaatin katılımı ve ilgisi beni motive eder. Cemaatin az olması beni üzüyor.”(Kayseri)

“Câmide katılım az olunca istemeden bir motivasyon eksikliği yaşıyor.”(Ankara)

2.4.1.2. Cemaat Profiline Homojen Olmaması

Bayan vâizlerin Bâzıları, hitap ettikleri cemaatin yaş, eğitim, kültür v.b. özellikler bakımından homojen olmamasını kendileri için bir sorun olarak görmektedirler. Gelişim psikolojisinin verilerine göre insanın kalıtsal özellikleri, yaşı, cinsiyeti, eğitimi, yetiştiği kültür gibi pek çok değişken ile öğrenme ve eğitim arasında anlamlı ilişki vardır.⁴³⁴ Başlı başına bir bilim konusu olan bu ilişkinin varlığı, eğitimi ilgilendiren her alanda kendîni hissettirmektedir. Eğitimin bir çeşidîni oluşturan örgün ve yaygın din eğitiminde de söz konusu farklılıklar geçerliliğini korumaktadır. Eğitimde verimi artırmak için, örgün eğitim kurumlarında yaş değişkeni baz alınarak yapılan sınıflandırma, yaygın eğitim kurumlarında mümkün olmadığı için, buralardaki eğitim faaliyetlerinin kalitesi homojen bir dağılım göstermez. Bu durum yaygın din eğitimcisi olan bayan vâizler tarafından da teyit edilerek, bir sorun olarak algılanmıştır. Yapılan mülâkatlarda da söz konusu durum dillendirilmiştir.

Ayrıca cemaat içindeki heterojen yapıya dil farkı da ilave olunca işin zorluğu daha da artmaktadır. Araştırma kapsamında yer alan Doğu bölgelerinde, farklı dili konuşan insanların bir arada yaşadığı yerleşim yerleri bulunmaktadır. Söz konusu bu yerlerde gerçekleşen vaaza katılan cemaat içerisinde hiç Türkçe bilmeyen ya da çok az bilen insanlar da bulunmaktadır. Burada görevli olan bayan vâizler Türkçe vaaz yaptıkları için cemaat ile aralarında anlaşma problemi ortaya çıkmaktadır. Konuyla ilgili bayan vâizlerin görüşleri şöyledir:

“Cemaatin içerisindeki seviye farkı ve dil problemi olması olumsuz etkiliyor.” (Güneydoğu Anadolu)

“Özellikle Bâzı köylerde Türkçe bilmeyenler var, beni anlamıyorlar. Türkçe bilmeyenlere bazen Kur’an Kursu hocası bazen de cemaatteki genç hanımlar yardımcı oluyor. Vaaz bölündükçe dikkatim dağılıyor. Keşke bu bölgelere diline hâkim vâizeler gönderilse.” (Doğu Anadolu)

⁴³⁴ Bekir Onur, *Gelişim Psikolojisi*, 8. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2008, s. 17.

“Benim gittiğim câmide cemaatin hepsi isyan etti. Vaazı bize Kürtçe anlatman lazım dediler. Mahalle kenarda kalmış bir yerdi. Orada vaazları Kürtçe yapıyorum ama bu da tercüme yaparak oluyor. Oysa ben duygu boyutunu, Türkçe anlattığımda daha iyi verebiliyorum.” (Diyarbakır)

Bayan vâizin ifadesinden de anlaşıldığı gibi, buralarda etkin bir din hizmeti sunabilmek için bölgenin dilini, kültürünü, sosyal yapısını çok iyi bilen bölge insanının, istihdam edilmesine öncelik verilmesi kısa vadede bir çözüm olarak düşünülebilir. Elbette ki uzun vadede sadece bu bölgeleri kapsayan geniş araştırmalar yapıp, soruna yönelik etkin çözümler üretilebilir.

2.4.1.3. Cemaatin Direnci

Cemaatten kaynaklanan sorunlar içerisinde yer alan bir diğer sorun cemaatin bayan vâizin anlattıklarına karşı göstermiş olduğu tepki ve dirençtir. Çok çeşitli insanlardan meydana gelen cemaat içerisinde kalıplaşmış yanlış inançlarını din gibi gören yahut olaylara ve fetvalara dar bir pencereden bakan kişiler bulunabilmektedir. Bayan vâizler çok yaygın bir sorun olmamakla birlikte, zaman zaman kendilerine zıtlaşma üslubuyla karşı çıkan kişilerin olabildiğini ifade etmektedirler. Özellikle yanlış bildiği konular üzerinde îtiklâdî bir tutuculuğa sahip olup, farklılığa ve yeni fikirlere kapalı olan insanlar, hakkı savunma adına bu tür çıkışlarda bulunabilmektedirler. Mezkûr sorunlarla karşılaşan görevlilerin temsil ettikleri makam gereği, hoşgörü ve itidalle olaya yaklaşmaları son derece önemlidir.

Karşılaştığı sıkıntıyı “Halkın din konusundaki yanlış inanışlarını değiştirme konusunda sıkıntı yaşıyoruz. Cemaat yıllardır inandıkları ve yapa geldikleri yanlış tutum ve davranışları bırakmak istemiyor.” (Hakkari) sözleriyle dile getiren bayan vâiz, benzer durumları yaşayan arkadaşlarına tercüman olmuştur.

2.4.1.4. Erkek Cemaatin Kadınları Câmide İstememeleri

Câmi ile kadının tanışıklığı Hz. Peygamber (s.a.v) dönemine kadar uzanır. Zira Hz. Peygamber’in o günün şartlarında eğitim kurumu olarak görev üstlenen câmilere kadınların katılımı konusundaki ısrarı, kadınların kendisinden sonraki dönemlerde de câmiye devam etmesini sağlamıştır. Hulefa-i Râşidin dönemi boyunca devam eden bu anlayış, Emeviler döneminden sonra değişmeye başlamıştır. Bu değişimin sonucunda kadınların câmi eğitimi ile ilgili etkinlikleri giderek azalmış

ve İslam'ın cinsiyet eşitliği ilkesinden yavaşça uzaklaşmıştır.⁴³⁵ Abbasiler dönemine gelindiğinde özellikle fetihler yoluyla Müslüman toplum arenasında varlıklı ve güzel kadınların boy göstermesi, cinsellikle ilgili önemli söylemlerin ortaya çıkmasına ve bu dönemde kadının yavaş yavaş cinsel bir obje ve potansiyel fitne kaynağı olarak görülmeye başlanmasına sebep olmuştur.⁴³⁶ Kadınların dışarı çıktıkları zaman fitneye sebep olacakları şeklinde beliren bu kanaat, kadınların gerek eğitim gerekse çalışma hayatına katılıp katılamayacağı tartışmasının da odak noktasını oluşturmuştur. Artık bu dönemden itibaren kadınların geçerli bir mazereti bulunmadıkça herhangi bir sebeple sokağa çıkmaları fitne sayılmıştır. Zaman içinde kadınların mescide gelmelerinin ve cemaate katılmalarının dahi fitne gerekçesiyle doğru olmadığı fikrî, önemli Bâzî fıkıh ve ilmihal kitaplarında yer almış, sonuçta da bu görüşler halk arasında dînî bir emir gibi telakki edilerek yaygınlık kazanmıştır.⁴³⁷ Dolayısıyla kadınların yaygın olarak eğitim/din eğitimi aldığı mekân olan câmiden kopuş ve çıkarıcı erkek bakışının İslam ile özdeşleştirilmesinin çakışması, izlerini bugüne dek taşıyarak mevcut kadın algısı panoramasının altyapısını oluşturmuştur. İşte günümüzde Bâzî yerlerde hala kadınların erkekler tarafından câmide istenmemesi durumu, söz konusu algılama biçiminin dışı vurumudur.

Bayan vâizlerle yapılan mülâkatlarda da büyük ölçüde bu konuda rahatsızlık dile getirilmiş ve erkek cemaatin bu konuda bilinçlendirilmesi talepleri gündeme getirilmiştir. Hatta Gaziantep'te kendisiyle mülâkat yaptığımız bayan vâiz, görevinin ilk yıllarında yaşadığı bir olayı “Konya’da bir câmi vaazında konuşma biraz geciktiği için emekli bir müftü ve imam üzerime yürümüştü” sözleriyle dile getirmiştir.

Benzer sorunlar yaşayan diğer bayan vâizler de rahatsızlıklarını şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Özellikle günlerin kısa olduğu kış günlerinde öğle namazından sonra başladığımız vaaz soru cevaplarla uzayınca, ikindi namazınâ biraz da erken gelen işsiz güçsüz erkek cemaat ‘kadınlar çok konuşuyor, aşağıya sesler geliyor’ diye şikâyetlere başlıyorlar.”(Bartın)

“Bazen erkek cemaat, kadınları câmiyi işgal edenler kendilerini ise câminin gerçek sahipleri gibi görebiliyorlar.”(Samsun)

⁴³⁵ Yılmaz, “Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Câmi Eğitimi”, s. 284.

⁴³⁶ Ömer Çaha, *Sivil Kadın*, Ankara: Vadi Yayınları, 1996, s. 79

⁴³⁷ Sâlih Karacabey, “Hadislerin Metin Tenkidinde Fiili Sünnete Müracaatın Önemi Bağlamında Kadınları ve Çocukların Câmiye Gitmeleri ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/9, 2000, ss. 264-267.

“Erkek cemaat erken gelince vaaz kesintiye uğruyor. Sabah 10.30’ dan önce başlanamıyor, sonraya kalınca da erkek cemaat söylenmeye başlıyor.”(Ankara)

Görüldüğü gibi gerek erkek cemaatin gerekse kadınların câmi ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçirmeleri hususunda bilinçlendirilmesi, uzun vadede yukarıdaki sorunun ortadan kalkmasına zemin hazırlayacaktır.

2.4.1.5. Cemaatin Motivasyon Eksikliği ve Dikkatini Koruyamaması

Bayan vâizlerden Bâzıları muhataplarının vaaz dinleme konusunda motivasyonlarının az olmasını ve dikkatlerini sonuna kadar koruyamamasını sorun olarak görmektedirler. “Cemaatin vaazlara karşı ilgi eksikliği, devam ve motivasyon konusunda da eksikliği var.” (Yalova) diyen bir bayan vâiz, cemaatin ilgisizliğini ve vaazlara devam etmemesini kendi motivasyonunu da düşürdüğü için bir sorun olarak algılamaktadır.

Özellikle câmilere gelen kadın cemaatin yaş ortalamasının yüksek olduğunu ve kırsal bölgelerde çoğunun örgün eğitim almadıklarını gözlemleyen bayan vâizler, bu hususların uzun süreli ve dikkatli bir şekilde anlatılanları dinlemeye mani olduğunu düşünmektedirler. Yetişkinler çocuklardan farklı olarak problem merkezli öğrenme motivasyonuna sahip olduklarından, pratikte kullanmayacakları ve işlerine yaramayan şeylerle ilgilenmezler.⁴³⁸ Bu yüzden daha çok yetişkinlere hitap eden vaazlarda, anlatılan konuların cemaatin ilgi ve ihtiyacı olan konulardan seçilmesi, vaaz konularının mutlaka önceden cemaate bildirilmesi, vaaz esnasında cemaatten gelen ya da gelebilecek sorulara yer verilmesi, cemaatin motivasyonunu sağlayıcı tedbir olarak düşünülebilir.

2.4.2. Müftülükten Kaynaklanan Sorunlar

Müftülükler, Diyânet İşleri teşkilatının din hizmetleri alanındaki görevlerini il ve ilçelerde ikame etmeye yarayan kamu kurumunun genel adıdır. İl ve ilçe Bâzında teşkilatlanmış olan bu kurumların yaygın eğitim araçları olan câmi hizmetleri ve Kur’an Kurslarının aktif olarak hizmet vermesini sağlamanın yanı sıra daha pek çok görevi bulunmaktadır.⁴³⁹ Müftülüklerin idari yöneticisi müftüler olup, müftü yardımcıları, bay ve bayan vâizler, din hizmetleri uzmanı, personel şefi, daire

⁴³⁸ Mustafa Köylü, “Yetişkin Din Eğitimi”, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, Ed: Mustafa Köylü, Ankara: Nobel Yayınları, 2010, s. 144.

⁴³⁹ Diyânet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi Madde 90.

memurları dairede bulunan personeli oluştururken, imamlar, müezzinler ve Kur'an Kursu öğreticileri buralara bağlı olarak müftülük binasının dışında çalışan din görevlilerini oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla müftülükten kaynaklanan sorunları tespit ederken yönetici, memur ve yönetim işlerinin tümü bu konunun içine dâhil edilmiştir. Bayan vâizlerin kendileri için sorun olarak gördükleri müftülüklerden kaynaklanan problemleri şu başlıklar altında toplayabiliriz:

2.4.2.1. Müftünün Kendisinden Kaynaklanan Sorunlar

Müftü, bulunduğu ilde ya da ilçede müftülük teşkilatının birim amiri olup, il ya da ilçe sınırları içerisinde müftülük görevlerini yürütmek ve denetlemekle görevli olup, il müftüsü görevli olduğu ilde, ilçe müftüsü de görevli olduğu ilçede Başkanlığı temsil eder.⁴⁴⁰ Müftü, mevzuat doğrultusunda organizasyon ve koordinasyon görevlerini yerine getirir, uygulama ve denetimini gerçekleştirir. Personeline yetki ve sorumluluk vererek, işlerin daha rasyonel yürütülmesini ve personelin ihtiyaç duyulan alanlarda yetiştirilmesini sağlar. Kendisine bağlı personelin performansını değerlendirir, ödüllendirilecek olanları tespit eder, sicil raporlarını tutar. Bulduğu görev mahallinde daha verimli din hizmeti sağlamak için tedbirler alır, astlarından gelen iyileştirme önerilerini amirlerine iletir. Müftülük ile ilgili faaliyetleri rapor halinde sunar ve çalışmalarını ile ilgili işlerin değerlendirmesini yapar.⁴⁴¹ Müftüler, görev alanları gereği birçok faaliyeti gerçekleştirmek durumundadır. Ancak görevlerinin büyük çoğunluğunu yönetim, rehberlik ve koordinasyon oluşturmaktadır. Çünkü idaresi altındaki müftülüğü yönetmek, müftülüğe bağlı câmi ve Kur'an Kurslarındaki yaygın din eğitim faaliyetlerini başarılı bir şekilde yürütülmesini sağlamak, müftülük personelinin sorunlarını çözüme kavuşturmak, yaygın din eğitimi ortamını oluşturmak ve müftülükçe yapılan faaliyetlere liderlik yapmak müftünün en temel görevlerinin başında yer almaktadır. Dolayısıyla müftülerin yukarıda sayılan özelliklere haiz, din eğitimi yönetimi konusunda liyakatli, insan ilişkileri konusunda iletişimci bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Müftülerle ilgili yapılan bir doktora çalışmasında müftülerin yönetim becerileri, eğitim becerileri ve iletişim becerileri alanlarında yeterli olduğu tespit edilmiştir. Doktora yapan ve sempozyum, panel gibi etkinlikler düzenleyen müftülerin

⁴⁴⁰ DİB Görev ve Çalışma Yönergesi Madde 91, Madde 93, Madde 94.

⁴⁴¹ Mücahit Arpacı, "Yaygın Din Eğitimi Yöneticisi Olarak Müftülerin Yeterlik Düzeyleri", *(Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009)*, s. 79.

diğerlerine oranla iletişim beceri puanları daha yüksek bulunmuştur.⁴⁴² Buna rağmen gerek anket verilerinde gerekse yapılan mülâkatlarda bayan vâizlerin bir kısmının kendi müftülerinden şu sebeplerle memnun olmadıkları tespit edilmiştir.⁴⁴³

Baskıcı ve kaba olmaları: Bayan vâizlerden kimileri “Bâzı müftülerin tavır ve davranışları despotça olabiliyor” şeklindeki cümleleriyle, müftülerinden gördükleri kaba ve sert tutumu ifade etmişlerdir:

İletişime kapalı olmaları: Bayan vâizlerden Bâzıları müftüleriyle açık bir iletişim kuramadıklarını şu sözlerle ifade etmişlerdir: “İletişim kuramıyorum. Aklımda olan fikirlerimi bile söyleyemiyorum.”

Personeline değer vermemesi: Bayan vâizlerden Bâzıları müftülerin kendilerine değer vermediklerini şu ifadelerle belirtmişlerdir: “İlçelere görev için gittiğimiz zaman, Bâzı ilçelerdeki müftüler bizi gereksiz görmekteler.”

Personeline destek vermemesi: Bayan vâizlerden Bâzıları müftülerin kendilerine din hizmetlerinin yürütülmesi aşamasında destek vermediklerini düşünmekteler. “İmkânları olduğu halde yapmak istediğim hizmetler için ekonomik destek sağlamıyor” diyen bayan vâiz, çaresizliğini dile getirmiştir.

2.4.2.2. Organizasyon Eksikliği

Din hizmetlerinin etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesinde organizasyonun ne kadar önemli olduğu açıktır. Müftülüklerde yönetici konumunda olan müftüler, organizasyon işlerinin idarecisidir. Dolayısıyla işlerin düzenlenmesinde ve yürütülmesinde çıkan aksaklıklar yöneticinin bu konudaki zafiyetini ortaya koymaktadır. Bayan vâizlerden Bâzıları müftülüklerdeki düzenlemelerden kaynaklanan sıkıntılarla karşılaştıklarından bahsetmişlerdir. Zikredilen problemleri şu başlıklar altında toplayabiliriz:

Müftülüğün vaazlara sahip çıkmaması: Vâiz, müftülüğün bir mümessili olarak din hizmeti görevini yürüten görevlidir. Tek başına hareket etmediği ve anlattıklarından kurumu adına da sorumlu olduğu için, attığı her adımda müftülüğün yardım ve desteğine ihtiyaç duymaktadır. Müftülük vaazın hazırlanmasından,

⁴⁴² Mücahit Arpacı, “Yaygın Din Eğitimi Yöneticisi Olarak Müftülerin Yeterlik Düzeyleri”, s. 180.

⁴⁴³ Bâzı soruların içeriğine göre, görüşlerine yer verilen bayan vâizlerin görev yaptıkları iller, etik kaygılar nedeniyle ya hiç belirtilmemiş ya da sadece görev yaptıkları bölgeler belirtilmiştir. Sorun teşkil etmeyen konularla ilgili görüşlere yer verirken ise il isimleri yazılmıştır. Bununla birlikte Bâzı anketlerde sadece bölge ismi yazılı olduğundan, söz konusu görüş sahibinin yalnızca görev bölgesi yazılmıştır.

sunumuna, cemaatin haberdar edilmesinden, mekânın düzenlenmesine kadar bizzat işin arkasında ve destekçisi olmak durumundadır. Ne var ki yapılan mülâkatlarda da sıklıkla dile getirilen husus, vâizlerin tüm bu konularda yalnız kalması ve destek görememeleri olmuştur. Aşağıda bayan vâizlerin konu hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir.

“Müftülükler vaazlara yeterince sahip çıkmıyor.” (İç Anadolu)

“Bayan vâizden pek çok şey beklenmekte. Hem bizi tek başımıza bırakıyor hem de çok şey bekliyorlar.” (Marmara)

“Bütün işi yalnız yapmak zorunda kalıyorum. Câmileri kullanamıyorum. Câmilerin altında yer alan yas evlerinde vaaz yapıyorum. Kısın ısınma problemi oluyor. Cemaate ulaşma sıkıntım oluyor. İmamların desteğini alamıyorum. Hiç bu meseleyle ilgilenmiyorlar. Müftülük de bu konuda duyarsız davranıyor. Cemaati kendim topluyorum. En büyük sıkıntım bu.” (Karadeniz)

Duyuru ve fiziksel mekânın hazırlanmasında imamların ve müftülerin ilgisizliği: Bayan vâizlerin karşılaştığı en büyük sorunlardan bir tanesi vaazların duyurulması konusundaki aksaklıklardır. Oysaki etkili bir yaygın eğitimin verilebilmesi, öncelikle bu hizmetin duyurulmasından geçer. Duyuru işi ise vâizin değil, müftülüğün vazifesidir. Vâizin görevi kendisine verilen vaazı en güzel şekilde hazırlamak ve sunmaktır. Ne var ki yaptığımız gözlem ve mülâkatlar sonucu realitede işin içyüzünün böyle olmadığı görülmüştür. Vaazı hazırlama, vaaza gelecek cemaate duyurma, cemaati toplama ve vaazı sunma görevlerinin hepsi vâize bırakılınca, bu durum bayan vâizlerin verimlerinin düşmesine ve şikayetlerinin artmasına neden olmuştur. Duyurunun eksik kalması en iyi vaazın bile yeteri kadar başarılı olamamasına neden olacağından acilen çözüm bekleyen meselelerden biridir. Aşağıda konuyla ilgili rahatsızlıklarını dile getiren bayan vâizlerin ifadeleri yer almaktadır:

“Kadınlara yönelik vaazlarda karşılaşılan temel problemlerden biri vaazların henüz yakın çevrede oturan bireylere dahi duyurulmamış olmasıdır.”(Bursa)

“Vaaza gideceğim yerdeki duyuruyu yapacak personelin işini ciddiye almadığı için, vatandaş haberdar olmuyor.” (Güneydoğu Anadolu)

“Vaaz saatleri cemaate iyi duyurulamıyor.”(Samsun)

“Hem vaazı hazırla, hem mekânı ayarla, hem cemaati toparla, bunların hepsi tek bir vâizin görevi olmamalı.(Gümüşhane)

“Öncelikle vaaz duyurularında eksikliği imamlarla halledemediğimizde amirlerimizin önemsemesini ve yönlendirici olmasını bekliyoruz ama kendi başımıza kalıyoruz, yapacağımız programlar planlamamızın tamamen dışına çıkıp amirimizin planlamasına göre şekilleniyor.” (Akdeniz)

“Duyuru ve fiziksel mekânın hazırlanmasında müftüler yeterli derecede ilgilenmiyorlar.” (Marmara)

“Müftülük cemaate ulaşmada imamların yardımını sağlayamıyor.” (İç Anadolu)

“Vaaza gittiğimiz câmi görevlisinin o câmide vaaz olduğundan haberi bile yok.” (Karadeniz)

Müftülükte ekstra çıkan işler sebebiyle vaazların aksaması: Vaazlar önceden yeri ve zamanı belirlenmiş faaliyetler olduğu için, son anda ortaya çıkan programlar sebebiyle iptal edilmesi halinde, cemaat bundan haberdar edilememektedir. Zaman içerisinde ve güçlükle oluşturulan cemaat, haber verilmeksizin vaazın iptal edilmesinden hoşnut olmamakta ve tepkisini sonraki haftalarda gelmeyerek ortaya koymaktadır. Böylelikle grup dağılmakta yeni grubun oluşması tekrar zaman almaktadır. Bu durumun oluşturduğu rahatsızlık, bayan vâizler tarafından şöyle dile getirilmiştir:

“Son anda iptal edilen vaazlar cemaat tarafından olumlu karşılanmamakta ve bu durum diğer hafta talebi ciddi ölçüde azaltmakta ya da grubun dağılmasına sebep olmaktadır.” (Marmara)

“Görevimiz varken başka bir görevin verilmesi sonucu vaazı iptal etmek zorunda kalıyoruz. Seminerlere katıldığımızda cemaat dağılıyor.” (Akdeniz)

Programların çakışması: Organizasyonun iyi yapılamaması neticesinde bazen programlar çakışabilmektedir. “Verilen görevler zaman zaman birbiriyle çakışıyor. Aynı gün ve saatte farklı yerlere program konuluyor.” (Ege) diyen bir vâiz, bu durumdan duydukları rahatsızlığı ifade etme gereği duymuştur.

Bayan cemaatin önemsenmemesi: Bayan vâizlerden Bâzıları, bayan cemaatin erkek cemaat kadar önemsenmediğini düşünmektedirler. Vakit namazlarına devam eden erkeklere ve bu görevi yürüten imamlara gösterilen ilginin kendilerine gösterilmediğini ifade etmişlerdir.

Etkinlikler için maddi olanak sağlanmaması: Sosyal etkinlikler çerçevesinde faaliyet yürüten bayan vâizler, müftülüğün etkinlikler için yeteri kadar maddi olanak sağlamadığını, bu konularla doğrudan ilgilenmediklerini ifade etmişlerdir. Malum

olduğu üzere hastâne, huzurevi ve çocuk evi ziyaretlerinde gidilen mekâna göre çeşitli hediye, çiçek, oyuncak, yiyecek v.b. türünden şeyler götürülmektedir. Ne var ki müftülüklerde bunları organize eden bir birim olmadığı için, bu işi yapmak da bayan vâizlere kalmaktadır. Bir bayan vâiz, “Bir hastâne ziyaretinde hastalara götürülecek hediyeyi bizzat görevli mi düşünmeli?” (İç Anadolu) diye sorarak, karşılaştığı sıkıntıyı eleştirmiştir.

Personel ile yapılan toplantıların son anda haber verilmesi: Aylık olarak personel ile düzenlenmesi gereken toplantıların düzenli yapılmaması ve ani bir kararla son anda ortaya çıkması o zaman diliminde vâizlerin başka programlarının iptaline ya da toplantıya katılamama sorununa yol açmaktadır. Her iki durum da vâiz için istenmediğinden, şikâyet unsuru haline gelmiştir. Oysaki başarılı bir din hizmetinin yürütülmesinde aylık toplantılar, durum tespiti ve karşılaşılan zorlukları çözüme kavuşturmak adına önemlidir.

Araba tahsis edilmemesi: Bayan vâizler, uzak köy ve ilçelere verilen görevleri yerine getirirken müftülük hizmet aracından tam olarak istifade edemediklerinden yakınmışlardır. Bazen köydeki imamların kendilerini ulaştırmak amacıyla görevlendirildiğini ne var ki bu sefer de imamların tafralarını çekmek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. 2011 yılında vâizlerle ilgili yapılan bir araştırmada da vâizlerin hizmet araçlarını kullanma imkânlarının kısıtlı oluşunu bir sorun olarak gördükleri tespit edilmiştir.⁴⁴⁴ Benzer şekilde bayan vâizlerle ilgili yapılan bir diğer araştırmada da aynı sonuçlara ulaşılmıştır.⁴⁴⁵

2.4.2.3. Müftülükteki Daire Personelinden Kaynaklanan Sorunlar

Müftülük personelinin bayan memurlara olan olumsuz tavırları: Son zamanlara kadar müftülükler genellikle erkek personelden oluşan birimlerdi. Son yıllarda yapılan bayan vâiz, bayan din hizmetleri uzmanı, bayan müftü yardımcısı istihdamı ile müftülüklerde çalışan erkek personel, bayanlarla aynı mekânı paylaşmak durumunda kalmıştır. Bayan din görevlileri ile onların kişiliği ve mesleği üzerinden iletişim kuramayan kimi erkek personel, sahip olduğu geleneksel cinsiyet algısı nedeniyle olumsuz tavır sergileyebilmektedir. Hatta mülâkat yapılan bir bayan vâiz, göreve ilk başladığı zamanlarda çaycının bile kendisine çay getirmediğini,

⁴⁴⁴ Arpacı, *Diyânet İşleri Başkanlığı Vaaz Hizmetleri*, s. 204.

⁴⁴⁵ Kadriye Avcı Erdemli, “Vâizelerin Cemaat, Vaaz Materyali, Kişisel Donanım ve Kadın Sorunları Açısından Karşılaştıkları Problemler”, 1. *Din Hizmetleri Sempozyumu* (3-4 Kasım 2007), C 2, Ankara, 2008, s. 632.

bayan olduğu için kalkıp çayını kendisinin almasını beklediğini ifade etmiştir. Aşağıda konu hakkında bayan vâizlerin görüşleri yer almıştır:

“Müftülükler bayan personelle çalışmaya alışamadı, negatif tutum sergileyebiliyorlar.”(Ege)

“Diyânet maalesef hangi kademesinde olursa olsun kadın ile çalışmayı öğrenemedi. Diğer kurumlar kadına pozitif ayrımcılıkla iş yaparken, biz daha kadının varlığını kabullenemedik. Sosyal ilişkilerimizde ciddi problemlerimiz var”(Marmara)

Mesleğin küçümsenmesi: Bayan vâizlerden Bâzıları daire personeli tarafından yaptıkları işin küçümsendiğini şu sözlerle dile getirmişlerdir:

“Müftülük personeli bize yardım etmekten çok, bizim ne iş yaptığımız üzerine kafa yoruyor.” (Marmara)

“Müftülük, görevimizi gerçekleştirirken yeterli imkân tanımamaktadır. Her işi biz yaptığımız halde personel yaptığımız işi hafife almaktadır.”(Karadeniz)

“Vâizlere sürekli siz ne yapıyorsunuz ki, bir kaç yaşlı teyzeye konuşuyorsunuz denmemeli.”(Marmara)

2.4.2.4. Diğer Din Görevlilerden Kaynaklanan Sorunlar

Bayan vâizlerin karşılaştıkları bir diğer sorun kaynağı ise, kurum içinde bulunan imam, müezzin, Kur'an Kursu öğreticisi, müftü gibi din hizmeti yürüten kişilerdir. Farklı rollerle aynı amaç etrafında ve aynı kurum bünyesinde toplanmış olan bu din eğitimcilerinin bilgi, iletişim, gönüllülük, hizmet anlayışı ve insan sevgisi bakımından yeterli düzeyde olmaları beklenir. Meslek, bir insanın aynı zamanda kişiliğini yansıttığından, kişiliğine uymayan meslekleri icrâ eden insanların ya kişiliklerinde ya da ürettikleri işlerde bir takım bozukluklar ve deformasyonlar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla din görevliliği yapan bir insanın yaptığı mesleğin gereğine uygun bir kişilik yapısı ve yaşam tarzı olması gerekir. İnsanlara iyiliği emredip kendisi yapmayan, kötülüğü yasaklayıp kendisi yapan din görevlileri, hem toplum nazarında itibar kaybetmekte, hem de mesleklerinin değerini düşürmekte olduklarından büyük vebal altındadırlar. Bu yüzden meslekle aralarında doku uyumsuzluğu olan, mesleğine saygı duymayan, mesleğini sevmeyen, mesleğini en iyi şekilde icrâ etme konusunda isteği ve kararı olmayan, liyakatsiz ve niteliksiz insanların baştan bu işe seçilmemesi gerekir.

Pek çok din görevlisi ile muhatap olan ve onları tanıma fırsatı bulan bayan vâizler, yukarıda sözü edilen niteliklere sahip olmayan din eğitimcilerinden

kaynaklanan sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu nitelik sorunu uzun vadede ve kalıcı çözümler üretmek suretiyle aşılabilecek mahiyettedir.

Din hizmetleri sınıfı, en fazla işbirliği gerektiren alanların başında gelir. Bununla birlikte istisnalar hariç, kurum içinde beklenen yardım ve desteğin gerçekleşmediği görülmektedir. Vaazların çoğunlukla câmilerde, bazen de Kur'an Kurslarında yapıldığı dikkate alındığında, bu iki mekânın görevlileri ile vâizlerin zaten zorunlu olarak iletişime geçmek durumunda kaldığı görülecektir. Ne var ki çeşitli sebeplerle bayan vâizlerin sıklıkla imamlardan ve bazen diğer din görevlilerinden kaynaklanan sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu sorunlar şu başlıklar altında toplanabilir:

İmamların ilgisizliği: Her hangi bir câmide düzenlenecek olan vaazdan öncelikle o câmide görev yapan imam sorumludur. Câminin fiziksel koşullarını uygun hale getirmek, cemaate vaaz saatini duyurmak ve teşvik etmek, gelen vâizi karşılamak ve ilgilenmek câmi görevlisinin yapması gereken meslekî ve insani sorumluluklar arasındadır. Bununla birlikte Bâzı bayan vâizler, vaaz için gittikleri câminin açık olmadığından, câminin imamının bayan vâizi karşılama gereği duymadan anahtarı üst kattan eşine attığından bahsetmişlerdir. Aşağıda bayan vâizler imamlarla ilgili olarak şu ifadelere yer vermişlerdir:

“Çoğunlukla câmi imamları ilgisiz.” (Güneydoğu)

“Câmilerde kadın bölümünün ısıtılmaması sorunu yaşıyorum.” (Samsun)

“İmamların yardımcı olması cemaatin toparlanmasını kolaylaştırıyor. Yani imamın da bu işe sahip çıkması lazım. İmam duyuru yapmış, eşi vaaza katılmış, vaaz yerinde rahleyi ve suyu hazırlamış bir imamın olduğu câmide cemaat 50 kişinin altına hiç düşmüyor.” (Ankara)

Câmilerin ısıtılmaması özellikle kış günlerinde hem bayan vâizin kendisi, hem de çoğunluğunu belli yaşın üstündeki insanların oluşturduğu cemaat için ciddi problem oluşturmakta ve cemaatin devamını sekteye uğratmaktadır.

“İmamlardan kaynaklanan sorunları ifade eden bir bayan vâiz şunları söylemiştir: “İmamlar câminin ısıtılması, duyurunun yapılması gibi hususlardaki ihmalkârlık başta olmak üzere, kadının câmiye girmesini doğru bulmayarak sert tavırlar sergilemek suretiyle, değişik şekillerde sorunun parçası olabiliyorlar” (Doğu Anadolu)

“Biz kadınları câmiye dâvet ederken, aynı yerdeki din görevlisi evdeki ibâdetin makbul olduğunu anlatıyor.” (Gaziantep)

Görüldüğü gibi câmiyi ve cemaati hazırlamak bir yana, kadınların câmiye girmesi fikrîne bile karşı olan imamlar, elbette ki bayan vâizlere yardımcı olmamaktadır. Dolayısıyla toplumda bu algının düzeltilebilmesi için önce kurum içindeki personelden başlamak gerekmektedir.

Kur'an Kursu Öğreticilerinin olumsuz tavrı: Bayan vâizler zaman zaman Kur'an Kursu hocalarının olumsuz tavırlarıyla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bâzıları vâizin derslerine engel olduğu, Bâzıları da kendisinin zaten kursta sohbet verdiğini ve ayrıca bir vâize ihtiyaç olmadığı gerekçesiyle, bayan vâizlere hoşnutsuzluklarını göstermişlerdir. Câmide yapılan vaazlara câmi yakınındaki kurs öğreticisi ve öğrencilerinin katılımı beklenmesine rağmen, öğreticilerin Bâzıları bu konuda duyarsız kalabilmektedir. Bu olumsuz tavır, bayan vâizler açısından incitici ve Müslüman'a yakışmayan tavırlar olarak nitelendirilmektedir. Din görevlilerinden kaynaklanan bu olumsuz tutum ve davranışların ortadan kaldırılmasında müftülüğün etkisi ve önemi büyüktür. Din görevlileri arasında olması gereken işbirliğini bir bayan vâiz şu sözlerle ifade etmiştir:

“Din görevlileri arasında yarış güzel ama haset kötü. Birbirimiz ile ekip çalışması içinde olmalıyız. Bireysel hoca anlayışı yanlış. Cemaat arı gibi olmalı her çiçekten bal almalı. Tek bir kişiden din öğrenilmez.” (İzmir)

“Kurumsal kimlik bilinci olmalı. Sorunlarımızı içimizde konuşup halledebilmeliyiz. Kur'an kursu öğreticisi öğrencilerini vâizlere açabilmeli. Ünvanlar farklılaştığında bakış açısı çok değişmekte.” (Ege)

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi, din hizmetlerinin yürütülmesi başlı başına bir ekip çalışması gerektirir. İmam, vâiz, müftü, Kur'an Kursu öğreticisi, müezzin gibi bir bölgede din hizmetlerinden sorumlu herkes, hem birbirlerini hem dînî değerleri temsil ettiklerinden bir ekip içinde değerlendirilir. Nasıl ki bir hastânede sağlık personelinden herhangi biri, işini aksatırsa hasta ya sağlıklı olmaz ya da kaybedilirse, din hizmetleri sınıfının içerisinde de kendi üzerine düşen görevi yapmayan birisi sağlıklı din hizmeti verilmesini baltalamış olur. Bu yüzden ekip ruhuna uygun bir şekilde her görevli üzerine düşen görevi tam olarak yerine getirmek durumundadır.

2.4.2.5. Bayan Personele Karşı Oluşmuş Algıdan Kaynaklanan Sorunlar

Kadınlar ile erkekler arasında ortaya çıkan ayrımcılık sorunu çok eskilere dayanır. Kadın ve erkek arasındaki ortak yönlere değil, farklılıklara konuşlandırılan bu tartışmalar, kültürel olarak nesilden nesile aktarılmıştır. İnsanları Allah karşısında cinsiyet odaklı değerlendirmeyen İslam toplumları bile, geleneksel argümanlardan sızan bu fikirlerden beslenmiştir. Bu sebeple geleneksel zihin, Adem'i üstün ve saf, Havva'yı düşkün ve ayartıcı görmekte bir beis görmemiştir. İlk insanın yaratışı mevzusuna dek dayandırılan bu üstünlük vehmi, aile ilişkilerinden, toplumsal statülere, ev yaşamından kamu düzenine kadar hemen her alana sirayet ederek günümüze dek gelmiştir. Son zamanlara dek erkek eliyle yürütülen din hizmetleri, bayanların bu alanda sığrama yapmasıyla erkek personel tarafından hazım sorunu olarak belirti göstermiştir. Söz konusu sorunu çeşitli şekillerde ve düzeylerde yaşayan bayan vâizler, şu konularda rahatsızlık duymaktadırlar.

Erkek personel ile eşit muamele görmeme: Bayan vâizler aynı statüde oldukları erkek vâizler ile aralarında ayırım yapıldığını düşünmektedirler.

“Müftülüklerdeki en büyük problemlerden biri de bayan vâiz ile erkek vâiz arasındaki çalışma açısından resmiyette olmayan geçekte olan farklar. Köylere vaaza giderken erkek hocalar müftülük arabası ile bırakılır, bayanlar kendi imkânları ile ulaşır. Ya da görev paylaşımında müftülerin bayan vâizlere daha çok görev vermesi. (örneğin erkek vâizin haftada üç gün müftülüğe gelmesi, bayan vâize ‘hocam siz her gün geleceksiniz’ denmesi).” (Marmara)

“Yukardan gelen görevler sadece bayan vâizleri ilgilendiriyormuş gibi erkek arkadaşlara da görev paylaşımı yapılmıyor.” (Antalya)

Kaba ve olumsuz tavır sergileme: Bayan vâizler daire personelinin genel olarak bayan personele olumsuz davrandığını ifade etmişlerdir. Doğu bölgesinde görev yapan bir bayan vâiz düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Genel olarak daire personeli bayan memurlarına geleneksel kalıplar içinde kalarak olumsuz davranmakta.” (Doğu Anadolu)

2.4.2.6. Bayan Vâizlere Yönelik Takdir Etmeme Ve Değer Vermeme

Bayan vâizlerle istişare yapılmaması: Bayan vâizlerin rahatsızlık duydukları bir diğer sorun ise, kendilerine fikirlerinin sorulmamasıdır. Yapılan düzenlemelerde ya da din hizmetleri alanında kendileriyle istişare yapılmaması, bayan vâizlerin

kendilerine değer verilmediği duygusuna kapılmalarına da neden olmaktadır. Bayan vâizlerin hedef kitlesi olan kadınların sorunlarına ve hallerine vakıf olması doğal bir sonuç olduğundan, bu sorunların çözülmesinde bayan vâizlerin görüşlerine başvurmak doğal ve gerekli bir sonuçtur. Ne var ki işleyişin böyle olmaması, ya kadın cemaatin görmezden geldiğini ya da bayan vâizlerin önemsenmediğini düşündürmektedir. Zaten bayan vâizlerden biri konu hakkındaki görüşünü şöyle ifade etmiştir:

“Müftülük haberlerini müftülük dışındaki birinden öğreniyoruz. Bizimle istişare yapılmadığı gibi, anlayış da göremiyoruz, bayan cemaat önemsenmiyor” (Ege)

Takdir ve ödüllendirme yapılmaması: Bayan vâizler hak ettikleri durumlarda müftülük tarafından takdir ve ödüllendirme yapılmadığından yakınmaktadırlar.

“Marifet iltifata tabidir. Çalışan personelin ödüllendirilmesi, takdir edilmesi verimi artıracaktır” (Konya)

“Diyânette takdir mekânizması yok, ancak eleştiri ve suçlama var.”(Akdeniz)

2007 yılında vâizlerle ilgili yapılan bir araştırmada da vâizler idare tarafından kendilerine değer verilmediği görüşünü belirtmişlerdir.⁴⁴⁶

2.4.2.7. Kurum İçi Gelişmelere Müftülüklerin Ayak Uyduramaması

Gelişen ve değişen şartlara uygun olarak sürekli bir yapılanma içinde olan Diyânet İşleri Başkanlığı, merkezde aldığı kararları taşrada uygulamaya sokmaktadır. Ne var ki yeni düzenlemelere her müftülüğün bütün personeliyle uyum sağlaması çok kolay ve çabuk olmamaktadır. Özellikle alt yapı olmadan ve yetişmiş personel alımı yapılmadan mevcut personelle yenilikleri gerçekleştirmek, alışma sürecinde faaliyetleri sekteye uğratabilmektedir. Örneğin bir bayan vâiz, kendi ilinde yaşadığı karmaşayı şu sözlerle ifade etmektedir:

“Aile İrşat Bürolarının ayrılmasıyla beraber yaşanan görev karmaşası var. İdare bayan irşat hizmetleriyle ilgili toplantı bile yapmıyor.” (Tokat)

Bayan vâizin ifadesinden de anlaşıldığı gibi neyi nasıl yapacağını tam olarak bilmeyen idare, ortaya çıkan hengamenin yatışması için olayları zamana bırakıp beklemeyi tercih edebilmektedir.

⁴⁴⁶ Mücahit Arpacı, “Diyânet İşleri Başkanlığı Vaaz Hizmetleri”, I. Din Hizmetleri Sempozyumu, (3- 4 Kasım 2007) C.1, s. 204.

2.4.3. Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar

Diyânet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesinin 95. Maddesinde vâizlerin görev ve sorumluluklarını belirlemiştir. Bununla birlikte uygulamada mevzuatın açık bıraktığı noktalarda sıkıntılar yaşandığı tespit edilmiştir. Bu sorunlar şunlardır:

2.4.3.1. Görev Tanımının Net Olmamasından Kaynaklanan Sorunlar

Görev tanımlarının çok geniş olması nedeniyle vaaz sisteminin düzenli ve devamlı olmaması: Yönergede görüldüğü gibi vâiz câmi vaazından, cezâevi vâizliğine, irşat programlarından müftülük nöbetlerine kadar çok geniş bir iş sahası üzerinde görev yapmak durumundadır. Bu geniş iş sahası zaman zaman karışıklığa neden olduğu gibi, vâizleri altlarından kalkamayacakları kadar ağır sorumluluk altına da sokabilmektedir. Aşağıda konuyla ilgili vâizlerin görüşleri yer almaktadır:

“Her işten biz sorumluyuz. Kendi işimize yetiştirmiyoruz.” (Sivas)

“Ayrıca verilen diğer prosedür tarzı işlerin (tahkikat, rapor hazırlama vb) esas görevimizi aksattığını düşünüyorum.” (Kocaeli)

Yukarıdaki ifadelerde “esas görevimiz” ve “kendi işimiz” olarak tanımlanmaya çalışılan görev muhtemelen vaazlardır. Çünkü vâiz denince ilk akla gelen faaliyet, vaazdır. Fakat vâizler, vaaz haricinde o kadar değişik mekânlarda ve çeşitli din hizmetleri yürütmektedirler ki bazen kendileri bile asıl işlerinin ne olduğunu tanımlamakta zorlanabilmektedirler.

Keyfi ve haksız uygulamalara kapı aralaması: Din hizmetleri gibi insanı ilgilendiren sosyal içerikli bir sahada görev sayısı ve şeklini formüle etmek neredeyse imkânsızdır. Bu sebeple yönergede de görüldüğü gibi, esnek ifadelerin kullanılmış olmasının amacı zamana, mekâna ve ihtiyaca göre şekillenen bir din hizmetinin rahatlıkla yürütülmesine zemin hazırlamaktır. Aslolan vâiz-müftü işbirliği ve fikir alışverişi ile en verimli ve en sağlıklı din hizmetini tesis edebilmektir. Ne var ki mevzuattaki bu esnek durum, vâizleri keyfi ve yanlı uygulamalara da açık hale getirmektedir. Nitekim bayan vâizlerden Bâzıları idarecileri tarafından haksız uygulamalara tabi tutulduklarını şu sözlerle ifade etmişlerdir.

“Vâizin her işe koşulması, idarecilerin keyfi ve haksız uygulamalarına neden olmaktadır. Bu durum görev aşkına ve vâizlerin ruh hallerine olumsuz olarak sirayet etmektedir” (Marmara)

“Mesela biri köy olmak üzere haftalık, üç vaaz üç faaliyet planlamışız. İdarecimiz bize ‘haftada bir köy az iki köye gidin, en az üç vaaz diyor siz beş gidin’ diyor. Vaaz haricindeki faaliyetlerimiz, görevden sayılmaz. Mevzuat böyle vs.” (Bayburt)

“Vâizlerin görev alanı, çalışma şartları ve mesaisinin belirlenmesi gerekli. Vâizlerin çalışma yönergesindeki özellikle son madde açık değil. Bu durum müftülerin bize karşı keyfi davranışlarına sebep oluyor.” (Muğla)

Mesai mefhumunun olmayışı: Bilindiği gibi vâizler memur olmakla birlikte diğer memurlardan farklı olarak belirli bir zaman diliminde ve belirli bir mekânda görev yapmamaktadırlar. Zira bu husus vâizlik mesleğinin doğasına aykırı bir durumdur. Bu mesleğin bir ihtiyaç olarak toplumda temeyyüz etmesine rasyonel olarak bir itirazı olmayanların, mesai kavramının olmamasına da itiraz etmemeleri gerekir. Bilindiği gibi vâizlik, ezberlenmiş cümleleri aynı perdeden okuyan bir sanatçılık değildir. Vâizlik sürekli gözlem, araştırma ve okumaya dayalı olarak topluma ayna tutan bir meslektir. Toplumda olumlu değerlerin oluşturulması ve pekiştirilmesinde rol oynadığı kadar, olumsuz değerlerin oluşmadan önlenmesinde ve oluşuktan sonra çözümünde de aktif olarak bizzat rol alır. Bu dinamik özelliğiyle vâizlerin, toplum içerisinde hareket kabiliyetlerini kısıtlamayacak bir çalışma tarzı yakalamaları esastır. Bayan vâizlerin konuyla ilgili görüşleri şöyledir:

“8-5 mesaide olmadığımız gün çalışmıyormuşuz gibi değerlendiriliyor. Vaaz ve sosyal faaliyetlerle geçirilen zamanın görünmemesi rahatsız edicidir. Vâizi daireye hapsedme politikaları idarenin yanlış tutumundan kaynaklanıyor.” (Rize)

“Teşkilat içinde ve dışında mesai olmaması kolay bir iş yapıyor izlenimi veriyor. Ama biz eğitim yapıyoruz. Öğretim değil. Kendinden vermen gereken çok zor bir iş.” (İzmir)

“Müftülüklerde işler vâizler üzerinden yürütülmektedir. Alo fetva, Aile İrşat, denetim, takip komisyonları, seminerler, konferanslar, organizasyonlar, SHCEK, huzurevleri, kadın sığınma evleri, cezâevi, sınavlar vs. tüm işleri vâizler yapıyor. Tüm bunlara rağmen hala ‘ne iş yapıyorsunuz?’ denince insan çok üzülüyor ve kuruma güveni azalıyor. Bu sadece müftülüklerin değil özellikle başkanlığın bakış açısı maalesef. (İstanbul)

“Vâiz masa başı görev yapan biri değildir. Sosyal bir hizmettir. Halk nerde ise vâiz oradadır. Halk müftülüğe toplanmaz. Yoklama tutarak cemaat toplamıyoruz. Vâiz, mutlak anlamda mesaiye tabi değildir. Bununla birlikte sürekli mesai

halindedir. 8- 5 mesaisini aşmıştır. Sürekli telefonu açık, hafta sonu ve gecesi olmayan bir meslek. Farklı algılanması yanlıştır. Her şeyi yapan bir insan, hiç bir şey yapmıyor gibi görünür. (Erzurum)

2.4.3.2. Vâizlik Mesleğinin Statü Meselesi

Meslekî hiyerarşide vâizlik mesleğinin konumu tam olarak ifadelendirilmemiş olduğundan, müftülükte ast üst ilişkileri dengesizdir. Vâizin personel tarafından, idareci olmadığı için itibar görmemesi, bunun yanında müftünün kolektif çalışma ortamı oluşturması gerekirken, vâizi salt bir memur niteliğinde değerlendirmesi, din hizmetlerinin ilk basamağı olan müftülük çatısında Bâzı çatlaklara sebep olabilmektedir. Bu sorunun çözümü, vâizin statüsünün idari ve din hizmetlerini kapsayıcı bir pozisyona taşınması ile sağlanabilir. Vâiz zaten asli görevi haricinde, vekil müftülükten câmi murakıplığına, Kur'an Kursu müfettişliğinden diğer çeşitli idari ve dînî hizmetlere kadar çeşitli idari görevlerde rol almaktadır. Bu açıdan daha kapsamlı bir yetki alanının verilmesinde herhangi bir engel olmayacağı gibi, bu durum vâizlik mesleğinin itibar kazanması ve daha verimli çalışma ortamının oluşması açısından fayda sağlayacaktır. Bayan vâizlerin konu hakkındaki görüşleri şöyledir:

“Vâizin özlük hakları yeterli değil, idari yetkisi yok, karar verme mekânizması yok, sorunla karşılaştığında imza yetkisi olmayınca sorunları çözmede aktif olamıyoruz, aktarıcı oluyoruz.” (İzmir)

“Diyânet'in net bir statü ayarlaması yapması lazım. İlçede müftü yokken, oradaki memurlar vekaleti devralıyor. Bütün yükü ben çekiyorum zihniyetindeki memurlar, kraldan çok kralcı. Üst kademede olduğum halde, şef telefon açıp bizi azarlayabiliyor.” (Çorum)

2.4.3.3. Erkek ve Bayan Vâizlerin Görev Tanımlarının Aynılaştırılması

Yönergede genel olarak vâizlik mesleğinin çalışma alanlarına değinilmekte erkek vâizler ile bayan vâizlerin çalışma koşullarıyla ilgili herhangi bir farklılığa değinilmemektedir. Her iki grubun görevleri sıralanırken, eşit olarak görev taksimi yapılmış izlenimi verilmektedir. Bununla birlikte pratik olarak câmi dışı hizmetler kapsamında sosyal hizmet kurumlarına götürülen din hizmetlerinin büyük oranda omuzlayanlar bayan vâizlerdir. Sevgi evlerinde bulunan çocuklara, kadın konuk evlerine, huzurevlerine giden personelin büyük çoğunluğu bayarlardan

oluşmaktadır. Dolayısıyla realitede var olan bu farklılaşmanın daha, reel ve rasyonel olarak mevzuat içerisinde yer almasında herhangi bir sakınca görülmemelidir. Zira yıllardır bir şekilde yürütülen hizmetin asıl sahiplerinin ortaya çıkarılması, hem bir hakkın teslimi hem de daha verimli hizmetler yürütülmesi adına elzemdir. Yaşadığı sorundan rahatsız olan bir bayan vâiz düşüncelerini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Erkek vâizler ile bayan vâizlerin görevleri arasındaki benzerlik ya da farklılıklar iyi tespit edilip aynı kefeye konmamalı.” (İstanbul)

2.4.3.4. İş Yükünün Fazlalığı Sebebiyle İhtisaslaşamama

Çalışma yönergesinde vâizlerin görevleri sıralanırken tüm vâizleri hedef alan ifadeler kullanıldığından, her vâiz her iş için mükellef sayılmaktadır. Bu durum insan fıtratına aykırı bir hususiyet olduğu gibi, yapılan din hizmetlerinin yüzeysel kalması anlamına da gelmektedir. Câmi vaazı, cezâevi sohbeti, huzurevi ziyareti, çocuk evi faaliyetleri, aile danışmanlığı, rehabilitasyon merkezi faaliyeti, fetva nöbeti, radyo programcılığı v.b. gibi pek çok faaliyet için hazırlanması ve hazır olması beklenen vâiz, 4 yıllık İlâhiyat eğitimi almış ve sayılan diğer alanlar için hiçbir eğitim almadan sadece kısa süreli seminerlerle motive edilmiş bir insandır. Oysaki yukarıda zikredilen etkinliklerin her biri ayrı uzmanlık isteyen alanlardır. Sorunlu çocuklar, istismara uğramış çocuklar ve gençler, kadın sığınma evinde kalan kadınlar, huzurevinde kalan yaşlılar, cezâevinde kalan hükümlü ve tutuklular, tamamen ayrı psikoloji ve ayrı ihtiyaç içerisindeki kesimi oluşturmaktadır. Buralara giden bir din görevlisinin, hem kendisini psikolojik olarak korumaya alması, hem de muhataplarına faydalı olabilmesi, herhangi bir eğitim almadan neredeyse imkânsız bir şeydir. Bayan vâizlerle yapılan mülâkatlar neticesinde özellikle cezâevi ve travmalı çocukların kaldığı bakımevlerinde görev yapan bayan vâizler çok zorlandıklarını, hatta bir tanesi gönüllü olarak gitmeye başladığı bu yerdeki görevini daha fazla yürütemeyerek bıraktığını ifade etmiştir.

Her alanda hizmet verme, hem vâizleri fiziksel ve ruhsal olarak yormakta, hem de din hizmetinden beklenen kalitenin düşmesine neden olmaktadır. Zira insan gücüne dayalı hiçbir hizmet, insanı ihmal ederek başarı sağlayamaz. Bayan vâizler nihayetinde toplum içinde eşlik, annelik, evlatlık, komşuluk, akrabalık gibi toplumsal rolleri yürütmek durumunda olan bir insandır. Dolayısıyla yukarıda zikredilen görevlerde hiç bir ayırım yapmadan her vâizin görev alması, onları altından kalkamayacakları bir yükün altına sokmak anlamına gelmektedir. Kendisine,

ailesine, çocuklarına zaman ayıramayan din görevlisinin bir müddet sonra kendisi yardım alacak konuma gelebilir. Bu nedenle tüm alanlarda işbirliği ve uzmanlaşma sağlanması zaruridir. Böylelikle hem bayan vâizlerin iş yükü hafiflemiş, hem de kendi kişisel ilgi ve yeteneği olan alanda gelişmesine fırsat tanınmış olur. Son zamanlarda vâizlikten ayrılarak branşlaşan cezâevi vâizliği gibi diğer alanlarda da branşlaşma yapılmalıdır. Ergen ve gençler, çocuklar, yaşlılar, travmalılar, medya için ayrı ayrı din hizmetleri alanları ihdas edilmelidir. Bu bağlamda câmi vaazı yapanlar için vâiz tanımlaması yerinde iken, diğerleri için yeni tanımlamalar üretilebilir. Bayan vâizler konu ile ilgili görüşlerini şöyle dile getirmişlerdir:

“Psikolog, sosyolog, aile danışmanı, fetva uzmanı yeri gelince televizyon ve radyoda görev yapan, gazete yazısı yazan, proje üreten, hatta faaliyetlere bütçe temin eden biri olmak gibi birçok alanda faaliyet yapmak yoruyor.”(Diyarbakır)

“Görev tanımı net olmadığı için birden fazla yerde bulunup, hiçbir yerde olmadığını hissediyoruz.” (İstanbul)

“Bir hafta içerisinde farklı birçok şey yapmaya çalışıyoruz. Bu da zihin dağınıklığına sebep oluyor. AIRB faaliyetlerine yoğunlaşınca vaazlar aksayabiliyor, verim düşüyor.” (Doğu Anadolu)

“Bir bayan vâiz olarak ticaret hukuku, repo, senet kırdırma, çek senet bilmek zorunda değilim. Konularda uzmanlaşma yapılabilir. 10 kişi müftülükte görevli olup sadece bu alanda uzmanlaşıp görev yapmalı” (İstanbul)

Görüldüğü gibi, bayan vâizler mevzuattan kaynaklanan pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Benzer şekilde bayan vâizler ile ilgili yapılan başka bir araştırmada da mevzuattan kaynaklanan problemler öne çıkmaktadır.⁴⁴⁷

2.4.4. Bayan Vâizin Kendisinden Kaynaklanan Sorunlar

Bayan vâizlerin Bâzıları kendisinden kaynaklanan sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ankete kendisinden kaynaklı sorunları işaretleyenler şu sebepleri yazmışlardır:

⁴⁴⁷ Serpil Başar, "Bayan Vâizlerin Meslekî Sorunları ve Çözüm Önerileri" *Yaygın Din Eğitimi Ve Uygulamaları*, Yecder Kitapları 1, İstanbul: Filmevi Baskı evi, 2011, s. 38.

2.4.4.1. Aldığı Eğitimden Kaynaklanan Eksiklikler

Vâizlik mesleği yapabilmek için İlahiyat mezunu olma zorunluluğu vardır. Ancak İlahiyat fakültelerinde verilen dînî eğitim vâizlik mesleğini başarılı bir şekilde yürütebilmek için yeterli değildir. Çünkü vâizlik, iyi bir alan bilgisinin yanı sıra iletişim, hitabet, diksiyon gibi alanlarda da donanımlı olmayı gerektiren çok kapsamlı bir meslektir. Son zamanlarda bu mesleğin AİRB faaliyetleri çerçevesinde sınırlarının iyice genişlemesi ile bir vâizin çocuk psikolojisinden, ergen ve kadın psikolojisine, yaşlı ve tutuklu psikolojisinden, aile danışmanlığı ve dînî danışmanlığa kadar pek çok alanda asgari düzeyde bilgi sahibi olması gerekmektedir. Ancak İlahiyat Fakültelerinin verdiği eğitim müfredatı ortadadır. Kaldı ki hissettiği eksikliği “Klasik kaynaklara yeterince hâkim değiliz” ifadeleriyle anlatan bayan vâizin sözlerinde de görüldüğü gibi, vâizlerin Bâzıları, en temel alan kaynakları hususunda bile yeterli değildir. Yukarıda sözü edilen konularda ise kişisel ilgi ve meslekî ihtiyaç hâsıl oldukça ortaya çıkan okumalar istisna edilecek olursa, sistematik ve yeterli düzeyde eğitim alındığı söylenemez. Dolayısıyla kendîni yetersiz hisseden bir vâizin mesleğinde tam olarak başarılı olması ve kendisinden beklenen performansı ortaya koyması pek kolay olamamaktadır. Aşağıda yaptığı görev alanıyla ilgili yetersizlik hissi yaşayan bayan vâizlerin sözleri yer almaktadır:

“Kendimi bu konularda yeterli hissetmiyorum. Bir gün cezâevine ertesi gün çocuklara gidebilmek, müthiş bir rol kabiliyetini de gerektirmekte. Özellikle cezâevinde sıkıntı yaşıyorum.” (Antalya)

“İlahiyatta okurken sadece bir kez o da formalite olarak vaaz etmiştim. Bence İlahiyatlarda ve İmam Hatiplerde Hitabet dersi uygulamalı olarak işlenmeli.” (Akdeniz)

2.4.4.2. Hitabet Konusunda Yetersiz Olma

Sözlü iletişim türü olan hitabetin amacı, hedef kişi veya kitlenin tutumunu istenen yönde etkilemektir.⁴⁴⁸ Vâizlik mesleği doğası gereği, dînî hitabet içerisinde yer aldığından, vâizin amacı muhataplarını etkileyerek dînî eylemlere yönlendirmektir. İnsanları etkilemek ise, konuşma içeriğinin mantıki tutarlılığından duyguları harekete geçirip insanda tutum ve davranış değişikliği oluşturacak sunum biçimine kadar çok yönlü hitabet sanatı ile mümkündür. Her ne kadar konuşma yetisi doğuştan getirilse

⁴⁴⁸ Yaşar Fersahoğlu, “Hitabet ve Meslekî Uygulama Dersleri Değerlendirmesi”, *İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*, İstanbul: Dem Yayınları, 2005, s. 402.

de bir ilim konusu olarak hitabet, Sosyal Psikolojinin, iletişim biliminin ve dil biliminin verilerinden istifade etmek durumundadır.⁴⁴⁹ Söz konusu bu bilim dallarını asgari düzeyde de olsa aslında her sosyal bilimcinin bilmesi gerektiği gibi, mesleğini tamamen dili ile inşa eden bir vâizin kesinlikle bilmesi gerekmektedir. En basiti konuşmanın belli bir plan ve yöntemle hazırlanmaması dahi konuşmanın etkinliğini zedeleyecek pek çok aksaklığa neden olur.⁴⁵⁰ Benzer şekilde insanın hem aklına hem duygularına hitap etmeyen bir konuşma, hitabet açısından eksik bir verim elde edilmesine neden olur. Bilindiği gibi mesajın akıl ve duygu yönünün birlikte verilmesi, onun etkinliğini artırır.⁴⁵¹ Kendisini konuşmalarında yetersiz gören bayan vâizlerden biri içinde bulunduğu sorunu şu sözlerle dile getirmiştir: “Vaazlarımda etkileyici olamıyorum, duygu katamıyorum.” (İç Anadolu)

Görüldüğü gibi vâiz aslında sorunun neden kaynaklandığının farkında olmakla birlikte çözüm üretememekten kaynaklanan bir sıkıntı yaşamaktadır. Benzer şekilde “Daha etkili olamadığımı, halka lazım olacak duyguyu veremediğimi, dinin vereceği mutluluğu veremediğimi düşünüyorum” (Hatay) diyen bir başka vâiz de sorununu yaklaşık ifadelerle betimlemiştir.

2.4.4.3. İç Motivasyon Eksikliği

Bayan vâizlerden Bâzıları çeşitli sebeplerle motivasyon eksikliği yaşamakta ve meslekten doyum alamamaktadır. Örneğin yaşadığı durumu “Motivasyon eksikliği ve bölünmüşlük hissi yaşıyorum”(Çanakkale) sözleriyle dile getiren bir bayan vâiz, mesleğine karşı isteksizlik duyduğunu ve her alanda tam yetkin olamadığı için kendisini bölünmüş hissettiğini ifade etmiştir. Bu sorun elbette ki müftülük ve kurum tarafından yapılacak düzenlemelerle ve vâizlere yönelik meslekî motivasyon çalışmaları ile aşılabılır. Zaten Bâzı vâizler zaman zaman kendilerine yönelik de vaazlar düzenlenmesini talep etmektedirler. Her zaman verici pozisyonunda ve enerji dolu olmaları beklenen vâizlerin, zaman içinde tükenmemeleri için arada bir enerji yüklenmeye ihtiyaçları vardır.

⁴⁴⁹ Fersahoğlu, *İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*, s. 403.

⁴⁵⁰ Parladır, “*Hız. Peygamber Devrindeki Eğitim Anlayışı ve İşleyişi*”, s. 304.

⁴⁵¹ Fersahoğlu, *İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*, s. 403.

2.4.4.4. Kendinî Yeterli Görmeme/Özgüven Eksikliği

Bayan vâizlerin Bâzıları kendinî yeterli görmekten kaynaklanan şahsi sorunlar yaşamaktadırlar. Bunlardan kimisi “*Görevde yeni olduğum için bilgi ve tecrübe eksikliğim var.*”(Adana) sözlerinden anlaşıldığı gibi, gerçekçi bir özeleştirici iken kimisi özgüven eksikliğine bağlı hayali bir eksiklik olabilmektedir. Aşağıda görüşlerine yer verilen bir bayan vâizin böyle bir ruh hali içinde olduğunu söyleyebiliriz:

“Kendimi yeterli görmediğim için faydalı olamayacağımı ve olmadığımı düşünüyorum. Aldığım olumlu tepkilerse tersini söylüyor.”(İç Anadolu)

Kendisini olduğu gibi gören ve eksikliklerini fark eden personelin kendisini geliştirmesine yönelik imkân ve kurs etkinlikleri düzenlenebileceği gibi, özgüven eksikliği yaşayan personelin bu olumsuz psikolojiden kurtulabilmesi için çeşitli sorumluluklar verilerek, kendisine güven kazanması ve esas sorunuyla yüzleşmesi sağlanarak bireysel ve toplumsal kazanım gerçekleştirilebilir.

2.4.4.5. Vaazlara Yeteri Kadar Hazırlık Yap(a)mamak

Bayan vâizlerin Bâzıları vaazlara yeteri kadar hazırlık yapmamak ya da yapamamaktan kaynaklanan sorunlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Araştırma çerçevesinde katıldığım vaazlardan edindiğimiz izlenimler de bu itirafları destekler mahiyettedir. Meslekte ilk korkularını atan kimi vâizlerin bir müddet sonra hazırlık yapma gereği duymaksızın, önceden hazırlanmış vaazları tekrar sunduğuna ya da vaaz süresi doluncaya kadar sağdan soldan devşirme usulü, gelişigüzel konuşma yaptığına şahit olmuşuzdur. Oysaki her an vâizin kendisi de dâhil olmak üzere, olaylar ve kişiler sürekli bir değişim ve gelişim içerisindedir. Aynı konuyu dün farklı anlayan bir vâiz ertesi gün tamamen farklı algılayabilir. İnsanların yaşam tecrübelerinin zenginliği oranında algılama ve ifade etme yeteneği zenginleştiğine göre, söz fakirliğine rıza göstermek tembellik ve mesleğe haksızlıktan başka bir anlam ifade etmez. O yüzden her vaazın her seferinde yeniden, yeni cümlelerle ve yeni bakış açısıyla özenle sunulması gerekir.

Bazen de vâizlerin çok yoğun mesailerini nedeniyle vaaza hazırlanmaya vakit bulamaması söz konusu olabilmektedir.“Zaman zaman programlar yoğunlaştığında vaaz hazırlığı yapacak vakit bulamıyorum.” (İç Anadolu) sözleriyle yaşadığı durumu ortaya koyan bayan vâiz, bu durumdan hoşnut olmadığını da ima etmiş olmaktadır. Zaten mesleğinin bilincinde ve sorumluluğunun farkında olan bayan vâizlerin aksini

yapmaları pek de mümkün değildir. Bu yüzden müftülük, programlarını ve vaaz faaliyetlerini çok iyi organize etmek durumundadır. Bu bağlamda sosyal aktivitelerin yoğun olduğu dönemlerde vaaz faaliyetine kısa bir süre ara verilebilir.

Aşağıda hem çalışan bir anne hem Türk toplumunda kadın olmanın zorluğunu yaşayan bayan vâizin sözleri yer almaktadır:

“Bir anne ve kadın olarak aile ve toplum tarafından yüklenen ağır sorumluluklarım nedeniyle, görevime istediğim kadar vakit ayıramamaktayım.” (Konya)

Görüldüğü gibi mesleğini daha verimli bir şekilde ifa etmek istemesine rağmen, içinde bulunduğu toplumsal şartlar ve roller gereği bunu gerçekleştiremeyen vâiz, düşüncelerini açıkça ifade etmektedir. Mesleğin statü ve ekonomik durumunun güncellenmesi ve Diyânet’in kadın sorunları üzerine düşünürken kendi bayan personelini de bu eylemin içerisine dâhil ederek çözüm üretmesi yerinde olacaktır.

2.4.5. Dînî Grup ya da Cemaatlerden Kaynaklanan Sorunlar

Bayan vâizlerin mesleklerini gerçekleştirirken sorun yaşadıkları bir diğer sorun kaynağı, toplumsal yaşamda hayat bulan dînî grup ve cemaatlerdir. Resmi din hizmetleri başlamadan önce asırlarca İslam toplumlarının dînî yaşantısını tasavvufa dayalı olarak düzenleyen bu yapılar, zaman içerisinde çeşitlenmiş ve sayıları artmıştır. Tasavvuf düşüncesi XII. ve XIII. yüzyıllarda kurumsallaşmaya başlamış ve tarikatlar ortaya çıkmıştır. Tarikatlar yaygın eğitim kurumu olmakla beraber özellikle Türk bölgelerinde devletle birlikte hareket ederek, devletle halk arasında köprü görevi üstlenmişlerdir. XII. yüzyıldan itibaren sufiler yanılmaz olarak kabul edilmeye başlandığı için düşünce sisteminde tenkide rastlanmaz. Tenkidin ortadan kalkmasıyla da ruh dünyasını terbiye etme disiplini olan tasavvuf anlayışı, yerini bir takım Âdet ve merasimlere terk etmiştir.⁴⁵² Dolayısıyla oluşum aşamasında Allah’a ulaşmayı amaçlayan tasavvuf düşüncesi, zaman içinde asıl gayeyi besleyen düşünce yapısından uzaklaştıkça, günümüzdeki sığ fikirli tarikatlara ve tutuculuğa dönüşmüştür. İstisnaları olmakla birlikte günümüz Türkiye’inde tarikatların birçoğu ehil olmayan bilgisiz insanlar tarafından temsil edilmektedir.⁴⁵³ Bunun bir neticesi olarak da toplumda bidat ve hurafeler yaygınlık kazanmış, gerçek ile sanal din arasındaki uçurum fazlalaşmıştır. Ortaya çıkış amacı tamamen iyi bir niyete dayalı olan tarikatların kontrol edilemez eğitim faaliyetleri, zaman içinde din algısında

⁴⁵² Mehmet Necmettin Bardakçı, *Tasavvuf*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2000, ss. 184-185.

⁴⁵³ Bardakçı, *Tasavvuf*, s. 266.

oluşturduğu tahribatlarla fayda yerine zarar üretir hale gelmiştir. Aşağıda kadınlar üzerinde etkili olan dînî grupların hangi hususlarda sorun teşkil ettikleri yer almaktadır:

2.4.5.1. Anlattıkları Bilgilerden Kaynaklanan Sorunlar

Bayan vâizlere göre diğer dînî grup ve cemaatlerden kaynaklanan sorunların başında anlattıkları dînî bilgiler yer almaktadır.

Din algılarının sığ olması: Bâzı dînî grup ve cemaatlerin dînî algılayış biçimleri bağlı oldukları yer ile ilişkili olduğundan sadece kendilerine ait küçük pencereden İslam'ı tanımlayabilmektedirler. Ve bu küçük pencereden gördükleri dînî, dinin tamamı ve en doğrusu olarak algılamaya yanılığa düşmektedirler. Bu algı yanılığı eğitimsiz müntesipleri arasında daha da yaygınlaşarak kemikleşmiş bir sorun haline dönüşebilmektedir. Bayan vâizlerden biri bu hususu şöyle ifade etmiştir:

“Farklı yorum ve anlayışların ‘din’ gibi algılanması ve savunulması sorunu var.” (Ankara)

Batıl inanç ve hurafe öğretileri: Bâzı eksik ve yanlış bilgi sahibi cemaat gruplarında anlatılan bidat ve hurafeler, dînî bir vecibe gibi gösterilmektedir. Bu durum halkın kafasının karışmasına ya da ilk öğrendiğinin doğru olarak görülmesi ve vâizlere karşı bir direnç oluşmasına neden olmaktadır. Aşağıda bayan vâizlerin konu ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir.

“Konya’da ev sohbetleri adı altında eğitimsiz kişilerin hurafe ve batıl inançları yayması ile çok karşılaşırız. Biz bu yanlışları düzeltmek için çok çaba harcıyoruz.” (Konya)

“Bâzı cemaatlerin farklı görüşleri halkın kafasının karışmasına neden oluyor. Dolayısıyla onları düzeltmek için uğraşırız.” (Sivas)

“Cemaati helal ve haram gibi konularda yanlış bilgilendirip, şüpheye düşürüyorlar.” (Akdeniz)

Görüldüğü gibi her grup, kendi görüşlerini en doğru din anlayışı olarak takdim etmekte ve bu itikat çerçevesinde ibâdet, toplumsal yaşam, yeme içme, giyinme v.b. konularda davranış modelleri yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Bu durum din eğitiminden oldukça mahrum kalan kadınlar arasında daha hızlı ve köklü bir şekilde yayılmaktadır. Kadın fitratındaki duygusal ağırlık, kolay inanma ve inandığına gönülden bağlanma dürtülerini harekete geçirerek, onlardaki yanlış inançların yayılarak sonraki nesillere aktarılmasına neden olmaktadır. Bayan vâizler

bu yanlış bilgileri söküp, yerine doğrularını ikame etmek için epeyce zaman ve emek harcamaktadırlar.

2.4.5.2. Diyânet Kurumuna Karşı Önyargılı Tutumlarından Kaynaklanan Sorunlar

Diğer dînî grup ve cemaatlerden kaynaklanan bir başka sorun da Diyânet kurumuna ve bu kurumda görev yapan personeli itibarsızlaştırma çabalarıdır.

Bir grup ya da cemaate mensup olanlarda Diyânet personeline karşı güvensizlik hissi oluşması ya da oluşturulması: Bir kişi ya da kurumun kendi varlığını öne çıkarmak için kullandığı argümanlardan en önemlisi rakibini aşağılamaktır. Benzer bir mekânizma dînî gruplar için de geçerlidir. Kendi fikirlerinin daha doğru olduğunu ispatlamak ve taraftar toplamak için, diğer kurumları kötülemek ve ötekileştirmek sıradan bir tutum halini almıştır. Dînî grup ve cemaatler, resmi dînî kurum hüviyetinde olan Diyânet ve personeline karşı bir güvensizlik duygusu aşılamaaya çalışmaktadırlar. Aşağıda söz konusu nedenlerle cemaat bulma sıkıntısı yaşayan bayan vâizin ifadeleri şöyledir:

“Bulduğum ilçede çok fazla sayıda olan cemaatlerin bize karşı önyargılı ve tekfir edici yaklaşımlarından dolayı cemaat bulma ve devamını sağlamak zorlaşmaktadır.” (Kocaeli)

“Bayan vâize karşı olumsuz tutum takınıyorlar. Câmi faaliyetlerini baltalıyorlar” (Sivas)

Daha takvalı Müslüman izlenimi vererek bayan vâizleri küçümseme: Diğer dînî gruplar daha çok zikir, tesbihat, sarık, cübbe, çarşaf gibi dînî motifleri baz alarak dindarlık ve takva ölçüsü geliştirmekte ve bu ölçüye uymayan diğer insanları, Allah katında daha az makbul kul gibi görebilmektedirler. Dolayısıyla taraftar toplarken kendilerine bağlananları daha dindar dolayısıyla daha makbul kul yapacaklarına dair bir ümit aşılarken aynı zamanda böyle bir hususta hiçbir vaadi olmayan resmi vâizleri de küçümsemiş olmaktadır. Konuyla ilgili bayan vâizlerin görüşleri şöyledir:

“Diğer gruplar daha doğru ve takvalı imiş gibi bir izlenim veriyorlar” (Konya)

“Amasya’da, Mahmut Efendi cemaati çok etkin, câmilerde kıyaslanıyoruz, çarşafli olmadığımız için önyargılı yaklaşanlar oluyor. Çok cemaat var burada. Tefsir

grubu var, ilahi bekleyen, ağlamak isteyen yaşlı teyzelerimiz var. Ahlâkî ve fikhî konularda tokluk var.” (Amasya)

2.4.5.3. Câmi Cemaatini Bölme

Diğer dînî grup ve cemaatler, bayan vâizleri kendilerine rakip gibi görüp cemaatlerini bayan vâizlere kaptırmama konusunda hırslı olabilmektedirler. Bunu sağlayabilmek için kendileri aktif olarak çalışmakta ve kadınların daha rahat oldukları ev ortamlarını tercih ederek, kadınları başka mekânlara gitme ihtiyacından alıkoymaktadırlar. Bazen de sözleriyle halkın bayan vâizlerin vaazlarına katılmasına engel olabilmektedirler. Tarikat ve cemaatlerde Hoca-talebe, Şeyh mürit ilişkisi, cemaat tabanında emir komuta zinciri şeklinde karşılık bulunduğu için, cemaat vaazlarında halka telkin edilen şey, dînî bir emir gibi telakki edilebilmektedir. Söz konusu bu yerlerde eleştiri ve sorgulama mekânizması çalışmadığı için üstten gelen emirler koşulsuz uygulamaya konulmaktadır. Bu nedenle bayan vâizler konu hakkındaki gözlemlerini şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“Diğer dînî grup ve cemaatler, hanımların başka sohbet ortamlarına katılmamaları hususunda söylemde bulunuyorlar” (Güneydoğu)

“Mahalle arasındaki sohbetlere katılan kadın, câmiye yönelme ihtiyacı duymuyor. ‘Diyânetin hocası’ yaftası olumsuz bir imaj olarak karşımıza çıkıyor.” (Konya)

“Vaazın yapıldığı bir câminin yakınında aynı gün ve saatte ev sohbeti düzenleyip cemaati bölüyorlar.” (Akdeniz)

“Başka gruplara katılan hanımlar Diyânetin vaazlarına pek gelmiyor. Daha çok hikâye ve kıssa dinlemek hoşlarına gidiyor.” (Marmara)

“Çalıştığım ilçede cemaatler çok yoğun çalışıyor. Kadınlar da bağları olduğu için onlara gitmeyi tercih ediyor.” (Karadeniz)

“Biz câmide vaaz verirken aynı mahallede aynı saatte diğer cemaatler evde sohbet yapıyor. Cemaat birkaç gruba bölünmek zorunda kalıyor. Bazen bidat ve hurafe şeyler öğrettikleri de oluyor. Biz de onların yanlış olduğunu söylediğimiz zaman cemaat arada kalıyor.” (Balıkesir)

Bayan vâizlerin görüşlerinden de açıkça anlaşıldığı gibi hemen her bölgede aktif olarak faaliyet gösteren dînî grup ve cemaatler, bayan vâizlere ve dolayısıyla Diyânet’e karşı olumsuz imaj yüklemek suretiyle halkın nazarında değersizleştirmektedir. Ayrıca öğrettikleri yanlış ve eksik bilgilerle halkın kafasını

karıştırmakta, cemaati bayan vâizlerin sohbetlerine gitmekten alıkoymakta ve câmi cemaatini bölmektedirler. Bu sorun ancak uzun vadede ve halkın eğitim alması ile hafifleyebilir. Aradaki önyargıların kırılması ise, karşılıklı diyalog ve iletişim ile mümkündür.

2.4.6. Diğer Sorunlar

Bayan vâizlerden Bâzıları karşılaştıkları sorun kaynağı olarak diğer seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu başlık altında yazılanlar şöyle gruplandırılabilir:

2.4.6.1. Kurumdan Kaynaklanan Sorunlar

Personel ile kurum arasında karşılıklı bir güven probleminin olması: Her bireyin ait olduğu kurum içerisinde etkin ve başarılı bir faaliyet sürdürebilmesi için kendisini o kurumda güvende hissetmesi gerekir. Kurumlarda güven ortamını sağlayan en temel etkenlerden bir tanesi de personelin kendisine değer verildiğini hissetmesidir.⁴⁵⁴ Diyânet kurumunda çalışan bayan vâizlerden pek çoğu ise, kurum içerisinde kendisini değersiz hissetmektedir. Söz konusu değersizlik hissi mülâkatlarda en çok dile getirilen meselelerin başında gelmektedir. Kişinin çalıştığı kurumda duyduğu değersizlik hissi, bir müddet sonra aidiyet sorununa yol açar. Ait olma ve destek görme duygusu ise insanın doğasında olan ve tatmin edilmesi gereken bir duygudur.⁴⁵⁵ Tatmin edilmeyen her duygu, farklı sorunlara kapı aralayacağından, din hizmetlerini yürütenlerin yaşadığı bu tür olumsuz duygular tafisi zor problemler meydana getirebilir. Bayan vâizler kendi görüşlerinin ve önerilerinin dikkate alınmaması sonucunda kuruma karşı bir güvensizlik ve ümitsizlik duygusu yaşadıklarını şu sözlerle ifade etmişlerdir:

“24 yıldır vâizim. Defalarca rapor yazdık. Artık yazmak istemiyorum.”
(İstanbul)

“Kurumumuzun bizim ihtiyaçlarımızı ve sorunlarımızı tespit edip önem vermesi ve her konuda onlara güven duymamızı sağlamaları gerekiyor.”(Doğu Anadolu)

“Bize değer verilmesini, saygı duyulmasını istiyoruz” (Balıkesir)

“Kurum ve müftülük personeli bizim yapmış olduğumuz işe saygı duysun isterim.” (Samsun)

⁴⁵⁴ [http://www.acarbaltas.com/makâleler\(14.04.2014\)](http://www.acarbaltas.com/makâleler(14.04.2014))

⁴⁵⁵ [http://www.sosyalhizmetuzmani.org/ekipcalismasi.htm\(14.04.2014\)](http://www.sosyalhizmetuzmani.org/ekipcalismasi.htm(14.04.2014))

“Bize karşı ‘bir saat konuşup geliyor’ tarzı küçümseyiş ifadeleri var. Bir vaaz hazırlamam bile yarım günümü alıyor. Muhtemel soruları cevaplıyorum. Anlaşılmayan hadisleri çıkarıyorum” (Ankara)

“24 yıldır vaaz veriyorum hiçbir il ve ilçe müftüsü gelip beni dinlemedi. Beni başka türlü nasıl tanıyabilir. Halkın ifadeleriyle vâiz ölçülmez. Bir müftü saat 19’da yazdığım vaaz için, ‘o saatte kadınlar oraya gelir mi ki?’ şeklindeki sözleriyle bana olan güvensizliği ima etmişti. Vâizine güvenmeyen bir kurum, nasıl başarı sağlayabilir?” (Marmara)

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi bayan vâizler, gerek merkez teşkilatının gerekse müftülükteki personelin mesleklerine saygı göstermelerini ve kendilerine değer vermelerini istemektedirler. Değersizlik hissi, güven duygusunu zedelediği gibi, uzun süre içerisinde motivasyonu da olumsuz olarak etkiler.⁴⁵⁶Bir işte motivasyonun düşmesi ise, o işin veriminin en aza inmesi ve amaçlanan gayenin ortaya konamaması demektir.

Yetersiz personelin istihdam edilmesi: Bayan vâizlerden Bâzıları liyakatsiz personelin istihdam edilmesi sonucu din hizmetlerinin istenilen nitelikte olmamasını ve bu durumun işini tam yapmaya çalışanların işlerini de sekteye uğrattığını düşünmektedirler. Konuyla ilgili bir vâizin görüşleri benzer düşüncede olanlar için tercüman niteliğindedir:

“Yetersiz, yeteneksiz, sırf ekmek yesin mantığı ile işe alınan birçok kişi kuruma ve kurum nezdinde halkın dînî anlayışına ciddi zararlar vermektedir. Diyânet, kervan yolda düzülür mantığından bir an önce sıyrılıp, artık biraz profesyonelleşmeli...” (Kocaeli)

2.4.6.2. Fiziksel Mekândan Kaynaklanan Sorunlar

Vaazların yapıldığı başta câmiler olmak üzere Kur’an Kursu, konferans salonu, kültür merkezi gibi yerlerde ısınma, aydınlatma, ses düzeni ve merdiven ile ilgili bir takım sorunlar yaşanabilmektedir. Yetişkin eğitiminde fiziksel çevrenin önemi malumdur. Fiziksel mekândan kaynaklanan sorunlar şöyle sınıflandırılabilir:

Câmilere kullanamama: Câmi ile kadın arasındaki ilişki sorununa daha önce değinilmişti. 2005 yılında TESEV’in Diyânet İşleri Başkanlığı ile ilgili yaptığı bir araştırma sonuçlarına göre, Türkiye’de kadınların büyük oranda câmilerden mahrum

⁴⁵⁶ <http://www.teiasantalya.gov.tr/index.php/component/content/article/69-m1/171-yernde-motivasyon-ve-calilanlara-etks.html>.(14.04.2014)

kaldıkları, namazlarını genellikle evlerinde kıldıkları, daha çok ev toplantıları halinde dînî bilgiler edinmeye çalıştıkları tespit edilmiştir.⁴⁵⁷ Bununla birlikte son yıllarda bayan vâizlerin resmi vaazlarını câmilerde düzenlemeleri, câmi kadın buluşmasını sağlamak adına önemli bir adım niteliğindedir. Asırlardır câmilerden ayakları kesilen kadınların bu vesilelerle câmiyle yeniden kaynaşması sağlanmaya çalışılmaktadır. Hiçbir değişim kolay olmayacağı için, bu süreçte de zorlukların yaşanması kaçınılmazdır. Kadınların câmiyle tanışık hale gelmesinin önündeki engellerden biri erkeklerdir. Zira onlar, câmilerin içini ve avlusunu öylesine sahiplenmişler ki kadınların câmiyi kullanmasına engel olduklarının farkında bile olmayabilmektedirler. Örneğin aşağıda bir bayan vâizin gözlemleri şu şekildedir:

Kadınlara yönelik din hizmetindeki bir sorun olarak câmilerin önünde veya müştemilatında bulunan kahvehanelerin vaazlara katılımı olumsuz yönde etkilediğine değinmek gerekir. Tamamını erkeklerin doldurduğu bir kahvehanenin önünden geçip câmiye girmeye çekinen veya hoş görmeyen kadınların sayısı bir hayli fazladır. Bu durum köylerde daha belirgindir. Ziyaret ettiğimiz Bâzı köylerde kadınların 'Bizde câmiye gitmek ayıptır, erkeklerin önünden mi geçip câmiye gireceğiz' şeklindeki söylemleri bu durumun bilhassa küçük mahalli yerleşimlerde zamanla câmiden uzaklaşmaya sebep olan olumsuz etkilerini gözler önüne sermektedir. (Bursa)

Câmilerde kadın bölümlerinin yetersizliği: Câmiye gitme sorununun önündeki engelleri aşip câmiye varan kadınları burada bir başka sorun beklemektedir. O da câmideki kadın bölümlerinin yetersizliğidir. Câmiler ibâdet amaçlı inşa edildiği ve geleneksel mimari daha çok erkeklere hitap ettiği için, câmilerde kadın bölümlerinin yetersizliği ön plana çıkmaktadır. Genellikle kadınlar için ayrılan yerler derme çatma bir perde ile ayrılmış, küçük ve karanlık mekânlardır. Câminin namaz kılınan diğer her yeri erkeklere tahsis edilmiş mekânlar olarak görüldüğünden, kadınların buraları kullanmasına erkek cemaat pek sıcak bakmamaktadır. Câmi içerisindeki bölüm yetersizliğine ilave olarak, câmilerin bir kısmında kadınların kullanabileceği tuvalet ve abdest alma yerlerinin olmaması ya da yetersiz oluşu, kadınların câmi çatısı altında ne kadar rahat edebileceklerini göstermesi açısından önemlidir.⁴⁵⁸

Isınma, aydınlatma, merdiven, ses düzeni vb. konulardaki aksaklıklar: Fiziksel mekândan kaynaklanan diğer sorunlar arasında ısınma, aydınlatma, ses düzeni ve merdiven gibi unsurlar yer almaktadır. Gerek câmilerde, gerekse vaaz sunulan diğer mekânlarda gerekli ısınma, aydınlatma ve ses düzeni sağlanmadan cemaatin ve bayan vâizin buraya dâvet edilmesi vaaz için önemli bir engel teşkil eder. Zira hiç

⁴⁵⁷ Çakır, R. Ve Bozan, İ., *Sivil, Şeffaf ve Demokratik Bir Diyânet İşleri Başkanlığı Mümkün mü?*, ss. 145-147.

⁴⁵⁸ Ahmet Onay, *Türkiye'nin Câmi Profili*, İstanbul: Dem Yayınları, 2008, s. 240.

kimse üşüdüğü, konuşmacıyı görmediği ve tam olarak duymadığı bir mekânda bulunmak istemeyeceği gibi istese de anlatılanlara konsantre olamaz. Bayan vâizlerden Bâzıları özellikle merkezi sistemle ısıtılmayan câmilerde, sadece erkeklerin namaz kılarken kullandıkları mekânların ısıtıldığını, bayanların vaaz için kullandıkları mekânlarınsa ısıtılmadığını ifade etmişlerdir.

Fiziksel mekândan kaynaklanan bir diğer unsur merdivenlerdir. Câmilerde kadın bölümlerinin genellikle ikinci katlarda olması, yaşlı ve engelli kadınların buralara çıkmasına engel oluşturmaktadır. Diğer mekânlarda da çok dik ve korkuluksuz merdivenlerin olması, engelli merdivenin bulunmaması problemin bir başka yönüdür. Dolayısıyla vaaz sunumu yapılacak mekânların mutlaka önceden fiziksel sorunlarının ortadan kaldırılması gerekmekte ve vaaza uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun için müftülük, imam, müezzin ve teknik eleman gibi kimselerin desteğini sağlamalıdır.

2.4.6.3. Ulaşım Sorunları

Bayan vâizlerin karşılaştıkları bir diğer sorun ulaşım sorundur. Özellikle köylerde düzenlenen programlara giderken ulaşım sıkıntısı yaşayan bayan vâizlerden Bâzıları müftülükten bu sorunun çözümü için yardım göremediklerini belirtmişlerdir.

“En azından haftada bir kez araç tahsis edilsin ki uzak köylere hizmet ulaştırabilelim.”(Yalova)

2.4.6.4. Bayan Vâizlerin Tanınmamasından Kaynaklanan Sorunlar

Bayan vâizlerin bir diğer sorun kaynağı mesleklerinin tanınmamasıdır. Toplum, câmi tecrübesi dolayısıyla erkek vâizlere aşına iken, bayan vâizleri çok fazla tanımamaktadır. Bayan vâiz denince insanların aklına daha çok mahalle aralarında ev sohbetleri düzenleyerek kadınlara dînî konularda nasihatler veren kadınlar akla gelmektedir. Kadın sorunlarının ele alındığı sivil toplum toplantılarında ya da akademik toplantılarda, bayan vâizlerin görüş ve önerilerine başvurulmaması onların tanınmalarına imkân vermemektedir. Oysa sahada kadınlarla yüz yüze gelerek, onların sorunlarına ve ihtiyaçlarına vakıf olan bayan vâizler, çözümün bir parçası olabilecek potansiyele sahiptirler. Bu nedenle kadın konulu bütün ilmi ve fikrî toplantılara bayan vâizlerin de katkı vermesi sağlanabilir. Böylelikle akademik ve sosyal câmiada tanınmaya başlayan bayan vâizler, zaman içinde basılı ve görsel medyada da adını duyurmuş olacaktır. Bunun yanı sıra bayan vâizlerin eğitimi ve

statüsü hakkında bilgi sahibi olmayan halk, zaman zaman onları önemsemeyebilmektedir. Bu sorunun aşılmasında müftülerin, bayan vâizlerin düzenledikleri programlara katılması, bayan vâizi dinlemesi ve takdir ifadelerini esirgmeden halka takdim etmesi yerinde olacaktır. Bu davranış biçimi karşılıklı iletişimi ve güveni de güçlendirecektir.

“Bâzı yerlerde ‘vâize hanım gelecek’ diye duyuru yapıyorlar. Vatandaş adımın vâize olduğunu zannediyor.” (Karadeniz)

“Diğer kurumlar tarafından tanınmama sorunu var. Ne iş yaptığımız bilinmiyor. Bize şüpheli yaklaşıyorlar. İnsani ilişkileri kurmak kolay olmuyor. Bize karşı mesafeli olanlarla iletişimi kurabilmek için câmi dışında daha aktif, görünür olmamız gerekiyor.” (İzmir)

“Vâizlik mesleğinin tanınması, itibarlı olması gerekir. İmamlar gibi görülüyoruz bazen. Bu mesleğin öğretmenlik kadar muteber olmaması, etkinliğini olumsuz etkiliyor.” (Diyarbakır)

2.5. Araştırmaya Katılan Bayan Vâizlerin Mesleki Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri

Bayan vâizlerin sorunlarının ilk elden tespit edildiği yukarıdaki bölümün ardından sıra tespit edilen sorunların çözümlerini ortaya koymaya gelmiştir. Bu çözüm önerileri de yine öncelikle bayan vâizlerin kendi görüşlerinden yola çıkılarak elde edilmiştir.

2.5.1. Yaygın Din Eğitiminde Daha Etkin Olabilmek İçin Çözüm Önerileri

Tablo 102: Bayan Vaizlerin Daha Etkili Olabilmesi İçin Yapılması Gerekenler Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımları

	N	%
Bayan vâizlerin sayısı artırılmalı	42	27,1
Mesleğin Tanıtımı iyi yapılmalı	50	32,3
Hizmet içi eğitim	33	21,3
Diğer	30	19,4
Toplam	155	100,0

Tablo 102’de görüldüğü üzere “Bayan vâizlerin yaygın kadın din eğitiminde daha etkin olabilmesi için neler yapılmalıdır” sorusuna bayan vâizlerin, % 32,3’ü mesleğin tanıtımı iyi yapılmalıdır derken, % 27,1’i bayan vâizlerin sayısı artırılmalıdır, % 21,3’ü hizmet içi eğitime tabi tutulmalıdır demiştir. Diğer seçeneğini işaretleyen % 19,4’ü ise şu açıklamalarda bulunmuşlardır:

- ✓ Yeterlilik düzeyi iyi, özgüvenli, mesleğini seven kişilerin alımı sağlanmalıdır.
- ✓ Bayan vâizlerin bilgi ve duygu donanımı iyi olmalıdır.
- ✓ Önce vaaz ve vâizlik mesleği ele alınmalıdır.
- ✓ Câmiler elverişli hale getirilmeli, değilse yeni yerler inşa edilmeli.
- ✓ Daha organizeli çalışılmalı, vâiz cemaati kendi toplamamalı.
- ✓ Her il ve ilçede bayanlardan sorumlu müftü ya da yardımcısı olmalı.
- ✓ Her alanda branşlaşma sağlanmalıdır.
- ✓ Her yıl olmasa da arada bir her görevli kendi ilinde hizmet içi eğitime tabi tutulmalı.
- ✓ Kişisel gayretimizi artırarak her alanda, temel kaynak eserlerden en az birine hâkim olmalıyız.
- ✓ Bölgesel ihtiyaçları göz önünde bulunduran uzun soluklu, etkin hizmet içi eğitim.
- ✓ Seminer şeklinde değil de düzenli derslerle takviye edilmek istiyoruz.
- ✓ Halk ile iletişim artırılmalı.
- ✓ Müftülükler diğer kurumlarla işbirliği yapabilecek konuma gelmeli ve personelini de bu konuda yönlendirmeli.
- ✓ Müftülükler duyurunun yapılması, cemaatin toplanması, fiziksel mekânın hazırlanması gibi hususlarda etkin görev yüklenmeli.
- ✓ Bütün din görevlileri ile işbirliği yapılmalı.
- ✓ İlâhiyat fakülteleri alana yönelik eğitim vermelidir.
- ✓ Vâizlere psikoloji, sosyoloji, aile danışmanlığı, çocuk eğitimi gibi alanlarda eğitim verilmelidir.
- ✓ Eğitim merkezlerinde uzun süreli eğitim alınmalı.
- ✓ Hepsi yapılmalı.

Görüldüğü gibi, bayan vâizler yaygın kadın din eğitiminde daha etkin olabilmek için öncelikle kendi yaptıkları mesleğin tanıtımının iyi yapılmasının gerektiğini düşünmektedirler. Reklamın ve imajın önem kazandığı günümüz

dünyasında, adı bilinmeyen ve sık sık gündemde olmayan şeyler, pek fazla rağbet görmemektedir. Her ne kadar ticari bir kavram olarak yaygınlık kazansa da aslında reklam, bir şeyi insanlara tanıtmak ve beğendirmek için yapılan her çeşit faaliyet anlamına gelir.⁴⁵⁹ Bu açıdan bir mesleğin insanlara tanıtılması, beğendirilmesi ve güven kazandırılması için yapılacak faaliyetler de reklam olarak nitelendirilebilir. Ancak meslek reklamı ticari bir mal gibi yapılamayacağı için, kendine özgü yol ve yöntemleri olmalıdır. Bu yöntemleri keşfetmek ve aktif hale geçirmek için Diyânet bünyesinde bir tanıtım ve reklam birimi kurulabilir. Bu birimin görevi, medya ve interneti etkin bir şekilde kullanarak meslek olarak Diyânet personelinin tanıtımı ve Diyânetin icrâatlarının halka sunulması olmalıdır. Son zamanlarda kurduğu radyo ve televizyon kanalıyla medyada sesini duyuran Diyânet, bu kanallarda bayan vâizlere çeşitli etkinlik ve program yaptırmak suretiyle personelinin tanıtımına katkıda bulunabilir. Ayrıca il ve ilçelerde müftünün önderliğinde bayan vâizleri tanıtıcı ve destekleyici etkinlikler düzenlenebilir. Yine müftülükler, belediye ve diğer sivil kurumlarla işbirliği içinde olarak, kadınları ilgilendiren her meselede bayan vâizlerin de bir fikir üretmesi ve söz sahibi olmasını sağlayabilir.

Yaygın kadın din eğitiminde bayan vâizlerin daha etkin olabilmesi için ikinci çözüm önerisi meslektaşlarının sayısının artırılmasıdır. Türkiye'nin kadın nüfusu⁴⁶⁰ ile bayan vâiz sayısı kıyaslandığında mevcut rakamın ciddi oranda eksik olduğu görülecektir. Ayrıca nüfus yoğunluğu ve büyükşehir olma durumu bu dengesiz dağılıma çok fazla etki etmemiş gözükmektedir. Örneğin en fazla bayan vâiz bulunduran şehri İstanbul'da toplam 54 bayan vâiz görev yaparken⁴⁶¹, Ankara'da 44, İzmir'de ise sadece 9 bayan vâiz görev yapmaktadır.⁴⁶² İzmir nüfus sıralamasında 3. Sırada yer almasına karşın, Ankara ve İstanbul'un bayan vâiz sayısı aralarında büyük bir uçurum vardır. Doğu bölgelerindeki illerde ise bayan vâiz sayısı hemen hemen yok denecek kadar azdır. Örneğin Van ve Ardahan illerinde sadece tek bir bayan bulunurken, Tunceli ve Iğdır illerinde ise hiç bayan vâiz bulunmamaktadır. Bu kadar yetersiz din eğitimcisi ile yaygın kadın eğitiminde istenilen başarının ve hizmetin sağlanması neredeyse imkânsızdır. Zaten ankete katılan ve kendileriyle mülâkat yapılan bayan vâizler de bu durumdan şikâyet

⁴⁵⁹ [http://reklam.nedir.com/\(14.04.2014\)](http://reklam.nedir.com/(14.04.2014))

⁴⁶⁰ 2012 verilerine göre kadın nüfusu 38 milyon 194 bin 504, kişi <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/25688311.asp> (16.04.2014)

⁴⁶¹ <http://www.istanbulmuftulugu.gov.tr/birimler/insan-kaynaklari/1575-istanbul-geneli-personel-sayisi.html> (16.04.2014)

⁴⁶² Bu rakamlar araştırma yaptığımız 2013 yılının Kasım ayında edinilmiştir.

etmişler ve sayılarının artırılması talebini ısrarla dillendirmişlerdir. Örneğin Doğu bölgesinde görev yapan bir bayan vâiz “Hakkari’de cemaat bulmaktan çok, cemaate seslenecek vâizlere ihtiyaç var” (Hakkari) sözleriyle yaşadığı çaresizliği ifade etmektedir.

Yaygın kadın din eğitiminde bayan vâizlerin daha etkin olabilmesi için üçüncü çözüm önerisi hizmet içi seminerlerin artırılmasıdır. Hizmet içi seminerler, bireyin meslekî bilgi ve becerilerini geliştirmesine, karşılaştığı sorunlara çözüm bulabilmesine ve daha etkin bir faaliyet yürütebilmesine olanak sağlayan eğitim vasıtalarıdır. Kısa ve uzun süreli gerçekleştirilebilen bu seminerler, personelin içinde bulunduğu şartları kendi lehine çevirmesine ve yetişmesine imkân tanır. Bu nedenle din hizmetleri alanında düzenlenecek olan nitelikli seminerler, din eğitimcilerinin eğitim kurumlarında alamadıkları eğitim eksiklerini kapatma, bilgi ve tecrübe paylaşımı sağlayarak zaman ve enerji tasarrufu sağlama, mevcut bilgilerini güncellemelerine fırsat tanımış olurlar. Konuyla ilgili bayan vâizlerin görüşleri şöyledir:

“Vâizliği geliştiren ciddi seminerler almadık. Pratik faydaları olan seminerler olmalı.” (Ankara)

“Seminer almadan göreve başladım. Hizmet içi eğitimi alsam iyi olurdu hala geç kalmış değiliz. İlâhiyatta dînî hitabet dersi vardı oda içeriği boştu” (Antalya)

“Eğitim merkezi okumadığımız için seminere ihtiyacımız var. İlâhiyattaki eğitim çok yetersiz.”(Gaziantep)

“Görev esnasında seminer aldık ama yeterli değil. Zaman zaman yenilikleri takip etmek için 6 ayda bir bile seminer olmalı. Aynı seminerleri değil farklı insanların olduğu seminerleri tercih ediyoruz. Farklı kişiler ve farklı konular. Paket seminerler değişsin.”(Amasya)

2.5.2. Cemaat Bulma Sıkıntısını Aşabilmek İçin Çözüm Önerileri

Bayan vâizlere uygulanan anket ve mülâkat sonuçlarına göre meslekî problem olarak gördükleri en önemli sorunlardan kendilerinin hitap edeceği cemaati/ kitleyi toparlamaktır. Hedef kitleye ulaşma ve belirlenen zamanda ve mekânda onların toplanmasını sağlama, bayan vâizlerin hem zamanını hem de enerjisini büyük oranda tüketmektedir. Bu ciddi sorunun aşılmasında bayan vâizlerin şahsi tecrübelerinden istifade edebilmek amacıyla kendilerine “cemaat bulma sıkıntısını aşabilmek için

size en uygun çözüm yolları nelerdir?” şeklinde açık uçlu soru yönelttik. Zikredilen soruya verilen cevaplar incelendiğinde ortaya şu çözüm önerileri çıkmaktadır:

2.5.2.1. Zihinsel Dönüşüm Sağlamak: Yaygın kadın eğitiminde hedef kitle kadınlara ulaşabilmek ve onları kendi kişisel gelişimlerinin bir parçası olan dînî gelişimleri konusunda heveslendirebilmek öncelikle bu konudaki inançlarının şekillenmesiyle ilgilidir. Hayatın anlamını keşfetmede rehberlik etmek üzere, kişinin yaşamında dine yer açması, dînî faaliyetlere ulaşma konusunda bir istek ve çaba oluşturacaktır. Dolayısıyla dinin yaşam felsefesindeki konumuna göre insan az ya da çok dînî ihtiyaç hissedecektir. Kadın, toplumu oluşturan bütünü diğer yarısıdır. Kadın bir aile içerisinde kız çocuğu, eş, anne gibi değişik roller üstlenirken, erkeklerin kendisiyle ilgili tutum ve davranışlarından tamamen bağımsız olarak gelişim gösteremez. Kadın ve erkek arasındaki diyalektik ilişki, her daim birbirlerini etkileme olgusunu ortaya koyar. Hal böyle olunca toplumun en küçük örneği aileden başlayarak tüm fertlerin dine bakış açısında olumlu bir iyileşmenin olması gerekmektedir. Örneğin kadınları câmide görmeyi yanlış bulan erkek zihniyeti, bu anlayışına uygun olarak etrafındaki kadınlar üzerinde olumsuz şekilde etkili olacaktır. Bu nedenle, sadece kadınların bakış açısını değiştirmeye odaklı bir çözüm arayışı yeterli ve çok gerçekçi olmayacağından, tüm toplumun ufkunu genişletmeyi hedef alan geniş çerçeveli bir yöntem benimsenmelidir. Bu bağlamda toplumun genelinde câminin sadece namaz kılma yeri olmadığı, aynı zamanda eğitim yeri olduğu fikrî önce imamlara, bir sonraki adımda erkek cemaate anlatılmak suretiyle kadınlar câmiye çekilebilirler.

2.5.2.2. Teknik ve yapısal çözümler: Vaazların sağlıklı yürütülebilmesi için müftülük tarafından gerekli alt yapının sağlanması ve tedbir alınması yönündeki çözümlerdir. Bu çözümler ise;

Duyurunun iyi yapılması: Herhangi bir konuşma hazırlık ve teknik donanım bakımından ne kadar nitelikli olursa olsun, eğer onu dinleyecek kimselere duyurulamamışsa bu boş bir çaba olarak kalır. Yaygın din eğitiminde vaaz, sohbet ve konferans gibi insanların tutum ve davranışlarını iyiye yönlendirme, kötüden uzaklaştırma amacı taşıyan her türlü dînî sunu, yeterli duyurulamadığında az sayıda insana ulaşacağı için, amacını tam olarak gerçekleştirememiş olacaktır. İletişim ağlarının hızla yaygınlaştığı ve bilginin saniyeler içinde dünyanın bir ucuna ulaştığı günümüz şartlarında, insanlara ulaşamama gibi bir sorun, ihmalkârlığın ve işi ciddiye

almamanın sonucundan başka bir şeyle ifade edilemez. Diyânet'in ve dolayısıyla müftülüğün bir hizmeti olan vaazların insanlara duyurulması için, müftülüklerde bu işle ilgilenen bir birim oluşturulabilir. Bu birim vaazların duyurulması, cemaate ulaşılabilecek yöntemlerin geliştirilmesi, mekânın fiziksel olarak konuşma yapmaya hazır hale getirilmesi gibi teknik ve iletişim işlemlerini yürütülebilir. İl ve ilçe merkezlerinde yapılacak etkinlikler, yerel basın ve el ilanları yoluyla duyurulurken, köylerde din görevlileri ile irtibata geçmek ve vaazdan bir gün önce onları tekrar haberdar etmek suretiyle katılımın sağlanması gerçekleştirilebilir. Bayan vâizlerin konuyla ilgili görüşleri ise aşağıda verilmiştir:

“Ben gittiğim mahallede vaazın yerini saatini bildirir ilan hazırlayıp kendim apartman girişlerine asıyorum.Bu konuda Belediye desteği alınabilir. İmamlar bu işi önemsemeye zorlanabilir.”(İç Anadolu)

“İmamların Cum'a namazlarında câmideki programları duyurmaları, câmi içinde veya dışındaki tabelalara da bilgilendirme yazıları asmaları önemlidir. Bunun dışında belediye anons sisteminin olduğu yerlerde vaazlara dâvet anonslarının yapılması, müftülüklerce vaazlar hakkında bilgilendirmelerin yapıldığı broşürler basılması katılımı arttırıcı tedbirler olarak düşünülebilir” (Bursa)

Kurum içi işbirliği ve dayanışma sağlanmalı: Din hizmetleri Diyânet İşleri Başkanlığının ve dolayısıyla müftülüğün bir organizasyonu olduğundan, müftülük bünyesinde görev yapan Kur'an Kursu öğreticisi, müezzin ve özellikle de imamların işbirliği ve dayanışma halinde olması şarttır. Her bir din görevlisi, meslektaşlarına verdiği destek oranında kendi hizmet alanına ve mesleğin geleceğine saygınlık kazandırmış olacaktır.

“İmamların mahalle içindeki konumu çok önemli. Bu sebeple vaazların duyurulmasında onlardan destek alınabilir.” (Ankara)

Vaaz ve konuşma mekânlarının düzenlenmesi: Vaaz ve dînî etkinliklerle yapmak için sadece hanımlara mahsus olmak üzere bütün fiziki koşulları uygun mekânlara ihtiyaç vardır. Ayrıca özellikle genç hanımların çocuklarını da rahatlıkla getirebileceği kreş, oyun salonu, park gibi alanlar inşa edilebilir. Konuyla ilgili bir bayan vâizin görüşü şöyledir:

“Kadınların burada özel gün ve geceler dışında câmiye katılımları çok azdır. Bu yüzden sırf kadınların rahatlıkla gelip sohbet dinleyecekleri mekânların yapılması cemaati toplama için iyi olabilir.”(Doğu Anadolu)

2.5.2.3. Sosyal ve Psikolojik Çözümler: Toplum gerçeklerinden hareketle kadınların sosyal ve psikolojik ihtiyaçları göz önünde bulundurularak ortaya konan çözümlerdir. Bilindiği gibi kadınlar, ev ve iş yaşamı arasında hayatını dengelemeye çalışırken, yaşamından doyum almayı da ister. Kadınları yaşadıkları hayatta doyuma ulaştıran unsurların başında ise paylaşma, değer verilme ve önemsenme gelir.⁴⁶³ Kadınlarda doğuştan var olan duygusal yoğunluk, onların inanma ihtiyacını artırırken, kadınlarda bulunan empati, şefkat, merhamet duygularının dinle örtüşmesi onları dine daha yakın kılar.⁴⁶⁴ İşte bu nedenlerle bir din eğitimcisinin kadın psikolojisine ait bu verileri bilmesi ve ona uygun yollarla iletişime geçmesi kaçınılmazdır. Bu çerçevede bayan vâizlerin şu hususlara dikkat etmeleri gerekir:

- ✓ İmam eşleri ile ve çevresinde önemli oranda aktif olan bayanlarla iletişim halinde olmak,
- ✓ Düzenli cemaatle birebir iletişim halinde olmak, hasta ve taziye ziyaretlerinde bulunmak,
- ✓ Kadınları en önemli sosyalleşme mekânları olan evlerinde ziyaret etmek, ev sohbetlerini daha çok yapmak,
- ✓ Belli bir bölgede uzun soluklu vaaz ederek düzenli cemaat oluşumunu sağlamak,
- ✓ Câmi dışına açılmak,
- ✓ Vaazlarda düzenli bir kitap takip etmek,
- ✓ Bayan vâiz herhangi bir dînî gruba sempati duysa bile belirli bir cemaat ya da tarikata angaje olmamalı, aksi takdirde sadece o kesime hitap eden hocaya dönüşme tehlikesi vardır.

- ✓ Vaaz öncesi az da olsa Kur'an okumak,

2.5.2.4. Vaazların yapısıyla ilgili çözümler: Vaazların hazırlanması, içeriği, üslubu ve sunumu gibi doğrudan konuşma unsurunu hedef alan çözümlerdir. Zira din hizmetlerinin ana malzemeleri olan Kur'an ve sünnetin anlaşılması ve anlatılması esnasında asıl öge konuşmanın kendisidir. Bu nedenle hedef kitleyi toplamak ve devamını sağlamada teşvik etmek vaazların niteliğiyle de ilişkilidir. Bu bağlamda aşağıdaki öneriler eşliğinde vaazları yeniden şekillendirmek önemli farklar yaratabilir.

- ✓ Faaliyetlerin niteliğinin artırılması,

⁴⁶³ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, İstanbul: Nesil Yayınları, 2010, s. 21.

⁴⁶⁴ Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, s. 332.

“Halk küçümsenerek, ne anlatsam gider düşüncesiyle hazırlıksız çıkılmamalı (kaliteyi herkes farkederek)” (Marmara)

✓ Vaazlar kadınların ihtiyaçlarına cevap verebilmeli,

“Kadın câmiden çıkınca iyi ki gelmişim diye düşünmeli” (Malatya)

✓ Vaazlarda o yörenin sorunlarına çözüm olabilecek, o yörenin sorunlarıyla ilgili konular tercih edilmeli,

✓ Vaazlar farklı tekniklerle desteklenmeli(soru cevap, şiir, slayt v.b.)

✓ Vaaz dili güncellenmeli,

✓ Vaaz ve konuşmalar tam zamanında başlamalı ve bitirilmeli.

2.5.3. Bayan Vâizlerin Mesleğin Daha Cazip Hale Getirilmesi İçin Yapılması Gerekenler Hakkındaki Görüşleri

Vâizlik mesleğinin gerek bu mesleği tercih edecekler için gerekse diğer insanların bakış açısının olumlu olması için neler yapılmalıdır? sorusuna bayan vâizlerin verdikleri cevaplar aşağıda yer alan 95. Tabloda gösterilmiştir.

Tablo 103: Bayan Vâizlerin Mesleğin Daha Cazip Hale Getirilmesi İçin Yapılması Gerekenler Hakkındaki Görüşlerinin Dağılımları

Mesleğin cazip olması için	N	%
Meslekî statü belirlenmeli	54	34,8
Ekonomik iyileştirme	17	11,0
Yıllık izin ve tatiller düzenlenmeli	11	7,1
Müftü ve personel mesleğe değer vermeli	51	32,9
Diğer	22	14,2
Toplam	155	100,0

Tablo 103’de de görüldüğü gibi “Mesleğin daha cazip hale getirilmesi için yapılması gerekenler nelerdir” sorusunda bayan vâizlerin % 34,8’i meslekî statü iyi belirlenmeli, % 32,9’u müftüler ve Diyânet personeli mesleğe değer vermeli şikkını işaretlerken, % 14,2’si diğer seçeneğini işaretlemişlerdir. Diğer seçeneğini işaretleyenler çokluk sırasına göre “hepsi yapılmalıdır”, “her vâiz istediği ve yeterli olduğu alanda ihtisaslaşmalıdır”, “yetki alanı genişletilmelidir”, “bayan vâizlerin ihtisas eğitimi almaları kolaylaştırılmalıdır”, “çalışma şartları daha net olmalıdır”, “yapılan işin peygamber mesleği olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır”, “moral

motivasyon sağlayıcı destek verilmelidir”, “donanımlı eleman yetiştirmeye önem verilmelidir” açıklamalarını eklemiştir.

Meslek, bireyin sosyal ve ekonomik statüsünün ve dolayısıyla toplumdaki pozisyonunun temel göstergesidir. Meslekî statü, bireysel ve kurumsal açıdan önemli bir değerdir.⁴⁶⁵ Mesleklerin, statüleri ile paralellik arz eden ve temelde bu statülerin algılanmasına dayanan prestijleri vardır. Meslekî prestijin, meslekî statünün ayrılmaz bir parçası olduğu, hatta bir mesleğin değerlendirilmesinde statü ve prestijin birlikte ele alınması gerektiği ifade edilmektedir. Meslekî statü, mesleğe ilişkin eğitim ve gelir durumu gibi nesnel boyutu işaret etmektedir.⁴⁶⁶ Dolayısıyla vâizlik mesleğinin saygınlığının ve maddi olanaklarının artırılması, mesleğin statüsünün iyileştirilmesi anlamına gelmektedir. Meslekî saygınlığın oluşması ise, öncelikle o görevi yapan insanların mesleklerine ve kendilerine değer vermeleriyle gerçekleşecek bir süreç işidir. Yapılan mülâkatlarda mesleğin itibarının çok yüksek olmamasının, yeni yetişen neslin öğretmen, avukat, doktor v.s. olma konusunda gösterdiği istek ve azmi, vâiz olma konusunda göstermemesiyle ilişkisine dikkat çekilmiştir.

Bayan vâizlerin mesleğin daha cazip hale getirilmesi konusundaki bir diğer görüşü müftüler ve Diyânet personelinin mesleğe değer vermesi gerekliliği yönündedir. Ne yazık ki bayan vâizlerin en çok şikâyet ettikleri meselelerin başında kurum içinde kendilerine değer verilmemesi, mesleklerine saygı duyulmaması ve takdir edilmemeleri gelmektedir. 2011 yılında vâizlerle ilgili yapılan bir araştırmada da vâizlerin mesleklerini takdir edilmeyen bir pozisyonda gördükleri ortaya konmuştur.⁴⁶⁷ Din hizmetleri, değer üreten bir görev alanı olduğundan, insanların değerlerinin aşınması ve güven duygusunun zedelenmesi bireysel, meslekî ve toplumsal sorunlara kapı aralar. Kendîni çalıştığı kurum içinde değerli görmeyen birey oraya ait olamaz. Aidiyet sorunu yaşayan bir bireyin kurumu için hizmet aşkı gütmesi, fedâkârlıkta bulunması ve sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmesi bir hayli müşkildir. Uzun süreli değersizlik hissi yaşayan personelin, çalıştığı alanda verimli olabilme ihtimali gittikçe azalır. Bu nedenle yaygın din eğitimi yöneticisi olan müftülerin personeline rehberlik ve onları motive edebilmesi gerekmektedir.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ http://www.isgrehberi.com/isg-rehberi/wp-content/dosya/kurumsal-itibarin-artirilmasi-ve-myogiu-programi_akademik.pdf(18.04.2014)

⁴⁶⁶ H. Şebnem Seçer, “ Meslekî Yaşam Modelinin Oluşturulması ve Meslekî Analizlerde Kullanımı” *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S 1, 2009, s. 42.

⁴⁶⁷ Abdülkadir Çekin, “Vâizlerin Mesleklerini İş Boyutları Açısından Değerlendirmeleri”, *Diyânet İlmî Dergi*, C. XLVIII, S 2, 2012, s. 144.

⁴⁶⁸ Mücahit Arpacı, “Yaygın Din Eğitimi Yöneticisi Olarak Müftülerin Yeterlik Düzeyleri” s. 80.

Bayan vâizlerin mesleğin daha cazip hale getirilmesi hakkındaki bir diğer görüşü ekonomik iyileştirilmeye gidilmesidir. Her ne kadar önceki yıllara oranla vâizlerin ekonomik gelir düzeyleri bir hayli iyileştirilse de⁴⁶⁹ vâizlerin değişen toplumsal şartlara ayak uydurabilmesi için gelirlerinin yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

2.6. Araştırmaya Katılan Bayan Vâizlerin Diyanetten ve Müftülükten Beklentileri

Anket verilerinden ve yapılan mülâkatlardan edinilen izlenime göre bayan vâizlerin çoğu çalıştıkları kuruma karşı bir güvensizlik duygusu yaşamaktadır. Örneğin bu güvensizlik duygusunu yaşayan bir bayan vâiz, “Bu konular seminer ve toplantılarda o kadar çok konuşuldu ve ele alındı ki artık tekrarlamak faydasız geliyor. Hiç değişiklik yok. Bundan dolayı öncelikle vaatlerin yerine getirilmesini istiyorum. Zaten bu her şeyi çözecektir. Statü ve konum olarak durumumuzun ele alınmasını ve işlerimizde önümüzün kesilmesinden ziyâde destek görmeyi istiyoruz.”(Kocaeli) sözleriyle kendilerine verilen vaatlerin yerine getirilmemesinden kaynaklanan hayal kırıklığını dile getirmiştir. Bu menfi durumun oluşmasında karşılıklı pek çok argüman ileri sürülebilir. Ancak bu husus konumuzun dışında yer aldığından dolayı, biz burada daha çok çözüm için neler yapılabileceği üzerinde duracağız. Zira halkı irşat etme gayesiyle aynı çatının altında bulunan insanların birbirlerine güven duyması, değer vermesi ve saygı duyması son derece önemlidir. Bu güvenin yeniden tesis edilebilmesi ise, ancak karşılıklı bir diyalogla mümkündür. Bu araştırmanın amaçlarından biri de bayan vâizlik mesleğinin sorunlarını ortaya çıkarıp çözüm önerileri sunmak olduğundan, bu gayeye matuf olarak bayan vâizlerin kendi kurumlarına ait istek ve beklentilerine yer vererek çözüm sürecine bir nebze de olsa katkı sağlanmak istenmiştir.

Araştırmaya katılan bayan vâizler, “Diyânetten ve müftülükten beklentileriniz nelerdir?” açık uçlu sorusuna çok çeşitli cevaplar vermiştir. Söz konusu bu cevaplar kategorize edilerek şu şekilde sıralanmıştır:

⁴⁶⁹ Bayraktar tarafından vâizlerle ilgili yapılan araştırmada vâizlerin en çok şikayet ettikleri ve iyileştirilmesini istedikleri husus ekonomik durumlarıdır. Bkz. M. Faruk Bayraktar, *Türkiye’de Vâizlik*, s. 142.

2.6.1. Diyânetten Beklentiler

Görev tanımının belirlenmesi: Bayan vâizlerin hemen hemen tamamı görev tanımının net olmayışından rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Bu yüzden onlar, görev tanımlarının netleştirilmesini ve mevzuattaki açık uçluluğun kaldırılmasını, somut olarak bayan vâizlerin ne işle meşgul olduklarının ifade edilmesini istemektedirler. Bununla bağlantılı olarak bayan vâizler kendilerinin 08.00-17.00 mesaisi yapan bir büro elemanı haline getirilmemesini, zira yapacakları vaaz ve diğer etkinlikler için yeterli zamana ihtiyaçları olduğunun fark edilmesini istemektedirler.

“Vâizlerin görev alanı, çalışma şartları ve mesaisinin belirlenmesi gerekli. Mevzuatta vâizlerin çalışma şartları açık değil. Bu durum müftülerin bize karşı keyfi davranışlarına sebep oluyor. En büyük sıkıntı bu.” (Ege)

Diyânet İşleri Başkanlığının personeline sahip çıkması ve kendilerinin tanıtılması: Bayan vâizler, çalıştıkları kurumun kendilerine sahip çıkmasını ve meslek olarak bayan vâizliği tanıtmalarını istemektedirler.

“Bayan vâizin din hizmetleri uzmanı, Kur’an Kursu öğretmeni ve bayan müftü yardımcısı arasında kaybolup gitmesine izin verilmemesi gerekir.” (İstanbul)

Statü ve özlük haklarının iyileştirilmesi: Bayan vâizler meslekî statünün netleştirilmesini ve özlük haklarının iyileştirilmesini istemektedir.

“Özlük hakları ciddi problem. İyileştirilirse meslek daha cazip hale gelir. 10 yıldır çalışıyorum maaşımızı az buluyorum.” (Diyarbakır)

Kurum ile personel arasındaki bağlantının kesintiye uğratılmaması: Bayan vâizler kurumun yaptığı etkinliklerden haberdar edilmemekten rahatsızlık duyduklarını ifade ederek, bu sorunun titizlikle takip edilmek suretiyle çözümlenmesini talep etmektedirler. Konuyla ilgili bir vâizin görüşleri şöyledir:

“Diyânet’in düzenlediği veya ortak olduğu çeşitli seminer, sempozyum, eğitim imkanları, burs ve proje olanakları, ya il müftülüklerinden hiç ilçelere duyurulmaması ya da ilçeden vâize tebliğ edilmemesi nedeniyle vâizlerin belirli bir kısmı bundan mahrum kalmaktadır. Bu konuda başkanlığın ve müftülüklerin tüm yazışmalarının ilgili ve ilgilenebilecek tüm şahıslara ulaşmasının temin edilmesi hususunda hassasiyet göstermesi gerekmektedir.”(Marmara)

Her vâizin kendi kabiliyetine göre uzmanlaşması: Bayan vâizler çok geniş bir yelpazede sundukları hizmetin birimlere ayrılarak uzmanlaşmasını istemektedir.

Câmi vaazına giden personel ile sosyal hizmet kurumlarına giden personelin ayrılarak herkesin kendi alanında ihtisaslaşması talebi yoğundur.

“Herkes her işi yapar anlayışından vazgeçilmelidir.”(Marmara)

“Hem aile irşada bakan hem sosyal hizmet kurumlarına giden, hem vaaza giden vâize her şeyi yapan ama hiç birini tam yapamayan vâizdir.”(Akdeniz)”Aspirin gibi her şeye çözüm olacak vâiz değil, bir alanda uzmanlaşmış ve alanıyla uyumlu vâizler yetişmeli”(Yalova)”

“Herkesin uzmanlık alanına göre gideceği yer belli olmalı.”(Samsun)

“Kurumumuzda son derece kalifiye eleman var. Personeli tanımak ilgi ve yetenekler doğrultusunda görevlendirme yapmak gerekir. Farklı illerde çalışma imkânı bulduğumdan bunu söylüyorum. İnsanlara meslekî şevk ve heyecan aşılmalı. Aksi takdirde kurumumuz dibindeki incilerden habersiz bir deniz gibi kalacaktır.” (Edirne)

Bayan vâizlik mesleğinin imajının düzeltilmesi: Bayan vâizler kurum içerisinde ve halk nezdinde “dînî konularda konuşan insan” imajının düzeltilmesini istemektedir. Kurumun en tepesinden başlayarak vâizlik mesleğinin peygamber mesleği olduğu akılda tutularak özellikle kadın din eğitimindeki öneminin ve işlevselliğinin öne çıkarılması gerekmektedir. Konu hakkında bayan vâizlerin görüşleri şöyledir:

“Vâizlerin kendi ellerinde olmayan sebepler yüzünden vâizlerin hiçbir iş yapmıyormuş gibi bir algı söz konusu ve bu da onur kırıcı.” (İstanbul)

“Vâizin itibarı mesai saatleri dolayısıyla zedelenmemeli” (Ankara)

“Vâizler ne iş yapıyor ki? Anlayışı terk edilmeli.” (Güneydoğu)

“Vâiz 3 vaaz ve bir nöbet tutan, arta kalan zamanda yatan kişidir algısı değiştirilmelidir.”(Marmara)

Kurumda bulunanların mesleği sahiplenmesi ve din hizmetini önemsemesi: Bayan vâizler yaptıkları işin kurum tarafından sahiplenilmesini ve önemsenmesini istemektedirler. Dolayısıyla kurum söz ile değil, ortaya konan icrâatlar ve bayan vâizlerin taleplerine kulak vermek suretiyle, bu hizmetin yürütülmesinden sorumlu olduğunun bilincinde olarak hareket etmelidir. Her ne kadar Diyânet son yıllarda vâizlerle ilgili sempozyum düzenlemek suretiyle mesleğe sahip çıktığını gösterse de, bayan vâizlerden bir kısmı burada alınan kararların uygulanmamasından muzdarip olduklarını ifade etmişlerdir.

Bayan vâizlerin kendileriyle diyaloga dayalı bir iletişim kanalının açılması:

Bayan vâizler sahada hizmet veren din görevlileri olarak kendileriyle açık bir iletişim kurulmamasından rahatsızlık duymaktalar. Merkez teşkilatının ayağı olan müftülükler aracılığıyla kendi fikirlerinin alınması, kendileriyle istişare yapılması, meslekle ilgili öneri ve tekliflerinin dikkate alınması gibi bir takım isteklerinin gerçekleşmediğinden yakınan bayan vâizler, bu konuda duyarsız olduğu için kurumdan da şikâyet etmekte.

“Tüm personel açısından en önemli problem iletişimsizlik, değer görmeme vb. gibi hususlardır. Ve bu konuda müftüler de dâhil tüm personelin ciddi eğitimden geçmesi gerekmektedir. Kendi içimizdeki motivasyon kaybına sebep olan bu problemi çözebilirsek diğer problemler kolaylıkla halledilecektir.”(Doğu Anadolu)

Mesleğin ekonomik yönden iyileştirilmesi: Bayan vâizler daha verimli hizmet sunabilmek için ekonomik gelirlerinin artırılmasını ve meslekî kademeye riayet konusunda titiz davranılmasını istemektedirler. Din görevliliği, gönül hoşnutluğu içerisinde yürütülmesi gereken bir meslek olduğundan, çok yönlü hizmet sunan bu kişilerin geçim kaygısından uzak olması gerekmektedir. Ayrıca bayan vâizler öğretmenlere verilen kırtasiye yardımının kendilerine de verilmesini talep etmektedirler. Bayan vâizlerin konuyla ilgili görüşleri aşağıdadır:

“Şu anda küçük çocuklarımla ilgilenecek bakıcı ve evimin işlerine yardım edecek bir yardımcı tutacak bir ekonomik seviyede değilim. Bunları yapsam çocuklarımla okul masraflarına yetişemiyorum. Maddi kaygılarım olmasa ve evdeki sorumluluklarımı hafifletebilsem ilmi çalışmalara daha çok vakit ayırabileceğim.” (İstanbul)

“Meslekten memnuniyet önemli bu yüzden maaşlarımız yeterli değil. Maaş denkliğinde nerede olduğumuz belli değil. Rahat yaşam, ekonomik yeterlik bu mesleğin hakkı. Hizmet kalitesini artırmak için maaş cazip hale getirilmeli. Öğretmenler gibi bize ek ödenek yok.”(Ege)

“Vâiz olmamıza rağmen imam hatip ve iki yıllık mezunlar bizden daha iyi durumda bu haksızlığı on yıldır yaşıyorum. İlâhiyat mezunu ve vâiz olmanın karşılığını göremiyorum.” (Akdeniz)

Müftülüklerde bayan vâizler başta olmak üzere diğer personel açığının kapatılması: Bayan vâizler özellikle doğu bölgelerinde bayan vâizlerin sayısının ihtiyacı karşılamadığı talebini dile getirmektedir. İl merkezinde tek bir bayan vâizin görev yaptığı iller olduğu gibi, hiç bayan vâizin olmadığı iller de bulunmaktadır.

Ayrıca buralarda din hizmetleri uzmanı, murakıp, eğitim uzmanı gibi personel açığı da söz konusudur. Bu açığın kapatılmaması durumunda zaten tek olduğu için her işe koşulan bayan vâiz, ekstra diğer personelin görevini de yapmak zorunda kalmaktadır. Bu da yeterince geniş alana hizmet veren vâizlerin iş yükünün biraz daha fazlalaşması anlamına gelmektedir. Bir bayan vâiz konuyla ilgili şikayetini şöyle dile getirmektedir:

“Din hizmeti uzmanı olmadığı için 3 aylık vaaz irşat programları da ben yapıyorum.” (Antalya)

Kurum içerisinde bayan vâizlere olan bakış açısının değişmesi: Bayan vâizler kurum içerisinde cinsiyete dayalı ayrımcılıktan rahatsız olduklarını ifade etmektedirler. Dolayısıyla ne meslekî ne de cinsi ayrıma tabi tutulmaksızın saygın bir mesleğe yaraşır saygıyı ve ilgiyi hak ettiklerini düşünmektedirler. Müftülük personeline bayan vâizlere karşı olan tutum ve davranışlar konusunda eğitim verilmesi talebinde bulunan vâizler olmuştur. Konu hakkında bir bayan vâizin görüşleri şöyledir:

“Diyânet maalesef hangi kademesinde olursa olsun kadın ile çalışmayı öğrenemedi. Diğer kurumlar kadına pozitif ayrımcılıkla iş yaparken, biz daha kadının varlığını kabullenemedik. Sosyal ilişkilerimizde ciddi problemlerimiz var.” (Kocaeli)

“Bence dairedeki personel kadınların kendilerinden eğitilmiş ve üst kademe olmasını hazmedemiyorlar. Kıskançlık problemi yaşadıklarından bize karşı tutum ve davranışları olumsuz.” (Marmara)

Ulaşım problemlerinin çözüme kavuşturulması, vâizlere araç tahsisi ya da harcırah verilmesi: Büyükşehirlerde bir yerden bir yere gitmek, kırsal kesimde de köylere ulaşmak maddi ve manevi külfet içermektedir. Bu durum ekonomik olarak vâizi sarstığı gibi, vâizin zamanında sohbet mekânına ulaşamama, yol ve hava muhalefetine takılma gibi meslekî olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bu soruna müftülük aracının tahsis edilerek veya ulaşım ücretinin karşılanması yoluyla çözüm getirilebilir. Bayan vâizler uzak köylere ulaşma noktasında imamların ya da diğer personelin tafralarıyla karşılaşmaktan rahatsız olduklarını da dile getirmişlerdir.

“Büyükşehirlerde yaşam standardı yüksek olduğu için vâiz ek göreve gidiyorsa ulaşım aracı, parası sağlanmalı, düşünülmesi, istemek zorunda kalmamalı. Hak ettiği parayı almalı.” (İzmir)

Hizmet içi seminer alma isteği: Bayan vâizler çeşitlenen görev alanları ve değişen sosyal şartlara bağlı olarak kendilerini geliştirmek ve donanımlarını

güçlendirmek için hizmet içi seminer alma talebinde bulunmaktadırlar. Ancak söz konusu bu seminerlerin yüzeysel ve eskilerin tekrarı mahiyetinde olmamasını, alanında uzman kişiler tarafından mümkünse görev mahallinde bu hizmeti almak istediklerini şu sözlerle dile getirmişlerdir.

“Seminer aldım. Çok faydasını gördüm imkânlar ölçünde tekrar tekrar almak isterim. Vâiz olduktan sonra yüksek lisansın benim için zorunlu olduğunu düşündüm. Ekstra kurslar almak istiyorum.”(Çorum)

“Hizmet içi eğitim aldım, Haseki’de 5 ay başlamadan önce almıştım. Sonraları da aldık. Tek problem, aynı konulara aynı isimlerin çağrılması. Slaytları bile aynı. Akademisyenler bizi küçümsedikleri için, hazırlıksız geliyor.”(İstanbul)

Kişisel gelişimi destekleyecek kurslar sağlanması: Bayan vâizler sadece dînî ilimler sahasında değil, eksik oldukları ve ilgi duydukları her konuda eğitim alabilmeyi istemektedirler. Örneğin bilgisayar kursu, dil kursu, ses eğitimi, diksiyon dersi v.b.

“Başlangıç ve kapanış duası gibi enstantanelerini doğru üslup, mahreç, etkili konuşma, nefes kullanımı, tövbe- istiğfar, dua, aşır, ilahi, musiki, ezber gibi çeşitliliğe hazırlıklı olabilecek dersler istiyoruz.”(Karadeniz)

İhtisas kursuna katılma ve lisansüstü eğitim fırsatı: Bayan vâizler kurumun gerek ihtisas kursuna katılma gerekse lisansüstü eğitim alma konusunda kendilerine teşvik ve yardımcı olmasını istemektedirler. Bayan vâizlerden Bâzıları müftülerin lisansüstü eğitim yapan personele kolaylık sağlamamasından yakınmaktadırlar.

Aile İrşat Bürolarına bütçe ayrılması: Bayan vâizler bütçe sıkıntısı nedeniyle yapmak istedikleri faaliyetleri tam olarak gerçekleştiremediklerini bu nedenle müftülükler bütçe ayrılmasını talep etmektedirler.

Materyal ve kaynak eser hazırlanması: Bayan vâizler çok çeşitli sahalarda görev yaptıkları için kendi hedef kitlelerine yönelik kaynak bulmakta sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle Diyânet’ten kendilerinin istifade edeceği şekilde hazırlanmış kitap, CD, dergi, görsel ve işitsel materyal v.b. türünden başvuru kaynaklarını hazırlamaları talebinde bulunmuşlardır. Söz konusu kaynaklar, içerik olarak günceli kapsayıcı ve ihtiyaca cevap verici nitelikte olmalıdır. Ayrıca vâizler başkanlık tarafından basılan kitapların, kendilerine ya hediye edilmesini ya da uygun meblağ karşılığında satılmasını, böylece kütüphanelerini oluşturmalarını talep etmektedirler. Konuyla ilgili bir vâizin görüşleri şöyledir:

“Antep’te kaynak sıkıntısı var. Vâizlerin ve müftülerin odasındakiler de sınırlı. Kendi meslektaşlarımıza yaptığım vaazlarda derin kaynaklar ihtiyaç duyuyorum.”(Gaziantep)

“Kaynak eser sıkıntımız var. 3-8 yaş arası çocuklara yönelik materyal almam gerekiyor. Bu tamamen bize bırakılıyor. Vaaz kaynakları kısıtlı”(Antalya)

Müftülerin denetlenmesi: Bayan vâizler Bâzi müftülerin kendilerine yönelik kaba ve saygıdan uzak bir tutum takınmasından rahatsızlık duymaktadırlar. Bu yüzden Diyânet’ten özellikle liyakatli, mesleğini seven, hizmet gayesi güden ve merhametli müftülerin atanmasını, problemlili olanların denetlenmesini, personeline karşı kötü davranışı olan müftülerin tutum ve davranışlarını önleyici tedbirler almasını talep etmektedirler.

Vaaz için uygun mekânların oluşturulması ve câmilerin çok fonksiyonlu olarak inşa edilmesi: Bayan vâizler vaaz için sadece ya farklı uygun mekânların inşa edilmesini ya da câmi müştemilatında okuma salonu, kütüphane, konferans salonu, oyun sahası gibi mekânların yapılmasını talep etmektedirler. Kadınların çeşitli nedenlerle câmiye girmek istemediği için vaazı da dinleyememesi sorununa çözüm olabilecek bu istek çok sayıda vâiz tarafından dillendirilmiştir. Ayrıca çocuklarıyla vaaz dinlemeye gelen genç kadınların çocukları için oyun mekânlarının düzenlenmesi de önemli ihtiyaçlar arasında yer almaktadır.

Derece yükseltme sınavlarında DİB komisyonundaki kişilerin alaycı ve mağrur tavırlarına son verilmesi ve sınavlarda hakkaniyetin gözetilmesi: Bayan vâizler uzman vâiz, baş vâiz gibi derece yükseltme sınavlarında kendilerine karşı takınılan tutum ve tavırlara son verilmesini talep etmektedir.

“Derece yükseltme ve irşat görevlisi sınavlarında komisyon üyelerinin alaycı ve mağrur tavırları hakkaniyetten uzaktır. Bu tür davranışlar bizleri yıldırma ve meslekten soğutmaktadır.” (Karadeniz)

Bayan vâizlerin hazırladıkları projelere destek verilmesi: Bayan vâizler din hizmetleri alanında hazırladıkları projelerin desteklenmesini, önlerinin açılmasını istemektedirler.

Tatillerin yeniden düzenlenmesi: Bayan vâizler, cemaatin iyice azaldığı ya da olmadığı yaz tatili döneminde, kendilerini geliştirmeleri için fırsat dönemi olarak değerlendirilmesini istemektedirler. Ayrıca resmi tatillerde de izinli olmak istemektedirler.

Hac ve umre için sınava tabi tutulmama: Bayan vâizler sahip oldukları konuma pek çok sınav basamaklarını geçerek geldikleri için hac ve umrede görevli olabilmek için ayrıca bir sınava tabi olmak istememektedirler. Bunun yerine belirli bir sıra dâhilinde tüm vâizler en az bir kere görevli olarak hacca ya da umreye gitmeyi talep etmektedirler.

Rotasyonun kaldırılması: Bayan vâizler zorunlu olarak yaptırılan rotasyonun, zorunluluktan çıkarılmasını talep etmektedirler.

Bayan vâizlerin medyada daha görünür olması: Bayan vâizler kitle iletişim araçlarının insanların nezdindeki yerine binaen kendilerinin de yerel ve ulusal düzeyde medyada görünür olmalarını istemektedirler. Medyayı etkin bir şekilde kullanmak ve medyaya uygun dînî içerik ve yöntemler geliştirmek uzmanlık gerektirdiğinden, bu konuda becerisi ve ehliyeti olan insanların yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu konuda Diyânet'in yakın zamanlarda aktif olarak yayın hayatına soktuğu radyo ve televizyon kanalı, önemli bir başlangıçtır. Bu kanallarda bayan vâizlerin de görev alması, hem kendilerini hem hizmet sahalarını tanıtmak için iyi bir fırsat olabilir.

2.6.2. Müftülükten Beklentiler

Bayan vâizlerin müftülük tarafından tanıtılması: Bayan vâizler henüz halk tarafından çok iyi tanınmadıklarını düşündükleri için, amirleri tarafından çeşitli vesilelerle tanıtılmalarını beklemektedirler.

“Sayıca az olduğumuz için müftüler konuşmalarında imamları ya da Kur'an kursu hocalarını zikrettikleri gibi bizim adımızı anmıyorlar, dolayısıyla halk bizi pek duymadığı için tanımıyor.” (Marmara)

Yapılan faaliyetler dolayısıyla takdir edilme ve ödüllendirilme: Bayan vâizler çok geniş bir sahada hizmet verdikleri halde amirleri tarafından yeteri kadar takdir ve övgü alamamaktan şikâyet etmekte ve marifetin iltifata tabi olduğunu sıklıkla hatırlatmaktadırlar.

“Diyânette takdir mekânizması çalışmıyor. Söylemlerde kusur arama ve eleştiri hâkim. Takdir ve yüceltmeye ihtiyacımız var.” (İzmir)

Bayan vâizlerle işbirliği ve istişare yapılması: Bayan vâizler din hizmetlerinin kadınlara ulaştırılması konusunda öncü oldukları için, yaygın kadın din eğitiminde gerek karşılaşılan sorunların aşılmasında gerekse yeni proje ve fikirlerin

gündeme getirilmesinde, kendi fikirlerine başvurulmasını talep etmektedirler. Özellikle masa başında teorik çözümler üreten ya da kadın sorunlarını erkek gözüyle değerlendirmeye çalışıp çoğunlukla gerçeklikten uzak afaki hudutlar içinde karar alan amirler, personeliyle istişare yapma ve işbirliği içinde olma becerisini geliştirmek durumundadırlar.

Müftünün ve daire personelinin bu görevi yapan vâizlere değer vermesi: Bayan vâizleri gerek müftünün kendisinin gerekse daire personelinin bir bayan ve din görevlisi olarak kendilerine değer vermesini ve saygı göstermesini talep etmektedir.

Müftülüklerin vaazların duyurulması ve ulaşım ile ilgili soruna çözüm bulması: Bayan vâizler mesleklerini icrâ ederken en çok karşılaştıkları problemlerin başında yer alan duyuru ve ulaşım problemlerine müftülüklerin çözüm bulmasını talep etmektedirler.

Yapılan çalışmalar için maddi olanak sağlanması: Bayan vâizler özellikle câmi dışı faaliyetler kapsamında gerçekleştirdikleri faaliyetler için müftülüklerin maddi olanak sağlamasını talep etmektedirler.

Vâizlerin istekli ya da kabiliyetli oldukları alanlarda kendilerini geliştirmelerine fırsat tanınması ve onlara bu konuda güvenilmesi: Bayan vâizler kendilerini kabiliyetli ve istekli oldukları alanlarda kendilerini geliştirmek için müftülüğün fırsat tanınmasını ve imkânlar sunmasını talep etmektedirler.

Mutat vâizler toplantısının verimli hale getirilmesi: Bayan vâizler aylık vâizler toplantısının meslekî sorunların ve çözüm önerilerinin tartışıldığı bir zaman dilimi olmasını talep etmektedirler.

“Vâizler toplantısında meslekî sorunların konuşulması yerine yerli yersiz öğütler veriliyor. İdareciler kendilerini övüyor.” (İç Anadolu)

Bayan vâizlere yönelik vaazların düzenlenmesi: Bayan vâizler zaman zaman kendilerine yönelik olarak, kendilerinin meslekî şevklerini artırıcı, motive edici, içerik bakımından zengin vaazların düzenlenmesini talep etmektedirler.

Müftülüklerdeki bayan vâizler ile erkek vâizler arasındaki ayrımcılığın ortadan kaldırılması: Bayan vâizler kendileri ile erkek vâizler arasında var olduğunu düşündükleri ayrımcılığa bir son verilmesini, her kurumda pozitif ayrımcılık yapılırken, Diyânet câmiasında kadın ayrımcılığını istemediklerini ifade etmektedirler.

Câmi vaazı saatlerinin organizasyonunda titiz davranılması: Bayan vâizler önceden belirlenen vaaz saatlerinin çok hassas ve ince bir şekilde planlanmasını, ani program değişikliğine muhal vermeyecek şekilde düzenlenmesini talep etmektedirler. Son anda iptal edilen vaazlar, hem cemaati üzmemekte hem de bayan vâizleri insanlara karşı mahcup ettiğinden bayan vâizler bu durumdan rahatsızlıklarını dile getirmektedirler.

Vaaz mekânlarında teknik donanımın sağlanması: Bayan vâizler konuşmalarını sesli ve görüntülü materyallerle zenginleştirmek istemektedirler. Ancak bunun için gerekli teknik malzemelerin olmaması ya da mevcut olanların kullanılamaması, vaazları tekdüzeliğe mahkûm kılabilir. Bu sıkıntının aşılması için vaaz mekânında vaaz saatinden önce mutlaka din görevlileri tarafından deneme ve kontrol yapılmasının sağlanması gerekmektedir.

Müftülük binalarında bayan vâizler için uygun mekânların tahsis edilmesi: Bayan vâizler yeni yeni sayıları arttığı ve müftülüklerde hizmet vermeye başladıkları için kendilerine ait oda, mescit, lavabo gibi fiziksel mekânlardan tam olarak istifade edememektedirler. Çoğu ilde bayan vâizlere ait odalar, ya din hizmetleri uzmanı ile nöbetleşe kullanılmakta ya da Alo Fetva nöbeti ile AİRB nöbetinin aynı anda tutulduğu mekânlar olarak kullanışsız durumda bulunmaktadır. Özellikle kalabalık illerde bulunan müftülük binalarında aynı odada aynı anda üç vâiz tarafından üç telefon bağlantısına cevap verilmeye çalışıldığı olmaktadır. Bu karmaşanın yarattığı verimsizlik bir an önce yeni odaların açılmasıyla giderilmelidir. Benzer şekilde bayan personele ait mescit ve lavabolar da ihtiyaç listesinde yerini almaktadır.

“Erkeklerin yanında çalıştığımız için daha rahat hizmet verebilmek için ayrı oda, mescit ve lavaboya ihtiyacımız var.” (İzmir) diyen bayan vâiz, aynı talepte bulunan arkadaşlarına da tercüman olmuştur.

Yere göre cemaatin az olduğu ve çok olduğu zaman dilimleri hesaba katılmalı: Vaazların yerini ve zamanını organize etmek her müftülüğün kendi inisiyatifinde olduğundan, müftülük bu konuda yerel şartları dikkate alarak hareket etmelidir.

Görüldüğü gibi bayan vâizler yaygın kadın din eğitiminin önemli aktörleri olarak, taşrada müftülük bünyesinde hizmet vermektedirler. Onlar, sundukları hizmetin daha kaliteli olması ve beklenen etkiyi yapması için, bir takım istek ve önerilerinin dikkate alınmasını istemektedirler. Din hizmeti koordineli çalışma gerektiren bir ekip işi olduğuna göre, bu işin koordinatörü konumundaki il ya da ilçe

müftüsünün, personelinin bu taleplerini dikkate alarak, diyaloga dayalı bir çözüm sürecini başlatması yerinde olacaktır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

SONUÇ

Yaygın din eğitiminin resmi kanalı olan Diyânet İşleri Başkanlığına bağlı olarak görev yapan bayan vâizler, kadın eğitiminin önemli bir bölümünü üstlenmiş durumdadır. Bayan vâizlerin görevi sadece kadınlardan gelen dînî soruları cevaplandırmak ve onları dînî konularda bilgilendirmekle kalmaz, aynı zamanda aile içi sorunların çözümünde danışmanlık ve rehberlik yapma, cezâevi, kadın sığınma evi gibi özel koşullarda bulunan kadınlara motivasyon sağlama, yaşlı ve hastalara rehabilitasyon hizmeti sunma, çocukevi ve bakım merkezi gibi mekânlarda psikolojik travma yaşayan çocuk ve gençlere rehberlik yapma gibi daha pek çok hizmet sahasında faaliyet gösterirler. Zikredilen görev alanları genel olarak câmi içi ve câmi dışı din hizmetleri olmak üzere iki grupta ele alınır. Câmi vaazları daha ziyâde câmiye devam eden belli bir kesime yönelik iken, sosyal faaliyetler emri bi'l-maruf nehyi ani'l-münker çerçevesinde hemen her kesime hitap etmektedir.

İşte bu çalışma iki gruba ayrılarak değerlendirilen bayan vâizlerin çalışma alanlarının neler olduğunu somut olarak ortaya koymak ve kendileriyle ilgili olarak meslekî yeterlik algılarını ölçmek, mesleklerini icrâ ederken karşılaştıkları sorunları tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nitel ve nicel araştırma teknikleri kullanılmış olup, söz konusu bu tekniklerden anket ve ölçek nicel, mülâkat ise nitel araştırma tekniğini işaret etmektedir. Araştırmanın başlığı ile paralel olarak ortaya çıkan sonuçlar şu başlıklar altında toplanabilir:

1. Bayan vâizlerin meslekî faaliyetlerine ilişkin sonuçlar;

Bayan vâizler câmi içi ve câmi dışı hizmetler kapsamında iki ana kolda hizmet vermektedirler. Câmi içi hizmetler daha çok vaaz ve sohbetler yoluyla irşat faaliyetleri adı altında icrâ edilmektedir. Câmi dışı hizmetler ise, eğitim kurumları, sosyal hizmet kurumları, konferans salonları, hastâneler, vakıf ve dernekler, belediye lokalleri, işyerleri, cezâevleri, yükseköğrenim yurtları ve öğrenci evleri, kültür merkezleri gibi çeşitli mekânlarda, bazen vaaz formatında bazen daha farklı

formlarda ortaya konan etkinliklerdir. Bu etkinlikler düzenli dersler, ziyaretler, fetva, seminer, konferans, panel, cezâevi vâizliği, medya faaliyetleri, rehberlik ve dîni danışmanlık gibi geniş bir yelpazede hayat bulmaktadır. Bu faaliyetlere bir de resmiyete dökülemeyen ev sohbetleri, özel günlerde yapılan her türlü konuşmalar, kişisel cep telefonlarıyla yapılan danışmanlık ve rehberlik hizmetleri eklenince bayan vâizlerin çalışma saatlerinin yoğunluğu ortaya çıkacaktır.

2. Bayan vâizlerin meslekî yeterliğine ilişkin sonuçlar;

Bayan vâizlerin meslekî yeterliğini ölçmek için kullanılan ölçek, 3 grup yeterlik alanını test etmiştir. Bunlar; meslekî formasyon yeterliği, genel kültür ve iletişim yeterliği, alan bilgisi yeterliği'dir.

Bayan vâizlerin "Meslekî formasyon yeterliği" ölçeğinden aldıkları toplam puanlarının ortalaması $X=3,55$ 'dir. (Max.=4,72) Bu puana göre bayan vâizlerin, kendilerini meslekî formasyon alanında yüksek oranda yeterli gördükleri söylenebilir. Ortaya çıkan bu tablo, bayan vâizlerin kendi algılamaları olduğu için gerçeğe ne kadar örtüşüp örtüşmediğini tespit etmek amacıyla daha kapsamlı ve ayrıntılı araştırmalara ihtiyaç vardır.

Bayan vâizlerin "Genel kültür ve iletişim yeterliği" ölçeğinden aldıkları toplam puanlarının ortalaması ise $X= 4,01$ 'dir. (Max.=5) Bu puan diğer yeterlik gruplarının içinde en yüksek puandır. Dolayısıyla bayan vâizlerin kendilerini en yüksek oranda yeterli buldukları alan, genel kültür ve iletişim yeterliği alanıdır, denilebilir.

Bayan vâizlerin "Alan bilgisi yeterlikleri" ölçeğinden aldıkları toplam puanlarının ortalaması ise $X= 3,61$ 'dir. (Max.=5) Bayan vâizler kendilerini en az bu boyutta yeterli görmektedirler.

Görüldüğü gibi bahsi geçen bu etkinliklerin ortak paydası referansının din olması ve uygulayıcısının bayan vâizler olmasıdır. Bunun ötesinde her biri ayrı bir uzmanlık isteyen işlerdir. Bununla birlikte uygulama alanlarına yönelik eğitim almamalarına rağmen, bu hizmetleri sunan bayan vâizlerin kendilerini yüksek oranda yeterli gördükleri dikkat çekmektedir. Bu özyeterlik verilerinin ne derece gerçeği yansıttığının tespit edilebilmesi için, başka araştırmalara ihtiyaç vardır.

3. Genel olarak her bölgede görev yapan bayan vâizler mesleklerinden memnundurlar. Ancak en düşük düzeyde memnun olan bölge ise Marmara Bölgesidir.

4. Bayan vâizlerin toplam yeterlik puanları ile yaş arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. “Tukey” çoklu karşılaştırma analiz sonucuna göre, 24-29 yaş grubunda bulunan bayan vâizler, 40 yaş üstü bayan vâizlere göre kendilerini daha az yeterli görmektedir. Bu sonuç kısmen de olsa “bayan vâizlerin yaşları arttıkça genel yeterlik düzeyleri de artar” şeklindeki hipotezimizi(1 d) doğrulamıştır.

5. Toplam yeterlik puanı ile eğitim, ihtisas, kıdem, memnuniyet, yerleşim birimi ve coğrafi bölge arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yani zikredilen bağımsız değişkenler bayan vâizlerin kendilerini yeterli görme algısında hiçbir etkiye sahip olmamıştır. Bu sonuca göre 2 d, 3 d ve 4 d, numaralı hipotezlerimiz doğrulanmamışken, 5 d, 6 d ve 7 d numaralı hipotezlerimiz doğrulanmış olmaktadır.

6. Bölge ile Alo Fetva hattına gelen soruların içeriği arasında yapılan çapraz sonucuna göre, Güneydoğu Anadolu Bölgesi hariç, diğer tüm bölgelerde Alo Fetva hattına gelen soruların büyük çoğunluğunu ibâdet konularının teşkil etmektedir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde ise ilk sırayı nikâh ve boşanma ile ilgili sorular almıştır.

7. Bölge ile cemaatin ihtiyaç duyduğu konular arasında yapılan çapraz tablo sonucuna göre bayan vâizlerin gözlemlerine göre, ahlak konusunda çok eksikliği olan bölgeler arasında en yüksek oranla Ege, Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi gelmektedir. Marmara Bölgesinde çocuk eğitimi meselesinde, Akdeniz Bölgesinde ibâdet konusunda, İç Anadolu Bölgesinde aile içinde kadın erkek ilişkileri, Doğu Anadolu Bölgesinde eşit oranda iman ve ailede kadın erkek ilişkileri konularında kadınların eğitime ihtiyaçları olduğu ortaya çıkmıştır.

8. Bayan vâizlerin meslekî sorunlarına ilişkin sonuçlar;

Bayan vâizler görevlerini gerçekleştirirken pek çok sorunla karşı karşıya gelmektedirler. Bayan vâizlere göre bu sorunların % 27,1’sini cemaatten kaynaklanan sorunlar teşkil ederken, % 23,2’sini müftülükten kaynaklanan sorunlar, % 19,4’ü diğer dînî grup ve cemaatten kaynaklanan sorunlar oluşturmaktadır.

“Bayan vâizlerin yaygın kadın din eğitiminde daha etkin olabilmesi için neler yapılmalıdır” sorusuna bayan vâizlerin % 32,3’ü mesleğin tanıtımının iyi yapılmasını, % 27,1’i bayan vâizlerin sayısının artırılmasını, % 21,3’ü hizmet içi eğitim almaları gerektiğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla bayan vâizler, kadın eğitiminde verim düşüklüğünün önemli nedenlerinden ilkinin mesleğin tanınmamasına bağlamışlardır.

ÖNERİLER

Genelde vâizlik, özelde ise bayan vâizlik mesleği ile ilgili olarak, mevcut pozisyonu olumlu yönde geliştirmek, mesleği toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak düzeye çıkartabilmek, meslekî sorunların çözümlenmesine katkı sağlayabilmek için kısa ve uzun vadede bir takım yapılanma ve değişikliklerin yapılması gereği ortadadır. Anket ve mülâkat yöntemini kullanarak, bayan vâizlik mesleğinin mevcut profilini ortaya koymaya çalıştığımız bu çalışmamızda aşağıdaki kısa ve uzun vadeli çözüm önerileri şu şekilde sıralanabilir:

1. Bayan vâizlerin görev tanımının belirlenmesi, konumlarının netleştirilmesi ve iyileştirilmesi gerekmektedir. Meslekî kariyerleşmeye riayet edilerek, ünvanların içleri doldurulmalıdır.

2. Her ilin fiziki ve sosyal statüsü göz önünde bulundurularak, bayan vâizlerin sayısının artırılması gerekmektedir. Özellikle Doğu bölgelerinde had safhada olan bayan vâiz personel açığı bir an önce kapatılmalıdır. Ayrıca müftülüklerdeki din hizmetleri uzmanı, murakıp, eğitim uzmanı gibi diğer personel açığının da kapatılması gerekir. Zira bu kişilerin bulunmadığı yerlerde onların görevleri de vâizler tarafından yürütülmektedir.

3. Müftülüklerde Fetva birimi, rehberlik birimi, sosyal birim, huzurevi birimi gibi birimler tesis edilerek uzmanlaşmaya gidilmelidir. Bu kadrolara özel ünvanlar bulunmalı, örneğin manevi rehabilitasyon uzmanı, mânevi danışman, sosyal ve dînî hizmetler uzmanı gibi. “Bayan vâiz” ünvanı ise, işi yalnızca vaaz etmek olanlara has kılınmalıdır. Bu ihtisaslaşma kişisel ilgi ve yetenekler göz önünde bulundurularak, belirli kriterler dâhilinde vâizi tanımaya yönelik mülâkatlar yoluyla sağlanmalıdır.

3. Alo fetva nöbetinin çok yoğun olduğu İstanbul gibi metropol şehirlerde, bu görev için tahsis edilmiş odaların sayısının artırılması ve bayan vâizlerin çalışma saatlerinin sık aralıklarla değişmesi onların performansları açısından yerinde olacaktır. Ayrıca odalarının kalabalık ve gürültüden arındırılmış bir hale getirilmesi gerekmektedir. Müftülük personeli yakınlarının bekleme ve ağırlama salonu olarak kullanılmaması gerekmektedir.

4. Meslek haricindeki diğer işlerle enerjisi ve zamanı tükenen bayan vâizin asıl görevini gerçekleştirmeye takati kalmamaktadır. Bu yüzden Diyânet câmiasının en üst kademesinden en alt kademesine kadar titizlikle yürütülen bir iş bölümü yapılmalı ve herkes sorumluluğunu hakkıyla yerine getirmelidir. Kurumda bulunan

herkes, bu görevi sahiplenmeli, bayan vâiz mesleğini yerine getirirken tek başına bırakılmamalıdır.

5. Halkın yarısını oluşturan kadınları yakından tanıyan ve sorunlarına vakıf olan bayan vâizlerin, kadın sorunları çerçevesinde dinlenmesi ve fikirlerinin alınması önemlidir. Bu bağlamda Diyânetin kadın sorunlarına kalıcı çözümler getirebilmesi için, bayan vâizlerle daha çok istişare yapması, seminerlerde ve akademik sempozyumlarda bayan vâizlere daha fazla imkân tanınması gerekmektedir.

6. Hizmet içi seminerlerin mümkünse görev mahallinde ve daha sık yapılması gerekmektedir. Vaaz kelimesi içinde dinlemeyi, anlamayı, paylaşmayı da barındıran bir kavram olduğundan bu mesleği icrâ edenlerde iletişim kanallarının açık halde olması için, bayan vâizlerin iletişim becerisini kuvvetlendirecek her türlü eğitim fırsatı kendilerine sağlanmalıdır.

7. Başkanlık yaz tatili gibi cemaatin olmadığı ya da çoğunun tatilde olduğu dönemlerde, bayan vâizlerin kendilerini yenileyebilmeleri için zemin hazırlamalıdır. Bu bağlamda müftülük tarafından, diksiyon ve hitabet kursu, şan eğitimi, güzel Kur'an okuma kursu gibi mesleğe yardımcı olacak imkânlar oluşturulabilir.

8. Çok çalışan ile sadece mesleğinin gereğini yapan personel ayırt edilerek, özveriyle çalışanlar takdir edilmeli ve ödüllendirilmelidir.

9. Vâizlik mesleğinde ekonomik iyileştirmeye gidilmelidir. Öğretmenlerde olduğu gibi fazladan yapılan etkinlikler için ek ders ücreti tahakkuk ettirilmelidir.

10. Câmilerin sadece imam ve erkek cemaate ait olmadığı, Hz. Peygamber dönemindeki gibi çocuk, kadın, yaşlı her kesimden insanı içine alan bir mekân olduğu, özellikle din görevlileri başta olmak üzere tüm topluma ifşa edilmelidir. En azından merkez câmilerde imam odası gibi bir oda bayan vâizlere tahsis edilerek, belirli saatlerde buralarda nöbet tutulması sağlanabilir.

11. Müftüler ve dairedeki erkek personel tarafından bayan vâizlere yönelik küçümseyici anlayışın önüne geçebilmek için zihniyet dönüşümüne ihtiyaç vardır. Diyânet bu konuda, müftülük dairelerinde çalışan tüm erkek personelin bayanlarla iletişim, halkla ilişkiler v.b. konularda alanında uzman kişiler tarafından seminer almasını sağlamalıdır.

12. Müftülüklerde bulunan AİRB'ye bütçe ayrılmalı ve faaliyetler ekonomik kaygılarla sekteye uğratılmamalıdır. Bayan vâizlerin daha başarılı ve üretken olabilmeleri için, hazırladıkları projeler desteklenmeli ve ödüllendirilmelidir.

13. Diyânet İşleri Başkanlığı özellikle güncel meseleler hakkında kaynak eser hazırlamalıdır. Ardından vâizlere ücretsiz kaynak eser temini ve tablet dağıtımı yapılabilir.

14. Vaaz mekânlarının yaşlılar, hamileler, engelliler için de uygun fiziki şartlara sahip olmasına özellikle dikkat edilmelidir.

15. İmam Hatip Liselerinde ve İlâhiyat Fakültelerinde mutlaka meslekî uygulama yaptırılmalıdır. Bu mesleği icrâ edecek olan vâiz, uzman bir vâizin yanında en az 6 ay süreli stajyerlik eğitimi almalıdır.

KAYNAKÇA

- Abdülaziz Bey; *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, Kazım Arısan-Duygu Arısan Günay (Haz.), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2002.
- Abdülbaki, Muhammed Fuad Abdülbaki, “zkr” maddesi, *El-Mu'cem el-Mufehres*, İstanbul, 1984.
- Ağırman, Mustafa; “Hz. Peygamberin Mescidde Yaptığı Sohbetler”, *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S 27, 2007, ss. 99-123.
- Akgül, Muhittin; *99 Soruda Efendimiz Sallallahu Aleyhi Vesellem*, İstanbul: Işık Yayınları, 2013.
- Albayrak, Halis; “Kur’an’ın Anlaşılmasında Yöntem” *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, İstanbul: MEB Yayınları, 2000.
- Albayrak, Sadık; *Türkiye’de Din Kavgası*, 4. Baskı, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1984.
- Ali, Haşimi; *Kur’an ve Sünnete Göre Müslüman Toplumu*, M. Beşir Eryarsoy (Çev.), İstanbul: Risale Yayınları, 2005.
- Altaş, Nurullah; *Dînî Danışmanlığın Teorik Temelleri*, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, S 41, 2000, ss. 327-350.
- Altun, Fahrettin; “Medya İktidarı Medya Etiğinin Düşmanı mı?” *Çağımızın Ahlak Bunalımı ve Çözüm Arayışları*, Hüseyin Sarıoğlu (Ed.), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009, ss. 269-283.
- Altuntaş, Halil; “Leke Kaldırmayan Kumaş: Din Görevlisi” *Diyânet Aylık Dergi*, S 202, (Ekim 2007), ss. 13-15.
- _____; “Câmi Dışı Din Eğitimi Etkinliklerini Biçimlendiren Temel Kavramlar ve Bu Alanda Yeni Kavramsallaştırmalar: “Dînî Danışmanlık” ve “Manevi Sosyal Hizmetler” *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II*, Ankara, DİB Yayınları, (30 Mart- 1 Nisan 2012), ss. 295-318.
- Apak, Adem; *İslam Tarihi I*, 2. Baskı, İstanbul: Ensar Yayınları, 2009.
- Arlı, Mine; M. Hamil Nazik, *Bilimsel Araştırmaya Giriş*, 3. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 2004.
- Armağan, Servet; “Diyânet İşleri Başkanlığı İrşad Faaliyetleri ve Bâzı Müşahedeler”, *Harran Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S 2, 1996, ss. 5-12.

- Armaner, Neda; *Hitabet ve Dînî İrşat Üzerine*, Ankara: DİB Yayınları, 1962.
- Arpacı, Mücahit; “Diyânet İşleri Başkanlığı Vaaz Hizmetleri”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, (3- 4 Kasım 2007), C 1, ss. 194-216.
- _____; Yaygın Din Eğitimi Yöneticisi Olarak Müftülerin Yeterlik Düzeyleri, (*Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).
- Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, C III, İstanbul, H 1304-1305.
- Avcı Erdemli, Kadriye; “Vâizelerin Cemaat, Vaaz Materyali, Kişisel Donanım ve Kadın Sorunları Açısından Karşılaştıkları Problemler”, *1. Din Hizmetleri Sempozyumu* (3-4 Kasım 2007), C 2, Ankara, 2008, ss. 630-637.
- Avcı, Seyit; “Peygamber Eşlerinin Faziletleri”, *Diyânet İlmi Dergi*, C XLV, S 2, (Nisan-Mayıs-Haziran 2009), ss. 21-48.
- Ayas, Rami; “Hitabet ve Öğretimi Üzerine”, *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri* (8-10 Nisan 1988), Ankara: DİB Yayınları, 1991, ss. 293-298.
- Aydın, Mehmet Şevki; “Muallim Peygamber”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 9, (1996), ss. 57-64.
- _____; “Kur’an Kursu ve Kadın”, *Diyânet Aylık Dergi*, S. 196, (Nisan 2007), ss. 24-27.
- Aydın, Mustafa; *İslam’ın Tarih Sosyolojisi*, 2. Baskı, İstanbul: Pınar Yayınları, 2001.
- Ayhan, Halis; *Türkiye’de Din Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları, 2004.
- Ayverdi, İlhan; *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 3. Baskı, C 2, İstanbul, 2008.
- B. İshak, Muhammed; *Siretü’n-Nebeviyye*, Muhammed Hamidullah (Tah.), Konya: y.y, 1981.
- Bal, Hüseyin; *Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Isparta: SDÜ Basımevi, 2001.
- Baltacı, Cahit; “Osmanlı Eğitim Sistemi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C 2, İstanbul: İz Yayıncılık, 1999, ss. 7-35.
- Baltaş, Zuhâl; Acar Baltaş, *Beden Dili*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.
- Bardakçı, Mehmet Necmettin; *Tasavvuf*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2000.

- Başar, Serpil, "Bayan Vâizlerin Meslekî Sorunları ve Çözüm Önerileri"
Yaygın Din Eğitimi Ve Uygulamaları, İstanbul: Yecder Kitapları 1,
Filmevi Baskı evi, 2011, ss. 35-60.
- Bayraktar Mehmet Faruk; *Türkiye'de Vâizlik (Tarihçesi ve Problemleri)*,
İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1997.
- Bayram, Fatma; *Bir Vâizenin Okumaları*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013.
- Bilgin, Beyza; *İslam'da Kadının Rolü Türkiye'de Kadın*, Ankara: Sinemis
Yayınları, 2005.
- Bilgin, Vejdi; *Sosyal Çözülme ve Din*, Samsun: Etüt Yayınları, 1997.
- _____ ; "Sosyo-Kültürel Şartların Fikhî Hükümlere Etkisi",
(*Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü*, 2001).
- Bilim, Yasin; "Görüşme Tekniği ve Araştırmalarda Kullanımı" *Nitel
Araştırma*, Ankara: Detay Yayıncılık, 2007.
- Bulaç, Ali; "Asr-ı Saâdetde Bir arada Yaşama Projesi: Medfne Vesikası",
Bütün Yönleriyle Asrı Saâdetde İslam, Vecdi Akyüz (Haz.), C 4,
İstanbul: Beyan Yayınları, 1994, ss. 103-126.
- Bulut, Mehmet; "Osmanlı Devletinde Dînî Teşkilatlanma ve Yaygın Din
Eğitimi" *Diyânet İlmi Dergi*, C 35, S 2, 1999, ss. 101-116.
- _____ ; "Diyânet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimi Görevi",
Diyânet İlmi Dergi, 35/ 4, (Ekim-Kasım-Aralık 1999), ss. 113-128.
- Bursalıoğlu, Ziya; *Eğitim Yöneticisinin Yeterlikleri*, Ankara: Ankara
Üniversitesi Fakültesi Yayınları, 1981.
- Buyrukçu, Ramazan; *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, Ankara:
TDV Yayınları, 1995.
- Büyüköztürk, Şener; *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 4. Baskı,
Ankara: Pegema Yayınevi, 2004.
- Canbolat, Mehmet; *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB Yayınları, 2006.
- Carneige, Dale; *Söz Söyleme ve İş Başarma Sanatı*, İstanbul: Timaş
Yayınları, 1997.
- Casson, Herbert N.; *Söz Söyleme Sanatı*, Vedat Yılmaz (Çev.), İstanbul:
Kariyer Yayıncılık, 2000.
- Cengil, Muammer; "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İstihdam ve Bu
Bağlamda Ders Programları Üzerine Bâzı Öneriler", *Türkiye'de*

- Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, S.D.Ü.İ.F.Y., No. 16, Isparta, 2003, ss. 83-103.
- Cerrahoğlu, İsmail; *Tefsir Usulu*, 12. Baskı, Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1998.
- Cilalı, Osman; “Vaaz”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, C 6, s. 281.
- Cirit, Hasan; *Halkın İslam Anlayışının Kaynakları*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2002.
- _____; “Dînî Hitabetin Kavramsal Çerçevesi ve Günümüze Yansımaları” *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, Ankara: DİB Yayınları, 2008, ss. 441-467.
- Coşkun, Selçuk; “Hz. Peygamberin Kadınları Eğitim Siyaseti”, *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S 26, 2006, ss. 75-93.
- Cüceloğlu, Doğan; *Keşkesiz Bir Yaşam İçin İletişim: İletişim Donanımları*, 20. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.
- _____, *Bir Kadın Bir Ses: Türkiye’de Bir Kadının Varolma Savaşı*, 2. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2006.
- _____; *İnsan ve Davranışı*, 17. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008.
- _____; *Yeniden İnsan İnsana*, 43. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.
- Çağırıcı, Mustafa; “Emir bi’l-Ma’ruf Nehiy ani’l Münker”, *DİA*, İstanbul: TDV Yayınları, 1995, C 11, ss. 138-141.
- _____; “Dâvet”, *İslam’da İnanç, İbâdet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi I*, İstanbul: İFAV, 1997, ss. 393-396.
- _____; “Dâvet”, *DİA*, C 9, İstanbul: TDV Yayınları, 1994, ss. 16-19.
- Çaha, Ömer; *Sivil Kadın*, Ankara: Vadi Yayınları, 1996.
- Çakan, İsmail Lütfü; *Din Eğitimi, Din Hizmetleri ve Din Bilimleri Araştırmalarının Koordinesi*, S 32, Ankara: DÖD, 1992, ss.
- _____; “Cemaat”, *DİA*, C 7, İstanbul: TDV Yayınları, 1993, ss. 289-290.
- _____; *Dînî Hitabet, Çeşitleri-İlkeleri-Örnekleri*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2000.

- Çakır, R. Ve Bozan, İ., *Sivil, Şeffaf ve Demokratik Bir Diyânet İşleri Başkanlığı Mümkün mü?*, İstanbul: TESEV Yayınları, 2005.
- Çekin, Abdülkadir; “Vâizlerin Mesleklerini İş Boyutları Açısından Değerlendirmeleri”, *Diyânet İlmî Dergi*, C XLVIII, S 2, 2012, ss. 135-144.
- Çelebi, Ahmed; *İslam’da Eğitim Öğretim Tarihi*, Ali Yardım (Ter.), İstanbul: Damla Yayınevi, 1976.
- Çelik, Ahmet; “Birey ve Toplumun Islahı Açısından Kur’an Kıssaları”, *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S 22, 2004, ss. 55-88.
- Çepni, Sâlih; *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*, 3. Baskı, Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2007.
- Çetin, Abdurrahman; *Hitabet ve İrşad*, Bursa: Aksa Yayınları, 1998.
- Dağcı, Şamil; “Din İşleri Yüksek Kurulu Kararlarına Fetva Konseptinde Bir Yaklaşım” *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu*, 2002, ss. 229-242.
- Dam, Hasan; “Yetişkinlerin Din Eğitimi”, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002).
- _____ ; “Yaygın Din Eğitime İlişkin Bâzi Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılandırılması ve Geleceği Sempozyumu*, Isparta, 2003, ss. 425-445.
- Daryal, Ali Murat; *İslam’ın Doğuş ve İlk Yayılışının Psikososyal Açından Tahlili*, İstanbul: İFAV Yayınları, 1999.
- Demir, Şehmus; *Mitoloji, Kur’an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2003.
- Derveze, İzzet; *Kur’an’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı III*, 3. Baskı, Mehmet Yolcu (Çev.), İstanbul: Ekin Yayınları, 1998.
- Din Eğitimi Alt Komisyonu Raporu*, D.P.T., Ankara, 1983.
- Din Hizmetleri Raporu 2012*, Ankara: DİB Yayınları, 2013.
- Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara: DİB Yayınları, No: 338, 1995.
- Dodurgalı, Abdurrahman; “Yetişkin Din Eğitimi Modeli” *Yetişkinlik Dönemi, Eğitimi ve Problemleri*, M. Faruk Bayraktar (Ed.), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006, ss. 365-409.

- Doğan, Recai; Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, XXXIX, 1999, ss. 491-533.
- Ebu Gudde, Abdulfettah; *Mevzu Hadisler*, Enbiya Yıldırım (Çev.), İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Ebu Zehra, M.; *İslam'da Fikhî Mezhepler Tarihi*, Abdülkadir Şener (Çev.), İstanbul: Hisar Yayınevi, 1978.
- Ebu'l- Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrerem İbn Manzur, *Lisanü'l-'Arab'il Muhit*, Beyrut, Dar Sader, 2000, C XII, ss. 120-122.
- Eğitim Yoluyla Güçlenme- Kadın Eğitimi Toplantısı*, Aksu Bora, Sevim Ateş (Haz.), Ankara: KASAUM Yayını, (7-8 Şubat 2000).
- El-Darimi, "Siyer", *Sünen*, Dımaşk, H. 1349.
- El-Hatib, Muhammed Accac; *Sünnetin Tespiti*, Mehmet Aydemir (Çev.), İstanbul: Yeni Akademi Yayınları, 2005.
- Eliade, Mircea; *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, Ali Berktay (Çev.), C I, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2003.
- El-Kettani, Muhammed Abdülhay; *H. Peygamber'in Yönetimi*, C III, Ahmet Özel (Çev.), İstanbul: İz Yayıncılık, 1993.
- Eravcı, H. Mustafa; "Mevlana Valihi'nin Hayatı ve Onun Işığında XVI. Asır Bir Osmanlı Vâizinin Kariyeri" *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C 18, S 2, 2003.
- Erdem, Fatma; "Din Hizmetlerinde Uslup ve Tavr", *Din ve Hayat Dergisi*, S 3, 2009, ss. 34-38.
- Ergin, Osman; *Türk Maarif Tarihi*, C 1-2, İstanbul, 1997.
- Fersahoğlu, Yaşar; "Hitabet ve Meslekî Uygulama Dersleri Değerlendirmesi", *İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*, İstanbul: Dem Yayınları, 2005, ss. 401-404.
- Fettahoğlu, Selahattin; "Hristiyanlık ve İslam'da Hitabet", (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993).
- Gedizli, Mehmet; *Söyleyebilmek*, İstanbul: Morka Yayınları, 2006.
- _____; *Yazabilmek*, İstanbul: Morka Yayınları, 2006.
- Görgün, Tahsin; "Kur'an Kıssalarının Neliği (Mahiyeti) Üzerine", *IV. Kur'an Sempozyumu*, Ankara: Fecr Yayınları, 1998.

- Hacımüftüoğlu, Halil; *Kur'an Tercümelerinde Yöntem Sorunu*, İstanbul: İz Yayınları, 2008.
- Halefullah, M. Ahmet; *Hız. Muhammed ve Karşıt Güçler*, İbrahim Aydın (Çev.), Ankara: Birleşik Yayınları, 1992.
- Hamidullah, Muhammed; *Hız. Peygamber'in Savaşları*, İstanbul: Yağmur Yayınları, 1972.
- _____ ; *Rasulullah Muhammed*, Sâlih Tuğ (Çev.), İstanbul: İrfan Matbbaası, 1973.
- _____ ; *İslam Peygamberi C I*, Sâlih Tuğ (Çev.), İstanbul: İrfan Yaynıevi, 1980.
- Hatipoğlu, Mehmet Said; "İslam'da Kadın Eğitiminin Doğuşu", *Türkiye I. Din Eğitimi Seminerlerinde Tebliğ*, 23-25 Nisan 1981, ss. 90-97.
- _____ ; "İslam'ın Kadına Bakışı". *İslami Araştırmalar Dergisi*, Ankara, C 5, S 4, 1991, ss. 231-235.
- Hizmetli, Sabri; *İslam Tarihi İlk Dönem*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006.
- Hodgson, Marshall G.S.; *İslam'ın Serüveni*, Ahmet Demirhan (Çev), İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.
- Işık, Harun; *Cezâevlerinde Din*, Kayseri: Laçın Yayınları, 2009.
- İbnü-l Cevzi, Abdurrahman b. Ali b. Cevzi; *Kitabü-l Kusas ve'l Müzekkirin*, Muhammed Lütü es-Sabbağ (nşr.), Beyrut, 1988.
- İpşirli, Mehmet; "Ders Vekâleti", *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: TDV Yayınları, 1994, C 9, ss. 183-184.
- İslamoğlu, Mustafa; *Üç Muhammed*, 5. Baskı, İstanbul: Denge Yayınları, , 2001.
- Kapar, Ali; *Asr-ı Saâdette İslam*, Vecdi Akyüz (Ed.), C 2, İstanbul: Beyan Yayınları, 2006.
- Kara, Mustafa; *Bursa'da Dînî Kültür*, Bursa: Emin Yayınları, 2011.
- Karacabey, Sâlih; "Hadislerin Metin Tenkidinde Fiili Sünnete Müracaatın Önemi Bağlamında Kadınları ve Çocukların Câmîye Gitmeleri ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 9/9, 2000, ss. 253-276.
- Karasar, Niyazi; *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayınları, 2006.

- _____; “Hadis Öğretiminde Medrese ve Daru’l-Hadislerin Yeri”
Uluslararası Katılımlı Sempozyum: Anadolu’da Hadis Geleneği ve Daru’l-Hadisler, (30 Nisan-1 Mayıs 2011), Çankırı, ss. 217-243.
- Karacoşkun, Mustafa Doğan; “Din Hizmetlerinde Psikolojik Formasyon Yeterliliğinin Önemi ve İlâhiyat Fakültelerindeki Psikoloji Eğitimi Üzerine Görüş ve Öneriler,”*Türkiye’de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu, Isparta: SDÜ İlâhiyat Fakültesi Yay., 2004, ss. 83-103.*
- Karakaya, İsmail; *Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 2. Baskı, Abdurrahman Tanrıöğen (Ed.), Ankara: Anı Yayıncılık, 2001.*
- Karaköse, Rukiye; “Ergenlerle Etkili İletişim” *Etkili Din Öğretimi, Genişletilmiş 2. Baskı, Şaban Karaköse (Ed.), İstanbul: TİDEF Yayınları, 2010, ss. 247-279.*
- Karaman, Fikret; *Dînî Kavramlar Sözlüğü, Ankara: DİB Yayınları, 2006.*
- Karaman, Hayrettin; *İslam’ın Işığında Günün Meseleleri III, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.*
- Karataş, Mustafa; “Medya Vâizliği” (Analitik Bir Yaklaşım), *Vaaz ve Vâizlik Sempozyumu (17-18 Aralık 2011), C 2, Ankara: DİB Yayınları, 2013, ss. 297-312.*
- Kavcar, Cahit; Ferhan Oğuzkan ve Özlem Aksoy, *Yazılı ve Sözlü Anlatım, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık, 2004.*
- Kaya, Alim; Asuman Baysal ve diğerleri, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik, Ankara: Anı Yayıncılık, 2005.*
- Kaya, Kamil; “Toplumumuzu Kuştan Manevi Şemsiye: Diyânet İşleri Başkanlığı” *Diyânet Aylık Dergi, S 255, (Mart 2012), ss. 13-15.*
- Kaya, Mevlüt; *Din Eğitiminde İletişim ve Dînî Tutum, Samsun: Etüt Yayınları, 1998.*
- Kayadibi, Fahri; “Eğitimde Kadının Önemi”, *Kur’an Mesajı: İlmi Araştırmalar Dergisi, C II, No:16-17-18, (1999), ss. 95-113.*
- _____; *Yaygın Din Eğitiminde Câmi ve Görevlileri, Ankara: DİB Yayını, 2000.*
- Kazancı, Ahmet Lütfü; *Peygamberimizin Hitabeti, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.*
- Kazıcı, Ziya; *İslam Müesseseleri Tarihi, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1991.*

- _____; *İslam Medenîyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2003.
- _____; *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003.
- Ahmet, Koç; "Diyânet İşleri Başkanlığı ve Yaygın Din Eğitimi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, DEAD, S 8, 2001, ss. 139-170.
- Kılavuz, M. Akif; "Huzurevlerinde Din Eğitimi ve Dînî Danışmanlık" *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu*, Ankara: DİB Yayınları, (30 Mart- 1 Nisan 2012), s.s. 501-516.
- Kılıç, Recep; "İslam Ahlakı" *İslam'a Giriş*, Mehmet Paçacı (Ed.), Ankara: DİB Yayınları, 2008, ss. 67-89.
- Kılıç, Sadık; *Mitoloji, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim*, İzmir: Nil Yayınları, 1993.
- Kitapçı, Zekeriya; *İslam Hidayet Güneşi Doğu Turan Yurdunda*, Konya: Yedikubbe Yayınları, 2004.
- Köylü, Mustafa; *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, Samsun: Etüt Yayınları, 2000.
- _____; *Psikososyal Açıdan Dînî İletişim*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006.
- _____; "Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi", *Gelişimsel Basamaklarına Göre Din Eğitimi*, Mustafa Köylü (Ed.), İstanbul: Nobel Yayınları, 2010, s.s. 105-157.
- _____; *Küresel Ahlak Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları, 2006.
- _____; Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Öğretiminin Genel Özellikleri", *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, M. Faruk Bayraktar (Ed.), İstanbul: Ensar Neşriyat, ss. 85-119.
- Kur'an Yolu Türkçe Tefsir ve Meal*, C III, Ankara: DİB Yayınları, 2007.
- Kurbanoglu, Serap; "Öz Yeterlik inancı ve Bilgi Profesyonelleri İçin Önemi", *Bilgi Dünyası Dergisi*, C 2, S 5, 2004, ss. 137-152.
- Kutluer, İlhan; "Hikmet", *DİA*, C 17, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, ss. 503-511.
- Kutub, Seyyid; *Fi- Zilal-il Kur'an*, Sâlih Uçan, Vahdettin İnce (Çev.), C 2, Dünya Yay., ty.

- Mehmedoğlu, Yurdağul; *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci*, İstanbul: Dem Yayınları, 2005.
- Meriç, Nevin; *Gündelik Hayat ve Fetvalar*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2004.
- Muallimoğlu, Nejat; *Bütün Yönleri ile Hitabet*, 7. Baskı, İstanbul: Avcıol Basım Yayın, 2005.
- Ocak, Ahmet Yaşar; “Osmanlı İmparatorluğunda Din”, *Yeniçağlar Anadolu’sunda İslam’ın Ayak İzleri Osmanlı Dönemi*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011, ss. 84-146.
- _____; *Osmanlı Medenîyeti Tarihi*, Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), İstanbul: Zaman Yayıncılık, C 1, 1994.
- Okçabol, Rifat; *Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi)*, İstanbul: Der Yayınları, 1994.
- Okiç, Tayyib; *İslamiyet’te Kadın Eğitimi*, DİB Yayınları: Ankara, 1978.
- Okumuş, Ejder; *Kur’an’da Toplumsal Çöküş*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- _____; *Toplumsal Değişme ve Din*, İnsan Yayınları: İstanbul, 2003.
- _____; “Kadın Dindarlığının Sosyolojik Yansımaları”, *Diyânet Aylık Dergi Eki*, S 207, (Mart 2008), ss. 8-13.
- Onay, Ahmet; *Türkiye’nin Câmi Profili*, İstanbul: Dem Yayınları, 2008.
- Onur, Bekir; *Gelişim Psikolojisi*, 8. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2008.
- Ömeroğlu, Fatma; “İslam’da Kadının Tahsili”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989).
- Önkâl, Ahmet; *Rasulullah’ın İslam’a Dâvet Metodu*, 4. Basım, Konya: Göksu Matbaası, 1987.
- Özbek, Abdullah; “Din Eğitiminin Problemleri”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S 6, 1999, ss. 113-130.
- _____; “Vaazların Fonksiyonelliği” *Yaygın Din Eğitimi Sorunları Sempozyumu (28-29 Mayıs 2002)*, Kayseri: İBAV Yayınları, 2003.
- Özcan, Tahsin; “Osmanlılar (Dînî Hayat)”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, C 33, 2007, ss. 538-541.

- Özdemir, Saâdetin; “Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Din Eğitimi Hizmetleriyle İlgili Problemler ve Çözüm Önerileri” *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II*, s.465-4
- Özdemir, Şuayip; “Türkiye’de Cezâevlerinde Din Eğitiminin Geçirdiği Aşamalar” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S 2, 2002, ss. 65-78.
- _____ ; “Cezâevi Din Görevlileri ve Yöneticilerine Göre Cezâevlerinde Din Eğitimi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C 2, S 4, 2002, ss. 1-19.
- Özdoğan, Öznur; *İsimsiz Hayatlar*, İstanbul: Lotus Yayınları, 2005.
- Özkuyumcu, Nadir ; “Asr-ı Saâdette Yahudilerle İlişkiler” *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdette İslam*, C I, Vecdi Akyüz (Haz.), İstanbul: Beyan Yayınları, 1994, ss. 417-493.
- Öztürk, Mustafa; *Kur’an Dili ve Retoriği*, Kitabiyat Yayınları, Ankara, 2002.
- Özyılmaz, Ömer; “Yaygın din Eğitimi Kurumu Olarak Diyânet İşleri Başkanlığı”. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C V, S 5, 1993, ss. 151-188.
- Parladır, Selahaddin; “Hz. Peygamber Devrindeki Eğitim Anlayışı ve İşleyişi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S 1, 1983, ss. 259-283.
- Paslı, Cemil; “Müzakere” *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu*, Ankara: DİB Yayınları, (30 Mart- 1 Nisan 2012), ss. 479-480.
- Rağb el-İsfahani, Ebu’l-Kasım Hüseyin b. Muhammed; Müfredatu Elfazı’l-Kur’an, Beyrut: Daru’ş-Şamiyye, 1992.
- Rif’at, Ahmet; *Tasvir-i Ahlak*, 3. Baskı, İstanbul: Bab-ı Ali Matbaası, H 1314.
- Safiyurrahman Mübarek Furi, *Peygamberimizin Hayatı ve Dâveti*, İbrahim Kutlay (Çev.), İstanbul: Risale Yayınları, 2009.
- Saka, Şevki; *Kur’an-ı Kerimin Dâvet Metodu*, 2. Baskı, İstanbul: Seha Neşriyat, 1991.
- Sallabi, Ali Muhammed; *Siyer-i Nebi 1*, Mustafa Kasadar v.d. (Terc.), İstanbul: Ravza Yayınları, 2009.
- Sarıkaya, Yaşar; *Medreseler ve Modernleşme*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1997.

- Sarmış, İbrahim; *Hz. Muhammed'i Doğru Anlamak II*, 3. Baskı, İstanbul: Ekin Yayınları, 2007.
- Savaş, Rıza; “Asr-ı Saâdette Kadın ve Aile Hayatı” Asr-ı Saâdette Mescidler/Câmiler ve Fonksiyonları”, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdette İslam*, C IV, İstanbul: Beyan Yayınları, 1994, ss. 227-369.
- Sebilürreşad Mecmuası*, C V, S 102, (Mayıs 1951).
- Seçer, H. Şebnem; “Meslekî Yaşam Modelinin Oluşturulması ve Meslekî Analizlerde Kullanımı” *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 7, S 1, 2009, ss. s. 35-56.
- Selçuk, Mualla; “Din Hizmetlerinde Halkla İlişkilerin Vasıtaları 1 “Vaaz”, *Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler (İÖP)*, 8. Baskı, Cemal Tosun (Ed.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2007, ss. 191-201.
- Sezikli, Ahmet; *Hz. Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1994.
- Sırma, İhsan Süreyya; *Mekke Dönemi ve İşkence*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1993.
- Subaşı, Necdet; *Teoloji Birikimimizin Modern Kaynakları, İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim*, İstanbul: Dem Yayınları, 2005, ss. 45-60.
- Sucu, Ayşe; “Diyânet ve Kadın”, *İslamiyat*, S 4(1), 2001.
- Şa’ban, Zekiyüddin; *İslam Hukuk İlminin Esasları*, İbrahim Kafi Dönmez (Ter.), Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Şengül, İdris; “Kıssa” *DİA*, C 25, Ankara: TDV Yayınları, 2002, ss. 498-501.
- Şişman, Mehmet; *Öğretmenliğe Giriş*, 4. Baskı, Ankara: Pegema Yayıncılık, 2002.
- Takiyuddin Ebu'l-Abbas Ahmed İbn Teymiyye, *Mecmu’u Feteva*, Beyrut: Daru'l-'Arabiyye, XVII, 1398.
- Talas, M. Asad; *Nizamiye Medresesi ve İslam'da Eğitim Öğretim*, Sadık Cihan (Çev.), Samsun: Etüt Yayınları, 2000.
- Tarhan, Nevzat; *Kadın Psikolojisi*, 51. Baskı, İstanbul: Nesil Yayınları, 2010.

- Taş, Kemalettin; *Türk Halkının Gözüyle Diyânet*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.
- _____ ; “Türk Toplumunun Diyânet İşleri Başkanlığına Bakışı”, *Din ve Hayat Dergisi*, S 3, 2009, ss. 44-48.
- Tavşancıl, Ezel; *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, Ankara: Nobel Yayınları, 2002.
- Topaloğlu, Bekir; *İslam’da Kadın*, İstanbul: Yağmur Yayınları, 1973.
- _____ ; “İrşad”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, XXII, 2000, ss. 454-455.
- Tosun, Cemal; *Din ve Kimlik*, Ankara: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1993.
- _____ ; “İlâhiyat Fakültelerinde Vâizlik Eğitimi”, *AÜİFD*, S 36, 1994, ss. 179-221.
- TDK Türkçe Sözlük*, “Dâvet”, 7. Baskı, C 1, Ankara, 1983.
- Turgay, Nurettin; “Kur’an Kıssaları”, *DÜİFD*, C II, S IV, 2000, ss. 61-84.
- Türer, Celal; “Ahlak Bunalımının Nedenleri” *Çağımızın Ahlak Bunalımları ve Çözüm Arayışları*, Hüseyin Sarıoğlu (Ed.), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009, ss. 15-32.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, “İrşat”, C 4, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991.
- Türkdoğan, Orhan; *Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2008.
- Türkiye’de Kadın 2001*, Ankara: Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 2001.
- Uğur, Mücteba; “Vaaz, Kıssacılık ve Hadiste Kussas”, *A.Ü.İ.F.D.*, C XXVIII, 1986, ss. 291- 326.
- Uludağ, Süleyman; *İslam’da İrşad*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1984.
- Uludağ, Şener; “Onarıcı ve Cezâlandırıcı Adâlet: Paradigma Değişikliğini Tetikleyen Şartlar” *Polis Bilimleri Dergisi C 13 (4)*, ss. 127-151.
- Usta, Niyazi; “Yaygın Din Eğitimi Hizmetlerinin Zihniyet Değişimindeki Rolü” *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, C 1, Ankara: DİB Yayınları, (3-4 Kasım 2007), 2008.

- Uyanık, Mevlüt; “İslami İlim Kavramsallaştırması”, *İslamiyat*, C 6, S 4, 2003, ss. 23-35.
- Uysal, Veysel; *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın*, Dem Yayınları: İstanbul, 2006.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- Ünal, Tahsin; *Türk Siyasi Tarihi*, Ankara: Emel Yayınları, 1977.
- Ünal, Yavuz; *Hadisin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış*, Samsun: Etüt Yayınları, 2001.
- Ünsür, Ahmet; *İmam Hatip Liseleri*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Üşür, Serpil Sancar; “Toplumumuzda Kadınlar Üzerinde Dinsel Etkiler”, *Kadınlar Politikaya Sempozyumu*, (7-8 Aralık 1989), Ankara, 1990.
- Vahapoğlu Erol, Ayten; “Bayanlara Yönelik Din Hizmetleri”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu* (3-4 Kasım 2007), C II, 2008, ss. 650-662.
- Vatandaş, Celaleddin; *Hz. Peygamberin Hayatı ve İslam Dâveti*, C II, İstanbul: Pınar Yayınları, 2010.
- Vural, Birol; *Toplum Önünde Etkili ve Başarılı Konuşma*, 4. Basım, İstanbul: Hayat Yayıncılık, 2004.
- Yakuboğlu, Kenan; *Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi*, İstanbul: Gökkuşbe Yayınları, 2006, ss. 221-227.
- Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu*, (28-29 Mayıs 2002), Kayseri, 2003.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi; *Hak Dînî Kur’an Dili*, C 10, İstanbul: Azim Dağıtım, t.y.
- Yeşil, Mahmut; “Kadınların Cemaate İştiraki İle İlgili Hadisler Üzerine Bir İnceleme”. *Selçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S 17, 2004, ss. 47-62.
- Yıldırım, Ali; Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2005.
- Yıldırım, Suat; “Kur’an-ı Kerimde Kıssalar”, *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, S 3, 1979, ss. 37-63.
- Yıldız, Abdullah; *Hz. Peygamber ve Gizli Düşmanları*, İstanbul: İz Yayınları, 2000.

- Yıldız, İlhan; “ Hz. Peygamberin Mekke Dönemi Yaygın Eğitim Çalışmaları”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C 2, S 2, 1998, ss. 301-335.
- Yılmaz, Hasan Kamil; “Din Hizmetinde Gönüllülük” *Diyânet Aylık Dergi*, S 202, (Ekim 2007), ss. 10-12.
- Yılmaz, Hüseyin; “Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 5(2). 2001, ss. 329-356.
- _____; “Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadınlar ve Câmi Eğitimi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5 (14), ss. 107-130.
- Yiğit, Ayşegül; “Yaygın Din Eğitimi Kapsamında Kadının Eğitimi” (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).
- Yurdaydın, Hüseyin G.; “Düşünce ve Bilim Tarihi” *Türkiye Tarihi*, C 3, Sina Akşin (Yayın Yön), İstanbul: Cem Yayınevi, 2000, ss. 275-341.
- Yücel, Yaşar; Ali Sevim, *Türkiye Tarihi II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990.
- Zeydan, Abdülkerim; *İslam Dâvetinin Esasları II*, İstanbul: Risale Yayınları, 1988.
- <http://dhhb.aile.gov.tr/tr/>, (16.09.2013).
- http://Diyânet.gov.tr/UserFiles/CKUpload/Upload/2014_%C4%B0htisasGirisSinavi.pdf, (20.04.2014).
- <http://egitek.wordpress.com/egitim-teknolojisi-nedir/>, (30.04.2014).
- <http://medya.nedir.com/>, (31.03.2014).
- <http://personelweb.Diyânet.gov.tr/>, (14.03.2014).
- <http://www.aep.gov.tr/aep-hakkinda/nicin-var/>. (30.03.2014).
- <http://www.aile.gov.tr/tr/2252/Misyonumuz>, (27.03.2014).
- <http://www.ak-der.org/sivil-toplumdan-bir-siginma-evi-deneyimi---sorunlar-ve-oneriler-.gbt>, (29.03.2014).
- <http://www.cte.adâlet.gov.tr/>, (01.06.2014).
- <http://www.dînhaberler.com/haber/27760/adi-seyh-olanlarin-yuzde-90-1-seyh-degil.html>, (29.04.2013).

<http://www.Diyânet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi-icerik-vâizlik-yeterlikleri-203.aspx>, (18.12.2012).

<http://www.Diyânet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/irsat/aile.html>, (21.06.2013).

<http://www.Diyânet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/irsat/pdf/kadinVeAileyYonelikCalismalar.pdf>, (21.06.2013).

<http://www.Diyânet.gov.tr/turkish/dy/Diyânet-Isleri-Baskanligi-Duyuru-8221.aspx>, (19.06.2013).

http://www.Diyânet.gov.tr/turkish/tanitim/rapor_ms2010.pdf, 23.08.2013.

http://www.Diyânet.gov.tr/UserFiles/foylvolant/8_mulga_mevzuat/atama_ve_yer_degistirme.pdf, (20.04.2014).

<http://www.eyh.gov.tr/tr/8157/Turkiye-de-Sosyal-Hizmet-Uygulamalari>, (05.04.2014).

<http://www.frmtr.com/benim-memleketim/4413822-2012-nufus-sayimi-aciklandi-iste-buyuk-merkezler.html>, (05.04.2014).

<http://www.gulistandergisi.com>, (03.11.2012).

http://www.kurtunmuftulugu.gov.tr/haber/haber_detay.asp?haberID=48.3, (10.3.2014).

<http://www.nedirnedemek.com/akt%C3%BCalite-nedir-akt%C3%BCalite-ne-demek>, (29.04.2014).

http://www.parantezegitim.net/Bilgi_Bank/Oz_yeterlik_T.Acar_.pdf, (17.01.2014).

http://www.pozitifengelliler.com/haber_detay.asp?haberID=57#.UzF7EE0U9dg, (25.03.2014).

<http://www.shcek.gov.tr/sevgi-evleri-cocuk-evleri.aspx>, (20.03.2014)

<http://www.sondakika.com/haber/haber-yabanci-dil-ogretimi-konulu-5-egitim-kongresi-5367844/>, (09.03.2014).

<http://www2.Diyânet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Cezâev%C4%B1H%C4%B1zmetleri.aspx>, (31.03.2014).

<http://www2.Diyânet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Gorevler%C4%B1lama.aspx>, (05.04.2014).

<http://www2.Diyânet.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Materyaller/Personel-Yeterlikleri-tevhit-01.12.2010.pdf>, (18.12.2012).

EKLER

JAN.04.2032 13:33

#0205 P.002 /004

T.C.
BAŞBAKANLIK
Diyabet İşleri Başkanlığı

07.01.2014 * 0048

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğe
Sayı : 85079807-249
Konu : Ayşe İnan KILIÇ'ın Anket
Uygulaması Hakkında

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi : Ondokuz Mayıs Üniversitesi Rektörlüğünün 24/12/2013 tarih ve 36557164-399/2906 sayılı yazısı.

İlgi yazıda Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı doktora öğrencisi Ayşe İnan KILIÇ'ın tez çalışması ile ilgili hazırladığı anketin Başkanlığımız bünyesinde görev yapan bütün bayan vaizlere uygulanabilmesi için izin verilmesi talep edilmektedir. Buna göre, adı geçen öğrencinin söz konusu anketi uygulamasında Başkanlığımızca bir sakınca görülmektedir.

Bilgilerinizi arz ederim.

Dr. Fuat YİĞİT
Başkan a.
Din Hizmetleri Genel Müdürü

ADRES : Diyanet İşleri Başkanlığı Üniversiteler Mahallesi Dumlupınar Bulvarı No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
TELEFON : (0312) 295 81 05 FAKS : (0312) 284 69 36
e-posta : dij@konstul@diyanet.gov.tr Elektronik : www.diyanet.gov.tr

TOTAL P.01

Page : 001

ANKET FORMU

Değerli Meslektaşlarım;

Ülkemizde kadınlara yönelik yaygın din eğitimi kapsamında, sunduğunuz geniş faaliyet hizmetleriyle önemli bir boşluğu doldurmaktasınız. Bu kadar işlevsel ve mühim bir görevin icrâsında karşılaşmış olduğunuz problem ve sıkıntıların ortaya çıkarılmasının meslekî ve toplumsal gelişime büyük bir katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Bu bağlamda Türkiye’de görev yapan tüm bayan vâizleri kapsayan bir doktora tezi hazırlamaktayım. “**Vâizlerin Meslekî Faaliyetleri, Yeterlikleri ve Sorunları**” başlıklı bu araştırmama, siz bayan vâizlerin vereceği bilgiler temel oluşturacaktır.

Anket sonuçları yalnızca bu araştırmada kullanılacak olup, başka hiçbir kişi ya da kuruma verilmeyecektir. Bu nedenle, anket formuna ad ve soyad gibi kendînizi tanıtıcı bilgiler yazılmasına gerek yoktur.

Araştırma sonuçlarının doğru ve güvenilir olması, vereceğiniz doğru ve samimi cevaplara bağlı olacaktır, bu konudaki hassasiyetiniz ve katkılarınız için şimdiden teşekkür eder, görevinizde başarılar dilerim.

Ayşe İNAN KILIÇ
O.M.Ü. S. B. E.
Doktora Öğrencisi
ayseinank@hotmail.com

1. Yaşınız?

1. () 24- 29
2. () 30- 35
3. () 36- 40
4. () 41 ve üstü

2. Medenî durumunuz?

1. () Evli
2. () Bekâr
3. () Boşanmış
4. () Dul

3. Eğitim durumunuz?

1. () Lisans
2. () Yüksek Lisans
3. () Doktora
4. () Lisansüstü eğitimim devam ediyor
5. () Diğer ise, lütfen yazınız.....

4. Diyânet İşleri Başkanlığınca düzenlenen ihtisas kurslarına katıldınız mı?

1. () Evet
2. () Hayır

5. Görev yapmakta olduğunuz yerleşim birimi neresidir?

1. () İlçe
2. () İl

6. Lütfen görev yaptığınız ili ya da coğrafi bölgeyi yazınız.

.....

7. Meslekî kıdeminiz aşağıdakilerden hangisine uygundur?

1. () 1-5 yıl
2. () 6-10 yıl
3. () 11-15 yıl
4. () 15 yıldan fazla

8. Mesleği tercih etmenizde aşağıdakilerden hangisi etkili oldu?

1. () Kendi tercihim
2. () Ailemin ve yakın çevrenin isteği
3. () Başka üniversiteye gidememe
4. () Diğer ise lütfen yazınız.....

9. Meslekî memnuniyetiniz nedir?

1. () Hiç memnun değilim
2. () Biraz memnunum
3. () Orta düzeyde memnunum
4. () Memnunum
5. () Çok memnunum

10. Mesleğinizin en sevmediğiniz yönü nedir? (Lütfen sadece bir tanesini işaretleyiniz.)

1. () Saygınlığının az olması
2. () Meslekî sorumluluğunun ağır olması
3. () Halk tarafından tanınmaması
4. () Cemaat toplama zorunluluğunun olması
5. () Diğer ise lütfen yazınız.....

11. Aldığınız maaştan memnuniyetiniz nedir?

1. () Hiç memnun değilim
2. () Biraz memnunum
3. () Orta düzeyde memnunum
4. () Memnunum
5. () Çok memnunum

12. Gerçekleştirdiğiniz vaaz faaliyetlerinin aralıkları nasıldır?

1. () Haftada 3 kez
2. () Haftada 4 kez
3. () Haftada 5 kez
4. () Haftada 5'ten fazla
5. () Diğer ise lütfen yazınız.....

13. Vaaz sunumunu daha çok nerelerde gerçekleştiriyorsunuz?

1. () Câmide
2. () Konferans salonunda
3. () Evlerde
4. () Diğer ise lütfen yazınız.....

14. Sunacağınız vaazın konusunu kim belirlemektedir?

1. () Kendim
2. () Vaaz İrşat Kurulu
3. () Halkın istek ve talebi
4. () Diğer ise lütfen yazınız.....

15. Genellikle vaaz sunum şekliniz nasıldır? (Lütfen sadece bir tanesini işaretleyiniz.)

1. () Klasik anlatma yöntemi
2. () Bilgisayar destekli anlatım
3. () Soru cevap şeklinde

4. () Hepsi
5. () Diğer ise lütfen yazınız.....

16. Sizce aşağıdaki yerlerden hangisi vaaz için daha elverişlidir?

1. () Câmi
2. () Konferans salonu
3. () Sınıf
4. () Ev
5. () Medya
6. () Diğer ise lütfen yazınız.....

17. Vaaza hazırlanırken en çok hangi kaynaklardan istifade ediyorsunuz. Lütfen yazar mısınız?

18. Câmi dışı hizmetler kapsamında hangi faaliyetleri gerçekleştirmekteyiz? Lütfen yazar mısınız?

19. Aile İrşat ve Rehberlik bürosunda görev yapıyor musunuz?

1. () Evet 2. () Hayır

20. Cevabımız evetse Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının faaliyetleri için kendinizi yeterli görüyor musunuz?

1. () Kesinlikle yeterli görmüyorum
2. () Kısmen yeterli görüyorum
3. () Orta düzeyde yeterli görüyorum
4. () Oldukça yeterli görüyorum
5. () Tam yeterli görüyorum

21. Sizce bayan vâizlerin bu bürolarda görevlendirilmeleri devam etmeli midir?

1. () Kesinlikle hayır
2. () Hayır
3. () Kararsızım
4. () Evet
5. () Kesinlikle evet

22. Alo fetva hattına en çok hangi konularda sorular gelmektedir?

1. () Kadınların özel halleri ile ilgili
2. () Nikah ve boşanma ile ilgili
3. () İbâdetle ilgili sorular
4. () Ölüm ve ahiretle ilgili sorular
5. () Diğer.....

23. Gözlemlerinize göre sizce en çok hangi konu cemaat tarafından ilgi görmektedir? (Lütfen sadece bir tanesini işaretleyiniz)

1. () İbâdetle ilgili konular
2. () Ahlakla ilgili konular
3. () Aile ve sosyal yaşantı ile ilgili konular
4. () Ölüm ve ahiret ile ilgili konular
5. () Diğer ise lütfen yazınız.....

24. Sizce kadınların en çok eksik olduğu ve ihtiyaç duyduğu vaaz konusu hangi alanlardadır? (Lütfen sadece bir tanesini işaretleyiniz)

1. () İman konuları
2. () İbâdetle ilgili hususlar
3. () Ahlakla ilgili konular

4. () Kadının dindeki konumu meselesi
5. () Ailede kadın erkek ilişkileri
6. () Eğitim öğretim görme meselesi
7. () Çocuk eğitimi meselesi
8. () Diğer ise lütfen yazınız.....

25. Mesleğinizin daha cazip hale getirilmesi için neler yapılmalıdır?

1. () Meslekî statüsü iyi belirlenmelidir
2. () Ekonomik iyileştirmeye gidilmelidir
3. () Yıllık izin ve tatiller yeniden düzenlenmelidir
4. () Başta müftüler olmak üzere Diyânet personeli mesleğe değer vermelidir
5. () Diğer.....

26. Sizce görevinizi daha etkin olarak yapmanıza engel olan husus nedir?

1. () Aldığım eğitimden kaynaklanan eksiklikler
2. () İletişim ve özgüven konusundaki eksiklikler
3. () Meslekî sevgi ve motivasyon eksikliği
4. () Fiziksel mekân ve ses düzeninden kaynaklı eksiklikler
5. () Diğer ise lütfen yazınız.....

27. Mesleğinizi gerçekleştirirken aşağıdakilerden hangisi ile ilgili en çok sorun yaşıyorsunuz?(Lütfen sadece bir tanesini işaretleyiniz.)

1. () Cemaattan kaynaklanan sorunlar
2. () Kendimden kaynaklanan sorunlar
3. () Mevzuattan kaynaklanan sorunlar
4. () Müftülükten kaynaklanan sorunlar
5. () Diğer dînî grup yada cemaatlerden kaynaklanan sorunlar
6. () Diğer ise lütfen yazınız.....

28. Yukarıda işaretlediğiniz seçenikle ilgili olarak ne tür sorunlar olduğuna dair kısa bir açıklama yapar mısınız?

.....

29. Sizce bayan vâizlerin yaygın kadın din eğitiminde daha etkin olabilmesi için neler yapılmalıdır?

1. () Bayan vâizlerin sayısı artırılmalıdır
2. () Mesleğin tanıtımı iyi yapılmalıdır
3. () Bayan vâizler medyada daha sık görünmelidir
4. () Bayan vâizlere her yıl hizmet içi eğitim düzenlenmelidir
5. () Diğer ise lütfen yazınız.....

30. Cemaat bulma sıkıntısını aşabilmek için sizce en uygun çözüm yolları nelerdir?

Lütfen yazınız.....

31. Mesleğinizi daha verimli yapabilmeniz için Diyânet İşleri Başkanlığı'ndan ve müftülükten beklentileriniz nelerdir? Lütfen yazınız.

.....

32. Yukarıdaki soruların haricinde eklemek ya da paylaşmak istediğiniz hususlar varsa lütfen bahseder misiniz?

.....

.....

.....

YÖNERGE: Lütfen aşağıda ifade edilen yargı seçeneklerinden sizin için <u>en uygun</u> olan seçeneği, altındaki kutucuğa (X) işareti koyarak belirtiniz.		Yeterli değilim	Biraz yeterliyim	Orta düzeyde	Oldukça	Tam yeterliyim
		1	2	3	4	5
1	Kur'andan Bâzı bölümleri ezbere okuma					
2	Okuduğu ayetlerin anlamlarını bilme					
3	Kur'an mealini kullanma					
4	Kur'an ve tefsirle ilgili temel kavram ve ilkeleri bilme					
5	Tefsir yardımıyla ayetleri açıklayabilme					
6	Mesleğin gerektirdiği düzeyde Arapça bilme					
7	İman, ibâdet ve ahlak konularında yeterli hadis bilme					
8	Temel fıkıh kaynaklarından yararlanabilme					
9	Hz. Peygamber'in dindeki konumunu açıklama					
10	Hz. Peygamberin hayatından örnekler aktarabilme					
11	İslam tarihi hakkında detaylı bilgi sahibi olma					
12	Din ahlak ilişkisini açıklayabilme					
13	Dindeki inanç ve yorum farklılıklarını açıklayabilme					
14	Diğer dinler hakkında bilgi sahibi olma					
15	Dinin toplumsal yaşantıya olan katkılarını açıklayabilme					
16	Türkiye'nin sosyo-kültürel ve dîni yapısını tanıma					
17	Arapça haricinde en az bir yabancı dil bilme					
18	Yerel, bölgesel, ulusal ve evrensel aktüaliteyi takip etme					
19	Din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygulama					
20	Mesleği icrâ ederken kendine güvenme					
21	Etkili iletişim kurabilme					
22	Vaaz ve konuşma metni hazırlama					
23	Vaaz ve konferansı etkili şekilde sunabilme					
24	Dîni konularda danışmanlık ve rehberlik yapma					
25	Yetişkin eğitiminin ilke, teknik ve yöntemlerini uygulama					
26	Alanla ilgili olarak bilimsel yayınlardan istifade etme					
27	Eğitim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanma					
28	Bilgisayar ve interneti etkili kullanma					
29	Konuşma yapacağı ortamı düzenleme ve etkili biçimde yönetme					
30	Meslekle ilgili olarak yeni projeler üretme ve uygulama					
31	Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanma					

YÖNERGE: Lütfen aşağıda ifade edilen yargı seçeneklerinden sizin için <u>en uygun</u> olan seçeneği, altındaki kutucuğa (X) işareti koyarak belirtiniz.		Yeterli değilim	Biraz yeterliyim	Orta düzeyde	Oldukça yeterliyim	Tam yeterliyim
		1	2	3	4	5
32	Hitabetin ilke, yöntem ve tekniklerini uygulama					
33	Vaaz kaynaklarını olumlu ve olumsuz yönleriyle tanıma					
34	Vaazda, Kur'an ve sahih hadislerde geçen kıssaları kullanma					
35	Ayet ve hadisleri vaaz konusuna göre yorumlayabilme					
36	Hedef kitlenin ilgi, ihtiyaç ve beklentisini tespit etme					
37	Vaazlarda din alanındaki temel problemleri toplumun ihtiyacına göre işleme					
38	Vaazların sonunda durum değerlendirmesi yapabilme					
39	Önemli gün ve gecelerde program düzenleme					
40	Görev yapılan yerin sosyo- kültürel ve dînî yapısını tanıma					
41	Psikoloji, sosyoloji ve eğitim alanında yazılan eserleri okuma					
42	Din hizmetleriyle ilgili yeni yöntemler deneme					
43	Cemaatin özel soru ya da sorunlarıyla yakından ilgilenme					
44	Kadın psikolojisi ile onların ilgi ve ihtiyaçlarını bilme					
45	Vaazda güvenilir tarihi bilgileri kullanma					
46	Görev mahallinin dilini ve şivesini anlayabilme					
47	Vaazlarda yerel örf ve Âdetleri dikkate alma					
48	Vaaz ve konuşmalarda duygu ve düşünceleri rahatça ifade edebilme					
49	Cezâevi, hastâne, huzurevi, yetiştirme yurdu v.b. yerlerdeki dînî faaliyetler için gerekli donanıma sahip olma					
50	Müftüye vekâlet konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahip olma					

ÖZGEÇMİŞ

Ayşe İNAN KILIÇ 17.03.1978 yılında Samsunun Bafra İlçesinde doğdu. 2005 yılında Ondokuzmayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde Lisans eğitimini tamamladı. 2009 yılında aynı üniversitede “Yüz Temel Eserde Dînî ve Ahlâkî Eserler” başlıklı yüksek lisansını tamamladı. Orta seviyede İngilizce ve Arapça bilmekte olan KILIÇ, Diyânet İşleri Başkanlığında çalışmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir.

İletişim Bilgileri:

E mail: ayseinank@hotmail.com